TIBERIU VORNIC

OAMENI SUB PATRAFIR

ROMAN

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R. P. R.

OAMENI SUB PATRAFIR

ACEASTĂ LUCRARE S'A TIPĂRIT ÎN 8500 EXEMPLARE PE HÂRTIE TIPAR, FORMAT 61/86, ÎN LUNA MAI 1950, LA ATELIERELE GRAFICE No. 1

Nr. 1803/950

Clasificarea zecimală 8 R — 31

TIBERIU VORNIC

OAMENI SUB PATRAFIR

ROMAN

EDITURA PENTRU LITERATURA ŞI ARTĂ
A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R. P. R.

CAPITOLUL I

In care înfățișăm pe domnul Neculae Vlad, gospodar bogat și om cu știință de carte; deasemenea și pe domnul Coloman Sos, arendașul ,,Hotelului Comunal".

Neculae Vlad era omul cel mai înstărit din Bârseni. Așezarea lui gospodărească se afla în mijlocul satului, la doi pași de biserică, de școală și de cârciuma comunală, care formau un fel de patrulater, dacă socotim și cimitirul de lângă biserică, în orânduirea centrului.

Neculae Vlad moștenise dela părinți peste treizecișicinci hectare pământ arabil și vreo douăzeci hectare pădure lângă Coasta Pietrii. Avea vite frumoase și cai pricopsiți; tăia la Crăciun patru porci grași, iar la Paști, miei prăsiți din oile lui, arătând cu mare trufie că el nu mănâncă din prăsila altuia.

Se însurase cu Anica lui Didu Ducariu, fată bogată care încă adusese patrusprezece hectare de pământ și zestre bogată în țoale și perini, cât nu încăpeau în paturi și pe lăviți.

Pe lângă asta, Neculae Vlad se mai socotea și om învățat, făcându-și loc cu coatele în toate împrejurările când aveau bârsănenii a-și spune cuvântul în treburile obștești, ori când trebuiau să-și arate măreția, la ospețe și la praznice cu îmbulzeală de lume.

Tatăl lui Neculae Vlad murise de mult, dar faima lui urma să stăpânească satul, ca o umbră mare de pasăre de noapte. Fusese hoțoman și bătăuș vestit, acest Iosif Vlad, ,,hoheru" [1]), cum îi ziceau cei care l-au apucat. Se înhăitase

[1]) *Hoheru = dela unguresccul hohér: călău, hingher.*

în tinereţe cu unii de prin Fundata şi de prin Măgura, aţinând calea celor care treceau noaptea în taină, peste graniţă, în Muntenia, cu cirezi de vite şi oi. Căzând asupra contrabandiştilor depe acele vremuri, le luau vamă grea în vite şi în bani, după care răzbeau pe sub munte, tocmai încolo, la Făgăraş şi la Sibiu, coborând în târguri şi negustorindu-şi marfa ca nişte oameni vrednici ce se aflau... Cu banii vârâţi în chimire, făceau mai întâi petreceri tari prin hanurile dela marginea târgurilor, apoi se răspândeau şi se întorceau în satele lor, dând svoană că vin dela drum lung, cu ispravă bună, pe muncă cinstită, fiind cărăuşi vestiţi pentru hărnicia lor.

Iosif Vlad, „hoheru", a agonisit astfel, cu trudă, o avere frumoasă. Având un singur copil, pe Neculae, şi dorind să-l facă domn în primărie, ori preot la biserica cea nouă, care era aproape isprăvită, Iosif Vlad a hotărît să-l ducă la gimnaziu, îndată ce a isprăvit şcoala primară.

— Eu am avere destulă — făcea, arătându-şi dinţii laţi şi galbeni, pe sub musteaţa care îi cădea peste gură — dar am muncit prea mult pentru ea. Neculăiţă ăsta va să aibă o viaţă mai uşoară... Il dau să înveţe carte.

Neştiind dintru început dacă Neculae urma să se facă notar ori preot, şi pentru ca să nu fie mai târziu sminteală, s'a gândit să-l ducă la gimnaziul din Blaj, din cauză că bârsănenii erau de religie greco-catolică, adică uniţi cu Roma.

— De-o fi să-l dau la popie — zicea „hoheru" — tocmai bine rămâne acolo în seminar. De nu, îl iau şi îl duc la Pesta. Să se facă procatăr [1]), ori notarăş...

— Ba să-l faci popă — răspundea înveninată nevastă-sa, care pătimise o viaţă de om din cauza blăstămăţiilor hoherului. — Să-l faci popă, să se închine până şi-o toci genunchii, doar te-o ierta pe tine ăl de sus, de câte ai săvârşit...

Hoheru rânjea cu plăcere:

— Il fac ce poftesc eu, — nu ce pofteşti tu.

Aşa, într'o zi de Luni, Iosif Vlad s'a suit în căruţă, aşezând pe Neculăiţă lângă el şi a plecat la Blaj, având în faţa lor drum de o săptămână.

Se opreau pe înoptate în satul în care se nemerea ceas potrivit popasului. Nu era sat să n'aibă hoheru casă sigură, unde să tragă. Neculăiţă îşi aducea aminte până târziu, când începuse el însuşi a încărunţi, cât de mult s'a mirat atunci, văzând ce fel de om e tatăl lui. Se oprea pe întuneric, la o poartă anu-

---

Procatăr = advocat.

mită și sărea sprinten din căruță. Bătea apoi încet cu codoraștea biciului în ferestruica dela uliță :

— Mă Ioane, mă, — șoptea îndesat, ca să nu stârnească vecinătățile.

După oarecare zăbavă se ivea în ferestruică un cap cu părul vâlvoi :

— Care ești mă?

— Sivu, hoheru...

— Aha...

Intrau în case întunecoase, cu miros greu de obiele nespălate și de opinci putrede, puse la uscat. Ce fel de prieteni are tata? — se întreba nedumerit Neculăiță. Iștia-s țigani...

Din vorbele care se vorbeau apoi, după ce-l așezau pe el într'un colț, să doarmă, a înțeles că prietenii lui Iosif Vlad erau oameni care l-au slujit pe simbrie, în umblările lui.

— Ți-am spus să nu-ți lungești nasul, — l-a auzit pe tatăl său, răstindu-se la una dintre gazde, în Sinca Veche... Ți-am plătit tocmeala? Ți-am plătit-o... Acu' ce vrei? Mortu' dela groapă nu se mai întoarce...

Mergând deci vreme de o săptămână cu căruța, au ajuns la Blaj. Neculae Vlad a fost înscris la gimnaziu, aflând gazdă la un cismar din Hulă, unde mai erau tocmiți încă șase băieți.

— La mine, școlarii au foloase care nu se află la alte gazde, — s'a lăudat cismarul din Hulă, bătând cu trufie cuie de fier în potcoava unei ghete înțepenite între genunchi.

— Ce fel de foloase ? — a întrebat hoheru cârnind din nas și uitându-se împrejur. Nu te văd a fi om pricopsit... Mă și mir că m'au sfătuit unii și alții dela gimnaziu, să-mi aduc copilul aici...

Cismarul s'a oprit din lucru și s'a ridicat în picioare înfruntându-și oaspele cu mândrie :

— Dacă nu-ți place n'ai decât să-l duci în altă parte... La mine sânt copii prima... Invață unul dela altul... Ii mai învăț și eu cu muierea asta a mea. Apoi, să afli jupâne că acești băieți ai mei n'au nevoe în veci de încălțăminte, — a adăogat îngâmfat meșterul... Ăilalți copii îs desculți, ai mei sânt încălțați...

Hoheru a zâmbit cu răutate :

— Le dai dumneata încălțăminte? — a întrebat jîmbându-se. Copilul meu are ce-i trebuește, așa să știi !

Cismarul a sărit cu gura la gospodar :

— Le dau, de bună samă că le dau... Aduc oamenii ghete și cisme la mine, ca să le pui talpă ori să le pui căl-

căie... Până lucru la cisma stângă, cea din dreapta o împărechez cu alta, ori cu o ghiată și încalț un copil... Nu se află să-i las neîncălțați. Dacă al dumitale are încălțări, să le poarte sănătos... Când i s'o rupe, bag mâna ici în grămadă și-l încalț și pe el. Asta e. Dacă-ți place, lasă-l, dacă nu, noroc bun...

Cumpănind sfaturile ce i s'au dat, și socotind că nu e bine să-i rămâie flăcăul singur în gazdă, hoheru a încheiat tocmeala cu cismarul și Neculăiță a trecut îndată în odaia copiilor care-l așteptau cu destulă voie bună între dânșii.

După ce și-a așezat feciorul, hoheru a întors oiștea căruței spre răsărit și a pornit îndărăt, lăsându-l pe Neculăiță întristat, în poarta casei cismarului.

— Ai grijă și învață, — i-a zis din căruță. Eu mai am umblare pela Sibiu și prin alte părți, așa că zăbovesc pe drum vreo două săptămâni. După ce ajung, îți trimit cele care am văzut că mai sunt de trebuință.

A umblat într'adevăr Iosif Vlad, nu două, ci aproape trei săptămâni, răzbind dincolo de Olt, întorcându-se iarăși pe sub munte, cercetând locuri și prieteni, cu care avea daraveri vechi și dorea să puie la cale altele noi.

Intr'o Vineri după amiază s'a oprit apoi la poarta casei lui din Bârseni, strigând cu putere pe Gherasim, sluga, să-i deschidă poarta.

Din curte s'au auzit pași târându-se alene.

— Mișcă-te, mă! — a poruncit aprig hoheru. Ai amuțit de nu zici o vorbă?

Stând nerăbdător lângă cai, Iosif Vlad cerceta să vadă dacă au scos vecinii capetele pe la ferestre, ori dacă s'a arătat vreunul la portiță. Avea plăcere deosebită să privească unele obrazuri dimprejur, care se înverzeau de ciudă, știind că și-a dus copilul la școlile cele mari.

Ochii de viezure ai lui Nicoară, de peste drum, străluceau într'adevăr deasupra ulucii, având parcă o lucire de drac în ei.

Hoheru a pufnit:

— Ce-i Nicoară? — Stai după pârleaz și privești cum vin oamenii osteniți dela drum...

Nicoară a rânjit...

— Apoi cine-i ca dumneata, vecine? Cu așa cai înțeleg și eu să te fudulești în toate părțile... De unde vii? — s'a prefăcut cu viclenie Nicoară.

Iosif Vlad s'a foit, dar a răspuns cu nepăsare mândră:

— Eh, — dela Blaj... Am dus pe Neculăiță la gimnaziu.

— Daaa? — a făcut Nicoară lungind gâtul... Apoi da, da... Cine poate, poate...

Hoherului nu i-au plăcut deloc vorbele vecinului Nicoară. Mai ales nu i-au plăcut ochii şi privirea. Ce dracu — îşi bate ăsta joc de mine? — se întoarse mânios, strigând din nou peste poartă :

— Mă Gherasime ! — vino, fir'ai al dracului...

Atunci s'a deschis poarta cea mare în două părţi şi caii s'au mişcat nerăbdători din loc. Hoheru a dat să facă un pas în lături, dar uitându-se la cel care îi deschisese poarta, a rămas înțepenit acolo unde se afla, cu biciul în dreapta și cu gura căscată. Imboldit în coaste de oiștea carului, s'a clătinat ca un stâlp, apoi s'a răsucit mânios spre cai, suduindu-i :

— Ho, boalele dracului, — şi iar a întors capul spre poartă, holbându-se.

In fața lui se afla Neculăiță, spăimântat, cu capul aplecat, ca un păcătos care-şi aşteaptă osânda.

Hoheru a simţit că-l ia o ameţeală. I se părea că vede năluciri. L-a străfulgerat prin cap că i-a venit ceasul cel din urmă.

— Ptiu, satano ! — a scuipat cutremurându-se. Tu ești Neculae? Ce cauți aici? Când ai venit? — s'a răstit năprasnic la el. Dar Neculăiță n'a dat răspuns. Descusându-l apoi cu deamănuntul, hoheru a aflat că Neculăiță a plecat pe jos, îndată după dânsul, neputând suferi Blajul, nici şcolile, nici pe gazda lui, cismarul, nici apa, nimic. Mergând pe drum, întrebând pe unii și pe alții, mai purtându-l cărăușii în căruțe, dormind pe la oameni miloşi, a ajuns de patru zile acasă și acuma a venit să-i deschidă poarta, după cuviinţă, Gherasim aflându-se la culesul cucuruzului. Atunci a priceput hoheru, dece se jîmba la el Nicoară.

Neculăiţă a mâncat în acea seară o bătaie soră cu moartea. In anul care a venit, a mâncat altă bătaie. De data asta se întorsese pe jos dela Sibiu. Intr'al treilea an a mai mâncat una. Acum venise dela Făgăraş.

Implinind treisprezece ani și nemaiputând încerca pe nicăieri cu dânsul, hoheru a făcut spume la gură, dar s'a lăsat biruit, oprindu-şi acasă copilul, să-i fie de ajutor în gospodărie.

Având asemenea contact cu şcolile mai înalte, Neculae Vlad se socotea om cu învăţătură de carte şi nu lăsa pe nimeni să i-o ia înainte.

— Eu am fost la gimnaziu — spunea mai târziu, la vârsta bărbăției — iar oamenii, neputând pătrunde întunericul vre-

mii, aşezat peste întâmplările trecute, îi dedeau crezare, mai ales că se vorbea prin sat că într'adevăr ar fi fost dus undeva la şcoli. Unii îi ziceau : domnule Vlad, ungându-i astfel inima cu untdelemn şi dându-i pe sub nas tămâie bine mirositoare. La asemenea vorbă Neculae Vlad se înmuia ca untura la soare.

Incolo, jupânul Vlad avea în casă popor destul de numeros : patru băieţi şi două fete. Pe deasupra mai sta la dânsul şi soacră-sa Tinca lui Didu, văduvă uitată de ani, care se bucura de o sănătate uscată, încât nici viermii n'ar fi avut ce mânca din ea.

Treburile din curte le făcea Neculae Vlad cu nevasta şi cu sluga de pripas, pe care o ţinea de peste cincisprezece ani. Muncile câmpului le dovedea cu lucrători din sat, tocmiţi după împrejurări şi după anumite socoteli pe care le avea cu fiecare în parte. Unul îi datora bani dela îngropăciunea lui tat'so, — altul o dublă de mălai de acum doi ani, când n'a putut lucra vreme de o lună, având tăetură de topor la degetul cel mare al piciorului, iar alţii cerşiseră în iarnă, ba una, ba alta, care s'au însemnat în catastif, aşa că tocmeala la lucru nu putea să fie la fel.

Sluga se numea Tănasie. Aşa-i plăcea să-şi zică : Tănasie. Era un om foarte înalt, slab, spân, cu capul mic, cu ochii spălăciţi şi cu buzele vinete. Avea în schimb braţe lungi şi mâini mari, puternice. Zicea că e de loc de undeva, din ţara Oaşului, unde oamenii mânuesc briceagul încă de copii, avându-l totdeauna asupra lor, într'o tăşcuţă de piele atârnată de gât. Din câte o vorbă scăpată de Tănasie se putuse înţelege că plecarea lui fără urmă din satul acela ascuns în munţii Oaşului se petrecuse tot în legătură cu o mişcare iute de briceag, mai de mult, când era şi el flăcău. Moarte de om n'a fost ; se pare că lucrurile s'au întâmplat în vălmăşeală, la horă, Tănasie rămânând cu un deget străin în mână. Altminteri era om bun : pâinea lui Dumnezeu. Se mulţumea cu un culcuş în grajd ori sub şopron şi cu o strachină de zeamă, de două ori pe zi. Lega arareori vorbă, şi atunci, doar cu copiii.

Neculae Vlad avea folos deosebit de mare de pe urma unei astfel de slugi. Credincios şi umilit, purtându-şi cu sfială paşii mari prin curte, nepretinzând altă simbrie decât un pachet de tutun negru de lulea pe săptămână şi un rând de cioareci la doi ani, Tănasie aducea numai mulţămire domnului Neculae Vlad.

Intr'un rând au fost aşezate pe şoseaua dinspre Braşov prisme de granit pentru astuparea gropilor celor fără de număr,

care puneau în primejdie osiile carelor. S'a dat atunci svon că cine caută câştig, să se ducă să spargă piatră, primind pentru această lucrare un ciocan potrivit şi patrusprezece creiţari pe metrul cub de piatră spartă.

— Tănasie, — a zis cu blândeţe domnul Neculae Vlad către sluga sa — eu n'am nimic împotrivă, dacă acum, în lunile de iarnă, te duci şi iei şi tu pe seamă câteva prisme de piatră. Stai să vedem — a urmat dumnealui a socoti pe degete — gaţi în curte la nouă de dimineaţă şi te duci până la douăsprezece să spargi piatră. Vii şi mănânci, dai la vite, râneşti în grajd şi la unu eşti îndărăt. Mai lucri până la cinci. Atunci te întorci şi-ţi vezi de treabă aci. Câştigi şi tu un ban. Ce zici?

Tănasie s'a uitat în gol, apoi s'a trezit ca din vis:

— Eu zic bine — a răspuns domol.

— Aşaa — s'a bucurat jupânul Neculae. Nici vorbă că lucrarea o ţiu eu — nu aşa Tănasie? — doar tu eşti sluga mea. Stai şi mănânci la mine. Aşa că îmi răspunzi mie jumătate din ce câştigi... He, he, a râs domnul Vlad cu prietenie, omu' trebue să fie drept...

Tănasie s'a uitat cu tristeţe cenuşie la domnul Neculae şi a plecat să farme piatră.

Copiii lui Neculae Vlad erau în schimb gălăgioşi şi peste seamă de mâncăcioşi. Din cauza aceasta jupânul Neculae a prins un obicei de taină, cu mâncările mai bune, pe care le cumpăra la băcănia domnului Sos, arendaşul cârciumii comunale. Mai ales ţinea în taină delicateţurile aduse din când în când dela oraş. Aşa de pildă, dumnealui avea mare plăcere să mănânce peşte sărat, halva sau salam de Sibiu. Ca să-şi sature copiii cu asemenea mâncări, ar fi fost fără priinţă. Nici nu erau încă de nasul lor.

— Avem avere destulă, — zicea către Anica, nevasta lui, în timp ce stăteau încuiaţi în odaia dinainte şi mâncau cu gingăşie felii subţiri de salam. Vor mânca şi ei la vremea lor. Nu trebue să-i învăţăm cu d'astea.

Anica ofta uşor şi urma să mănânce destul de lacom.

— Le-am făcut fiertură cu ciolan de porc. Le place. Se îmbulzesc la blid ca porcii.

— Ce vrei !—se fudulea jupân Neculae ridicându-şi sprâncenele — copii sănătoşi...

Băgând de seamă această deprindere ascunsă a celor doi soţi, Tinca, soacra, s'a gândit şi dânsa să le urmeze pilda. Avea plăcere îndeosebi pentru brânză de burduf, ţinută un ceas-două în foaie de varză crudă. Mai avea plăcere să puie

la măsea în fiecare zi un sfertuleț de rachiu, după care să doarmă, uitând amarurile lumii. Lua deci sub șorțul ei negru cofăelul cu făină, pregătit din vreme și se strecura subțire și ușoară, de necrezut la vârsta ei, prin poarta din dos a domnului Sos, cârciumarul. Lepăda cofăelul fără vorbă și primea litrișoara de brânză și sticluța cu rachiu. Intoarsă acasă, își făcea de lucru pe lângă șură. Trecea în grădiniță, rupea foaia de varză, învelea brânza în ea, apoi își ascundea marfa în fân. Când nu era varză, culegea urzic', ori al:gea fire subțiri de fân parfumat. Nu-i plăcea să înfulece în grabă. Gusta desfătare să mănânce cu răgaz. Cerceta deci mai întâi unde sunt blestemații de copii și după ce înțelegea că n'au de gând să se arate prin preajma șurii, se întorcea la culcușul ei, se așeza pe fân și începea să guste, bucurându-se adânc.

In vremea asta, copiii se căsneau să scoată pe fereastra cu zăbrelniță a cămării — a cărei ușă era veșnic încuiată, — salamul care sta atârnat de grindă, legănându-se domol în bătaia curentului. Le umblau ochii după el, cum umblă ochii câinelui, când îi plimbi bucătura dinaintea nasului.

Apucând salamul cu cârligul dela sobă, îl scoteau repede pe fereastră și tăiau o felie groasă din el. După operație îl agățau cu mare caznă îndărăt și fugeau degrabă în pod să se ospăteze.

Familia întreagă își petrecea astfel viața în cea mai deplină armonie, fiind mulțumită dela mic la mare.

Uitam să spun că numai trei dintre copiii domnului Neculae Vlad veneau la socoteală în asemenea întreprinderi, — ceilalți fiind prea mici.

Capul blăstămățiilor era Sextil Vlad, băiatul cel mai mare al domnului Vlad, care avea unsprezece ani. După el, venea Minodora, care avea nouă ani, apoi Petrișor, care era de șapte ani. Ceilalți urmau la rând, din doi în doi ani, sfârșind cu Mihai, care avea numai un an. Când a fost vorba să-și boteze primul născut, domnul Neculae Vlad n'a vrut în ruptul capului să-i dea un nume oarecare, ca toți proștii din sat.

— Eu sunt om umblat în gimnazii — a strigat mândru — știu nume latinești, dela strămoșii noștri daci. Să n'aud de Ion, ori de Vasile, ori de altele ca astea.

Degeaba a stăruit Anica să-l boteze dându-i numele : Neculae, — degeaba a început a blestema soacră-sa Tinca, zicând că vrea să pocească copilul și că nume cum vrea ginerile n'au nici măcar sfinții din călindar, de o să fie mai mare

ruşinea de o faptă smintită ca aceasta. Neculae Vlad şi-a făcut voia.

Părintele Moise a încuviinţat cu bucurie să boteze pruncul, dându-i numele Sextil:

— Să mai ieşim şi noi din Ion şi din Neculae. Dacă nu-ţi da dumneavoastră care sunteţi gazde între gazde, un nume mai ales, — cine o să dea? Sărântocii? Lasă că-i bine, jupâne Neculae — a întărit sfinţia sa, bucurându-se de prânzul care avea să urmeze după botez.

Anica n'a putut să-i zică nicidecum copilului: Sextil. Nu mergea. I-a zis deci o vreme: Sistil, după care şi-a blestemat zilele şi a hotărît că măcar nu e botezat Gheorghe, să-i zică Gheorghiţă. Cât despre Tinca, soacra, — ea nu putea zice nici Sistil, fără decât: Fistim. In asemenea împrejurări, când s'a ridicat băiatul şi a început să alerge prin curte, îl strigau trei inşi în trei feluri: Sextile! — striga domnul Neculae Vlad cu autoritate. Gheorghiţă! — se răsfăţa Anica, vrând să aibă dulceaţă pe buze. Fistime! — se auzea glasul sec al babii Tinca de lângă şură. Tănasie râdea în uşa grajdului, iar Sextil, neputându-se împărţi în trei, îşi vedea cu nepăsare de ale sale.

Aflându-se deci în capul tribului de copii al domnului Neculae Vlad, Fistim făcea zile fripte bunică-sii, furându-i brânza şi rachiul, cât biata femeie nu ştia unde să le mai ascundă. Gălăgie nu putea începe, căci s'ar fi dat de gol. Dealtminteri tot atât de strâmtorat se afla şi domnul Neculae, care vedea cum scade salamul şi cum dispare câte o scrumbie afumată din cămară. Câteodată aducea vorba aşa pe departe, către nevastă:

— Ai gustat tu din salamă? Aşa-i plăcea dânsului să zică: salamă.

Anica se întorcea supărată:

— Cum să gust? Nu-i cheia la tine?

— Aşa-i — aşa-i — făcea îngândurat domnul Vlad, nepricepând cine-l fură şi hotărându-se să ia măsuri de pază.

Altfel, casa le era îndestulată nu numai cu toate bunătăţile pe care le aducea starea de oameni bogaţi ci şi cu unele lucruri, pe care ştiau să le agonisească cu deosebită îndemânare. Aşa de pildă, cea dintâi fasole verde din câmp, o mâncau ei, ori că era de pe locul lor, ori că era de pe locul altora. In această îndeletnicire se specializase mai ales Tinca. Pleca pe înserat cu o broboadă de lână legată pe umărul drept şi adusă pe sub braţul stâng. Ce era să zică cineva? Femeie bătrână! îi e frig. O lua spre câmp, drept la locul pe care i-l spunea din vreme

Anica ori Neculae, şi pe care-l ochiseră peste zi. Rupea cu îndemânare fasolea, o băga în cutele broboadei şi se întorcea acasă. A doua zi, familia lui Neculae Vlad se ospăta cu fasole nouă, crudă şi fragedă cum nu se află. Aşa cu cartofii, aşa cu varza, aşa cu porumbul nou, de fiert, ori de copt. La expediţii mai serioase, cum ar fi fost un car de otavă ori de lemne, pleca însuşi domnul Neculae Vlad, cu Tănasie. In vremea din urmă îl lua şi pe Sextil.

Domnul Neculae Vlad nu putea fi bănuit niciodată. Dacă se ducea la pădure, — îşi avea pădurea lui. Dacă se ducea la câmp, în orice parte a hotarului, îşi avea locurile lui. Cine să-i zică ceva? Cine să îndrăznească? Apoi nu era el prieten de cruce cu notarul, cu părintele Moise, cu primarul şi cu învăţătorul Popovici? Nu beau ei în fiecare zi fiful[1]) de rachiu la domnul Sos, aflându-se ca fraţii? Atunci unde se pomeneşte bănuială? Dar cu domnii dela fabrică cine e prieten mai apropiat — după cei dela primărie? Domnul Neculae Vlad... Şi apoi, pe deasupra oricărei bârfeli, — nu era dumnealui prim epitrop al bisericii, fudulindu-se în strana de lângă altar? Dar în consiliul comunal? Legile arătau foarte înţelept, că aceia care plătesc impozitul cel mai mare pe proprietate agricolă şi pe case, adică cei avuţi, sunt consilieri comunali de drept. Ce fel de oameni erau în Bârseni, consilierii comunali? Tot unu' şi unu': mai întâi de toţi, el, Neculae Vlad; Vasile Hortopan, al doilea, Gheorghe Briotă, al treilea, Costea Bucur, al patrulea şi gata.

De vreun an încoace se înfipsese în consiliu şi domnul Sos, cârciumarul. Prin călcarea legii. El nu plătea impozit după proprietate, ci după comerţ. Mai era şi arendaş al cârciumii, deci n'avea dreptul să fie consilier. Dar primarul şi notarul sunt oameni de înţeles, iar primpretorul Bojta István, un român renegat, a dorit cu orice preţ să aibă un ungur în consiliul comunal, altfel statul maghiar se află în primejdie. Ca orice renegat, Bojta István era pătruns de şovinism până într'atâta încât afirma că nu ştie româneşte. Aşa că domnul Sos a trecut cu picioarele lui grele peste lege şi a nemerit în consiliul comunal din Bârseni, fiind primit cu destulă plăcere de către unii şi cu ură adâncă de către alţii, care nu puteau suferi în niciun chip ungurii.

Prăvălia domnului Sos ajunsese dealtfel destul de curând un centru social de mare importanţă. Nu era chestie mai de

[1]) *Fiful=foiul.*

seamă care să nu se fi desbătut în odaia rezervată fruntaşilor, adunaţi să puie la cale daraverile obşteşti. Proprietarii şi directorii fabricii de cherestea, care-şi aveau birourile la Braşov, găseau la domnul Sos o mâncare bună şi un şvarţ ca la Budapesta. Notabilii satului care veneau regulat să-şi ia fiful de rachiu, se aprindeau adeseori în discuţii. In asemenea ocazii, domnul Sos, după ce se uita la ceas şi confrunta trecerea vremii cu starea clienţilor lui, le deschidea galant uşa odăii rezervate :

— Poftiţi în salon, domnilor... E mai „convenabil"...

Domnul Sos se exprima stricat româneşte, fiind de felul lui ungur. Nu-i plăcea să vorbească mult despre dânsul, aşa că notabilii îl dibuiseră din hârtiile dela primărie, când a licitat cârciuma comunală, că e de undeva dela Dej şi că fusese „restaurator" la Debreţin. Era un bărbat înalt, robust, cu capul ras, cu mustăţi mari, brune, având o privire caldă şi prietenească. Trecuse de cincizeci de ani. Venise împreună cu nevastă-sa, o femeie slabă ca un tăiş de fierăstrău, cu nasul coroiat şi cu privire mânioasă. Doamna Sos purta bluză închisă la gât, cu cravată albă în formă de fluture şi avea o fustă lungă, până la călcâie, strânsă pe mijloc cu un cordon de gumilastic. Soţia restauratorului nu era niciodată mulţumită şi se strâmba de câte ori vedea că mai marii satului încearcă să devie familiari. Numai faţă de directorii fabricii avea oarecare consideraţie. Aceştia veneau cu trăsură elegantă dela oraş şi aveau purtări mai alese. Incântată însă nu era nici de dânşii, deoarece doamna Sos era nobilă, dintr'o familie care-şi primise nobleţea cu sute de ani în urmă. Principele Mihail Apaffy al Transilvaniei iscălise într'o zi de beţie cumplită, patru sute de diplome nobilitare, dând rang tuturor slujitorilor dela bucătărie, pentru bucatele alese cu care se ospătase. Intre aceşti nobili era şi străbunicul ei.

Coborîrea la Bârseni i s'a părut punctul culminant al dramei, în care se socotea nu numai eroină, ci chiar martiră. — „Desigur" — recunoştea ea în nesfârşitele-i certuri cu domnul Sos — „familia mea a scăpătat. M'ai luat săracă. Dar nu uita că în vinele mele curge sânge albastru... M'ai adus aici, între aceşti valahi cu păr pe limbă. Intre mocani puturoşi ! Ca şi la Debreţin, între cocişi[1]). M'ai îngropat de vie"...

Odată, cu prilejul unei asemenea discuţii violente, doamna Sos se ocupa tocmai cu tăiatul cepei pentru tocană. Domnul Sos o asculta resemnat şi liniştit. Nu mai avea ce răs-

---

[1]) Cocişi, = de la ungurescul „kocsis" : vizitiu.

punde. Se istovise demult. In clipa când a enunțat cu vocea tremurândă, că în vinele ei curge sânge albastru, doamna Sos s'a tăiat la deget. O mărgea de sânge, roșie ca cireașa coaptă, a sbucnit din buricul degetului, strălucind sub raza de soare care străbătea prin fereastră.

Domnul Sos a privit cu uimire indiscreta mărturie a sângelui soției sale și a exclamat fără voie :

— Ah, Clotildo, văd că sângele tău e roșu ca de găină.

Doamna Sos a leșinat atunci de supărare. Zăcând între perini, capul ei era frământat de o mulțime de chipuri de femei vestite și nenorocite, dar mărețe în drama lor, pe care și le amintea din lectura romanelor gustate cu pasiune. Nu știa bine dacă exilul ei în cârciuma din Bârseni seamănă cu destinul Ioanei d'Arc, cu al Genovevei de Brabant, ori cu al Cleopatrei. In orice caz, a patra din această galerie faimoasă urma să fie dânsa : Clotilda Fenyvessy de Fenyvesfalva.

Domnul Sos nu-i iubea prea mult pe români. Fiind un om sceptic, nu-i iubea nici pe unguri, cum nu iubea dealtminteri pe nimeni. Dumnealui avea experiență și pătimise mult în viață. Știa bunăoară, că tot atât de ușor poți muri de foame între frații tăi unguri, cum poți muri și între frații tăi valahi. Înțelept este să fii de partea celor tari. Să fii între cei ce mănâncă, nu între cei mâncați. „La Debrețin eram prea mulți cârciumari", — îi explica adeseori doamnei Sos. Am început a ne încolți unii pe alții, în loc să trăim solidar. Clienți erau destui, dar lăcomia ne-a orbit. Eu am căzut. Am venit aici. Sunt ungur. Le e frică la toți de mine... Primarul, notarul, popa, dascălul, Neculae Vlad și ceilalți sug bani din greu. Unii cu legea în mână, alții cu patrafirul, alții cu înșelătoria și cu minciuna. Stau lângă ei și sug și eu. Sug și dela cei de jos și dela cei de sus. Directorii fabricii vin rar la noi. Ei sug mai vârtos ca oricare alții, dar au pretenții, ca la oraș. Muzică, chelnerițe... Da... tocmai vream să-ți spun, Clotildo, că în primăvară încep lucrările pentru linia ferată. La toamnă se fac alegeri de deputat. Trebue să lărgesc comerțul...

Doamna Sos a zâmbit rece, cu dispreț :

— Așa ai făcut și la Debrețin. Te-ai tot lărgit... până am ajuns aici... De aci, desigur o să ajungem în țigănie.

Restauratorul a dat din nou dovadă de îndelungă răbdare :

— Ține minte Clotildo, că un sat cu conducători bețivi și stricați, care mai are și fabrică, iar pe deasupra linie ferată, e o mină de aur pentru comerțul nostru... La vârsta ta ai putea înțelege atâta lucru.

Clotilda Fenyvessy de Fenyvesfalva l-a fulgerat pe domnul Sos cu o privire nimicitoare, îndeosebi pentru aluzia bădărană la vârstă, dar el s'a retras liniştit în prăvălie şi a început a-şi cerceta catastifele. Deschizând scoarţa de deasupra registrului s'a mirat văzând un petec de hârtie, cu însemnări scrise în grabă. A zâmbit, şi şi-a adus aminte că le pusese acolo, cu o seară înainte, în toiul unei ameţeli pripite în care se încurcase cu notarul, cu învăţătorul Popovici şi cu părintele Moise. Tânguindu-şi fiecare necazurile pe care le aveau cu nevestele, au aflat alinare în cuvintele părintelui Moise, care era el însuşi în mare suferinţă despre partea preotesei sale.

— Am căutat mângâiere — a zis părintele Moise, ţinând paharul în mână — am căutat mângâiere în cărţile sfinte şi am dobândit... Adevăr zic vouă: muierea e mai amară decât moartea, pentrucă ea este o cursă, inima ei este laţ, iar mâinile ei cătuşe... Găsit-am un om adevărat la o mie de oameni, dar n'am găsit nicio muiere, din toate câte sunt în lumea asta. Deaceea zic vouă : Nu este nimic mai bun pentru om, sub soare, decât să mănânce, să bea şi să se veselească...

— Asemenea înţelepciune n'a putut ieşi decât de pe buzele lui Ion Gură de aur — a strigat cu entuziasm învăţătorul Popovici.

Părintele Moise a privit spre dânsul, într'o lature şi i-a răspuns :

— Astea sunt din eclesiast, dascăle... Ion Gură de aur n'a cunoscut muierile... Pe partea lui rămâneam fără alinare.

Cârciumarul l-a rugat pe domnul Popovici să-i însemneze numaidecât aceste cuvinte înţelepte, spre a-i fi mângâiere în suferinţele sale.

Au luat apoi însemnarea şi a pus-o în registru.

Domnul Sos a urmat a zâmbi şi a întors capul spre uşa care-l despărţea de soţia lui. A oftat adânc, apoi s'a aplecat din nou asupra catastifului.

CAPITOLUL II.

In care se amestecă oameni de limbi felurite, iar râsul se amestecă cu plânsul.

In primăvară au început lucrările pentru terasamentul liniei ferate care urma să lege regiunea Bârsenilor cu Brașovul. Se svoneau multe și oamenii erau frământați de griji felurite.

Mai întâi venea exproprierea capetelor de loc din hotarul de după garduri. Nu era vorba de cine știe ce lucru mare: câte trei metri liniari din fiecare. Totuși Neculae Vlad făcea gălăgie ca și mai demult, când s'a luat pădurea, că el are opt capete de locuri și-l lasă statu' sărac. La fel se vânzoleau și cei care aveau câte cinci-șase pământuri căzute sub expropriere.

— Asta n'o las în ruptul capului — striga Vlad bulbucându-și ochii. Cu pădurea a fost cum a fost. Dar pământul meu e muncit cu trudă și-i agonisit pe cale cinstită. Nu-l dau nimănui.

Oamenii care-l auzeau, se uitau unii la alții zâmbind acru. In marea lor majoritate erau săraci, cu un petec, două de pământ. Trei metri mai mult ori mai puțin, tot acolo vine. Se gândeau în schimb că le va fi mult mai ușor să plece și să se întoarcă din drumurile pe care le făceau destul de des, pribegind în căutare de lucru.

— Au să ni se aprindă șurile din scânteile dela locomotivă! — se frământa Vlad. Am auzit eu întâmplări care au prefăcut în jar și cenușă, sate întregi.

Gheorghiță al Catrinii l-a încolțit însă îndată:

— Mai lasă-le dracului de snoave, jupâne Neculae! — a strigat cu vrăjmășie. Vine vorba că pe unde trece trenul se preface lumea în scrum. Apoi cât am umblat eu pe ici, pe colo, cu trenul, asemenea lucruri n'am văzut și n'am auzit. Ce vrei

acum cu vorbele astea? Vrei să prostești lumea? Ori gândești să mai învârți odată daraverile, ca mai demult, cu pădurea?

Neculae Vlad a tresărit și a avut un fel de îndoială. Palma primită într'o împrejurare neplăcută dela Gheorghiță îl stânjenea încă rău. N'a găsit curaj să-l înfrunte cum ar fi trebuit. A rânjit deci și a făcut cu mâna: îți vedea voi mai încolo...

La câteva zile după aceea a venit în Bârseni domnul primpretor Bojta István, care găsea acum un nou prilej să arate stăpânirii ce fel de ungur știe el să fie.

L-a chemat pe Neculae Vlad la primărie. I-a chemat și pe ceilalți, despre care se știa că sunt împotriva liniei ferate. A vorbit cu fiecare, între patru ochi. Nu se știe ce i-a spus lui Neculae Vlad, fără decât cei de față l-au văzut că iese din cancelarie roșu ca un rac fiert și cu broboane de sudoare pe frunte. N'a zis către nimeni nimic, ci s'a dus deadreptul acasă. Căzându-i în cale Sextil, i-a tras în fugă două palme, ca din senin. Sextil a dobândit mângâiere mai târziu, într'o scrumbie afumată, scoasă cu cârligul pe fereastra cămării.

Odată cu începerea lucrărilor la drumul de fier, au apărut în sat câteva zeci de lucrători secui din județele Trei Scaune și Ciuc, oameni ațoși și răbdători, având îndemânare deosebită în munca ce li se cerea.

Acesta a fost al doilea necaz al plugarilor cu stare din Bârseni. Nu era destul că li se luaseră câte trei metri de pământ, — se mai umpluse acuma și satul de golănime, cât nu mai aveai loc să te miști. Dar și asta ar fi fost cum ar fi fost, căci la urma urmei n'aveai decât să te faci că nu-i vezi. Vorba este că golănimea din Bârseni a început să facă nazuri la tocmeală. Era luna Mai, începuse lucrul câmpului. De cu seară Neculae Vlad trimetea pe Tănasie în sat, să tocmească oameni pentru a doua zi. Tănasie se întorcea însă după două ceasuri liniștit și-i spunea domnului Neculae isprava:

— N'am găsit decât doi...

Când a auzit întâia oară aceste vorbe, Neculae Vlad a sărit în sus:

— Cum doi? Ce vasăzică doi?

— Doi oameni. Pe Ilie Rusu și pe băiatul lui Zamfir. Alții n'au vrut.

Domnul Vlad a început să spumege. A pus mâna pe catastif și a izbit cu el în masă:

— Da' Vasile Sandru, da' Miron, da' Filimon, da' Anica

lui Zidor... ce-i cu ei? Ii dau în judecată. Le vând țoalele depe dânşii...

Tănasie a aşteptat să isprăvească domnul Neculae:

— De venit ar veni ei, — a urmat a spune liniştit — dar zic că vor plată ca lumea. Dacă nu, se duc la fabrică şi lucră cu ziua, ori la drumul de fier, cu ceasu'!

Neculae Vlad s'a holbat la Tănasie:

— Păcătoșii dracului... O să vie ei la iarnă după o cofă de mălai. Am să asmut câinii asupra lor. Cred ei că la fabrică le dă mai mult? Ori că se pricopsesc la drumul de fier? Ha, ha, — a rânjit cu plăcere — o să-i ia dracul, încovoiați de șale douăsprezece ceasuri pe zi pentru treizeci de creițari.

Tănasie a intervenit potolit:

— Asta o ştiu și ei. Dar zic că fabrica și drumul de fier plăteşte Sâmbăta banii fără zăbavă, pe când dumneata îi încurci cu catastifu' și nu mai văd un ban chior în mâna lor.

— Aşaa? Bine — a scrâşnit domnu' Neculae, hotărându-se să întreprindă ceva foarte crunt. Deocamdată nu ştia încă ce anume va face. Deaceea s'a întors spre Tănasie:

— Eşti un bleg şi un neisprăvit. Dacă-i luai cu vorba cum trebue, veneau. Aşa te-am pomenit. N'am niciun folos de pe urma ta... Degeaba-ți dau de mâncare.

Tănasie și-a îndreptat ochii cenușii spre domnul Neculae.

— Dă-mi drumul — a zis domol.

Când a spus acest cuvânt, Neculae Vlad s'a oțărât rău de tot:

— Ei fi vrând să te duci şi tu la fabrică? Ticălosule! Imi datorezi încă doi ani de slugărie Tănasie — a strigat bătând cu pumnul în catastif. Tragi toată ziulica din pipă şi gândeşti că asta așa trebue să fie! Vine de sus, ca ploaia... Apoi nu merge cum crezi tu, fârtate. Te dau pe mâna legii și te ferec burduf. Auzi? Cară-te la treabă!

Lucrul mergea însă din ce în ce mai anevoe. Domnul Neculae Vlad a trebuit să se înmoaie şi să facă obraz vesel la întâmplarea proastă, plătind oamenilor banii pe masă.

Pe Tănasie l-a pârpălit şi l-a luat în sfârc de vorbe biciuitoare, silindu-l să lucreze îndoit. Toată ziulica trecea în pufneli și înjurături. Viața ajunsese nesuferită.

Lucrătorii străini dela drumul de fier veneau Duminicile în fața cârciumii comunale să vadă şi ei chipuri de oameni. Erau bărbați liniştiți și serioşi, cumpătați la vorbă și mai ales la băutură. Din partea lor domnul Sos n'avea cine ştie ce precopseală, măcar că erau unguri de ai lui. Din această pricină

era înțepat destul de des, cu vorbe ascuțite, de către doamna Clotilda de Fenyvessy.

— Spuneai că lucrarea asta aduce câştig şi trebue să lărgeşti comerțul!... Ba îți mai trebuia şi chelneriță într'ajutor—se învenina la dânsul cu patimă.

Domnul Sos continua însă a fi liniştit:

— Toate la rândul şi la vremea lor, Clotildo... Nu renunț la planurile mele... Am dreptate şi-mi vei da dreptate.

Doamna Sos trecea în bucătărie, trântind uşa cu dispreț.

Amestecați cu oamenii dela pădure, care coborau deasemenea Duminica în sat, lucrătorii unguri se căzneau să vorbească româneşte despre nevestele şi copiii lor de acasă. După înfățişarea tristă şi săracă, n'ai fi putut deosebi pe unguri de români, afară doar că cei dintâi aveau cioareci de şiac sur şi erau tunşi în cap, pe când românii se purtau în cioareci, depe care se vedea că au fost cândva albi şi aveau plete lungi, sub nişte pălării mici, rotunde şi întoarse, ca nişte crătiți. Pălăriile acestea împlineau un tâlc anumit în viața moților. Pribegind pe drumuri şi lucrând mai mult la pădure, se serveau de ele spre a scoate apă de băut din isvoare. Marginea întoarsă a pălăriilor avea formă de scoc, în care încăpea aproape un litru de apă, aşa că nu le mai trebuiau căni. Tot în pălării îşi primeau mălaiul, ajungând să cunoască dintr'un ochi dacă au fost înşelați la cântar ori nu.

Prinzând dragoste de aceşti oameni, taica Visalon Luca, gospodar sărman din Bârseni, venea regulat Duminica să stea de vorbă cu dânşii. Erau destui români şi din Bârseni şi din Munții Apuseni, care rupeau câte o vorbă ungurească. Erau şi unguri cu care se puteau înțelege destul de bine româneşte.

Intre cei ce se amestecau prin lumea asta necăjită, se afla şi Tănasie, sluga domnului Neculae Vlad. Isprăvind treburile din curte, Tănasie se curăța cuviincios în uşa grajdului şi pleca Duminicile să vadă oamenii.

Lucrătorii dela pădure şi din fabrică se plângeau că nu pot trimite un ban acasă. Nu le ajunge. Ziua de lucru era de douăsprezece ceasuri. Omul care se îmbolnăvea, putea zice „noroc bun, lume dragă", călătorindu-se în celălalt tărâm. Dac'avea un prieten, putea găsi oarecare alinare, dacă nu, se târa pe jumătate mort la drumul mare şi se ruga să fie luat de căruțaşi, până la Braşov. Acolo i se pierdea urma: ori murea, ori pribegea din sat în sat, neavând bani să se ducă acasă. Au murit doi inşi în pădure, făcând griji şi supărări

domnului epitrop al bisericii, Neculae Vlad şi părintelui Moise, despre partea locului de groapă, în cimitir.

— Dac'om îngropa pe toţi veneticii, aşa, fără plată, se duce biserica de râpă, a zis Neculae Vlad în şedinţa consiliului parohial. După al doilea mort, părintele Moise şi domnul Vlad s'au dus la fabrică să stea de vorbă cu direcţiunea, în privinţa morţilor care vor mai fi de acum înainte.

Directorul, Bitay Pál — altminteri prieten bun cu amândoi fruntaşii satului — s'a eschivat însă, prefăcându-se îngândurat :

— Fabrica nu-şi poate lua niciun angajament în chestiunea aceasta. Nici măcar în cazuri de boală. Nouă ne trebuesc oameni sănătoşi şi vii — a spus domnia sa, făcând haz. Dacă se bolnăvesc — treaba lor. Nu suntem spital, nici azil. Suntem fabrică ; avem răspundere faţă de acţionari. Nu putem scădea dividendul pe care l-am făgăduit.

— Are dreptate domnul director — a încuviinţat părintele Moise către Vlad, arătând că e om cu judecată.

— De bună seamă că are — a întărit domnul Vlad, — aşa că nu rămâne decât să-i îngropăm lângă cimitirul vitelor, pe deal. Avem şi noi răspundere faţă de bugetul parohiei — a adăogat Vlad, vrând să-şi dovedească priceperea în treburile obşteşti...

— A, nu zic — a reluat vorba domnul director — o subvenţie pentru dumneata, domnule părinte şi una pentru dumneata, domnule Vlad, — asta se poate. Avem un fond pentru abonamente şi activităţi culturale. Vă defalc de aci o sumă, având în vedere concursul dumneavoastră în afacerile noastre cu primăria.

— Ce oameni, frate Neculae, ce oameni ! — făcea părintele Moise în drum spre casă. Să te legi cu ei la rană...

— Eh — a încuviinţat Vlad — oameni cu carte... Ăştia nu-s fitecine.

Intr'o dimineaţă ,în zori, străjile de noapte din Bârseni au găsit apoi pe unul dintre secuii care lucrau la drumul de fier, spânzurat în grădina din dosul primăriei. Omul se agăţase de-a'n picioarelea şi se lăsase în jos, îndoindu-şi genunchii. Aşa a înţepenit.

Satul s'a răscolit ca un viespar, înfricoşându-se. De zeci de ani de zile—de când se spânzurase unul dintre argaţii hoherului Iosif Vlad—nu se mai întâmplase asemenea minune în Bârseni. Adevărat că văduva lui Nichita, văcarul, se aruncase în apă,

cu o piatră legată de gât, acum vreo opt ani, dar oamenii ziceau că acea muiere fusese cam tresărită la minte.

S'au făcut cercetări şi au căzut în sat comisii. A doua zi au venit din secuime două femei : nevasta şi mama mortului, văitându-se şi jeluindu-se pe uliţi, de plângeau muierile în hohote pe la portiţe. S'a aflat apoi că Nagy János se spânzurase, având pe casa lui din secuime datorii care nu mai puteau fi prididite. A încercat de toate; a lucrat pe ici, pe colo, până a nimerit la linia ferată din Bârseni. Câştigul nu-i ajungea nici să-şi ţie zilele. Când trimetea bani acasă, nu mânca el. Când mânca el, nu mâncau cei de acasă. Cu o zi înainte, primise scrisoare că peste două luni i se vinde casa. Prietenii lui spuneau că, după ce a cetit scrisoarea, s'a îngălbenit şi s'a lăsat jos pe pietriş. L-au întrebat ce are, dar el a clătinat din cap, arătând că n'are nimic. Atunci a venit supraveghetorul lucrării şi s'a răstit la el, înjurându-l. Nagy János s'a ridicat, a svârlit lopata şi a plecat în neştire. Pe unde o fi rătăcit nu se ştie, fără decât străjerii l-au zărit în zori de zi sub pom, în grădină şi au dat vestire.

— Dar voi ce muma dracului aţi făcut? — a strigat primpretorul Bojta István la străji, când a venit să facă cercetarea. Aţi dormit boilor ! Altfel îl vedeaţi când s'a dus în grădină !

— N'am dormit dom'primpretor, — a răspuns cu teamă Ion al Saftei. Străjile din Bârseni nu mai dorm în veac...

Bojta István s'a uitat urât la Ion, apoi şi-a adus aminte de ceva şi a zâmbit.

— Duceţi-vă la dracu — le-a făcut semn cu mâna, scrâşnind o înjurătură.

Nu se poate şti dacă într'adevăr străjile de noapte din Bârseni dormeau ori nu, dar ştie toată lumea că asupra lor plutea amintirea unei întâmplări cumplite, pe care a pus-o la cale străjilor de demult, tatăl lui Neculae Vlad, Iosif Vlad, hoţu.

In satele săseşti din ţara Bârsei era obiceiul să umble noaptea străji cu halebarde şi cu felinare şi să strige în viersuri anume tâlcuite, trecerea vremii. Având asupra lor ceasornice mari, legate de gât cu curele, străjile îşi făceau datoria strigând :

Hört ihr Herren und lässt euch sagen
Die Uhr hat neune geschlagen.

Ceeace pe româneşte ar însemna în traducere liberă :

Domnilor, vă spunem vouă
Ceasul bate acuma nouă.

Luându-se după satele săseşti, bârsănenii mai vechi, ca şi alţii din satele amestecate cu saşi, au pus şi ei străji, dându-le în gură anumite viersuri tâlcuite cu meşteşug. Pentru fiecare ceas se spuneau viersuri potrivite. Aşa, bunăoară, iarna, la zece, străjile strigau plimbându-se pe uliţi :

Ceasul bate zece pentru fiecare,
Om, muiere, treacă 'ndată la culcare !

De bună seamă trebue să fi mers foarte greu lucrurile la început, dar pe vremea lui Iosif Vlad, hoheru, străjile se descurcau strună.

Având umblările lui de taină mai ales noaptea, hoheru era peste măsură de stânjenit în lucrarea sa, de ochii iscoditori ai străjilor, aşa că a hotărît să le facă o petrecere care să le sature de strigare în puterea nopţii. Mai ales că unii oameni aveau neastâmpăr blestemat în aşternuturi şi se sculau de cum auzeau strigarea, scoţând capetele pe fereastră, ceeace-l supăra peste seamă. S'a înţeles deci într'o zi de iarnă cu unul dintre prietenii săi din Bârseni, să poftească străjile din sat la un pahar de vin, colea pe la zece seara, când începe gerul să pătrundă în măduva oaselor. Chemând străjile, acel prieten, urma să le îmbete sdravăn, băgând spirt de rachiu în vin. Hoheru a lăsat banii de trebuinţă, iar el s'a suit în sanie şi a plecat în satul vecin, care era curat săsesc.

Ajungând în acel sat, hoheru a pus straie groase de lână pe cai şi le-a agăţat după cap traistele cu ovăz, iar el a intrat în cârciuma comunală, aşezându-se cam în dreptul ferestrei dinspre uliţa mare.

Acolo a început să bea şi să se veselească cu trufie mare. A pus pe cârciumar să-i facă vin fiert cu scorţişoară şi cu zahăr. A mâncat jumări de ouă cu costiţă afumată şi cu varză acră, înfulecând hulpav, încât cei care se aflau în cârciumă au simţit clei în gură. După asta a băut iar.

Intr'o vreme, a zărit în strălucirea nopţii de afară căciulile şi halebărzile străjilor săseşti. Indată a auzit şi strigarea :

Hört ihr Herren und lässt euch sagen
Die Uhr hat Zehne geschlagen.

— Cât e ceasul? a întrebat hoheru pe cârciumar.

— Zece, a răspuns sasul cam în silă.

— Hm, a făcut hoheru. Ia să văd ce-mi fac caii. S'a ridicat şi a ieşit în uliţă. Ce a făcut el afară şi ce a vorbit cu

străjile săsești, nu se poate ști, – decât că întorcându-se în cârciumă cu ochii sticlindu-i ca unui diavol, au intrat îndată după el, degerați, cu mustățile în sloiuri și cu genele în vârfuri de ace, patru ometoi lungi, cu halebărzile în mâini.

— Dă oamenilor un pahar de vin fiert ! – a poruncit hoheru. E un ger să nu-ți lași câinele afară. Ce dracu, doar suntem creștini cu toții...

Dintr'un pahar s'au făcut două, iar din două nouă, după rânduiala cea din veac. Toropiți de căldură, străjerii s'au înmuiat ca niște cârpe, căzându-le mustățile asupra gurilor și pleoapele pe ochi, de parc'ar fi fost de plumb. Dar hoheru nu-i lăsă să adoarmă, ci-i îmboldea mereu :

— Să țineți minte fraților, că a trecut prin satul vostru un om de omenie, îi îndemna cu putere, fălindu-se și turnând în pahare.

— Heil !—rânjeau obosiți străjerii, clătinându-se în toate părțile.

Imbătându-i cumplit, hoheru s'a ridicat apoi dintr'odată și a strigat ca și cum ar fi dat poruncă :

— Sus, fraților ! Mergem la datorie ! Sculați-vă !

Sașii s'au uitat năuciți la dânsul, și s'au urnit greoi bălăbănindu-se pe picioare și isbindu-se din umeri. După ce au ieșit pe ușă, cârciumarul a închis prăvălia și s'a retras grăbit în odăile din fund, așa că hoheru a putut aburca străjerii sași în sanie, unul câte unul, nestingherit de nimeni. Cum i-a suit în sanie, îndată s'au răsturnat, unul peste altul, adormind tun, cu halebărzile încrucișate pe genunchi. Felinarele le-a așezat hoheru în față, la picioarele sale. Sărind aprig pe scândura dinainte, după ce a luat trăiștile din gura cailor și a svârlit țoalele peste străji, a pornit. Era o noapte senină, cu ger năprasnic. Sania luneca ușor ca în basme. Caii strănutau din când în când și goneau pripit, învăluiți în abur. Intr'un sfert de ceas, hoheru a ajuns la marginea Bârsenilor. Acolo, aștepta altă sanie, încărcată cu străjerii din sat, beți tun. Hoheru a coborît sprinten și s'a uitat peste sania care se afla în așteptare. Flăcăii din Bârseni dormeau duși, nevăzându-se dintr'înșii decât niște căciuli aplecate și răzimate una într'alta.

Schimbând vorbe repezi cu prietenul său, hoheru s'a întors la sania lui și a plecat grăbit. Străjerii sași s'au cumpănit, lovindu-se în capete ca berbecii. Asemenea a plecat și prietenul hoherului spre satul vecin, îndemnându-și caii cu grăbire : Haida mă...

In dreptul primăriei din Bârseni, Iosif Vlad a oprit caii şi a început a descărca marfa. Unul câte unul, saşii au fost puşi în picioare cu halebărzile şi felinarele în mâini. Era trecut de unsprezece. Ameţiţi greu, dar pişcaţi de gerul aspru, străjerii au început a bodogăni din picioare făcându-şi curaj. Habar n'aveau că sunt în sat străin, aşa că ne mai uitându-se la ceasornice şi părându-li-se că-i miezul nopţii au pornit încet pe uliţă, în grămadă, strigând toţi patru, cât îi lua gura, pe nemţeşte :

Hört ihr Herren und lässt euch sagen
Die Uhr hat zwölfe geschlagen.

Hoheru s'a urcat în sanie şi s'a dus acasă rânjind.

Străjerii din Bârseni au ajuns deasemenea cu bine în satul săsesc, fiind coborâţi la fel şi răzimaţi în bâte, ei neavând halebărzi şi felinare. Indată ce au simţit pământ sub picioare, străjerii din Bârseni au şi început a răcni cuprinşi de un sentiment vag de nelinişte, că ar fi pierdut rostul strigării :

Aflaţi fraţi, aflaţi cu toţii,
Ceasul bate miezul nopţii.

Intre cele două sate, era vrăjmăşie veche pentru o păşune comunală, care se afla pe linia hotarului. Un proces nesfârşit şi schimbător atribuia păşunea când românilor din Bârseni, când saşilor din vecini. Din pricina asta bârsănenii nutreau o duşmănie cumplită faţă de saşii din hotarul cu pricina, aşa încât nu era chip să-i potolească nimeni. Tot aşa şi vecinii : când auzeau de bârsăneni, simţeau furnicare şi înverşunare nestăpânită în ei, jurându-se că nu vor găsi astâmpăr până nu va fi o răfuială pe viaţă şi pe moarte.

Aşa, când au auzit cei din Bârseni cum mugesc saşii în satul lor, au sărit ca fripţi din aşternuturi. Au deschis ferestrele, au scos capetele şi s'au întrebat strigând dela o casă la alta :

— Ai auzit, mă?

— Am auzit, mă... Oare n'oi fi visat?

Dar străjile săseşti n'au lăsat pe bârsăneni să se pârpălească prea mult în îndoială. Bălăbănindu-se pe drum urmau a mugi cu mare îndârjire : ***Hört ihr Herren und lässt euch sagen.***

— Adormirea maicii lor de săsoi — au început bârsănenii a înjura, trăgându-şi grăbiţi hainele pe dânşii. Cât ai bate în palme au ieşit vreo douăzeci-treizeci de inşi, cu pari, cu ciomege, cu ce au apucat în mână şi au împresurat străjile :

— Ce căutaţi aci, mă şoacăţilor?

Saşii au ridicat felinarele şi le-au clătinat nesigur în dreptul capului rânjind.

— Aha, — râdeţi de noi? a strigat unul dintre bârsăneni şi trage-i cu ciomagul. În câteva minute n'a mai rămas felinar, n'a mai rămas halebardă, iar străjerii se văetau pe jos de s'a sculat satul întreg, ca la foc.

Străjile din Bârseni au păţit-o întocmai ca şi ortacii lor saşi, mâncând o bătae care va rămâne de pomină în ţara întreagă.

A doua zi, primarii şi notarii din cele două comune au făcut schimbul de prizonieri, remiţându-şi străjile care înfăţişau o privelişte jalnică.

Dacă era altul să le facă pozna asta şi-ar fi aflat răsplata după cuviinţă. Mai ales străjile din Bârseni — care de pe urma acestei isprăvi au rămas fără slujbă — ar fi avut plăcere să sfâşie pe cineva în bucăţi şi să pue sare şi piper pe el. Altminteri nu se puteau alina.

Dar cu Iosif Vlad, hoheru, nu îndrăsnea să se pue nimeni, căci nu se ştia ceasul când s'aprinde casa pe el. Afară de asta, era prieten cu primpretorul din acele vremuri şi cu jandarmii, fiind omul lor de încredere tăinuită pentru toate câte se întâmplau în nopţi nepătrunse, pe graniţă. Din furtişaguri ducea asemenea plocoane şi daruri, încât nimeni n'ar fi avut cuprindere să i-o ia înainte. De aceea străjile au înghiţit şi au tăcut, acoperindu-se de haz şi ruşine.

CAPITOLUL III

In care cunoaștem pe părintele Moise Nicoară întru toată slava slujbei sale.

In Duminica următoare întâmplării triste care s'a petrecut cu Nagy János, tăetorii dela pădure şi lucrătorii dela calea ferată, amestecați cu bârsănenii, desbăteau mâhniți soarta pe care şi-a făcut-o spânzuratul.

— Nu-mi place mie fapta asta a lui János — zicea Toader Pocoș din Munții Apuseni, în vreme ce oamenii dimprejur clătinau amărâți din cap. Dacă ne-om lua zilele toți care suntem săraci, se goleşte pământul de omenire...

— Asta aşa-i, — a întărit Visalon Luca din Bârseni.

Neculae Şenchea, alt bârsănean, a oftat adânc lângă el.

— Câte necazuri petrecem noi, ar trebui să ne spânzurăm în fiecare zi... — a mormăit întunecat.

Pocoş a rânjit :

— La noi a fost mai demult unul Crişan, care s'a spânzurat. Doar ați aflat despre el... Acest Crişan s'a pus tovarăş cu Horia şi cu unul de-i zicea Cloşca. Eu îs din satul lui Cloşca... Apoi ăştia trei au adunat sărăcimea din toate satele şi s'au sculat împotriva boierilor... A fost pustiire mare... Au omorât la ei ca la gâze... După asta, Crişan s'a spânzurat la închisoare. S'a dus pe lumea ailaltă răcorit de arşița cea din veac.

Visalon asculta privind întunecat în gol. Când a contenit Pocoş, s'a trezit vorbind ca din vis :

—Pe Horia şi pe Crişan i-au frânt pe roată şi le-au tăiat trupurile în bucăți... Nu se află om năcăjit să nu cunoască chipul lui Horia.

Oamenii dimprejur s'au grămădit, ascultând înfiorați.

— Apoi treaba a fost aşa — a urmat a povesti Pocoş. — Impăratu' a înțeles că Horia se ridică cu pârjol împotriva boie-

rilor. Se umflaseră peste seamă. Asupreau poporul dar cârneau din nasuri şi către cei de sus. Atuncea împăratu' a socotit cu viclenie, să dea slobod lui Horia asupra lor, ca să li se mai desumfle rânza. L-a făcut deci să creadă că şi el pofteşte să se radă de pe faţa pământului castelele. Horia a pornit asupra boierilor şi i-a pustiit. Dupăce a tăiat şi a trecut prin spangă oarecâţi din ei, împăratul a chibzuit că acum odată e destul. A poruncit deci să-l prindă oştenii pe Horia şi pe ortacii lui. S'a găsit unul, de-l blestemă şi astăzi oamenii, — pădurar, cu numele Albu,—care a vândut ascunzătoarea lui Horia, aşa că l-au prins. Apoi l-au tras pe roată şi l-au împărţit în patru.

— Crezi dumneata că Crişan s'a spânzurat? Ori l-au spânzurat vrăjmaşii? — a întrebat Şenchea.

— Socot că s'a spânzurat, — a răspuns Pocoş. Bagsamă a priceput că-l aşteaptă o moarte mai cumplită. Dar Cloşca a fost tras pe roată şi tăiat în patru ca şi Horia... Unul după altul...

Visalon Luca a scuipat într'o lature :

— Mare înşelare este să dai crezare împăraţilor şi boierilor... Ăştia-s mai răi decât corbii... Corbii te mănâncă numai după ce te-ai prefăcut în hoit. Impăraţii şi boierii te mănâncă de viu... Nu putem trăi cu ei cum nu poate apa cu focul.

Gheorghiţă al Catrinii s'a oţărât rău :

— Par'că ăştia ai noştri-s mai buni ! Hoţu de Neculae Vlad îşi ţine averea cu munca noastră. Bucur la fel. Hortopan nu-i mai bun... Dacă n'am fi noi, i-ar lua dracu.

Visalon a sărit ca muşcat de viperă.

— *Noi trebue să fim*, că noi muncim... *Ei sunt de prisos*, că mănâncă munca noastră şi ne batjocoresc cum le place...

Cei dimprejur au tăcut cu sfială, uitându-se împrejur. Dar Visalon şi-a urmat cuvântul, cu îndârjire :

— Suntem aci, ca vreo trei sute de oameni. Cu muieri şi copii vreo opt sute. Ei îs patru ori cinci. Toată munculiţa noastră se duce în burţile lor. Asta-i dreptate? Asta-i lume? Cuget că nici Horia n'a avut mai mulţi oameni la început — a adăogat coborând glasul...

Pocoş s'a mişcat neliniştit în loc :

— Apăi nu-i mai bine nici în fabrică, fraţilor. Mai mult de cinci-şase ani n'o putem duce la asemenea muncă şi cu asemenea mâncare. De agoniseală nu încape vorbă. N'avem un ban. N'avem nimic. Nu ne vedem nevestele cu anii. Unde dracu se duce atâta câştig care se adună din truda noastră?

Şenchea a oftat, clătinând din cap.

— De-ar mai eşi unu ca Horia, ne-am duce şi am da de urma câştigului, acolo unde se află. In căşile şi în lăzile lor. Eu unul i-aşi spune să mănânce banii. Să-i înghită. Le-aşi ajuta, îndesându-i pe gât cu făcălețul.

Era pe la ceasurile patru după amiază. Zi însorită de Mai, cu aer tare de munte. Oamenii îşi povesteau înainte necazurile, având părere de rău că lumina acestei minunate zile de primăvară se împrăştie, lipsită de bucurie, în negura vieții lor întunecate.

Dintr'odată a apărut, venind pe ulița de lângă primărie, Neculae Vlad, însoțit de doi jandarmi cu pene de cocoş la pălărie. Păşeau cu mândrie şi întărâtare spre grupul de muncitori, ațintindu-l de departe în priviri aspre. Când au ajuns lângă ei, Vlad s'a uitat roată, apoi a strigat înverşunat arătând spre Tănasie :

— Ăsta-i, domnule jandarm... Ăsta-i hoțu...

Prin oameni a trecut o violentă străfulgerare de emoție, rămânând împietriți, care unde se afla. Tănasie s'a uitat mai întâi la Vlad, apoi în dreapta şi în stânga, căutând să vadă pe cine arată cu degetul, stăpânul lui.

— Aha, ăsta-i păsăroiul cu pricina, a făcut unul dintre jandarmi şi a scos numaidecât lanțul din taşca de piele care-i atârna pe spate, apropiindu-se de Tănasie. Oamenii s'au dat cu îndoială în lături. Neculae Vlad privea mânios şi mândru :

— V'ați adunat aci toți trântorii, — a urmat a striga mânios. Trântorii şi hoții, care furați agoniseala noastră... Vă arăt eu !

Visalon Luca a simțit că i se lipeşte limba de cerul gurii. Se uscase într'o clipită, ca trecută prin flăcări.

— Cine-i hoț, mă hoherule? — a isbutit să scoată în sfârşşit un muget. Cine-i hoț, mă hoțu hoților?

Vlad s'a îngălbenit :

— Domnule jandarm, — ăsta-i puşcăriaş vechi... Criminal înrăit... mă amenință cu moartea — a strigat sbătându-se în loc.

Jandarmii legau mâinile lui Tănasie cu lanțul. Unul dintre ei s'a întors crunt spre oameni :

— Marş acasă toată lumea !... a poruncit aspru. Să nu mai văd unul aici !

Oamenii s'au răzlețit ezitând. S'ar fi dus şi nu s'ar fi dus. Atunci s'au oblit de şale jandarmii, care isprăviseră lucrarea

cu lanţul şi s'au întors amândoi coborând puştile de pe umăr. Tănasie era între ei, cu mâinile împreunate în faţă.

— Marş! — a poruncit din nou jandarmul, uitându-se fioros.

Muncitorii au plecat încet. Visalon Luca se lupta cu furtuna care sta să-i sfarme pieptul. S'a uitat spre cer suduind năprasnic. Se mişca greu; picioarele purtau anevoie amărăciunea şi clocotul dintr'însul.

Tănasie căzuse ca dintr'altă lume şi-şi privea uluit mâinile legate. I-se încurcaseră gândurile de nu mai ştia nici cum îl cheamă, nici dacă e el ori altă arătare de om care se prepune a fi Tănasie. Adineaori asculta vorbele oamenilor, înfăţişând ca întotdeauna cuviinţă şi răbdare. Acum era legat aci în mijlocul uliţii şi primea în chip de stană de piatră sudălmile stăpânului său, domnul Neculae Vlad:

— Să scoţi banii, hoţule! — spumega Vlad, ameninţându-l cu pumnii. Te-am ţinut la sân ca pe un şarpe şi acuma vii să mă furi...

Alaiul a plecat spre primărie, sub privirile muncitorilor, care întorceau capetele, oprindu-se în drum. Intrând în cancelarie, jandarmii l-au proţăpit în colţ pe Tănasie, iar cel mai mare dintre dânşii l-a întrebat scurt, săgetându-l din priviri:

— Unde-s banii?

De faţă erau Neculae Vlad şi primarul Goangă.

Tănasie se uita zăpăcit când la Vlad, când la jandarm şi nu zicea nimic. Atunci jandarmul l-a plesnit cu putere peste obraz încât Tănasie s'a isbit de perete:

— Unde-s banii, hoţule?

Regăsindu-şi încet cumpătul, sluga domnului Vlad a putut în sfârşit scoate un cuvânt:

— Care bani, domnule?... a întrebat năuc.

— Banii mei! a strigat Neculae Vlad sărind alături de jandarm. Banii pe care mi i-ai furat aseară din ladă. Patru mii de coroane, — a răcnit Vlad ameninţând cu pumnul. Scoate banii că te omor aci pe loc...

— Ce-ai căutat în casa dinainte, aseară? — a luat din nou cuvântul jandarmul, potolindu-l dintr'o privire pe Vlad.

— Tănasie s'a uitat la jandarm, apoi s'a gândit încet:

— Asară?... N'am căutat nimic.

— Cum n'ai căutat nimic? Ai fost în odaia dinainte, ori nu?

— N'am fost, domnule — a răspuns necăjit Tănasie. N'am fost. Ce era să caut? Eu n'am umblare acolo...

— Te-a auzit nevasta ! — a strigat din nou Neculae Vlad, înverşunat. Ţi-a auzit paşii din cămara de alături... Ai intrat prin odaia unde stau copiii, ai văzut că nu-i nimeni acolo şi mi-ai furat banii...

Tănasie a avut o licărire de lumină în cap :

— Asară eu am fost la Visalon să-l întreb despre unsoarea care o pune el la cai, când le sângeră picioarele. Am vrut să fac unsoare de leac.

— Aha, — la Visalon — a făcut pripit Vlad, străfulgerat de un gând. Să ştii, domnule jandarm, că a ascuns banii la Visalon Luca.

După o clipă de reflecţiune asupra celor ce spusese Neculae Vlad, jandarmul şi-a chemat ortacul într'ajutor, la interogator. Acesta şi-a scos taşca de piele de după cap şi s'a apropiat bucuros, frecându-şi mâinile. S'a oprit lângă Tănasie şi s'a întors cu faţa spre comandantul lui.

— Spui unde-s banii? — a urlat şeful pe neaşteptate către slugă. In aceeaşi clipită l-a lovit atât de puternic că Tănasie s'a clătinat spre jandarmul de lângă el. Jandarmul l-a primit în pumnul stâng şi l-a repezit înapoi. Legănându-se ca o limbă de ceasornic, Tănasie a fost purtat din pumni în pumni, până i-a plesnit urechea stângă şi l-a podidit sângele.

Văzând isprava, jandarmii s'au oprit să se odihnească. Tănasie a simţit că i se prelinge sângele pe gât ş a ridicat instinctiv mâinile legate, să se şteargă. Atunci a întâlnit ochii lui Neculae Vlad, care-l priveau, scânteind ură şi bucurie spre dânsul. A simţit o undă fierbinte în creer şi cum sta cu mâinile ridicate spre ureche, s'a năpustit cât era de lung şi de greu spre Vlad răcnind înfricoşat. Vlad s'a ferit într'o lature. Pumnii lui Tănasie împletiţi în lanţuri au pocnit în umărul lui Neculae Vlad dând sunet surd, amestecat cu zăngănit metalic. Vlad s'a prăbuşit pe duşumea, iar jandarmii şi-au scos săbiile din teacă, tăbărând cu latul lor asupra lui Tănasie, pe care l-au frânt, arătând deosebită pricepere în ştiinţa aceasta.

Bătaia şi caznele dela primărie au ţinut până a doua zi. Noaptea Tănasie a fost încuiat în pivniţă, iar dimineaţa lucrarea a început dela capăt. Degeaba.

— N'am văzut patru mii în viaţa mea — şuiera gâfâind Tănasie. Nici nu cunosc atâta sodom de bani...

Până la urmă jandarmul a început a se îndoi în sinea sa de vinovăţia lui Tănasie. Ce dracu? — îşi zicea cu îngâmfare, — metodele mele nu dau greş niciodată... Ori e nevinovat, ori

e un pungaş primejdios, cu care trebue să am de furcă mai îndelungat.

Acasă, la Neculae Vlad, era sbucium şi supărare cum nu fusese niciodată.

— Dece n'ai dat peste el când ai auzit paşi în odaia din faţă? — striga domnul Vlad pipăindu-şi umărul înfăşurat în prosoape. Acum am să-ţi vând partea ta de moşie să-mi fac banii la loc.

Anica era plânsă moartă.

— N'am fost sigură că am auzit într'adevăr paşi în odaie, Neculae. Numai eri la prânz, când am umblat în ladă şi am văzut că lipsesc banii, m'am gândit că trebue să fi fost cineva...

— Cum cineva? — s'a răstit domnul Vlad. Care cineva? A fost vreun străin în curtea şi în casa mea, eri ori alaltăeri? N'a fost nimeni... Atunci cine să fi furat, dacă nu Tănasie? Cine? — a urmat a striga Vlad. Dracu? Ori... mumă-ta? — a făcut, dând drumul bănuielii care-l rodea pe dedesupt.

Anica a sărit ca înjunghiată de vârf de cuţit.

— Mama? Să fure mama? Bătu-te-ar Dumnezeu, ticălosule. Auzi, mamă !—a început să se jeluească, cu mâinile deasupra capului, — auzi că ai furat banii ! Sântem neam de hoţi ! Valeu, ce-am ajuns, ce-am ajuns...

Domnul Vlad a regretat adânc scăparea vorbei care-l rodea totuşi cu stăruinţă. Asculta zăpăcit tânguirile Anicăi şi a prins a răsufla uşurat când aceasta s'a oprit dintr'odată şi s'a uitat negru la el :

— Să ştii că am să plătesc blestem la biserică, Neculae ! — a făcut Anica înveninată. Vreau să se descopere hoţul ! O fi Tănasie, o fi altul, să-l blesteme părintele Moise din uşa altarului. Vreau să dovedesc hoţul, ca să înţelegi ce fel de vorbe ai spus astăzi ! Apoi oi vedea...

— Atunci nu poate să fie altfel, decât că banii mei sunt ascunşi la Visalon — s'a oţărât din nou domnul Vlad, deplasând furtuna în afara casei sale. Am să mă duc cu jandarmul să-i răscolesc sdrenţele, a urmat să strige neînduplecat.

Anica şi-a continuat însă un gând al ei :

— Să nu mai faci nimica — i-a vorbit îngheţat, cu glas care pătrundea neplăcut în urechi. Să nu mai faci nimica, până nu citeşte părintele Moise blestemul din uşa altarului. Atunci ai să vezi...

— Hm—a mormăit îngândurat Neculae Vlad—la urma urmei s'o vedem şi pe asta. Pentru Visalon mai este vreme.

Işi pierduse încrederea în sine şi era neliniştit. Avea impresia că merge cu ochii legaţi, pe marginea unei prăpăstii.

Tănasie a fost dus la secţia de jandarmi dela sediul plasei şi ţinut acolo să i se oblojească rănile şi vânătăile. Neculae Vlad i-a răscolit boarfele din grajd, dar n'a găsit nimic.

— Dacă nu găseşti dovadă, trebue să-i dau drumul — a zis şeful jandarmilor, cu părere de rău. Caută dovadă, domnule Vlad. Ai răgaz o săptămână.

— Dar cu lovitura ce mi-a dat-o cum rămâne? Dacă mă nemerea în cap? — s'a întărâtat Vlad. Pentru asta trebue să stea în temniţă până l-o lua dracu. Jandarmul a zâmbit: lovitura o primeşte înapoi cu dobândă mare, n'avea grijă.

Svonindu-se în sat toate cele ce s'au petrecut în casa lui Neculae Vlad, s'a aflat că părintele Moise va ceti Duminecă blestem din uşa altarului, asupra hoţului care a prădat patru mii de coroane. Aproape nu era om să nu se bucure de paguba ce l-a ajuns pe „hoherul al doilea" cum începuseră a-i zice lui Vlad, totuşi blestemul era aşteptat cu înfrigurare ca un eveniment înfricoşat.

— Auzi, mă — ziceau unii. — Patru mii de coroane... treizeci-patruzeci de perechi de boi... Ptiu, trăsni-l-ar Dumnezeu de hoţ... De unde-o fi adunat atâţia bani?

— Apoi să judecăm pe îndelete — făceau alţii: Cât grâu vinde el toamna? Câtă secară? Câţi cartofi? Cât fân vinde în toiul iernii? Câţi porci? Câţi miei? Câţi viţei? Acum întoarcem foaia şi zicem: ce-l costă pe el marfa pe care o vinde? Cu una, cu alta lucră la el zece oameni pe zi în toiul câmpului. Unora le dă o coroană — asta la coasă. Incolo, 30—40 de creiţari. Câte zile lucrate din zori în noapte? Ia, vreo şeasezeci până'n şaptezeci. Acuma fă socoteala: nici o mie de coroane nu-l costă... Dacă-i ceri să-ţi plătească ziua de lucru în grâu, ori în cartofi, îţi face preţul pe kilogram ca la Braşov. Apoi cum să nu se umple de bani? Patru mii de coroane sunt patru mii de mii de sudori care au curs depe fruntea noastră, îmbogăţindu-l pe Vlad.

Blestemul care avea să fie rostit din uşa altarului aşezase asupra satului o pâclă de îngrijorare, tulburând mai ales sufletul femeilor. Părintele Moise spusese cu glas tare: Pe cine leg eu cu blestem, pe acela nu-l mai desleagă nici papa dela Roma. Părintele simţea înlăuntrul său o îndârjire deosebită de data asta. Mai cetise blesteme destule, dar acum îl ardea ciuda şi necazul la inimă. Aştepta deci prilej de potolire pentru sine şi de înfricoşare pentru alţii, care i-au tulburat sufletul, îndrăznind să-l înfrunte cu vorbe nemaiauzite.

Aflându-se în salonul de oaspeți al domnului Sos, după furtul întâmplat la Neculae Vlad, părintele Moise a vestit în cuvinte blajine prietenilor săi, că are să citească blestem asupra hoțului, chemând într'ajutor mânia lui Dumnezeu.

— Acolo unde încetează puterea omului, începe puterea Celui de Sus — a zis mângâind delicat paharul. Nu se află pe lume faptă pe care el să n'o cunoască și să n'o răsplătească după cuviință.

De față erau dascălul Popovici, Neculae Vlad și Costea Bucur. Domnul Sos intra și ieșia zâmbind și priveghind. Alături de Costea Bucur se afla un om ciudat, un străin, care sta tăcut, uitându-se pe fereastră ca și cum ar fi fost singur. Ascultase o vreme pe părintele Moise, apoi întorsese capul spre fereastră, cu silă.

— Dumnealui este Vasile Lipoveanu din Bihor — l-a înfățișat Costea Bucur celor din „salon"... Om umblat... Cunoaște mai ales meșteșugul batozelor... A fost lucrător și la Budapesta... Acuma am socotit că nu strică să-și vâre o țâră nasul în mașinile astea ale mele, că-s hodorogite rău... D'aia a venit.

Părintele Moise și ceilalți oaspeți au privit pe străin cu interes și bunăvoință.

Era un om negricios, mic de stat și ațos. Purta mustăți tușinate: părul îi era în schimb destul de încâlcit în cap. Nu puteai cunoaște ce vârstă are, părând a fi dintre oamenii care stau pe loc între treizeci și cincizeci de ani, îndărătnicindu-se ca niște catâri, să înfrunte vremea. Cuta amară din colțul buzelor l-ar fi pus fără greș între patruzeci-patruzeci și doi de ani, dar ochii focoși, cu privirea tare, care poposeau scurt asupra obrazurilor streine, nu arătau mai mult de treizeci.

— Ai lucrat la Budapesta? — s'a mirat bucuros părintele Moise, zâmbind și uitând o clipă gândurile sale.

Vasile Lipoveanu și-a întors arșița ochilor răsucindu-se spre preot și a răspuns încet:

— Da. Am lucrat la Hoffher Schranz.

— La fabrica de batoze — a intervenit învățătorul Popovici, arătând iarăși că el știe toate câte sunt pe lume.

Ochii lui Lipoveanu s'au mișcat scurt spre dascăl:

— Acolo — a încuviințat domol, nearătând dorință de vorbă lungă.

Părintele Moise a tușit. Neculae Vlad a simțit o leacă de ciudă împotriva străinului. Ce dracu' se îngâmfează ăsta de parcă ar fi cine știe ce scofală?

— Acum dece nu mai eşti acolo? — l-a întrebat privindu-l chiorâş, cu dispreţ.

— M'au dat afară — a răspuns Lipoveanu uitându-se de data asta îndelung la Vlad.

Părintele Moise s'a mişcat în scaun simţind neplăcere. Ceilalţi au căscat gurile. Costea Bucur s'a mirat:

— Eu am crezut că ai plecat de bunăvoie din fabrică — a zis ridicându-şi fruntea. Cugetam că ai luat meseria pe seamă. Te-i fi săturat să lucri cu ziua...

Vasile Lipoveanu s'a întunecat puţin la chip. Vorba-i era mai aspră.

— M'au dat afară când cu greva de acu trei ani... Apoi am stat doi ani închis... După aia, am lucrat pe unde am nimerit... Umblu prin sate şi repar maşini... a zis încruntându-se.

Cei din salonul domnului Sos au tăcut jenaţi. Nu le plăceau poveştile astea. Cârciumarul, care intrase iarăşi şi ascultase vorbele lui Lipoveanu, a făcut o reflexie ca pentru sine.

— Ciudată e viaţa asta... Azi aici, mâine la dracu'n praznic... cum ziceţi dumneavoastră românii. Umblăm fără odihnă să câştigăm o pâine.

Părintele Moise a oftat şi a sorbit vin. Popovici s'a ridicat de pe scaun nervos. Neculae Vlad a rânjit:

— Eu unul, nu umblu — a făcut foindu-se... Unde l-ai găsit, măi Costea? — s'a întors îmbufnat spre Costea Bucur.

Acesta nu mai era în apele lui. Auzi! Să dea tocmai peste unul care a stat în temniţă. A răspuns deci cu ciudă:

— In Braşov... Am fost să vorbesc pentru batoză, la ăia de pe uliţa Lungă... Trebuia s'o duc la ei. Mai mare osteneala ca isprava... Când să ies pe poartă, iacă un lucrător. Un ungur: Iţi dau cu om să-ţi facă batoza ceasornic... Unde-i?— l-am întrebat. La mine acasă... Cât cere? Te înţelegi cum îi vrea—a zis. La amiazi mi l-a adus la han, la număru' cinci, pe omu' ăsta... Acuma-i aici...

Vasile Lipoveanu s'a strâns în el ca într'o negură uşoară. Cuta amară din colţul gurii s'a făcut mai afundă.

— N'am furat în viaţa mea un căpătâi de aţă — a zis liniştit. Obrazul îi era ca de cremene.— Dac'am stat în temniţă am stat pentru dreptate... Am cunoscut acolo oameni cum nu sunt mulţi pe lume ca ei... Nu-mi pare rău — a urmat a vorbi rar.

— Dreptatea nu trebue să şi-o facă omul — a intervenit cu dojană părintele Moise, vădind oarecare supărare. Dreptatea o face tatăl cel ceresc... Iar cine şi-o face singur, păti-

meşte cum ai pătimit dumneata. Stă la închisoare... Apoi se îngâmfează şi zice că lui nu-i pare rău c'a stat... Asta e rătăcirea minţii.

Lipoveanu s'a încălzit. Privirea ochilor lui a intrat în privirea părintelui Moise străbătând-o până'n creer. Din cauza asta părintele Moise şi-a vânturat puţin capul, vrând să alunge neplăcerea care-l tulbura.

— Nu e îngâmfare, părinte — a tăgăduit Lipoveanu tăios. Nu e îngâmfare... Eu am fost om necăjit toată viaţa mea. Sunt şi astăzi, încă mai necăjit... Dar înainte de a sta în temniţă eram întunecat la minte şi nu-mi cunoşteam firea mea, pe dinlăuntru, ca şi cum aş fi fost un străin. Trăiam lunatic. Muncă şi iar muncă. Foame şi iar foame.

— Acuma nu munceşti ? — a sărit părintele arţăgos.

— Ba muncesc... i-a răspuns Lipoveanu. Muncesc şi rabd... Am cunoscut însă ce e lumea şi ce e omul în lume... M'am cercetat pe dinlăuntru şi am umblat prin mine, cu făclia aprinsă, cotrobăind ca într'o ladă ferecată, pe care n'a deschis-o nimeni, niciodată.

— Bine că nu te-ai aprins, — a rânjit iarăşi Neculae Vlad.

Părintele Moise era îndârjit rău de tot. Nu putea lăsa să-i ia vorba de dinainte, nici măcar unul ca Vlad. I-a făcut semn cu mâna stângă şi s'a răţoit la Lipoveanu.

— Cum n'a umblat nimeni în dumneata? N'ai învăţat carte? N'ai cunoscut lumina credinţei lui Isus Cristos? Eşti păgân?

— Ba au umblat în mine destui, — a făcut Lipoveanu zâmbind amar. Găsind întuneric, s'au bucurat şi l-au împresurat bine ca nu cumva să se destrame. In temniţă am cunoscut apoi pe unul Asztalos, care mi-a deschis capul...

— Cu toporul?—a întrebat din nou Vlad, uitându-se urât. Dacă era la închisoare, bag' seamă se pricepea să despice capetele în două...

Părintele Moise s'a supărat şi mai rău pe Vlad. Lipoveanu s'a întors spre gospodar şi n'a zis nimic. Avea un dispreţ vădit.

— Păstorul îşi va lăsa turma sa şi se va duce după oaia rătăcită, a făcut supărat părintele. Acest om e bolnav la minte — a adăogat frământându-se. Vrei să spui că Asztalos acela era un om luminat? Un apostol? Ce căuta în temniţă? — s'a burzuluit la Vasile Lipoveanu.

— Nu era apostol — a răspuns dârz străinul. Era muncitor... Avea osândă de opt ani pentrucă umblase între muncitori şi-i învăţase...

— Invățătura lui Anticrist, hai? — l-a curmat părintele Moise. Asta le întrece pe toate, oameni buni... Se apropie sfârșitul lumii. In anul două mii va fi Sodoma și Gomora... Eu unul mă întorc spre Domnul Dumnezeul meu și-l rog să mă adune din această viață... Iară pe hoți și pe mișei să-i cufunde în smoala cea din veac... Voi ceti Duminecă blestem asupra a toată sminteala, ca să se curețe lumea de răi... Nu care cumva te-a învățat Asztalos să tăgădueşti pe Dumnezeu? — a întrebat întorcându-se iarăși spre Lipoveanu, roșu la obraz și cu ochii tulburați.

Vasile Lipoveanu se schimbase cu totul. Pielea obrazului i se colorase cu o undă de viață. Sta încordat în picioare, cu mâna pe scaunul din fața lui și vorbea cu patimă. Cei de față se uitau la el încremeniți.

— M'a făcut să pricep multe, — a dat răspuns strângând marginea scaunului în mână. Mai ales, m'a învățat să cunosc că omul e stăpânul vieții și că trebue să se lupte ca să intre în această stăpânire, care-i este furată.

Părintele Moise a prins cuvintele din sbor şi a simțit că trebue să-l înfunde pe eretic, până peste cap.

— He, he, he — a râs în batjocură... Omul e stăpânul vieții sale...De bună seamă că este...Dar nu așa cum cugeți dumneata... Rogu-te însă a-mi spune : cine l-a pus pe om stăpân în lume? Dacă nu știi, ori nu vrei știi, ți-o spun eu : Dumnezeu l-a pus stăpân a toate...

— L-a pus stăpân? — a țâșnit Lipoveanu, cutremurând pe cei din salon cu neașteptata îndârjire care s'a ridicat din el ca o flacără de sub jăratec, uimindu-i. Nu l-a pus nimic, părinte ! Nici stăpân, nici preot, nici măcar om cum e astăzi... Am învățat în școală istoria biblică și am aflat ce i-a făcut Dumnezeu omului, la începutul, care zice biblia, că a fost începutul începutului. Alungându-l din rai, a strigat asupra lui blestem : Blestemat să fii, în veacul veacului. Să te naşti în dureri, să trăiești trudind în sudoarea feții tale și să mori în chinuri ! Așa a zis. Umblarea cea dintâi a omului începe cu un blestem, părinte. Cel dintâi pas al omului, e făcut sub osândă. Impins cu putere din spate, împreună cu muierea sa, de către arhangheli, omul a ieșit în brânci din rai și a căzut cu fruntea în tină... De sus, plutind în văzduh, Dumnezeu detuna blestemându-l și svârlea fulgere asupra lui. Așa e? — a întrebat Lipoveanu țintuindu-l pe preot în scaun, cu privirea.

Părintele Moise era holbat și n'avea glas.

— Asta e deci zestrea pe care i-a dat-o Dumnezeu omului — a urmat a vorbi crâncen Lipoveanu. L-a îmbrâncit în ne-

roi, în frig și în pustiu, gol și flămând... N'am ce zice... e foarte frumos! Nici nu se putea altfel, dacă oamenii l-au zugrăvit chip şi asemănare cu ei... Mai ales asupritorii şi cei care poartă stăpânirea nedreaptă în lume, spunând că — „e dela Dumnezeu". Mă întreba pe mine Asztalos în temniță: cum s'o fi purtând acel Dumnezeu, închipuit de oameni, cu făpturile care nu-i sunt dragi? Pe care le urăşte...

Scârbit în toată făptura sa, părintele Moise a mormăit cu desgust:

— Pe acelea nu le face... Cuget că le ține amestecate în lut şi nu suflă duh asupra lor... Mai bine ținea acolo şi pe om, decât s'ajungă în lume unii ca dumneata...

— Bine face că nu suflă — a urmat fără clipire Lipoveanu. Te miri ce ar mai ieşi... Dar omul a cucerit cu puterea lui focul, părinte. A descoperit apa. A căutat sarea şi a aflat-o. A purtat război cu sălbătăciunile. Pe unele le-a răpus şi le-a mâncat, îmbrăcându-se cu pielea lor. Altele l-au răpus şi l-au mâncat ele pe dânsul. A purtat război cu alți oameni. S'au răpus unii pe alții. S'au împreunat cu muieri şi au făcut prunci. Au cioplit unelte în piatră. Au cercetat şi au găsit fierul. Şi aşa, sbătându-se cu puterea lor, singuri, din veac în veac, au smuls pământului şi văzduhului taină după taină şi le-au supus. Au cetit stelele şi au făcut rânduială în rosturile vremii, pricepându-le şi potrivindu-se lor. Niciodată n'a venit Dumnezeu să-i ajute. Blestemul lui curge înainte ca o apă neagră. Dincolo de apă, un ochiu mânios priveşte lupta şi izbânzile omului. Va veni o zi, când vraja blestemului va fi spulberată în patru vânturi. Omul, cu ştiința lui, se va ridica deasupra țăriilor şi le va stăpâni. In ziua aceea, Dumnezeu va trebui să predea împărăția lumii, celor ce vor izbi cu ciocanele în ultima taină a naturii. Blestemul va înceta. Ochiul duşmănos şi crunt se va închide. Cu asta se va sfârşi cea din urmă împărăție din lume. Omul biruitor își va înălța fruntea spre soare şi va zâmbi cu dragoste gloatelor isbăvite din întuneric şi blestem: „Stăpâniți pământul! — va striga cu bucurie popoarelor. E al vostru. E pâinea după care ați plâns şi ați suspinat. E bucuria pe care ați cerşit-o şi pe care n'ați avut-o până acum. Intindeți brațele în lungul şi în latul pământului. E al vostru; e grădina bucuriilor voastre. Ați biruit prin luptă şi prin muncă. Nimeni nu vă va mai alunga cât vor fi veacurile deacum înainte."

Acei oameni, care vor fărâma cu ciocanele lor ultimele cătuşe, vor arăta atunci, cum ar fi trebuit să-şi închipuie lu-

mea pe Dumnezeu... Prin puterea, prin bucuria, prin știința și prin bunătatea lor.

— Ai ținut minte toate aceste cuvinte blestemate? — a întrebat părintele Moise uluit.

— Le-am ținut minte... Fiecare vorbă am ascultat-o de o mie de ori și am spus-o după Asztalos... Nu odată... In doi ani am avut vreme destulă... Am ascultat și altele, pe care le-am învățat...

— Ajung câte mi-ai spus, a zis părintele Moise ridicându-se asudat pe tot trupul. Asemenea blasfemie nu s'a mai rostit cred în lumea aceasta de către om pământean. Nu știi ce grăiești, — a mormăit depărtându-se greoi.

Era împovărat de îndoieli ca de o boală grea, care i-a înmuiat oasele, i le-a golit de viață și i le-a umplut de plumb călduț. Il simțea cum îi curge prin vine, gros și greu. Abia-și mai putea ține capul pe umeri. Ajungând acasă s'a lăsat pe pat și a dormit somn adânc, fără vise.

Vasile Lipoveanu a ieșit cu ceilalți oameni în uliță, odată cu părintele Moise. S'a uitat dârz la Costea Bucur, așteptând o vorbă. Dar Costea Bucur s'a lipit de învățător și de Vlad.

Erau toți trei un trup, cu șase ochi spăimântați, năclăiți în ape tulburi, sângerii. A priceput că nu mai are ce face la batoză. S'a răsucit pe călcâie și a pornit încet spre Brașov.

— Ăsta-i ucigaș — și-a venit în sfârșit în fire Costea Bucur, întorcând capul după Lipoveanu. Ptiu !—bătute-ar Dumnezeu de vagabond, — scuipă, oprindu-se în loc.

Invățătorul Popovici era palid și se lupta cu tusea.

— Hm... da... făcu clătinând din cap, cu gândurile împrăștiate... Om ciudat... Știe multe... Intoarse și el capul după pribeag. Simțind povară grea în creer s'a desprins de grup și a plecat spre casă amețit.

Neculae Vlad se uita cu gura căscată când la unul când la celălalt.

— Duce-ți-vă dracului cu toții — a mormăit desgustat. Par'că i-a trăsnit în cap și pe popa și pe dascăl... Slabi oameni — s'a sumețit de mijloc. Eu îl plesneam peste gură, să mai numere odată stelele... Dumnezeii lui de ligh'oană... Ăsta nu crede în Dumnezeu...

După această întâmplare, părintele Moise s'a întunecat și s'a îndârjit. Aștepta Dumineca însetat, având în sinea sa cuget tare și hotărâre neînduplecată :— Am să cetesc blestem care nu s'a mai auzit — făcea burzuluindu-se. Să-i înțarc și pe hoți și pe smintiți.

Nu era casă în Bârseni să nu se facă prepusuri : o fi furat Tănasie, ori n'o fi furat? Dacă n'a furat Tănasie, atunci cine-i hoțul? Asta se va ști numaidecât după ce va ceti părintele Moise blestemul, — clătinau furnicate în inimi femeile doritoare de a vedea cu ochii sfârșitul unei întâmplări ca aceasta.

Duminică s'a și umplut biserica de lume, îndată ce s'au tras clopotele a doua oară. Se arăta fără greș o sărbătoare deosebită, deoarece în mod obișnuit, bârsănenii plecau la biserică abia când trăgea clopotul de axion, adică aproape de sfârșitul slujbei, având plăcerea de a se duce cât mai târziu. Lasă că erau sătui de mormăiala părintelui Moise și de glasul lui Axente, cantorul cel bătrân, care ucidea încet dar sigur, de patruzeci de ani, simțul muzical al oamenilor, — dar vine vorba, că după mersul la biserică se măsoară rangul gospodarului din sat. Nu se duce epitropul Neculae Vlad, ori Hortopan, ori Bucur la începutul slujbei ca fitece sărântoc. Asemenea lucru ar fi cu totul lipsit de rost.

Intocmai ca orășenii, care-și arată rangul după întârzierea cu care se înfățișează la o conferință, ori la teatre, bârsănenii își gradează intrarea în biserică, după anumite socoteli care nu pot fi înfrânte cu niciun chip.

In Duminica blestemului, au fost lăsate însă laoparte toate nazurile și toate vicleniile rangului, așa că biserica s'a umplut dela începutul slujbei. Neculae Vlad a intrat pășind rar și îndesat printre oameni spre strana lui de lângă altar. Se ținea cam țeapăn dinspre mâna stângă. S'a așezat și s'a foit în strană, apoi s'a uitat posomorât peste lume. Nu era în toate apele lui ; asta se vedea bine.

Cantorul Axente gusta mare plăcere văzând atâta popor sub canonul ascultării glasului său. A dat deci drumul unor cântări deosebit de lungi, cu întortochieri care trebuiau să dovedească numaidecât că, deși bătrân, se află încă în putere, iar despre partea științei glasurilor, nu este om pe lume să-l depășească. Din pricina îngâmfării întru care s'a înrăit la bătrânețe, Axente făcea multe zile fripte părintelui Moise. Cantorul ținea sus și tare că el cunoaște tipicul și slujbele din vechime, când era altfel de lume și altfel de oameni. Așa, când a venit părintele Moise în sat și a început a sluji, Axente a băgat de seamă că sare unele tropare, iar altele le sluțește, ca să scurteze slujba. Când s'a întâmplat întâia oară sminteala asta, Axente a stat o clipă cu răsuflarea oprită. O fi greșit părintele — s'a gândit. Când s'a întâmplat a doua oară, s'a desprins din strană și s'a dus în altar, înfățișând părintelui greșeala pe care o săvâr-

șise. Atunci slujba a stat în loc vreme destul de îndelungată, deoarece părintele Moise a simțit că Axente vrea să-l calce pe coadă cu știința lui :

— Aceste tropare nu se mai cântă — a făcut supărat către cantor.

Dar Axente nu s'a lăsat și a cerut să se păstreze legea și datina slujbei. Părintele Moise s'a rățoit la dânsul, încât se auzeau din biserică mormăielile și încontrările : Să faci cum poruncesc eu — a zis la urmă părintele și a început să cânte o ectenie. Axente s'a întors în strană mânios : Ba eu oi face cum scrie la carte—a mârâit frământându-se printre oameni.

In Duminica cealaltă, la utrenie, părintele Moise a sărit iarăși unele cântări, intrând cu ectenia peste Axente. Cantorul nu s'a dat însă bătut, ci a ridicat cuvânt spre altar :

— Acuma vine irmosul pe glasul al cincilea, a zis uitându-se urât pe deasupra ochelarilor. Părintele Moise a ieșit în ușa altarului și i-a întors privirea, dar n'a avut ce face, căci Axente a și început a cânta irmosul.

Azi așa, mâine așa, părintele ajunsese să urască slujbele din cauza cantorului. Cum schimba un cuvânt, cum sărea un stih, — gata Axente din strană :

— Ailaltă !

Atunci părintele Moise a hotărît să-și înțarce cantorul și să-i taie pofta de a se fuduli cu știința lui. S'a gândit cât s'a gândit și într'o Duminică a dibuit potrivire bună între anumite stihuri ale Evangheliei și între planurile sale.

Ieșind deci să citească evanghelia, a lăsat anume să-i scape o greșeală de care era sigur că se va lega Axente. A cetit, a cetit, până a ajuns acolo unde zice evanghelia :... „și după ce a întâlnit Isus pe Maria Magdalena, a scos dintr'însa șapte draci". Când a ajuns aici, părintele Moise a cântat cu smintealǎ : „și după ce a întâlnit Isus pe Maria Magdalena, a scos dintr'însa șase draci".

— Șapte ! — a sărit ca fript Axente.

— Al șaptelea ești tu ! — a strigat părintele închizând scoarțele evangheliei cu mânie și să te pustiești din fața mea, procletule, chiar în minuta asta, că nu știu ce-ți fac !

După această întâmplare, care l-a rușinat adânc, Axente s'a dat bătut și punând năduf la inimă, a lăsat toate pe placul părintelui, — „care e trimis de bună seamă de diavolul, să ne cerce pentru păcatele noastre", își zicea în sinea sa.

In dimineața acestei Duminici, Axente era însă peste seamă de bucuros, cunoscând dinainte că va fi înfricoșare și

cutremur în biserică. Cânta pe nas şi se uita peste oameni cu destulă plăcere, văzându-i adunaţi cap lângă cap, ca oile în staul, el fiind unul dintre păstorii de seamă. Se întuneca însă şi privea urât la sărmanii care băteau mătănii în faţa icoanelor, atrăgând atenţia credincioşilor asupra lor. Aceştia veneau păşind sfios cu opincile lor mari, umflate de obiele şi-şi purtau cu umilinţă hainele petecite, printre cei îmbrăcaţi de sărbătoare. Se opreau în faţa icoanelor, aşezându-şi căciulile jos, pe podea, ca să se poată închina fără stânjenire. Făceau cruci largi, privind ţintă icoanele, dela care viaţa lor necăjită, acoperită de întuneric, aştepta isbăvire.

Se lăsau în genunchi şi cădeau pe mâini, aplecându-se şi atingând cu smerenie frunţile de podea. După asta sărutau scândurile duşumelelor cu patimă, ca pe o dulceaţă fără seamăn. Abia când se ridicau din umilirea mătaniei, îndrăsneau să-şi ţugue buzele pe o margine de icoană.

Cantorul Axente avea pentru ei un dispreţ fără leac. Sărmanii ăştia nu dedeau nici pomelnice nici parastase ca toată lumea. Veneau la liturghie ştiind că-i slujbă pe gratis şi sorbeau în gâtlejurile şi în urechile lor nesăţioase tot duhul bisericii şi toată mângâierea glasului său de cantor, care nu se mai află.

Din altar se zărea din când în când obrazul întunecat al părintelui Moise, cercetând pe margine, pe după perdea, cele ce se petrec în naosul bisericii. Slujindu-se utrenia, sfinţia sa nu avea cine ştie ce multe de împlinit, iar cele ce le avea, le împlinea destul de repede, ca unul care ştia toate pe de rost.

Ieşind cu cădelniţa, slobozea tămâie din belşug sub nasul fruntaşilor, închinându-se înaintea lor cu plecăciune, ca în faţa icoanelor. Pătrunzând în mijlocul mulţimii îmbulzite în naos, se uita împrejurul său şi certa, încruntându-se, golănimea, care nu ţinea liber locul din mijloc, pentru trecerea celor care aveau îndreptăţirea să stea în faţă.

— Faceţi loc... mustra cu glas coborât în dreapta şi în stânga... Nu vă îmbulziţi ca la pomană...

In sfârşit, slujba a ajuns la capăt şi cantorul Axente, care după două ceasuri de îndărătnicie profesională nu mai avea decât atâta glas cât are găina însetată, a consimţit să închidă ceaslovele şi să se înfunde arţăgos în strană.

Atunci a ieşit părintele Moise în uşa altarului, cu cartea în mână. Peste oamenii din biserică a trecut o înfiorare; era prima undă a cutremurului care avea să vie.

— Iubiţilor mei fii sufleteşti — a început cu blândeţe părintele Moise — în satul nostru s'a petrecut o faptă care trebue

să ne întristeze pe toți. Fruntașul comunei noastre, primul epitrop al bisericii, domnul Neculae Vlad, a fost prădat de o sumă mare de bani, din agoniseala domniei sale. Furul tăgăduește fapta sa, iar dacă nu e acela care se află acuma sub cercetarea legii, atunci se ascunde printre noi. Domnul Neculae Vlad, ca un creștin bun și cu frica lui Dumnezeu, a socotit că la descoperirea acestei fapte netrebnice, e mai bine să cerem ajutorul Tatălui ceresc, care toate le vede și toate le știe, deci îi știe și pe fur. Așa fiind, ne întoarcem la mila celui prea înalt și-i rugăm cu osârdie să trimeată fulgerele mâniei sale asupra făptașului, pustiindu-l pre dânsul și toată seminția lui de pe fața pământului. Asemenea doresc să cunoașteți că am întâmpinat săptămâna aceasta om fără de credință, carele a rostit cuvinte de hulă Domnului Dumnezeu, luând în deșert numele lui și tăvălindu-l în gura sa spurcată.

Asupra acestui păcătos și a altora ca dânsul cadă astăzi mânia lui Dumnezeu, ei aducând primejdie asupra vieții noastre, mai vârtos încă decât furii. Să îngenunchem, iubiți creștini, spre a da ascultare smerită rugăciunii noastre.

Poporul din biserică a îngenunchiat, străbătut de o suflare de groază. A îngenunchiat și părintele Moise în ușa altarului, dând cetire rugăciunii :

— Doamne Dumnezeul nostru — a făcut sfinția sa ridicând glasul, — trimite asupra furului toată puterea înfricoșatei tale mânii și poruncește diavolului să stea de-a dreapta lui. De va intra la judecată să iasă osândit, iar rugăciunea lui să se prefacă în păcat. Puține să-i fie zilele, iar de va avea soție și copii, — văduvă să-i rămâie soția și orfani copiii săi. Să rătăcească copiii lui și să cerșească și nimănui să nu-i fie milă de dânsul, nici de orfanii lui. Străinii să-i jefuiască rodul muncii, iar el să ceară dreptate în marginea casei lui dărâmate și la nimeni să nu o afle. Urmașii să-i fie meniți pieirii și într'un neam să i se stingă numele. Cadă blestemul asupra lui : ochii să i se scoată ca lui Sedechia și trupul să-i fie ars în brâie de aramă înroșită în foc. Când va striga și va răcni de durere, rugăciunea lui să stârnească mânia ta, iar tu Doamne să-l prăpădești sub cerurile tale ascultând glasul meu precum ai ascultat tânguirea lui Ieremia proorocul. Iar de va avea copii, aceștia să fie înjunghiați în fața lui, ca fiii lui Sedechia cel din Ierusalim. Blestemul să-l cuprindă ca un vestmânt cu care se îmbracă și să pătrundă în oasele lui ca apa. Ajută Doamne Dumnezeul nostru să se împlinească rugăciunea noastră, pierde-l întru pustiirea cea din urmă : în pământ să nu afle hodină, sufletul lui

să rătăcească fără alinare şi neam de neamul lui să poarte asupra lui pecetia blestemului şi semnul mâniei tale.

Indreaptă Doamne toată a ta mânie şi asupra celor care în semeția lor nebună iau numele tău în deşert şi se ridică împotriva lumii tale, pe care ai zidit-o cu înțelepciunea şi cu marea ta iubire de oameni.

Aşa, Doamne, ascultă rugăciunea noastră, ca să se cunoască că aceasta este voia ta şi că dela tine purcede...

Când a ajuns părintele Moise aci, s'a produs vălmăşeală în tinda bisericii, unde erau muierile. A leşinat Tinca lui Didu, soacra lui Neculae Vlad. Femeile dimprejurul ei s'au spăimântat; unele au dat țipăt de groază. Indată au sărit bărbații, care se aflau în apropiere şi au ridicat-o pe brațe, scoțând-o afară din biserică.

— Ce este? — s'a ridicat părintele Moise, întrerupându-şi rugăciunea şi întorcându-se cu destulă mânie spre naos. Neculae Vlad îşi lungise gâtul să vadă ce se petrece. Atunci s'a auzit glasul clopotarului, din fund: a leşinat Tinca lui Didu.

Neculae Vlad s'a făcut alb ca varul şi s'a clătinat pe picioare. Părintele Moise a simțit învăluire în jurul inimii. Lumea era înfricoşată peste seamă: se frământa asudând ca în gura cuptorului. Oamenii au început a ieşi din biserică. Lângă intrare, baba Irina meşterea pe Tinca la încheieturi şi la tâmple. Cineva i-a adus oțet. A frecat-o bine, iar Tinca şi-a venit în fire, având spumă uşoară în colțul buzelor învinețite de bătrânețe şi de rachiu. Anica sta înlemnită lângă ea. Când a ieşit Neculae Vlad, alb şi supt la obraz de parcă i-ar fi scos cineva măruntaele dintr'însul — în jurul lor se făcuse un gol nesuferit. Numai Irina se afla lângă Tinca, restul oamenilor ținându-se departe caşicum le-ar fi fost frică de ciumă. Neculae Vlad s'a uitat la Anica, apoi s'a uitat la Tinca. N'a zis către ele nimic, ci a plecat spre casă amețit.

Nu mai putea să fie nicio îndoială că Tinca furase banii. Asta era acum deplin lămurit în capul lui Neculae Vlad. Mânia lui Dumnezeu o fulgerase acolo în tinda bisericii; însuşi părintele Moise clătina după slujbă cu îndoială din cap, mârâind, aşa ca să înțeleagă Vlad şi într'un fel şi într'altul.

In casă la Vlad, se vorbea pe înfundate, cu uşile închise. Să nu răspunză cumva vreo vorbă prin sat. Lasă să creadă lumea ceeace spunea Tinca: că s'a dus nemâncată la biserică şi i-a venit rău. Dimineața la ceasurile zece Tinca avea într'adevăr plăcerea să dea pe gât cea dintâi înghițitură de rachiu şi să îmbuce o bucată de brânză, ținută în fân. La biserică nu mai fusese

dela o vreme, aşa că Duminecă i-a venit leşin din pricină că nu-şi făcuse muierea rosturile ei de fiecare zi.

Dar Neculae Vlad o împungea pe Anica şuierând printre dinţi :

— Spune-i să scoaţă banii, c'o dau pe mâna jandarmilor... Ruşine-neruşine, o dau pe faţă. Acuma ai văzut !...

Anica se topise ca o făclie, în bătaia flacărilor. Când i-a zis mume-si de bani, Tinca s'a proptit de masă :

— Care bani fată?

— Ţi-o fi luat Dumnezeu minţile, mamă, şi-i fi lăcomit la bani... Dă-i să-i punem la loc...

Tinca şi-a făcut cruce şi a scuipat-o în obraz pe Anica :

— Ptiu, bătu-te-ar Dumnezeu, năpârcă... V'am furat eu banii? Păi nu i-a furat Tănasie? Of, Doamne Dumnezeule, strânge-mă de pe lumea asta... Apoi cum ţi-a trăsnit prin minte una ca asta? Să ştiţi că dau o liturghie să vă potolească àl de sus pe toţi...

Sfâşiată de îndoieli, Anica a lăsat-o atunci în pace :

— Ai răbdare Neculae — a făcut frământându-se desperată — o iau cu încetişorul, să nu strige, că ne face de râs...

— Să strige ! Dumnezeii ei de boală bătrână, — să strige ! — nu-mi pasă nimic. Să-mi dea banii—a mugit Vlad bulbucându-se la nevastă.

După ce şi-a descărcat mânia, s'a dus din nou în odaia din faţă, să cerceteze lădiţa cu banii, iar Anica a căzut sfâşiată de îndoieli pe scaun. „Toate câte s'au cerut prin blestem, cad acum asupra mea", — se gândea îngrozindu-se din ce în ce mai adânc. Simţea cum se destramă după vorbele cântate de Axente în biserică : „să se risipească vrăjmaşii mei din faţa mea, cum se risipeşte tămâia înaintea ta". Nimic nu se mai alege de mine, suspina jeluindu-se încet... Mă risipesc ca fumul, mă împrăştii ca pulberea în vânt.

In vremea asta, Tinca se aşezase supărată pe fân, molfăind în gingii brânză şi miez moale de pâine. Sticluţa era alături, — o ducea din când în când la gură trăgând înghiţituri scurte şi dese, de om supărat. Privea un punct fix în peretele din fund al şurii. La început era pornită din cale afară şi suduia bolborosind singură. Pe măsură ce ducea sticla la gură i se ridica în cap ceva ca o culoare albastră, care se amesteca uşor cu negurile supărării, subţiindu-le şi învăluindu-le. După o jumătate de ceas grijile au fost alungate şi Tinca gusta tihnă şi desfătare. Amintirea vorbelor Anicăi se ştersese cu totul, iar în faţă, pe peretele şurii, unde la început jucau parcă nişte

diavoli negri, apăruseră acum făpturi albe de îngeri care se legănau, dând vederii încântare şi pleoapelor somn deosebit de lin.

Decum s'a făcut seară, Anica a plecat la părintele Moise, fără a spune nimănui nimic. Mergea pe uliţă înfricoşată, îi era teamă de întuneric şi de năluci.

— Să-mi ceteşti deslegare, părinte Moise — a suspinat plângând. Iţi plătesc cât o fi... Ceteşte-mi deslegare... Nu mă întreba cum şi ce fel... Ceteşte-mi fără zăbavă...

Părintele Moise a clătinat din cap, arătând îngrijorare :

— De întrebat nu am ce întreba, pentrucă ştiu... Am vorbit cu Neculae... Puterii lui Dumnezeu nu ne putem împotrivi, Anică !

Anica a oftat îngenunchind. Părintele Moise a luat patrafirul şi l-a pus pe cap, deschizând asupra ei o carte din cele multe pe care le avea pe masă.

...Aşa, Doamne Dumnezeul meu,— cu puterea pe care ai dat-o mai marelui apostolilor de a lega şi a deslega pe pământ, legate şi deslegate fiind şi în cer, eu smeritul tău slujitor desleg pe roaba ta Ana de toate păcatele cele cu voe şi cele fără de voe. Şi de va fi căzut blestem asupra ei, deslegat să fie pe pământ şi în cer... auzea Anica de sub patrafir cuvintele părintelui Moise. La sfârşit a simţit că-i face în creştet semnul crucii. S'a ridicat ameţită, ca venind dintr'altă lume. Sărutând cu sete patrafirul şi mâna preotului, i-a pus pe masă o sută de coroane.

— Pe cine desleg eu de blestem, să ştii Anică, că e deslegat, a spus părintele Moise cu convingere blajină. Du-te acasă şi-ţi vezi de ale dumitale...

Asta era Luni seara.

Miercuri s'a ştiut în tot satul, că Sextil Vlad, băiatul cel mai mare al domnului Neculae, a fugit încă de Luni noaptea de acasă, cu banii furaţi. A fost prins Marţi spre amiază într'o cofetărie din Braşov. Acum e ţinut la poliţie.

Neculae Vlad a plecat la Braşov, cu căruţa cea ferecată şi cu caii săseşti, să-şi vadă copilul. Nevastă-sa a rămas în pat, beteagă de supărare. Soacră-sa Tinca a avut uşurare în năpasta care era să i se abată asupra capului. Ca o muiere înţeleaptă ce era, a cinstit această biruinţă a adevărului, cu o măsură îndoită de rachiu, murmurând pe când se aşeza în culcuşul ei din şură :

Cine n'are călcătură
Vie la Vlad că-i destulă

Orizontul îi apărea luminos, plin de făgăduinţă bună. Sextil aflându-se la popreală, nu mai avea cine să-i fure brânza şi rachiul.

CAPITOLUL IV

In care povestim o întâmplare veche, ca să înțelegem mai bine întâmplările noi. Infățișăm deasemenea pe taica Visalon Luca și pe Neculae Șenchea, sărântoci din Bârseni.

N'aș putea spune exact anul în care s'a petrecut întâmplarea pe care o voi povesti acum, dar știu fără greș că lucrurile s'au întâmplat întocmai precum le voi arăta în aceste pagini, fiindu-mi povestite de oameni care le-au trăit și le-au cunoscut.

După cât am făcut socoteala, se pare totuși că e vorba de o vreme nu prea depărtată, — vreo cinci-șase ani în urmă, să zicem, în jurul anului o mie nouă sute, la sfârșit de veac vechi și la început de veac nou. Având destule de spus din cele ce se petrec în vremea de care se ocupă cartea noastră, voi istorisi această întâmplare veche, pe scurt.

Sigur este că zăpezile cele mari se topiseră și împrejurimile Bârsenilor erau acoperite de pâclele ușoare, albastre, ale primăverii.

Din pământul reavăn se ridicau înainte de amiază aburi, răspândind miresme tari și neliniști cunoscute și dragi, deopotrivă, copiilor, tinerilor și bătrânilor, fiecare avându-și partea care i se cuvine dintr'însele.

Zilele erau călduțe, amăgind gângăniile să iasă cu grabă nesocotită din întunecarea plămădirii, la lumină. Asemenea grabă arătau și unele flori plăpânde, cu petale delicate, sbucnind din pajiște ca niște vietăți fără minte, care n'au răbdare să aștepte ieșirea în lume, ci se îmbată de chemarea șăgalnică a celor dintâi raze de soare. Veselindu-se câteva ceasuri, aceste flori gingașe au murit sub giulgiul subțire al funigeilor sburdalnici de zăpadă, pe care îi risipește de obicei luna lui Aprilie...

Intr'o zi ca aceasta au venit în satul Bârseni patru străini, cu hârtii şi îndreptări dela Cluj, să facă o fabrică mare de cherestea între sat şi pădurea Coasta Pietrii, cam la un kilometru de marginea din sus a Bârsenilor. A fost atunci gâlceavă şi tărăboi mare la primărie şi la Ocolul Silvic, să nu se lase pădurea cu niciun preţ. La gura pădurii se întindea păşunea pentru vite şi oamenii se arătau tulburaţi de planurile care urmau să mute izlazul în altă parte, ca să facă loc fabricii şi depozitelor de cherestea. Fără de asta, domnii puseseră ochii şi pe pădurea de fag de alături, care se vindea în parcele, an de an, de-şi mai împlineau oamenii necazurile, făcând cărăuşie şi negoţ de lemne pentru braşoveni.

In fruntea bârsănenilor care se mişcau, striga mânios însuşi domnul Neculae Vlad. Dânsul ridicase dela început glas de împotrivire. Alături de Vlad strigau cât îi ţinea gura, Vasile Hortopan, Gheorghe Briotă şi Costea Bucur — oameni înstăriţi, care aveau interese, fiind ei înşişi proprietari de pădure. Acuma, domnii ăştia cu fabrica puneau în primejdie dobânda şi huzurul lor; doar ştie toată lumea că ei făceau şi desfăceau preţul lemnului. La ei găseau bârsănenii săraci o jumătate de stânjen de fag — adevărat, mai scump — dar în schimb pe datorie, plătindu-l vara cu muncă pe ogoare.

Vorba e : îşi alinau oamenii necazurile? Şi le alinau. Aveau copiii lor o fărâmă de jar sub spuză? Aveau. Apoi dacă aşa stau lucrurile, să sară acum cu mic cu mare împrejurul lor şi să strige că nu lasă pădurea nici în ruptul capului.

Intre cei dintâi care s'au ridicat cu mânie şi înverşunare, au fost şi Visalon Luca cu Neculae Şenchea, oameni fără avere, dar peste seamă de îndârjiţi. Numai că ei s'au ridicat altfel decum ar fi dorit domnul Vlad, cu Hortopan şi cu ceilalţi.

— Nu sunteţi voi mai buni ca ăia ce vin să taie pădurea— a strigat, în faţa bisericii, Visalon către Vlad, care făcea gălăgie şi se grozăvea, că el, aşa şi pe dincolo, se duce până la Pesta să ceară dreptate.—Nu sunteţi mai buni. Câni şi unii şi alţii. Voi ne-aţi supt viaţa pentru o legătură de găteje, — acuma vin ei să ne sugă... Douăzeci şi una de zile de lucru pentru un car de fag? Unde ai pomenit mişelie ca asta, domnule Vlad?

Neculae Vlad s'a îngălbenit şi a început a tremura de ciudă :

— Nu te chiamă nimeni să vii, hârciogule !... Stai acolo în vizuină şi lasă oamenii să-şi vadă de interese — i-a zis printre dinţi.

Dar Visalon Luca ardea pe dinăuntru.

— Care interese, hoherule? — a strigat — numindu-l pe porecla hoțomanului Iosif Vlad, din furtișagurile căruia se afla acuma om bogat Neculae Vlad. Care interese? Ale noastre, ori ale voastre? Eu unul știu ce zic și știu ce fac. O să vedem până la urmă ce s'alege din gălăgia ta. Te cunosc eu cine ești!

După această înfruntare, satul a dat în clocot. Neculae Vlad făcea spume la gură înjurând și amenințând. In vremea asta, domnii cei străini măsurau și prețuiau pădurea, făcând hârtii la primărie, plecând și venind iarăși la Bârseni.

Intr'o bună zi, acești domni străini au ținut apoi sfat în odaia din fund a hotelului comunal, împreună cu domnul prim-pretor Bojta István, cu domnul notar și cu fruntașii satului: Vlad, Hortopan, Bucur și ceilalți. Ce s'au sfătuit, ce nu s'au sfătuit, nu se știe nici până astăzi, doar atât, că din ziua aceea Vlad a schimbat oiștea carului drept în partea cealaltă.

— Dracu' nu-i așa negru cum îl cred oamenii, făcea către vecini și către prieteni. Mi se pare că noi am judecat greșit. Fabrica e o pricopseală pentru satul nostru. Așa am priceput.

— Ce fel de pricopseală? l-au întrebat unii.

Neculae Vlad s'a încurcat puțin, apoi a zâmbit șiret:

— Asta nu se poate vedea într'o zi ori două... Trebue să avem răbdare. De venit însă vine... Credeți-mă pe mine, că-s om umblat.

Intr'adevăr, la Neculae Vlad a început a se vedea curând după aceea un pic de pricopseală, căci și-a cumpărat la târgul Brașovului încă o pereche de cai sășești și două vaci, cum nu se mai văzuseră până atunci în Bârseni.

— Acuma nu sunt vremuri să ții banul în lădiță — făcea arătând îngrijorare. M'am gândit să bag în vite tot ce am adunat...

Dar bârsănenii nu s'au putut liniști așa ușor cum s'a liniștit domnul Neculae Vlad. Erau necăjiți și frământați; umblau noaptea din om în om și se sfătuiau, căutând scăpare. Ziua erau la primărie, noaptea se adunau la sfat. Stăpânirea n'avea vreme, nici plăcere, să-i lămurească, așa că deocamdată a trimis un pluton de jandarmi în sat, pe cheltuiala oamenilor.

Intr'o Duminecă au început apoi a veni tăietori de lemne și lucrători străini, cuibărindu-se sub șoproane înjghebate în pripă, la gura pădurii, în izlaz. Au fost aduse și mașini de tot felul, vădindu-se nepăsare față de toate svârcolirile bârsănenilor. Tăietorii au intrat cu săcurile în brădet, culcând la pământ mândrețe de trunchiuri, înalte și voinice, de-ți râdea inima uitându-te la ele.

Cam la o săptămână după ce a început tăierea, într'o dimineață, de cu noapte, au ieșit bârsănenii, cu topoare și furcoaie, adunându-se în marginea satului. Se uitau negru unii la alții și se mișcau tăcând, cu fălcile încleștate. Îndemnându-și muierile, mai cu vorbă bună, mai suduindu-le, să se întoarcă acasă, bârsănenii au străbătut drumul spre Coasta Pietrii și au ajuns la gura pădurii.

Tăietorii începuseră roboteala dela cinci, așa că i-au găsit la treabă. Ajungând lângă dânșii, Neculae Șenchea, care se afla în fruntea grupului împreună cu Visalon Luca, a strigat cu putere :

— Opriți lucrarea, oameni buni!... Pădurea asta nu se taie !

Bârsănenii au început să strige și să-și salte în vânt topoarele.

Lucrătorii i-au privit cu mirare, apoi s'au uitat unii la alții zâmbind. Cei care lucrau cu securile, le-au lăsat încet lângă picior, — cei care lucrau cu țapinele, s'au răzimat în ele și au urmat a privi cu mirare grupul de bârsăneni.

A ieșit atunci de sub desiș pădurarul Ghioca, fudul și încruntat, cu pușca după cap. Pădurarul era vârît în pricopseală de antreprenori, așa că, apărându-și agoniseala, s'a răstit la bârsăneni, ridicând pușca în sus :

— Ați înebunit, mă? Cărați-vă acasă ! Cine pășește aci, dă de dracu !

Bârsănenii au murmurat și au suduit, iar Neculae Șenchea, care era în față, l-a boldit pe pădurar cu vârful furcoiului în pântece :

— Dă-te la o parte, javră — i-a zis scrâșnind din măsele.

Ghioca s'a dat un pas înapoi și s'a clătinat spăimântat. A cercat să puie patul puștii sub braț :

— Te 'mpușc, Dumnezeii mă-tii, — a scrâșnit cu ură.

Visalon Luca s'a încordat atunci năpraznic și l-a pălit pe Ghioca cu crucea furcoiului în frunte. Ghioca s'a răsturnat și a mușcat mușchi verde și frunză de ferigă. Sărind tăietorii să-i despartă, s'au vălmășit până la urmă cu bârsănenii și au pus stăpânire pe pădure.

— Ăștia-s oameni, mă Tudosie — a strigat Pavel Hâșu, moțu, care venise tocmai dela Albac să taie pădure. Ăștia's oameni nu glumă... alăptarea ei de lume... Acuma ce facem?

Până să se gândească ce fac, au și apărut în fuga mare jandarmii cu pene de cocoș la pălărie. Erau doisprezece, ca

tâlharii. Răsfirându-se în gura pădurii, mai marele lor a început a striga vorbind stricat româneşte:

— Ieşi afare moi! Dumnezeu' vostru... Puşche la voi ca la chine...

Bârsănenii s'au tras în pădure, amestecaţi cu moţii. Jandarmii au început să împuşte în vânt zguduind tăriile văzduhului. Dinspre sat veneau alergând despletite muierile, urmate de copii desculţi.

Un jandarm s'a întors şi a tras pe deasupra lor. Muierile au căzut la pământ, iar copiii au fugit înebuniţi de frică.

Asaltul pădurii a ţinut o zi şi o noapte. Sosind întăriri dela Braşov, cu căruţe trase de cai aprigi, bârsănenii au fost încercuiţi împreună cu moţii şi somaţi să se predea. Lipsiţi de orice sprijin şi auzind împuşcături din toate părţile, oamenii s'au predat. Au fost legaţi cot la cot câte patru şi duşi în sat. Din sat, la închisoarea din Braşov: optzeci şi şase de oameni. Atunci au rămas gospodarii de frunte din Bârseni fără trânghii şi fără lanţuri.

S'a făcut numaidecât vâlvă mare pe ţară. Gazetele scriau că a izbucnit o nouă răscoală ca a lui Horia. Cele mai multe ziare maghiare vedeau în răbufnirea dela Bârseni un act de şovinism valah şi cereau măsuri drastice de represiune. Ziarele româneşti din Ardeal s'au folosit de această ocazie ca să facă din nou procesul politic al naţionalităţilor oprimate, din Ungaria. Ziarul „Népszava" — organul muncitoresc din Budapesta — a arătat însă că ceeace au făcut românii din Bârseni, puteau face şi ungurii şi cehii şi sârbii din monarhia austro-ungară. „Nimic nu indică prezenţa unei svâcniri şoviniste antimaghiare, — scria „Népszava" — în cele petrecute la Bârseni. Toate faptele dovedesc că este vorba de o mişcare socială a unor exploataţi împotriva unui nou rând de exploatatori". „Népszava" a fost suspendat pe timp de opt zile din cauza acestui comentariu, iar ziarul „Pesti Hirlap" a atras din nou atenţiunea guvernului asupra pericolului din ce în ce mai mare al mişcărilor muncitoreşti.

Procesul care s'a desbătut la Braşov a fost scurt şi sumbru. Intre alţi martori au apărut notarul din Bârseni cu primarul, cu Neculae Vlad şi cu Bucur. Domnul Neculae Vlad a declarat că nu s'ar fi întâmplat nimic dacă sătenii n'ar fi fost instigaţi de Visalon Luca şi de Neculae Şenchea. La fel au declarat şi Bucur şi domnii dela primărie. Ghioca a folosit prilejul ca să arate cum s'a vitejit el singur împotriva atâtor oameni, scă-

pând cu viață printr'o minune, dar rămânând însemnat ca un cal cu stea în frunte.

Preşedintele Tribunalului a socotit că n'ar fi rău să audă din gura principalului inculpat mărturisirea faptei săvârşite, aşa că a pus să i se traducă întrebările, deşi cunoştea binişor limba românească :

— De ce v'aţi dus la pădure, Visalon Luca?— l-a întrebat cu asprime tăioasă în glas.

Visalon a ascultat întrebarea şi a dat răspuns liniştit :

— Ca să oprim tăierea, domnule.

— Era pădurea dumitale? — a răsunat mai aspru glasul preşedintelui.

— Era a noastră — a făcut Luca potolit.

— A cui a noastră?—s'a mirat preşedintele. A familiei dumitale?

— Nu, domnule... familia mea n'are nimic... Era a noastră, a oamenilor... A celor din sat.

Preşedintele a zâmbit cu înţelesuri către judecătorii de lângă dânsul.

— Dumneata ştii ce e aia, proprietate? Zici că n'ai nimic... Atunci de unde ştii?

Visalon Luca l-a privit întunecat :

— Cel care are, *ştie* că are, cel care n'are *simte* că n'are, aşa că de priceput pricepe...

Preşedintele s'a mişcat nervos în scaun :

— Dacă nu-i înscrisă pe numele dumitale şi al celorlalţi săteni, înseamnează că nu-i a dumneavoastră. Să-ţi intre în cap odată pentru totdeauna...

Visalon Luca s'a îndârjit :

— Eu n'am zis că-i a mea, ori a lui Şenchea, ori a ăstorlalţi. Am zis că e a noastră, laolaltă. A satului. D'aia am sărit...

Preşedintele a râs cu răutate :

— Vei fi zicând că şi palatul tribunalului e al vostru? Văd că ai un cap destul de tulbure...

Visalon Luca a tăcut.

— Fapta dumitale e faptă de anarhist. Ştii ce înseamnă asta? Inseamnă că treci cu ciubotele dumitale peste dreptul sfânt al proprietăţii. Inseamnă că eşti unul dintre leneşii care vreau să pue mâna de-a gata pe dreptul altuia. Dar noi pentru asta suntem aici, să retezăm astfel de încercări criminale. Dac'ai avea proprietate ai şti s'o respecţi ! — a făcut preşedintele mânios cerând să se traducă inculpatului întreaga litanie.

Visalon Luca a ascultat-o şi s'a gândit puţin, apoi a deschis gura tocmai când preşedintele dorea să continue a vorbi.

— Ei, ce vrei? — l-a întrebat scurt judecătorul.

— Vreau să zic că din muncă cinstită cu braţele nu poţi face proprietate, măcar de-ai lucra zi şi noapte în şir. Abia te îndestulezi cu mămăligă... Trebue să furi ca să ajungi om cu stare... Ori să trăieşti adunând din munca celor sărmani...

Preşedintele şi-a încruntat sprâncenele înfuriat. S'a ridicat mânios în picioare şi a strigat:

— Eşti un agitator şi un răzvrătit periculos, nemernicule! M'am lămurit îndeajuns... Averea n'o poate agonisi oricine, ticălos ce eşti! Pentru asta trebue să ai pricepere, iar nu să bei la cârciumă, cum faci tu...

Visalon Luca a primit întunecat înfruntarea preşedintelui, care-şi pierdea din ce în ce mai mult cumpătul.

— Vă duceţi să loviţi în cap oamenii de ispravă şi să le furaţi agoniseala ca nişte mişei! — a urmat a striga preşedintele îmbujorându-se la obraz... Am isprăvit cu dumneata... Treci la loc...

Faţă de asemenea rezultat al interogatoriului, preşedintele a renunţat să mai stea de vorbă cu răsvrătiţii, mărginindu-se să le pună întrebări procedurale:

— Ştii de ce eşti dat în judecată? Eşti vinovat, ori nu?

Oamenii s'au încurcat în iuţeala întrebărilor şi n'au putut desluşi nimic. Nu pricepeau nicio vorbă din câte se spuneau de către domnii aceştia căzuţi asupra lor cu duşmănie înverşunată, aşa că au plecat capetele tăcând.

Ridicându-se procurorul, a început a vorbi ungureşte, arătând spre dânşii şi îndrugând fel de fel, care nu se puteau înţelege. Dacă ar fi înţeles, s'ar fi minunat aflând că fapta lor a fost săvârşită şi de alţii, mai cu vârf şi îndesat... „Horia, Cloşca şi Crişan" - striga procurorul... „Doja György" — continua să se frământe aprig — cerând pedepsirea aspră a acestor „elemente anarhice, răsărite ca buruienile otrăvitoare, din gunoiul societăţii". Ar fi aflat deasemeni că Neculae Vlad şi ortacii lui sunt „exemple admirabile de cetăţeni loiali ai monarhiei, strâns legaţi de ordinea socială care domneşte în ţările de sub Coroana sfântului Ştefan".

Neaflând nimic din toate acestea, au priceput totuşi la urmă, că Visalon Luca şi Neculae Şenchea sunt osândiţi la câte patru ani temniţă, iar restul oamenilor dela un an în jos, până la trei luni. Condamnaţii principali au fost coborîţi îndată la închisoare, ceilalţi fiind lăsaţi liberi, până la judecarea apelului.

Când s'a cetit sentința, Visalon Luca era cu ochii pe peretele din față. De acolo, îi întorceau privirea cei în numele cărora se rostea osânda: deasupra, un crucifix, înfățișând răstignirea, iar dedesubt portretul Majestății Sale apostolice Franz Iosif, zâmbind netulburat la dânsul.

— Vai de copilașii mei! — a gemut Neculae Șenchea, când s'a închis ușa de fier a închisorii în urma lor. In celulă mai erau doi condamnați. Cu bârsănenii intrați acum, făceau patru.

— Nu plânge, moi fratye — a zis cu glas domol unul dintre cei care erau în celulă. Asta estye dereptatye dela Majestatea sa Ferenț Ioșca — dumnezeii lui de hoț batrin...

După cum se poate înțelege ușor, osânditul era ungur.

Acest ungur și tovarășul său de celulă aveau de făcut închisoare, din pricină că s'au pus împotriva vecinului lor, contele Beldi, într'o împrejurare pe care bârsănenii au aflat-o chiar din ziua dintâi a întemnițării.

In secuime, pământul e puțin, ca și la Bârseni, după cât au înțeles Visalon și Șenchea, ascultând povestea ungurilor osândiți. Nu s'ajunge cu niciun chip ca să poată hrăni o casă de oameni, așa că secuii tot numai cu cărăușia de lemne o pot scoate la capăt. Dar o bucată de pământ e o bucată de pământ; sameni o dublă de porumb, pui o varză și te ajuți.

Contele Beldi stăpânea o moșie de trei mii de jugăre in partea locului. Parcul de lângă castel se întindea pe douăsprezece jugăre. Ce l-a apucat, ce nu l-a apucat, destul că într'o bună zi a căzut administratorul contelui asupra celor doi oameni, să-și vândă pământul numaidecât, deoarece așa poftește domnul conte.

— De luat tot îl luăm — a zis administratorul către dânșii. De asta să fiți încredințați. Dar domnul conte e om milos și vrea să vă plătească atât și atât.

Ungurii s'au uitat unul la altul, iar nevestele lor, care ieșiseră la poartă, au început a plânge și a jelui ca după mort. Prețul pe care-l spusese administratorul nu le ajungea nici să-și cumpere o vițea.

Unul dintre secui — Szelle Pista — l-a întrebat pe administrator:

— Dece vă trebuesc locușoarele noastre?

Sluga ciocoiască i-a răspuns cu îngâmfare:

— Asta nu-i de nasul tău să știi... Dacă vrei totuși să afli, apoi mă mir că tu n'ai văzut cum se strâmbă marginea parcului, acolo, lângă locurile voastre. Intră înăuntru ca o burtă goală. Domnul conte vrea s'o oblească.

— Hm, — a făcut Szelle Pişta, o fi vrând s'o facă cum e burta dumitale. Ieşită peste margini...

Administratorul s'a înroşit ca o ceapă de Făgăraş şi l-a stropşit cu sudalme şi ameninţări, plecând la curte. A doua zi de dimineaţă au ieşit argaţii contelui Beldi şi au strămutat ulucile parcului, cuprinzând locurile celor doi vecini şi sădind numaidecât plopi subţiri dealungul noului hotar. Administratorul râdea :

— Atâta experienţă avem noi, ca să ştim că e mai bine să te dea în judecată păgubaşul, decât să umbli cu jalba după el. Acum poftiţi şi chemaţi pe domnul conte la Tribunal, he, he, he — a făcut către cei doi secui, care se sbăteau şi alergau de ici, colo, strigând către argaţi să oprească mişelia. Domnul administrator se plimba cu cravaşa în mână printre oameni. Ajungând în dreptul lui Szelle Pişta, care urla cu pumnii ridicaţi, s'a oprit dintr'odată şi l-a lovit peste obraz. Szelle a văzut negru înaintea ochilor. A scos briceagul şi l-a repezit cu sete pe dedesubt, în trupul gras al administratorului. Acesta se răsucise într'o latură ca să se ferească, aşa că briceagul lui Szelle s'a înfipt până în prăsele în şoldul stâng al vătafului boieresc, rămânând acolo. Administratorul a simţit cum îl străpunge arsura şi a sărit să scape. Argaţii dimprejur s'au săltat să-i vie într'ajutor; unul dintr'înşii l-a cuprins în braţe, iar altul a pus mâna pe prăselele briceagului, să-l scoată. Fie că administratorul s'a svârcolit în fierbinţeala clipei, fie că argatul şi-a potolit focul răsucind cuţitul în şold, destul că la proces Szelle a fost acuzat de a fi înjunghiat cu sălbăticie slujbaşul boieresc, sfârtecându-l de parcă a vârît în el prăselele, nu tăişul. Degeaba a arătat Szelle că a lovit deadreptul, neavând răgaz să răsucească cuţitul în rană şi măcar că administratorul se făcuse sănătos între timp, cei doi necăjiţi au fost osândiţi de Tribunalul dela Sfântu Gheorghe aşa : Szelle Pişta cinci ani şi trei luni închisoare pentru omor săvârşit dar neizbutit, iar ortacul lui, la trei ani şi o lună, pentru complicitate. Pe deasupra, au fost osândiţi la despăgubiri către domnul administrator, care întreceau nu numai valoarea locurilor, ci şi a căsuţelor celor doi osândiţi.

Cunoscându-i pe aceşti unguri şi auzind din gura lui Szelle Pişta ce păreri are despre dreptatea împăratului, Visalon s'a mirat adânc :

— Cum vine vorba asta, mă omule, — păi voi nu sunteţi unguri?

— Ba, suntem unguri, — a răspuns întunecat Szelle Pişta.

Visalon a clătinat din cap cu îndoială:

— Eu credeam că suntem asupriţi numai noi, ca unii care suntem români. Doar ţara e a voastră. Se chiamă că e Ungaria. Apoi, atunci, care-i pricopseala voastră?

Szelle a scuipat printre dinţi:

— Ţara asta nu-i nici a noastră, nici a voastră, bade. E a grofilor, a bogătaşilor şi a advocaţilor. Aveţi şi voi destui d'ăştia. Dacă nu grofi, apoi bogătaşi şi advocaţi câţi vrei. Ei sunt una, ori că-s unguri, ori că-s valahi. Corb la corb nu scoate ochii. Dumnezeii mamei lor de căpuşe!...

Şenchea avea ceva de spus. Până atunci stătuse cu gândul pierdut. Vorbele care s'au vorbit i-au aţâţat pe semne un foc mai vechi:

— A dracului meserie, meseria asta de advocat — a făcut încet uitându-se în gol. Vasăzică stai acasă şi aştepţi să se certe, ori să se taie oamenii în bricege. Aştepţi să-şi fure unul altuia o brazdă, două, cum mi-a furat mie Hortopan, băgându-se cu plugul în fiecare an câte o palmă. Ori cum le-a furat oamenilor ăstora groful locurile ce le aveau. Aştepţi în cănţălărie şi vine la tine ori unul, ori celălalt. Dacă vine hoţul şi se nemereşte om bogat, îl aperi şi strigi că are dreptate. Te dai cu binele pe lângă judecători şi întorci legea pe toate feţele, scoţându-l curat ca pe un prunc nou născut. Ba încă îl mai şi înfunzi pe ăl păgubit, că l-a vorbit de rău pe hoţ. Sărmanii n'au dreptate şi judeţ în lume. Dacă vine bogătaşul în chip de păgubaş,—şi mai bine. Strigi şi te dai în vânt că omul tău are dreptate. Strigi tu, strigă şi ălălalt, iar dreptatea se împarte între advocaţi ca între fraţii buni. Cel necăjit se trezeşte la urmă, jumulit ca o găină pusă în oală şi se uită la lume ca un prost... Advocaţii ăştia sunt vameşi ai sărmanilor... Vameşii celor vii... Popii sânt şi ai viilor şi ai morţilor...

Osândiţii au zâmbit amar auzind cuvintele lui Şenchea. Intr'o vreme s'a întors din nou Visalon către Szelle Pişta:

— Stau şi mă gândesc, mă fârtate, dece ţi-o mai fi pus ţie trei luni, peste cinci ani? Ce le-o fi vâjâit prin cap? Mă gândesc şi nu pricep nicicât.

Szelle a rânjit:

— Le-am cerut briceagul înapoi...

Visalon l-a privit fără crezare:

— Cum l-ai cerut înapoi?

— Stai să vezi, a urmat a povesti Szelle înfierbântându-se. Briceagul meu, care rămăsese în şoldul administratorului, se afla acum pe masa tribunalului. Când a început procurorul să mă în-

jure, l-a luat de pe masă şi l-a deschis la toate tăişurile. Acuma, trebue să ştii că asemenea briceag nu se află prin părţile acestea. Marfă prima,—mi-l adusese un văr de-al meu, care a făcut militărie tocmai la Brunn. Deci luând procurorul briceagul în mână, l-a ridicat în sus şi l-a arătat judecătorilor. L-a întins înainte, spre mine, apoi iar l-a ridicat şi iar l-a arătat. Îmi umbla ochii după el cum umblă ochii mânzului însetat după găleata care se leagănă în cumpăna fântânii... Când s'a cetit osânda dela împăratul Ferenţ Ioşca şi s'a auzit în sală că am de stat în temniţă cinci ani, nevasta a început a se văita în banca ei, între lumea care era de faţă. Am întors privirea într'acolo şi am simţit că mă înec. Atunci m'a întrebat judecătorul cu asprime:

— Ce 'ai de spus, Szelle Pişta? Faci apel, ori te mulţumeşti cu pedeapsa?

Mi s'a întunecat vederea şi n'am mai văzut nimic. Numai briceagul îmi juca în faţa ochilor. Eu am priceput că acel briceag ar pofti să se întoarcă la mine...

— N'am nimic de spus — am zis răpezit — fără decât să-mi daţi briceagul înapoi.

Judecătorii şi procurorul au căscat gurile la mine.

— Asta nu se poate — mi-a răspuns judecătorul. Briceagul rămâne aici... Dar dece-ţi trebue? Ce vrei să faci cu el? — m'a întrebat adunându-şi privirea asupra mea.

— Să-l bag în Dumnezeul dreptăţii care mi-aţi făcut-o,— am strigat cu desnădejde. Ortacul ăsta al meu s'a jîmbat la judecători, arătând plăcere de cele auzite. Judecătorii s'au răsturnat cu capetele pe spetezele scaunelor de parcă i-ar fi pălit un vânt peste frunţi. Au început apoi a şopti, iar cel mai mare s'a ridicat din nou:

— Pentru lipsă de cuviinţă faţă de tribunal, pedepsim pe Szelle Pişta cu trei luni de închisoare, care se adaogă la cei cinci ani... Tovarăşul ăsta al meu a luat şi el o lună, pentrucă s'a jîmbat cu neruşinare la judecători... Asta e...

CAPITOLUL V

In care osândiții Visalon Luca și Neculae Șenchea se întorc acasă.

In vremea când a scăpat din temniță, Visalon Luca avea cincizeci și unu de ani. Era un om scurt, cu picioare destul de subțiri, dar cu pieptul lat și robust, dovedind putere de cremene în brațe. Obrazul îi era neted, fără sbârcituri și părea palid. Părul și mustățile îi erau în schimb albe ca zăpada, fiind de neam care încărunțește curând și având pe deasupra destule pricini în lumea asta, care să-l aducă degrabă la căruntețe.

Nevasta îi murise cu trei ani înainte de a fi băgat în temniță, rămânând văduv, cu o fetiță de treisprezece ani, pe care o chema Rafira.

Ortacul lui, Neculae Șenchea, avea cincizeci și cinci de ani. Mai mult înalt decât mijlociu. Șenchea era ațos și întunecat. Purta în cap o claie de păr sur, sburlit, iar sub nas niște mustăți stufoase care nu puteau fi stăpânite cu niciun chip.

Neculae Șenchea avea nevastă și doi copii : Tudorică și Marioara, fiind între ei depărtare de vârstă de un an. Făcând socoteala, Tudorică trebuia să fie acum de douăzeci de ani, iar Marioara de nouăsprezece.

Când au ieșit pe poarta închisorii, după patru ani de pușcărie, cei doi răsvrătiți s'au oprit întâi în loc, oarecum stânjeniți. Erau ca niște betegi care, zăcând vreme îndelungată, și-au pierdut siguranța pasului. Se uitau stingheri în dreapta și în stânga, având parcă și unul față de altul un simțământ de sfială.

Visalon a tușit, prinzând curaj :

— Cât o fi ceasul, Neculae?

Șenchea s'a uitat roată peste ziduri. Se vedea în dreapta turnul bisericii catolice : era zece.

Visalon a tușit din nou :

— Eu zic să potrivim aşa, ca să intrăm în sat după căderea nopţii...

Şenchea a încuviinţat slab:

— Aşa zic şi eu...

Au luat-o deci încet pe străzile oraşului, către bariera dinspre Bârseni. Mergând agale şi poposind îndelung pe marginea drumului, au reuşit să ajungă aproape de sat, pe înserat. Era luna Aprilie, umed şi frig. Dorul de casă se împletea cu oboseala; ar fi vrut să simtă bucuria somnului sub sarică mițoasă, plină de căldură. Ingrijorarea care-i stăpânea era însă mai puternică decât toate. Ce-o fi acasă? — se cutremura în taină Şenchea. Lui Visalon îi era groază să se gândească. Işi lăsase fata în grija Vetii, sora răposatei lui neveste, care se mutase în căscioara lui din vale. Ce-or fi făcut? Din ce-or fi trăit?

Toate gândurile care i-au chinuit în nopţi nesfârşite de veghe, toate grijile care i-au măcinat sugându-le încet-încet vlaga, s'au adunat acum în inimi, îmbulzindu-se şi punând stăpânire de întuneric şi durere pe ele.

Când au ajuns la răspântia unde se despărţeau uliţele, cei doi tovarăşi s'au oprit. Tăcuseră până atunci amândoi, ca şi cum şi-ar fi pierdut glasurile. Nu-i văzuse nimeni. Nu ştia nimeni că vin.

— Apoi, sara bună, Neculae — a zis Visalon întinzând mâna... Treci mâine pe la noi... a urmat a grăi fără grabă, greoi.

— Sara bună, Visaloane... Viu negreşit, i-a răspuns Şenchea cu glasul sugrumat.

Decum a aruncat o privire în casă, Visalon Luca s'a liniştit. A simţit cum se desface din el bulgărele de griji întunecate, umplându-se locul rămas liber, cu bucurie.

In odaie a găsit pe Veta şi pe Rafira. Şedeau lângă sobă. Firuca era acum o fată înaltă, cu cosiţe lungi. Ochii i se făcuseră mai mari şi aveau culoare albastră-verzuie, care te oprea în loc. Ca apa iezărului — l-a fulgerat prin cap pe Visalon, când i-a văzut. Veta şi Firuca au început a plânge şi a se sbate. Visalon li se părea bătrân şi slab; l-au mângâiat pe obraz şi l-au împresurat cu braţele, tânguindu-se după femeia care plecase din lumea aceasta, fără să-şi poată griji soţul într'o asemenea împrejurare cumplită.

S'au aşezat la masă povestind şi plângând. Visalon tăcea, cu capul răzimat pe mână şi asculta privindu-şi fata.

N'au trecut mai mult de două ceasuri şi s'a auzit în curte

tropotire de paşi. Visalon Luca a ieşit neliniştit în prag. Era noapte târzie. Abia a putut descurca prin întuneric înfăţişarea lui Neculae Şenchea.

— Ce-i, Neculae? — a întrebat scurt, cu oarecare spaimă. Ce-i cu tine?

Şenchea n'a putut răspunde. S'a clătinat ca un om beat. Visalon l-a prins în piept şi l-a sprijinit să intre în odaie. Femeile săriseră dela masă şi priveau înfricoşate. Şenchea s'a lăsat pe scaun şi a gemut adânc:

— Mi-au mâncat sufletul, Visaloane... Cu mine s'a sfârşit... M'au omorît...

Şenchea îşi iubea copiii în felul lui de om tăcut şi posomorât. Imaginea lor îi era zugrăvită pe pleoape ca şi cum s'ar fi ţesut acolo din fire subţiri de suflet hrănit cu sânge. O purta cu sine în tăcere, ca pe o bucurie ascunsă pe care nu trebue s'o tulbure nimeni. Nevastă-sa era puţintică, firavă, — mare nădejde nu putea zidi într'însa. Din pricina asta a fost frământat şi necăjit peste seamă în cei patru ani de temniţă. Inchizând ochii în nopţile grele din închisoare, îşi vedea feciorul şi fata, ca şi cum ar fi fost vii. Câteodată imaginile îl ardeau, alteori îl umpleau de bucurie. Mai adeseori se cutremura de ură crâncenă împotriva vieţii care-l apăsa ca un bolovan aşezat pe piept. Simţea uneori că are să plesnească de atâta povară.

Tulburarea îl cuprinse în acea seară de trecere pe uliţele satului ridicându-se desupra tuturor celorlalte simţăminte. In căsuţa lor pâlpâia lumina galbenă a lămpii de gaz, aşa că a putut cuprinde prin ferestruică interiorul. Umbra cea puţintică de lângă cuptor era Zinca, nevasta. Parcă mai puţintică decât o ştia. Umbra din colţul stâng, aplecată spre ceva nedesluşit, trebuia să fie Marioara. Unde o fi Tudorică? — s'a întrebat Neculae Şenchea apăsând pe clanţă.

Când a deschis uşa şi s'a arătat în prag, cele două umbre s'au mişcat, întorcându-se spre dânsul. De lângă cuptor s'a auzit un ţipăt gâtuit: Neculae! — apoi umbra s'a mototolit ca un sac subţire, golit dintr'odată de cuprins.

Izbind uşa, Neculae Şenchea s'a săltat cutremurat spre cuptor. Marioara s'a îndreptat de şale şi a dat fuga să-i sară maică-si într'ajutor. Au ridicat-o amândoi şi au aşezat-o pe scăunelul cu trei picioare care era alături.

— Am venit, Zinco — a gemut Neculae suflând adânc. In mustăţile lui sburlite se încurcau lacrimi. Buzele-i tremurau, cercând fără putere să vorbească. Zinca s'a trezit încet din ne-

gura care-i astupase mintea și vederea. S'a uitat la Neculae cu ochi nesfârșit de triști, cufundați în orbite. Il privea și nu zicea nimic. Bând o înghițitură de apă din ulcica adusă de Marioara, Zinca a putut întreba în sfârșit cu teamă:

— Ai venit, Neculae?

— Sânt aci — i-a răspuns Șenchea greoi, aplecând capul. Sânt aci și-mi plânge inima când te văd... Unde-i Tudorică? a întrebat uitându-se împrejur.

— In fabrică...

Neculae a tresărit:

— In fabrică?

— Da... De un an... Acuma e de noapte...

Marioara sta împietrită lângă maică-sa, cu mâinile căzute dealungul trupului. Ochii lui Neculae s'au oprit cu durere asupra ei:

— Ce-i cu voi? Ce aveți? — a întrebat încet, obosit.

— Tată, tată! — a strigat atunci Marioara, apoi s'a lăsat pe scaun lângă masă, și-a pus capul pe brațe și a început să plângă cu hohote.

Neculae a mai privit odată împrejur, ca într'o casă străină. S'a oprit apoi cu ochii asupra umbrei care nu se putea lămuri, în colțul stâng al odăii, unde zărise pe Marioara. Era un fel de trocuță pusă pe o laviță, — ceva care-i stârnea curiozitate neliniștită. S'a apropiat pășind rar și greu, ca și cum ar fi avut poveri în spinare. S'a aplecat și a privit, străbătând anevoe cu vederea. Indată s'a auzit glas de copil, plângând sub răsuflarea lui. Umbra din colț era un coș de nuiele, în care dormea prunc fraged, ce dăduse glas.

Intâmplarea cunoscută în acea seară de Neculae, din glasul pierdut al neveste-si, i-a stors din fire cei din urmă stropi de blândețe care-i mai rămăseseră ascunși și împrăștiați în timpul celor patru ani de pușcărie. Parcă trecuse printr'însul o apă rece, în șuvoaie repezi, spălându-l și curățindu-l de unele simțiri, care acum prisoseau.

— Vasăzică, feciorul lui Bucur — martorul dela proces — a venit la dânsele cu vorbă dulce, că taică-său vrea să îndrepte lucrurile, având destule legături și destulă putere pentru asemenea ispravă. Că la proces a fost silit să facă mărturie împotrivă, dar el își are prepusurile lui și îl scapă pe Neculae Șenchea.

— La urma urmei, — a zis Lixandru Bucur — nu badea Neculae l-a lovit pe pădurar. L-a îmboldit numai fără să-i

facă gaură în burtă. Lovitura i-a dat-o Visalon... Așa că nu va fi prea greu să scape...

Azi așa, mâine așa... Tudorică se uita urît, dar muierile puneau bază mare pe vorbele lui Lixandru. Mai ales că dăduse a înțelege, că ar fi bine să se încuscrească, să ia el pe Mărioara și să se împace toate vrăjbile care stau acuma între Bucur și Șenchea. Auzind asemenea cuvinte, Zinca l-a descântat și l-a mototolit pe Tudorică să lase așa, că e bine și să nu se mai burzuluiască seara, când intră Lixandru în casă.

Imbrobodindu-le cu vorba, Lixandru i-a pus Marioarei copilul după cap. Atunci au sărit Bucur cu rudele lui și l-au însurat pe Lixandru în grabă cu fata lui Hortopan. Bogatul la bogăție trage. Asta era acum un an. Ca să scape de armată, Lixandru a fugit în București cu nevastă cu tot...

Auzind povestea asta din gura Zincăi, Neculae Șenchea s'a dus în curte și s'a pălit cu fruntea de stâlpul porții. Era noapte, nu-l vedea nimeni. S'a pălit odată. S'a mai pălit odată... Apoi a ieșit încet pe portiță, cu răsuflarea ruptă în muget și a plecat la Visalon. Veta și Rafira au înțeles îndată dece vine Șenchea la ceas târziu de noapte, amețit, ca un om lovit cu toporul în cap. Deaceea a dat semn de spaimă Veta. In sat, întâmplarea Marioarei cu Lixandru nu mai era o taină nici pentru copii.

Visalon Luca s'a întunecat greu auzind ce fel și chip căzuse batjocura asupra casei lui Neculae. A stat pe gânduri și a simțit năduf, apoi a întrebat dintr'odată crunt:

— Zici că Lixandru nu-i în sat?

— Nu, a plecat la București — a intervenit Veta ascuțit. A fugit, să nu facă armată...

Visalon s'a uitat în lături pe sub sprâncenele stufoase și și-a frecat măselele unele de altele, înțepenindu-și gura. Șenchea tăcea cu ochii pierduți.

Intr'un târziu Visalon și-a descleștat fălcile:

— Stăi cumpătat, Neculae — a zis cu vorbă gravă. Avem multe la răboj... Poate ne-o ajuta Dumnezeu ori dracu, să le plătim.

Femeile s'au înfiorat auzind asemenea cuvinte. Veta și-a făcut cruce pe furiș. Neculae s'a cutremurat ca de o flacără violentă care i-ar fi ars ceafa. S'a ridicat și s'a apropiat de Visalon, uitându-se afund în ochii lui.

— Mă duc, Visaloane...

— Du-te, Neculae — i-a răspuns acesta cu glasul coborît și i-a strâns mâna prinzându-i-o toată în mâna lui.

CAPITOLUL VI

In care vine pe lume unul din eroii acestei povestiri, cu care vom străbate cale lungă.

Aflându-se în capul răsculaţilor din pădurea dela Coasta Pietrii, Visalon Luca nu putea nădăjdui să intre în fabrică cu niciun chip. Lasă că nici nu-l trăgea inima să se uite într'acolo. Purta un fel de negură în suflet, care-i acoperea câteva din marile amărăciuni, ţinându-le în umbră, să mocnească. Acolo se afla chipul nevesti-si, acolo erau umilirile şi sărăcia lui nemeritate, acolo se aflau întâmplările dela Coasta Pietrii şi anii de închisoare. Lângă ele se aşezase şi suferinţa neagră a lui Neculae Şenchea, tovarăş bun şi drept.

Greutăţile care i s'au ridicat în cale după întoarcerea din închisoare, trebuiau să fie înlăturate însă numaidecât. Inainte de întâmplarea dela Coasta Pietrii, Visalon Luca era cărăuş bun şi muncitor de câmp, cum nu se afla altul. Pricepea orice lucru şi unde punea el mâna, era pusă. Adevărat că nu putea număra altă avere decât o mârţoagă de cal şi o junincă măruntă de munte, dar îndemânarea cu care-şi împărţea treburile, îl ajuta să prididească şi colo şi dincolo. Bogătaşii satului se întreceau să-l cheme la plug şi la semănat, pentrucă Visalon punea asemenea rostuire în aruncarea seminţei, că nu i-o lua nimeni înainte. Holdele ieşite din mâna lui erau frumoase şi rânduite ca din maşină : nici prea dese, nici prea rare.

Acum, nu mai putea să fie vorba de lucru la Neculae Vlad, ori la ceilalţi bogătaşi. Catastiful socotelilor cu oamenii ăştia sta închis în inima lui, urmând să fie deschis când va fi trebuinţă. Cu pădurea iarăşi nu mai era nimic de făcut, căci o luaseră domnii dela fabrică. Bârsănenii săraci lucrau iarna la căratul buştenilor şi la încărcarea scândurilor, iar vara se răspândeau pe hotar, muncind cu ziua. Mulţi dintre ei s'au înglodat

în datorii şi s'au pus pe jar să-şi cumpere un cal şi o teleagă, ca să câştige o pâine din transportul scândurilor la Braşov. Ţi se rupea inima să-i vezi cum răzbesc prin noroaiele de lângă vale, cu câte o mârţoagă suptă de osteneală şi de trai prost înaintea teleguţei, cu care duceau la oraş cincisprezece până la douăzeci de scânduri. Mai multe nu puteau pune. Pentru atâta marfă plecau dimineaţa la patru spre fabrică. Aci, încărcau la rând, pierzând un ceas, două. Apoi, luau, la pas, drumul Braşovului, făcând patru ceasuri încolo şi patru încoace. Câştigau una cu alta, între şaptezeci-optzeci de coroane pe lună, neajungându-le niciodată pentru îndestularea lor şi a cailor. Cele peste cincizeci de telegi ale cărăuşilor bârsăneni ajunseseră după câteva luni, temeiul de viaţă necăjită al lui Visalon Luca, care s'a apucat de rotărie. Pe lângă asta se mai adăoga şi priceperea lui în tămăduirea rănilor dela picioarele cailor. Cu vremea i s'a statornicit o faimă de rotar şi de „doftor" cum nu se mai află. Nu era zi să nu-i vie trei-patru roate, o inimă ori o loitră de car la reparat, aşa că l-a adus şi pe Şenchea să-l ajute, împărţind ca fraţii sărăcia.

— Noroc, bade Visaloane,— spunea câte unul intrând în curte cu proţapul pe umăr. A plesnit blăsătămatu' ăsta de proţap tocmai la mijloc... Nu ştiu, putea-om face ceva din el, ori îl dăm dracului?

Taica Visalon se ridica dela locul lui de sub şopron şi se uita la proţap din lung, şi din laturc, apoi punea mâna şi bătea cu ciocanul de lemn în locul crăpăturii...

— Dar să ştii că n'am bani, — zicea omul scărpinându-se după ureche. Oi potrivi când mă plăteşte fabrica.

Visalon zâmbea, ca unul care cunoştea cântecul, iar Şenchea îşi răsucea gâtul, pricepând cum stau lucrurile.

— Pe jar nu te-oi pune — făcea Visalon liniştit. Când îi avea mi-i aduce... Il întărim aci cu două belciuge de fier şi le înţepenim cu pene. Treabă de nimic... Stăi aci să ţi-l fac.

Omul se deschidea la obraz :

— Tot săracu' crede săracului, taică Visaloane. Acuma stau şi mă întreb : ce m'aş face? Că eu fără proţap îs mort.

La o vreme, taica Visalon n'a mai putut răbda tânguirea oamenilor. Şi-a ridicat deci fruntea şi s'a uitat aspru la cel care se nimerise în faţa lui :

— Mort e numai cel lungit în sicriu, Toadere. Cine are suflare în el, e viu şi stăpâneşte putere.

Toader s'a ruşinat :

— Asta-i adevărat, bade Visaloane — a răspuns cu sfială...

Dumneata ai trecut prin multe şi ştii... Noi, ăştia, suntem o ţară cam fără vlagă. Nu mai avem crezare în nimic...

Visalon Luca s'a oprit din lucru și a privit ţintă în ochii cărăuşului :

— Asta-i bine, Toadere... Omul necăjit trebue mai întâi să lepede orice crezare din câte i-au băgat în cap popii şi domnii... Când a ajuns gol de tot pe dinlăuntru, de bate vântu'n el ca într'o şură pustie, atunci să se umple de altă crezare. De crezarea în el. Pricepi? In puterea lui. In pumnii lui... Să-și umfle pieptul de aer curat... Să se uite roată în lume şi să-şi caute ortaci ca şi el... Sânt câtă frunză şi iarbă... Atunci va înţelege că e viu şi va râde de moarte... Doar lumea asta e a noastră. Numai să avem putere să întindem mâna după ea...

Cărăuşul s'a uitat încurcat la Şenchea, simţind năduşală pe frunte. Căuta sprijin :

— Dacă întind mâna, mă arz — a făcut cu glas scăzut... Mână de om nemâncat. N'are îndrăzneală...

Taica Visalon a isbit mânios cu ciocanul în proţap.

— Când or fi o mie de mâini laolaltă, nu mai tremură, Toadere... Boul de jug vede înaintea nasului, calul stă cu zăbala în gură, da' om i' e om : se poate uita la cer, poate sudui şi poate lovi...

Şenchea a înjurat crunt pe scăunelul lui şi s'a oprit din lucru :

— Imbătrânesc şi nu mai apuc o vreme ca aceea care o spui tu Visaloane. De suduit suduim. Altă ispravă nu facem.

— Ţine-ţi firea, Neculae — s'a întors întunecat Visalon Luca spre Şenchea. Dacă l-o îmbulzi pe fiecare necazul lui, numai prostie şi amar poate să iasă. Dacă şi-or pune toţi necazurile laolaltă, apoi se va stârni asemenea furtună, că nimeni nu-i poate sta în cale... Asta-i.

Mai multe vorbe n'au putut scoate dintr'însul. Lucra încruntat asupra uneltelor şi pufăia din când în când, slobozind strânsoarea care-l apăsa în grumaz.

A trecut un an ca o părere, luptându-se fiecare cu sărăcia şi cu amărăciunea lui. In acest răstimp s'au perindat pe sub şopronul lui Visalon Luca toţi cărăuşii satului, neaflându-se în Bârseni teleagă ori jug de om sărac, care să n'aibă o scoabă ori o pană vârîtă cu meşteşug de dânsul. Incepuse a se svoni printre bârsăneni felul ciudat în care vorbeşte bătrânul şi unii prinseseră parcă o fărâmă de curaj. Erau mai arţăgoşi şi mai îndărătnici ; se ţineau în gură cu gospodarii de frunte, ba se mai răsteau şi în fabrică, la câte unul care cerca să-i în-

şele. Câţiva au fost daţi afară şi au avut pricină cu nevestele care-i îndemnau să fie supuşi şi să lase dracului nebuniile lui taica Visalon.

— Vrei s'ajungi la închisoare ca el? — au tăbărît muierile asupra bărbaților. Vezi-ţi de treabă... Capul plecat nu-l taie sabia — asta ai putut-o auzi dela părintele Moise. Ce te pui tu cu bogătașii și cu domnii? Cine-şi face de lucru cu ei, grapă cu fundu'... N'am zor să umblu pe drumuri cu copiii de gât.

Intr'o bună zi, taica Visalon a avut apoi mirare şi mâhnire neaşteptată... S'a trezit în casă cu Ioniţă Neagu de peste drum, să-i ceară fata... Pe Firuca... Asemenea sguduire a simţit atunci, că nici să-i fi dat cineva cu maiul în ceafă nu ameţea mai tare. Venindu-şi încet în fire s'a uitat urât la Ioniță şi a întors privirea spre Firuca şi spre cumnată-sa Veta, care stăteau roşii ca bujorii, lângă vatră. Pe semne, sunt înţelese, l-a străfulgerat prin cap pe Visalon.

— Firuca nu-i de măritat, a zis retezând lucrurile dela început. Abia a împlinit optsprezece ani... Ii venea atât de greu să-şi închipue că-i pleacă fata, că mai bine ar fi murit pe loc. Chiar dacă se gândea câteodată la măritatul ei, îi apărea fără greş chipul lui Tudorică Şenchea, care avea acum vreo douăzecişase de ani, îşi făcuse armata, fiind un flăcău de mai mare dragul. Dar ăsta? Nu-i plăcea nici să-l vază în ochi, măcar că-i era vecin. Prea se afla în fruntea blăstămăţiilor. Prea se vorbeau multe: că-i place băutura, că-i mueratic, că-i gură slabă, să nu dai o ceapă pe vorbele lui. Nu era om pentru Rafira... La douăzecişidoi de ani, câţi avea Ioniță, alții-s copţi şi te poţi bizui pe ei. Dar capul ăstuia nu arată niciun semn de aşezare.

S'a împotrivit deci cât a putut. Firuca s'a uitat însă la dânsul cu ochi rugători, în care zâmbea o lumină curată de bucurie. Visalon s'a topit ca un bulgăre de ceară. A mai sărit şi Veta cu îmbrobodeli şi cu viclenii, că nu ştia cum să se mai descurce din iţele ei.

— Din casă n'o las să plece — a hotărît întunecat. Dacă vrea să vie omu' ăsta aici, — bine — de nu, să ia calea întoarsă... Fata nu se duce din coliba asta...

Ioniță a încuviinţat grăbit toate cele dorite de Visalon Luca, aşa că nunta s'a făcut şi Rafira a avut parte de fericire, ca de o primăvară înflorită, care a venit şi s'a dus, amăgitoare, precum n'ar fi fost.

După şase luni de zile, Ioniță a dat semne de nerăbdare şi a ieşit cu vorba că vrea să plece la Bucureşti să se căpătu-

iască. Au început certuri și lacrimi. S'au rostit vorbe grele de către taica Visalon, care-și vedea prepusurile împlinite înainte de vreme.

— Stăi aci unde ești, — i-a zis ginerelui, uitându-se urât. Vezi-ți de nevastă !

Dar Ioniță l-a luat de sus :

— Nu te amesteca dumneata în treburile mele. Eu am alte planuri. Mă duc, caut loc și viu s'o duc și pe Rafira. Doar n'o să stăm aci amândoi să rânim în grajd după o coadă de vacă. Vreau să fac bani... apoi îi vedea ce gospodărie-i trag...

Visalon a rânjit :

— Tu și gospodărie !... Ți-am spus să te bagi în fabrică. Incaltea, dacă ne taie pădurea, să apucați și voi o bucată de pâne... Vezi pildă dela Tudorică... Ce gospodărie vrei să faci aici? Cu trei curele de pământ au să ți se lungească urechile de foame...

Ion a sărit în sus :

— Eu, la cherestea? Da' ce-s țigan? Eu sânt din oameni, n'am să mă fac de râs. Ce-ar zice unchiu? Ce-ar zice văru'Axente a dascălului? Asta nici în ruptu'capului. In fabrică nu mă bag. N'am crescut la ușa cortului ca d'alde Zamfir ori Tricuță... Mă mir ce-ți trăsnește prin cap... Auzi Firuco! Să mă duc în fabrică...

Firuca n'a îndrăznit însă să zică nimic, având teamă și de unul și de celălalt.

— Să muncești nu-i rușine — a strigat taica Visalon oblindu-se de șale... Eu m'am apucat de rotărie... Invață și tu un meșteșug !...

Ioniță l-a privit cu mânie, înroșindu-se :

— Astea-s vorbe de clacă, taică Visaloane... E muncă și muncă în lumea asta... N'am să mă iau după toți prăpădiții satului. Mă iau după cei care s'au făcut gazde. S'au dus în București și s'au întors cu bani. Astăzi stau în fruntea satului... Asta e... Câștigi un ban, ciupești doi, vii aici și cumperi pământ. Te întinzi cât vrei... Dumneata ești bătrân, poți să te faci și rotar, dar eu vreau să-mi fac alte rosturi...

Taica Visalon s'a îndesat în el însuși ca un sac cu pulbere de oțel și s'a uitat la ginere pe sub sprânceană. A întors apoi o coadă de ochi spre Rafira și-a ieșit. Uitătura asta a intrat în Ioniță ca un foarfece desfăcut. S'a așezat necăjit pe scaun și s'a ghemuit tăcând.

După câtăva vreme Ioniță a plecat totuși la București ! și a rămas bun plecat. S'a întors după șase luni, prin Iulie, zi-

când că stăpânii lui sunt duşi la băi. I-a adus Firucăi stambă de o rochie, iar lui taica Visalon o lulea cu capac, pe care şedea un pitic cu altă lulea în gură.Taica Visalon a primit luleaua, s'a uitat la ea, apoi a ieşit afară şi a trântit-o de pământ.

Atunci le-a spus Ioniță că el e rândaş la prințul Calimachi şi că acuma pe el îl chiamă Jean. Venise acasă cu un fel de haine negre, care erau puse pe dânsul ca şi cum le-ar fi aruncat cineva cu furca.

— Sunt dela coana mare, dela prințul ăl bătrân, care a murit, — le-a spus fudulindu-se. Taica Visalon nu s'a putut răbda :

— La noi hainele mortului se dau ălui care-l scaldă. L-ai scăldat tu pe ăla... pe... Caleamachi?

La Crăciun, Ioniță a venit din nou, pe neaşteptate, îmbrăcat în alte haine şi pomădat ca un domnişor. Atunci le-a spus că nu mai e rândaş, ci ajutor de fecior în casă.

Visalon, care sta pe scăunelul lui cu trei picioare şi asculta în silă pălăvrăgeala ginerelui, a pufnit :

— Ajutor de fecior... Ce e aia, mă? Fecior nu mai eşti, că te-ai însurat. Acum în loc să fii om, ai ajuns ajutor de fecior? Ce tot îndrugi bazaconii d'astea?... Mi-e lehamite să te ascult.

Ioniță a râs în batjocură :

— Ți-o fi, taică Visaloane, — dar află dumneata că aşa este : sunt ajutor de fecior în casă. Asta nu poate oricine.

Visalon s'a mirat cu ciudă :

— Cum fecior în casă, mă? Păi sunt şi d'ăia care stau în uliță? Cum vine vorba asta : fecior în casă, fecior în curte, fecior în uliță?

Foarte tare şi-a petrecut Ioniță auzind asemenea cuvinte din gura unui bătrân prost şi încăpățânat.

— Ehei, ce ştii dumneata, — i-a zis. Feciorul în casă e mâna dreaptă a boierului. El îl scoală şi-i dă papucii dimineața. El îl duce la baie, el îl spală, îl şterge, îi căneşte părul, îi dă hainele şi-i pune toate la îndemână. El e ,,valedeşambru". Fata care e la cocoana, e ,,fandişambră". Crezi dumneata că asta e meserie, aşa, cum ai țesăla o vacă?

Visalon s'a uitat cruciş la ginere :

— Mai degrabă țesal o vacă decât un om. Auzi... ,,valedeşandru"... Ptiu !

— Ăsta la care sânt eu, nu-i om ca toți oamenii — a sărit Ioniță cu gura. Ăsta e prinț... Aşa să ştii dumneata.

— Pfff, — a stupit Visalon cu scârbă — o fi ieşind din el mirodenii, nu ca dintr'alţi oameni. D'aia ai adus aci miros scârnav, de-mi vine să vărs.

Dela Crăciun, Ioniţă n'a mai venit acasă până în Iulie, când iarăşi îi plecaseră boierii la băi. Trimisese în răstimp de două ori, câte o sută de coroane, scriind că acuma e mai greu, dar are să fie bine în curând şi vine să-şi ia nevasta. A stat o săptămână şi s'a dus.

Rafira se schimbase în vremea care a trecut, de nu mai era de cunoscut. Mai ales îl supăra pe taica Visalon tăcerea. Nu scotea o vorbă cât era ziulica de mare, măcar că erau tot împreună. Nu se ducea şi ea, ca toţi oamenii, la o nuntă, la o petrecere, la o şezătoare, iar când veneau alte femei la dânşii, sta sălbăticită într'un colţ. Dela o vreme nu mai dădeau pe la ei nici rudele, atâta le era de silă de tăcerea în care se cufunda.

Când a fost Ioniţă mai pe urmă în Bârseni şi l-a văzut pomădat şi lustruit, Rafira a isbucnit în plâns. Taica Visalon s'a proţăpit atunci în mijlocul odăii şi a strigat răguşit:

— Să-mi descurci fata Ioane, că de unde nu, ai de lucru cu mine. M'auzi?

Aşa s'a uitat de crunt bătrânul, că Ioniţă s'a făcut galben şi s'a dat un pas înapoi. Dar Rafira s'a apropiat de taica Visalon cu sfială, având în ochi durere adâncă:

— Tată... Lasă-l, tată... Ne ducem amândoi...

Bătrânul s'a cutremurat şi a mugit înfundat...

— Cu ăsta? Vrei să te lase pe drumuri? Il omor cu mâna mea dacă te mai face să suferi. Auzi? In aceeaşi clipită a trântit cu pumnul în masă fărâmând scândura.

Ioniţă s'a cutremurat şi s'a făcut mititel. A făgăduit că acum nu, dar data viitoare când vine, o ia negreşit la Bucureşti. Apoi a plecat. In Martie, Rafira a născut prunc.

Deschizând ochii asupra lumii, copilul lui Ioniţă şi al Rafirii Luca n'a văzut nimic din cele pe care le poate vedea o vietate mică şi plăpândă, din pricină că ii rămăsese sub pleoape un fel de pieliţă însângerată, care-i acoperea vederea.

Moaşa l-a scăldat după rânduială, apoi l-a stupit şi l-a frecat cu degetele ei noduroase în preajma orbitelor şi la tâmple, privind crucită această arătare cu chip de om. Temându-se să nu cadă copilul sub privirile tulburi ale lehuzei, — l-a mutat de ici, colo, apoi aşezându-l într'un coş de nuiele, pe marginea lădoiului, a încremenit lângă el cu gândul aiurea. Taica Visalon a băgat de seamă din mişcările încurcate ale moaşei că se întâmplă ceva neobişnuit şi a păşit lângă coş, desluşind chipul

pruncului. S'a uitat cât s'a uitat, s'a întors la moaşă, apoi iar s'a uitat la prunc, pufăind din adâncuri... şi clătinând din cap.

După sfatul care a urmat, au venit îndată unele muieri pricepute, ca să vadă minunea şi să-i caute deslegare. Intr'un ceas s'a ştiut pretutindeni că Rafira lui Visalon a născut plod fără vedere. Atâta au intrat şi au ieşit vecinele şi nevestele cele pricepute, că lăuza a gemut în aşternut, cerând să-şi vadă copilul.

Cele care se aflau lângă coşul de nuiele, au simţit atunci cutremur de frică şi bucurie ascunsă. Văzându-şi copilul, Rafira l-a privit cu răsuflarea oprită, plimbându-şi degetele lungi şi subţiri pe fruntea şi pe obrajii lui, apoi a început a plânge cu hohot, întorcând capul la perete şi rămânând cu degetele dela mâna stângă resfirate în aer.

Pruncul a trecut în grija babelor cunoscătoare de vrăji şi descântece din bătrâni. Irina, care era vestită până în părţile Sibiului pentru ştiinţa ei ascunsă, i-a uns ochii cu scuipat şi a suflat asupra lor duh.

Duhul ei avea miros de usturoi şi de rachiu amestecat cu piper. Pruncul a început a scânci, înecându-se. După un ceas de aşteptare, Irina s'a dus acasă şi s'a întors aducând într'un căuş fiertură de buruieni, cu stropi de apă svârliţi de roata morii, în miezul nopţii... A muiat în fiertură o sdreanţă, pe care a legat-o deasupra ochilor copilului. A plecat, poruncind să nu se atingă nimeni de legătură până când va veni dânsa s'o ridice.

Intorcându-se în puterea nopţii, Irina a stat lângă copil fără a vorbi nimic. Dintr'odată s'a auzit cocoşul cântând. Atunci s'a apropiat de prunc şi a ridicat sdreanţa aplecându-se şi privind. Ochii copilului erau umflaţi şi aveau culoare galbenă-vineţie. Irina s'a supărat şi s'a întors spre fereastră bolborosind un descântec. A scuipat de trei ori spre întunericul de afară şi s'a dus la icoană, continuând să mormăiască. După asta a dat poruncă să fie lăsat copilul aşa cum se află, până a doua zi la prânz.

A doua zi la prânz, din pleoapele copilului curgea o licoare galbenă, urâtă. Atunci muierile au împins în lături pe Irina şi au hotărît să aducă pe părintele Moise să facă slujbă. A venit părintele Moise, năduşind din greu, ca un om gras ce se afla. In odaie era miros stătut de gaz şi sudoare, încât sfinţia sa a simţit că i se taie răsuflarea. Şi-a pus patrafirul după cap şi l-a întins asupra copilului, începând a citi cu grăbire şi răsu-

flând ostenit. Părintele Moise nu era om bătrân dar iubea din cale afară traiul bun şi petrecerea. Din această pricină era pântecos şi se umflase la obraz, având sub ochi pungi grele de neodihnă şi sbucium. Tuşind cu putere, stropea împrejurul lui până departe şi se holba, fiind cercat de înec.

Când a isprăvit de citit, a tras patrafirul de pe capul pruncului, care a început a plânge şi a se sbate în coşul lui. Îndată s'au apropiat muierile care stăteau la o parte şi s'au uitat cu sfială la dânsul. Asupra ochilor apăruseră stropi mici de sânge, căci firele grele de aur dela capătul patrafirului trecuseră peste răni, sgâriindu-le. Primindu-şi plata şi lăsându-şi mâna păroasă sub buzele muierilor, părintele Moise a plecat oftând.

In toată vremea aceasta, taica Visalon intra şi ieşea uitându-se la muieri. Avea treabă destulă cu oiştile şi cu proţapurile, dar nu-şi putea găsi astâmpăr nicidecât.

— Blestematele astea omoară copilul — mormăia ridicându-se de pe scăunelul lui de sub şopron şi plecând mereu în casă. Când a văzut că vine şi părintele Moise, i s'a umplut paharul... Ăsta-i ceteşte de drumul cel veşnic — s'a gândit mânios... Incercase de câteva ori să se amestece pe lângă cumnata sa Veta.

— Duce-ţi copilul la doftor!... Daţi-le dracului de vrăji şi de babe.

Dar Veta l-a retezat dintr'o suflare:

— Bărbaţii să nu se amestece în treburile noastre! Să-şi vadă de proţapuri şi de roate... Astea's lucruri muiereşti...

Acuma însă a intrat peste dânsele fierbând:

— Să duceţi dimineaţă copilul la doftor! — a strigat într'aşa fel, că femeile au priceput ceeace trebuiau să priceapă.

Numai Măriuţa, verişoara lui, a îndrăznit să-l înfrunte:

— Dă-l la dracu' de plod — a făcut oţărâtă, ridicându-şi mâinile în sus. Tat'su stă ca un smintit la Bucureşti şi noi să-i grijim lighioana....

Taica Visalon s'a înţepenit pe picioare şi a îndreptat spre Măriuţa o privire cenuşie. Atunci Măriuţa s'a sfiit şi isprăvind înfăşatul copilului, l-a pus în braţele Vetii.

— Du-te.

După două săptămâni de îngrijire cu doftoriile care i se picurau în ochi, vederea pruncului a prins a se limpezi şi a se deschide luminii. Rafira îl cerceta de o sută de ori pe zi şi simţea căldură dulce în inimă de câte ori observa cum se

lărgeşte strălucirea vie a celor două puncte albastre, care jucau vioi, descoperind taina privirilor dintâi.

Taica Visalon şi-a dat cu părerea să-l cheme pe Ioniţă dela Bucureşti scriindu-i ce fel merg treburile cu copilul. Rafira s'a împotrivit la început, tăcând cu îndărătnicie şi clătinând din cap. Sta lângă copil, îl alăpta şi privea în gol. Iar taica Visalon se uita la dânsa şi scrâşnea din măsele, apoi simţind năduf, pufăia din greu:

— Dumnezeu'mă-si de sfrijit — făcea trântind uşa. Işi ştergea cu mâneca largă a cămăşii ochii împăienjeniţi şi sugruma în gâtlej urletul care-i venea din adâncuri.

Inţelegând că împotrivirea Rafirii acopere dureri arzătoare care trebuesc alinate după legea vieţii oamenilor, s'a dus la cumnată-sa Veta şi a pus-o să bată telegramă:

— Porunceşte ticălosului să vie, că-mi moare fata.

CAPITOLUL VII

In care copilul fără nume, din leagăn, rămâne orfan.

Peste trei zile a venit Ioniță, aducând cu sine un geamantan de piele cu fel de fel de mirosuri și finețuri, arătând bucurie că se află între ai lui. A privit un moment copilul, care mergea acum spre vindecare, apoi s'a întors spre Rafira :

— Da... e frumușel al naibii... Apoi a adăogat cu nepăsare : Noroc că n'a rămas orb.

Taica Visalon s'a oprit în loc auzind aceste cuvinte. A vrut să zică ceva, dar a tăcut și a ieșit. Ioniță a mângâiat pe Rafira sub bărbie și a glumit cu dânsa :

— Ce faci Firuco, — ți-era dor de mine?

Rafira l-a privit cu ochii plini de lacrimi, stând sfioasă lângă masă. Niciodată nu-i păruse Ioniță atât de străin ca acuma.

Bărbatul ei nu mai avea astâmpăr. Se așeza pe scaun, privea împrejur, apoi se ridica oftând. Se uita pe fereastră, se întorcea spre sobă, scotea o oglindă din buzunar, se uita și iar ofta. Se apropia câteodată de Rafira, dar se oprea la un pas de ea, încurcat. In două zile se așezase între ei un stâlp nevăzut de ghiață, care-i îndepărta și le făcea frig.

A patra zi, după prânz, Ioniță a adus vorba într'o doară :

— Ce-o mai fi făcând Gheorghiță al Catrinii?

Gheorghiță fusese prietenul lui cel mai bun. Rafira s'a întors cu fața spre Ioniță :

— Ce să facă, Ioane? Sănătos. Își vede de treabă...

— Da?... M'aș duce pe la el... Nu l-am văzut de un veac.

Rafira a tăcut puțin, apoi a răspuns încet.

— Du-te.

Gheorghiţă ieşea pe poartă, cu căciula pe o ureche şi cu cojocelul pe umeri. Era începutul lui Aprilie, cu sfârşit blând de iarnă. Zăpada se topise, dar era umezeală şi se ridicau neguri. S'au bucurat şi şi-au strâns mâinile ca nişte ortaci vechi :

— Măi Gheorghiţă, am mare poftă să beau un pahar de vin — i-a zis Ioniţă dupăce s'au întrebat de sănătate.

Gheorghiţă şi-a arătat dinţii albi, ascuţiţi :

— Mâine, Ioniţă... Acum trebue să mă duc peste deal, în Breaza, să aleg un cal. Ieşim la plug, şi-mi lipseşte calul de hăis. Am vorbit cu Guiman — îl ştii tu — zice că-mi dă o gloabă bătrână... Acu', dac'am plecat, nu m'aş întoarce din drum.

Lui Ioniţă i-au sticlit ochii :

— O mai fi având Oancea din Breaza vin ca altădată?

Gheorghiţă a râs din toată inima :

— Ba bine că nu... A adus de Crăciun vin dela Ighiu. Dela popii ăi catolici... Ca uleiul, mă Ioane.

— Merg şi eu cu tine.

— Păi... a făcut mirat Gheorghiţă... Ce zice Rafira?...

Ioniţă a făcut semn cu mâna :

— Eh, lasă...

Pornind la asemenea prilej de bucurie, l-au scos din ghiarele muierii şi pe Onu lui Samoilă, ducându-l peste deal la Breaza.

— Lasă-l Tincuţo să-mi ajute, — a zis Gheorghiţă. Onu pricepe la cai. Fac şi eu pentru voi, oricând...

Tincuţa a fost măgulită de asemenea cuvinte şi i-a dat liber lui Onu.

La Breaza s'a aflat că Guiman e plecat la Făgăraş, aşa că daravera cu gloaba a căzut baltă. Cei trei prieteni s'au dus deci la cârciuma lui Oancea să se cinstească. După patru-cinci pahare, Ioniţă a început a cânta pe glas tremurat cântări dela Bucureşti. Ioniţă ştia multe, care prin părţile astea nici nu se mai auziseră. Lasă că nici Gheorghiţă, nici Onu nu pricepeau ce vrea să zică Ioniţă cu asemenea cântări. Numai Oancea, cârciumarul, clipea şiret din ochi, ca unul care văzuse multe şi ştia de toate.

Ioniţă cânta cu glas tremurat unele versuri, care zicea el că le-a auzit la şantan.

— Unde, mă?—l-a întrebat Onu înjurând. Unde dracu' le-ai auzit?

— La şantan, Onule... Intreabă pe jupânu' Oancea, că ştie...

Cârciumarul s'a speriat şi a întors în clipă capul înapoi să nu-l audă nevasta:

— Eu? de unde să ştiu eu? Ce ştiu eu? Eu nu ştiu nimic... Şi s'a retras cu teamă în colţul tejghelii.

Atunci a început Ioniţă a cânta din nou:

„Eu sunt băiat vivent,
Trăiesc frumos, levent,
Şi-s plin de sentiment"

Gheorghiţă şi Onu au rămas cu gurile căscate, minunându-se.

— Al dracului Ioniţă ăsta —a făcut într'o vreme Gheorghiţă. Mă Ioane! Te pomeneşti c'ai cântat pe franţuzeşte?

Ioniţă s'a fudulit ca un păun, a băut vârtos şi i-a dat înainte cu băiatul levent şi plin de sentiment.

Pe la două noaptea, prietenii au plecat spre casă. Ioniţă se bălăbănea măsurând uliţa în latul ei. Era lună plină, — lumină ca ziua. Pădurea care desparte cele două sate străjuia tăcerea adâncă a împrejmuirilor. Pe drum, se proiectau umbre de brazi înalţi, ca nişte uriaşi adormiţi. Nouri iuţi treceau din când în când pe sub strălucirea lunii, închizând câteva clipe vederea. Căderea bruscă a întunericului înfiora pe cei trei drumeţi, oprindu-i în loc.In vârful dealului au făcut popas. Era o linişte gravă, copleşitoare.

— Măi fârtaţi — a zis dintr'odată Ioniţă clătinându-se, — hai să ne luăm la întrecere. Care ajunge mai iute la marginea satului, câştigă cinci sticle de vin.

Gheorghiţă şi Onu au şovăit miraţi, apoi au acceptat râzând cu putere:

— Hai...

Au pornit în jos, alergând. Ioniţă era sprinten ca un ogar. I-a lăsat curând în urmă. După un sfert de ceas de fugă, a ajuns lângă casa lui Spiridon, dela capătul din sus al satului. S'a oprit ascultând. Inima-i bătea nebuneşte.Era asudat leoarcă. Dinspre pădure se auzea glasul lui Gheorghiţă cântând:

Duce-m'aşi şi m'aşi tot duce,
Dor să nu mă mai apuce,

— Ce dracu fac ăştia? — s'a umplut de ciudă Ioniţă. Mi-au tras clapa — a zis în sinea lui, folosind o vorbă adusă dela Bucureşti.

Obosit şi necăjit s'a aşezat pe pajişte în marginea drumului. Încălzit cum era, n'a simţit nici umezeala, nici frigul. S'a lungit pe spate cu mâinile sub cap.

Când au ajuns ortacii, Ioniţă era pătruns de frig şi dârdâia, dar nu le-a spus nimica.

— V'aţi prostit rău, Gheorghiţă — a făcut cu necaz. Voi nu sunteţi „camarazi"...

Flăcăii au râs :

— Păi n'am înebunit măi Ioniţă, să fugim ca nălucile.

A doua zi Ioniţă zăcea în pat scuturat de friguri. Ochi-i ardeau, trupul îi era ca pielea găinii. Rafira îl privea speriată, fără glas. Copilul plângea în leagăn.

— Să fie al dracului cine mai pune piciorul în satu'ăsta păcătos — făcea furios Ioniţă. Eu unul nu mai calc aci.

Vorbele acestea se înfigeau ca nişte ace în inima Rafirii. Taica Visalon sta în loc şi se uita urât, apoi ieşea în curte. S'ar fi năpustit ca un lup bătrân asupra ginerelui, dar când se uita la fată, îl încerca o îndoială grea şi nu mai ştia ce să facă.

A doua şi a treia zi starea lui Ioniţă a fost şi mai rea.

— Aduceţi doctor — striga înecându-se de tuse. Să vie doctorul! — se frământa în aşternut. Asuda cumplit şi se îneca mereu. In sfârşit, taica Visalon a prins mârţoaga la căruţă şi s'a dus după doctor. A venit doctorul şi s'a aplecat asupra beteagului, ciocănindu-l pe piept şi pe spate. Baba Irina se uita de după leagăn cu gura încreţită ca o pungă, vădind ură şi dispreţ. Firuca sta înlemnită lângă pat.

— Ai aprindere — a zis doctorul către Ioniţă. Să te legi cu prosoape ude pe piept şi pe spate şi să iei prafurile pe care ţi le dau.

A şaptea zi lui Ioniţă i-a fost rău de tot. Striga că are arşiţă pe dinăuntru şi-i e sete de nu mai poate suferi.

— O sticlă de şampanie să-mi daţi — a gemut sbătându-şi capul pe pernă... Când a fost boierul bolnav — zicea şuierând — i-au dat doctorii şampanie. S'a vindecat...

Cei din casă se uitau unii la alţii nedumeriţi :

— Ce vrea? — a întrebat mătuşa Veta pe Rafira. O fi vorbind într'o lature. Aşa-s ăştia cu aprindere...

— Nu ştiu, mătuşă — a răspuns Firuca plângând. Nu ştiu. Nu ştiu ce vrea...

— Daţi-mi şampanie — gemea bolnavul. Mi-e sete... Mai bine să mor, dar să nu-mi fie sete...

Taica Visalon privea în jurul lui ca un taur legat în frânghii.

— Intreabă-l ce e aia — i-a zis Rafirii din colțul gurii.

Firuca s'a apropiat de pat, cu sfială:

— Ce vrei Ioniță? Ce-i aia?

Ioniță s'a holbat, deschizând ochii mari, încinşi:

— Şampanie, dobitoaco... Şampanie... băutură... Să se ducă la Braşov să-mi aducă!...

Firuca s'a clătinat ca lovită în cap. I s'a oprit şi plânsul şi răsuflarea. Veta a venit lângă pat şi a dat-o deoparte.

— Linişteşte-te, Ioniță... Cum ai zis?

Ioniță şi-a sbătut capul în dreapta şi în stânga:

— Şampanie — fire-ați ale dracului... A închis apoi ochii obosit şi n'a mai zis nimic.

Taica Visalon s'a dus îndată la Braşov şi a întrebat încoace şi încolo. Unii l-au privit mirați, alții i-au râs în față, încât ajunsese omul să creadă că e vorba de o băutură ruşinoasă. Insfârşit a găsit şampanie şi a cumpărat. A plătit pentru ea cinci coroane.

— Ptiu, bătu-v'ar Dumnezeu de ticăloşi... Auzi: cinci coroane o sticlă... Mi s'au dus banii puşi la o parte pentru vițea.

Când a văzut Ioniță sticla, pe care Visalon o ținuse în găleata fântânii două ceasuri, după povața negustorului, i-au strălucit ochii mai tare decât erau ei aprinşi. A întins brațele şi a smuls-o din mâna Vetii, cu lăcomie. Buzele-i erau arse, făcuseră bube. Slăbise ca o arătare, era neras şi urât. Baba Irina urma să-l privească mânios, din colțul ei, având un zâmbet rău, cu tălmăciri ascunse.

Ioniță a cerut un prosop, apoi, ajutat de Veta, a răsucit încet dopul. Odată, de două ori. Când să răsucească a treia oară, dopul a sărit ca glonțul, iar sticla a detunat ca o puşcă. Băutura a sbucnit în spume, stropind toate cele dimprejur.

Ioniță a dus sticla lacom la gură şi a început a înghiți sgomotos. S'a înecat şi a tuşit rău. A pus din nou sticla la gură sugând cu lăcomie şi iar s'a înecat. In sfârşit, a băut-o toată, câtă mai rămăsese după explozie. Pe față i s'a deschis o lumină de mulțumire. Zâmbea, plimbându-şi ochii în dreapta şi în stânga.

— Te pomeneşti că şi-a găsit leacul, — a murmurat Veta, către Irina. Dar Irina n'a ieşit din tăcere. Doar privirea i s'a resimțit de o undă, de culoare verde, închisă.

Dimineața pe la patru, Ioniță a murit, după ce se sbătuse cumplit toată noaptea.

Prin ferestruica dela răsărit se strecura în odaie o lumină mohorâtă, țesută cu fire de întuneric. Lumânarea dela

căpătâiul mortului proiecta asupra oamenilor împietriţi lângă pat, paloare bolnavă, dându-le înfăţişare stranie de lut. Se auzea glas biruitor de cocoşi. Un câine din vecini lătra răguşit, răspândind înfiorare. Copilul fără nume, din leagăn, scâncea subţire, neştiuitor a toate.

Taica Visalon Luca n'avea în acel ceas niciun ban în pungă. Ii erau datori şi unii şi alţii, dar oamenii nu-i puteau plăti decât la soroc, când primeau şi ei plata. Câţi avusese se duseseră pe doctor şi pe sticla de şampanie.

Inmormântarea lui Ioniţă prăvălea griji peste griji asupra căsuţii de lângă vale. In hainele răposatului nu s'au găsit decât cincisprezece coroane. Erau banii lui de drum pentru întoarcere la Bucureşti.

Tuşa Veta a dat fuga încoace şi încolo, la săteni de seama lor. Unii n'aveau, alţii îi cheltuiseră cu două-trei zile înainte, iar alţii urmau să facă rost peste o săptămână.

Gheorghiţă al Catrinii, ortacul lui Ioniţă, a sărit atunci cu tragere de inimă:

— Stați tuşă Veto, că am eu de luat bani dela Neculae Vlad, încă din toamnă, dela arat. Mă duc la el.

Neculae Vlad auzise clopotele dela biserică, de dimineaţă, la şase, şi ştia cine a murit. Când l-a zărit pe Gheorghiţă, a rânjit acru şi s'a făcut că nu pricepe:

— Ce te-a apucat acum să-ţi iei banii? Tu ştii că la mine stau ca la bancă... Ziceai să ţi-i grijesc până la iarmarocul de sfântu Gheorghe....

Gheorghiţă îşi frământa căciula în mâini:

— Aşa e domnule Neculae, fără decât s'a întâmplat c'a murit Ioniţă....

— Care Ioniţă? şi-a adunat privirea Neculae Vlad.

— Ginerele lui Visalon...

Domnul Vlad şi-a ridicat sprâncenele:

— Ăla era un om de nimic. Nicio pagubă... Să-l îngroape socru-său, că are gură destul de mare. Nu-ţi dau banii...

Gheorghiţă a simţit năvală de sânge în obraz şi furnicare în pumni.

— Eu nu cer banu'altuia... Să-mi dai banii mei.

Vlad a început a se plimba prin odaie:

— Ai zis să ţi-i grijesc şi ţi-i grijesc... Nu vreau să te las să-ţi pierzi banii. Tu eşti tânăr, n'ai minte...

— Nu-i pierd —a răspuns Gheorghiţă oţărât. Mi-i întoarce taica Visalon...

— Prăpăditu' ăla? a strigat Neculae Vlad. De unde să ți-i întoarcă? Din rotărie? Abia-şi câştigă mămăliga. Azi, mâine intră iar în puşcărie... Am eu grijă de el...

Atunci Gheorghiță şi-a ieşit din fire:

— Să-mi răspunzi banii acum pe loc, jupân Neculae!— a strigat cu putere. Nu te priveşte ce fac eu cu ei. De i-oi pierde i-oi pierde... Treaba mea.

Domnul Neculae Vlad a simțit întreaga ofensă pe care i-o aruncase Gheorghiță, numindu-l „jupân". Adevărat că gospodarii de frunte se bucurau de această cinstire. Alde Hortopan, ori Bucur puteau găsi în asta destulă mulțumire. Dar Neculae Vlad depăşise jupânia și nu putea suferi să fie agrăit aşa. Apoi îndrăzneala lui Gheorghiță întrecuse marginile:

— Să ieși afară, măgarule, că te dau pe mâna primpretorului! Ai auzit? A început golănimea s'o ia razna, să ne înfrunte. Vă arăt eu vouă, ticăloşilor... Ieşi din casa mea!

Gheorghiță s'a clătinat pe picioare şi a văzut roşu înaintea ochilor. A ridicat mâna în care ținea căciula şi l-a plesnit pe domnul Vlad cu dosul palmei, așa cum era învăluită în căciulă, peste obraz. Apoi a plecat, întorcând dela ușă capul:

— Să te păzești, jupâne!— atâta a zis și a trântit ușa după el.

Neculae Vlad s'a gândit multă vreme după această întâmplare, la cele ce avea de făcut. Ii era ruşine de lume să aibă pâră cu Gheorghiță şi să recunoască palma pe care o primise. Nu-i văzuse nimeni, nu știa nimeni, Dacă s'o lăuda Gheorghiță, n'are să se găsească om să-l creadă. Iar el i-o coace pe îndelete... Ii vine rândul... De asta să n'aibă grijă...

In toiul necazului, pe la nouă dimineața, au venit la taica Visalon, Neculae Şenchea și feciorul lui, Tudorică. Nici n'au aşteptat să deschidă bătrânul gura și Tudorică i-a întins cincizeci de coroane:

— Ia banii, taică Visaloane...Știam că n'ai. I-am strâns în fabrică dela prieteni. Cincisprezece coroane ale mele.Restul cu împrumut. Fă-ți necazul... Om mai vedea noi ce-o fi de aci încolo...

Ion Neagu a fost îngropat a treia zi. Rafira nevastă-sa n'a putut urma sicriul. N'avea voie să iasă din casă decât după ce-i citeşte părintele Moise deslegarea. Aşa-i rânduiala. A rămas deci năucită pe laviță, cu copilul la sân.Alăturea de ea, şedea plânsă și suptă Marioara lui Şenchea, cu băețaşul ei de şase ani în poală. In fața și în inima lor, pustiu fără margini...

CAPITOLUL VIII

In care apare domnișoara Ilona, tulburând viața doamnei Sos și a satului întreg.

Cu toate protestările doamnei Clotilda de Fenyvessy, — Coloman Sos a adus într'o după amiază în căruța încărcată cu băuturi, marfă care nu se mai văzuse până atunci în Bârseni...

Trebuia să dea un salt comerțului, altminteri ar fi prelungit starea de lâncezeală. Iar dela lâncezeală la sărăcie e drum destul de scurt, pe care, oricât l-ai străbate de încet, până la urmă tot îl isprăvești. Atuncea gata: te poți așeza ca baronul Scarpia între făclii, — se gândea domnul Sos, aducându-și aminte că a văzut la Debrețin opera „Tosca". Sărăcia — cugeta dumnealui — e ca umezeala din pereți. Te pătrunde încet dar fără scăpare, iar când ți-au înțepenit încheieturile, e prea târziu.

Deaceea a hotărît să aducă în localul său o atracție, sortită să fie decisivă.

Șezând deci lângă vizitiu, pe care-l îmbulzise cu jumătate de trup peste marginea căruței, — domnul Sos ținea lângă dânsul, cu oarecare fereală, o tânără blondă, cu obraz mic de veveriță și cu ochi care se mișcau ascuțit în dreapta și în stânga, iscodind neosteniți. Tânăra domnișoară se numea Ilona și fusese amăgită de restauratorul din Bârseni, cu perspective zugrăvite în culorile cele mai vii, dela o cafenea de mâna a doua din Brașov.

Domnul Sos avea în privința ademenirii chelnerițelor o bogată experiență câștigată la Debrețin. A fost nevoit să folosească din plin această pricepere, deoarece Ilona — ca orice chelneriță de pe acele vremuri din Brașov — râvnea să ajungă casieriță la cafeneaua Coroana, iar nu să se cufunde în uitarea și mizeria unui sat.

Când i-a făcut mai întâi propunerea să meargă la dânsul la Bârseni, fata s'a supărat şi l-a poftit să tacă dacă nu ştie o glumă mai cu haz ca asta.Atunci domnul Sos şi-a scos uneltele cele ascuţite ale experienţei sale şi a început a ţese vrăji dibace în jurul căpşorului blond din faţa lui.

I-a descris în primul rând aşezarea pitorească a satului, înfăţişând o închipuire fermecătoare, cu poieniţe verzi, punctate de mii de flori, în care pasc miei albi cu clopoţei de argint la gât.

— Dumneata pari cam slăbuţă, — i-a zâmbit blajin domnul Sos, — ai să te faci voinică, albă ca sideful şi roză ca floarea de trandafir.

Imaginaţia domnişoarei Ilona a prins atunci puţină viaţă. Născută în mahalaua lucrătorilor de cale ferată din Oradea, sub pâcle negre de fum înecăcios, care da razelor de lumină o culoare mohorâtă şi aşeza asupra sufletului tristeţe fără margini, — se vedea plutind în voaluri subţiri, printre flori şi miei, în mijlocul unei simfonii de culori, ascultând melodii cântate de clopoţeii de argint.

— Este şi o afacere bună de făcut, — a întors domnul Sos vorba. Avem clienţi buni, directori de fabrică, ingineri şi gospodari bogaţi cari preţuesc după cuviinţă petrecerea...

— Conţi, baroni, sunt pe acolo? — a întrebat subit domnişoara Ilona, revenind cu destulă uşurinţă din visare şi aducându-şi vag aminte că la ţară sunt moşii mari, stăpânite de nobili, ale căror chefuri trec deadreptul în legendă. Imaginaţia prinzându-i aripi— fata s'a desfăcut din cadrul pastoral, închipuindu-se în braţele unui tânăr conte, care se va îndrăgosti la nebunie de dânsa, o va lua de nevastă şi o va duce în trăsură cu şase cai albi la Budapesta, în palatul de pe Calea Andrássy... Câte nu s'au petrecut d'astea... i-a trecut prin minte, simţind furnicare plăcută în trup.

Domnul Coloman Sos a avut în acel moment un zâmbet lăuntric, pe care l-a ascuns cu prudenţă. Ii apăruseră în gând figurile învăţătorului Popovici, ale lui Neculae Vlad şi a inginerului Bandi dela lucrarea de cale ferată, care urmau să reprezinte în viaţa domnişoarei Ilona aristocraţia cheflie dela Bârseni.

— N'or fi ei numaidecât conţi, — a răspuns blajin — dar au bani grei la chimir... La urma urmei, conţii şi baronii nu sunt prea statornici... — a zâmbit dânsul confident şi profesional domnişoarei Ilona. Cred că ai putut vedea şi până acum...

Cuvintele acestea au răscolit un compartiment delicat al experienţei destul de scurte în timp, dar bogate în profunzime, pe care o câştigase domnişoara Ilona, în cariera ei de fată fugită dela părinţi. A avut deci o tresărire şi o scăpărare de mânie în priviri, pe care domnul Sos le-a înregistrat discret :

— Cariera, în viaţă, e o chestie de şansă, domnişoară, — a zis trecând cu supleţe peste clipa neplăcută şi vorbind oarecum profetic. Iar şansele sunt răspândite pe cărări multe şi felurite... Numai oamenii cari încearcă drumuri variate pot descoperi norocul... Drept vorbind, s'a încălzit dânsul, căutătorii de aur n'au găsit niciodată bogăţii în mijlocul oraşelor, sub plăci de asfalt, ci în regiuni sălbatice, neumblate, sub straturi aspre de pământ. He, he, he,—a făcut domnul Sos mângâind mâna domnişoarei Ilona părinteşte, — nu ştii niciodată în care parte a lumii se află California dumitale...

Ilona s'a trezit deodată din lumea fantastică în care era purtată, surprinzându-l pe domnul Sos cu o întrebare neaşteptat de lucidă :

— Dumitale îţi merge bine acolo? Ai dat peste California? Jupânul ăsta al meu e pe dric...

Restauratorul şi-a recăpătat repede cumpătul şi a zâmbit în taină :

— Să vezi, Ilona, — i-a răspuns cu dulceaţă amăruie în glas — nu mă pot plânge... Altfel n'aş veni după dumneata.

— Poate vrei să mă duci tocmai fiindcă-ţi merge rău... Ai nevoie de ceva nou, a răspuns Ilona şi l-a privit ascuţit. N'aş vrea să viu într'o prăvălie cu două zile înaintea portăreilor...

Domnul Sos s'a mirat şi s'a bucurat înţelegând că domnişoara Ilona e în aceeaşi măsură frumuşică, romanţioasă şi lucidă. Asemenea virtuţi, reunite într'o singură femeie, duc totdeauna la pierzare, —l-a străfulgerat prin minte reflexiunea făcută cândva de un client cu bogată experienţă de viaţă. Fiind aşezate într'o femeie, — a zis clientul domnului Sos — aceste virtuţi nu-şi găsesc echilibru, cum nu-şi găsesc femeile îndeobşte astâmpăr. Când trebue să fie romanţioase, ele sunt lucide, când trebue să fie lucide, sunt romanţioase, iar când trebue să nu fie decât frumoase şi să tacă, ele pun înainte amândouă virtuţile, încurcându-se fără scăpare în iţele lor. Te miri că Ilona a isbutit să le aşeze în cumpăna cea bună,— s'a gândit domnul Sos cu îndoială.

— Dece nu-mi răspunzi? — l-a sâcâit înţepat Ilona

cu glas subțire... Te-am întrebat dacă nu cumva vrei să mă duci la Bârseni ca să-ți salvez prăvălia... Să te scap de faliment...

Cârciumarul a avut o licărire de răutate în priviri. N'ar fi vrut s'o trădeze, dar nu s'a putut stăpâni :

— Dacă ai dispune de calități potrivite să scapi pe cineva de faliment, l-ai salva pe jupânul de aici... Nu, Ilona?

Veverița s'a retras între frunze, biruită. A simțit că omul cu care vorbea are însușiri de stăpân. Dar domnul Sos era de felul său sceptic și bun și pe deasupra dorea să-și facă afacerile, așa că nu punea preț pe astfel de victorii.

— Să-ți spun, Ilona, — s'a întors la glasul lui blajin — se poate ca eu să nu fi descoperit California în Bârseni, deși se pare că sunt pe calea cea bună.

— Iți mai trebue un tovarăș, — a complectat fata, regăsindu-și curajul.

— Da, — și domnul Sos o privi adânc : îmi trebuesc doi ochi frumoși și o minte clară. Cu experiența mea și cu acești tovarăși, cum ai zis, fac din fiecare client un săpător de aur, care-și lasă vama în mâinile noastre. Dealtfel, a continuat visător restauratorul, e posibil ca eu să nu isbutesc nici așa... Cei din jurul meu vor isbuti însă negreșit... Am un dar neprețuit. Știu să dau altora sfaturi. Mie, — mai puțin...

Am cunoscut odată la Debrețin — a urmat domnul Sos cu glas potolit — pe unul, care-și zicea Ben Arolyi Bey. De fapt era un evreu deștept, care umblase în lumea largă, cunoscând locuri mai multe decât zece călători laolaltă. Nu era om rău. Prostia pe care a întâlnit-o pretutindeni în formele cele mai neașteptate, l-a făcut să ierte și să zâmbească. Nu avea avuții și nu iubea banul. Umblând încoace și încolo, ca un hoinar, într'o bună zi a hotărît să se facă ghicitor și să vindece oamenii care-s betegi la cap în așa măsură, încât îți caută viitorul în palmă ori în zațul cafelei, dacă nu în ghioc ori în cărțile de joc. Se învățase să cunoască dintr'o privire starea celor care veneau la dânsul, așa că pătrundea cu ochii și cu voința lui într'înșii ca în brânza de vacă. Ben Arolyi Bey a priceput că prostia omenească nu se satură dacă nu-i îndestulată cu mister, deaceea și-a luat un nume egiptean. Iși sfătuia deobicei clienții să muncească, să ia hotărîri și să se ție de ele, dând povață fiecăruia după felul care i se părea lui că reprezintă leac și tămăduire pentru un cap rătăcit. Luând bani puțini și având înfățișare de prooroc biblic, cu o barbă

până la brâu, Ben Arolyi Bey şi-a făcut faimă mare că prezice viitorul fără greş, oricui pofteşte să-l afle. El râdea liniştit şi resemnat.

— Ce să fac?—zicea către mine. Oamenii vin şi-mi dau bani ca să-şi afle viitorul. Mă uit la ei şi-i văd; acesta e ambiţios şi aşteaptă să salte fără oboseală deasupra altora... Ii spun că are înzestrări deosebite şi că va face carieră mare. El se bucură şi-i strălucesc ochii. Trebue să munceşti însă cât zece, — adaog străpungându-l cu privirea. Văd cum tremură vanitatea în dânsul, dar văd şi umbra care se ridică înapoia vanităţii ca o cumpănă care-i echilibrează avântul. Mă uit la femei. Aceasta e o soţie bine îmbrăcată, răsfăţată şi îngrijită de soţul ei.Din cauza răsfăţului şi a îmbelşugării are streche şi nechează după un tânăr armăsar, învăluind această pornire simplă, de iapă, în suspine şi în broderie de amor... ,,Dumneata eşti în cumpănă între doi bărbaţi'' — îi spun eu. Iţi cade aici curând o boală grea, —adaog cetind în palmă, ca pisica în călindar. Cel mai în vârstă e lângă dumneata, te scapă dela moarte sigură, — celălalt, iată-l; se desfată cu o damă de ghindă, în vreme ce dumneata suferi şi te chinueşti...

In clipa aceea am lecuit-o. Se duce acasă, iar soţul ei nu ştie că îmi datorează mie supa limpede şi bună care-i aminteşte primele luni de căsătorie.

— Ei, bine — a suspinat domnul Coloman Sos către Ilona, care-l asculta pierdută, — Ben Arolyi Bey n'a putut prezice propriul său viitor. Intr'o zi a căzut poliţia peste dânsul şi l-a ridicat. Trecătorii îl priveau cum păşeşte liniştit printre gardieni la închisoare.

— Uite, ăsta care prezice altora viitorul, n'a putut prevedea că va intra azi în puşcărie — a râs unul dintre cei ce căscau gura.

Ben Arolyi Bey a auzit cuvintele acestea şi a replicat trecătorului cu blândeţe:

— Trecătorule, află că n'am înşelat pe nimeni niciodată. Am vândut fiecăruia ceeace avea el însuşi, într'însul. Cât mă priveşte, sunt sătul de prostie şi poftesc răgaz de odihnă în singurătate. Dumitale îţi prezic că fiind un gură-cască dublat de o gură-goală, vei sta totdeauna sub poruncile altora... Trecătorul s'a spăimântat şi a simţit ca o surpare în obrăznicia lui cea încrezută: Ben Arolyi Bey vindecase în ultima clipă un alt nerod...

Ilona a îndreptat către domnul Coloman Sos o privire în care era căldură şi teamă:

— Dumneata eşti un om periculos... Ştii prea multe.

— Nu atâtea câte mi-ar trebui să-mi pot stăpâni nevasta, — a râs restauratorul, având siguranţa că şi-a câştigat un prieten credincios.

In drum spre Bârseni, veveriţa a cercetat peisajul cu destulă sete, căutând pocniţele cele verzi punctate cu mii de flori şi mieii cu clopoţei de argint la gât. Pocniţele le-a văzut. Erau într'adevăr frumoase, deşi le învăluise melancolia blândă a începutului de toamnă. Domnul Sos nu minţise totuşi. S'a şi uitat în taină la dânsul, cu plăcere. Mieii lipseau însă cu desăvârşire, — deci şi clopoţeii de argint. Au întâlnit în schimb vaci şi bivoli, cu tălăngi la gât, unele dând sunet dogit de oală spartă.

— Dumneata vrei să zici că eşti un fel de Ben Arolyi Bey, — a făcut Ilona zâmbind. Ştii să vezi în alţii, dar nu vezi în dumneata...

Domnul Sos a avut o licărire ciudată în ochi. Hotărît, fata-i deşteaptă, — şi-a zis destul de mirat.

— De văzut văd, dar nu ştiu ce să fac cu mine... Un timp foarte lung am umblat la biserică în fiecare zi. Dimineaţa la şapte eram la catedrală. Mă rugam fierbinte şi ceream lui Dumnezeu clienţi buni. La opt deschideam prăvălia şi aşteptam încrezător clienţii... Nu veneau.

— Dumnezeu e împotriva chefliilor, — a râs Ilona.

— Ştiu şi eu ce să zic? a protestat liniştit Coloman Sos... La douăzeci de case, în jos de mine, pe aceeaşi stradă, era o cârciumă afumată şi murdară. Cârciumarul, un beţivan, care se bătea cu clienţii şi'njura de se cutremurau damigenele sub tejghea... Nu se ducea în viaţa lui la biserică. In schimb ţinea două fete destul de urâte, dar pline de draci... Era un cuib al păcatului. Clienţii curgeau gârlă, iar banii cădeau în tejgheaua cârciumarului ca nisipul care se lasă la fund... Am întrebat deci pe prietenul meu Ben Arolyi Bey, — cum e cu putinţă asemenea strâmbătate?

— Ce-a zis Bey-ul? — s'a neliniştit Ilona.

Domnul Sos a zâmbit blajin:

— A zis că unde nu vine Dumnezeu într'ajutor, trebue să chemi concurenţa: pe diavol... Atunci isbuteşti sigur... Eu m'am revoltat amar: Cum adică Ben Arolyi Bey, — vrei să spui că e mai puternic Satana decât Dumnezeu? — l-am întrebat necăjit.

— Dragul meu—spuse prietenul meu clătinând din cap— nimeni n'a putut tălmăci până acum de unde a ieşit Satana

şi cât de mare-i e puterea. Cine l-a făcut, ca să-l puie împotriva lui Dumnezeu?... Se pare însă că e destul de tare, dacă a putut pătrunde în rai, în chip de şarpe, ispitind făpturile Domnului, pe Adam şi Eva. Se mai pare că el era gata făcut, chiar înainte de a se ivi Dumnezeu. Doar nu e Dumnezeu atât de prost, încât să-şi facă singur un duşman atât de crâncen. Ceeace i-a învăţat pe oameni Satana, e peste măsură de plăcut. Aş putea zice că-i mai plăcut decât toate celelalte învăţături ale Bibliei. Satana a învăţat pe oameni *să facă ceva*, iar Biblia-i plină de porunci care-i opresc să facă orice din câte au plăcerea să facă... Aşa că înţelegi ce ai de făcut...

Măreţia calmă a regiunii s'a strecurat în simţirea domnişoarei Ilona ca un farmec de tristeţe uşoară, care o umplea de împăcare lină cu întregul peisaj. Ajungând la cârciumă, a avut, se înţelege, o mare deziluzie. Cafeneaua din Braşov era, oricum, altceva decât aceste săli aride, cu miros acru, în care nu se afla mobilier plăcut vederii. Nici chiar salonul rezervat oaspeţilor de seamă nu putea sta alături de cafenea, cu toate că lângă peretele din fund se vedea o canapea largă, capitonată cu muşama de culoare brună, care aducea oarecum, de departe, a oraş.

— Aici ai să dormi dumneata, — i-a zis blajin domnul Sos.

Ilona a tresărit:

— Şi când e ocupată odaia?

Restauratorul a privit-o cu înţelesuri:

— Când e ocupată de clienţi, evident că şi dumneata ai să fii ocupată...

Aceste cuvinte au coborât-o pe Ilona din cadrul idilic al satului, pe tărâmul profesional.

— Desigur, — a zis, strâmbându-şi gura într'o linie abia perceptibilă de tristeţe.

Revenirea pe pământ i-a folosit foarte mult la întâlnirea cu doamna Clotilda Fenyvessy de Fenyvessfalva, care a urmat îndată după aceea. Doamna Sos era în bucătărie, ca deobicei. Auzise sgomotul căruţei şi al descărcării lăzilor cu bere. Simţise paşii soţului ei în odaia de oaspeţi şi prinsese cu urechea accentele glasului străin de femeie, care se împletea cu vocea groasă a domnului Sos. A înţeles deci că restauratorul şi-a împlinit hotărârea, neţinând seama de împotrivirea ei. Sta acum în picioare, cu faţa spre uşă, aşteptând într'o ţinută rece, după părerea dânşii, ucigătoare dela prima vedere.

Era puţin stânjenită de clocotul lăuntric pe care-l simţea, fiindu-i cu neputinţă să-l stăpânească. Fierberea asta avea un caracter specific burghez, pe care nobleţea ei nu-l putea suferi.

Intrând deci domnul Sos cu zâmbetul pe buze, dânsul a deschis grăbit gura ca să curme din vreme orice lunecare a conversaţiei pe linie neplăcută.

— Sărut mâna, Clotilda, — a zis cu glas blajin, care uneori o domolea, iar alteori o scotea din ţâţâni pe doamna Clotilda. Am adus „personalul de serviciu", a continunat arătând pe Ilona. Aceasta sta în prag şi era cu totul concentrată în mişcarea iute a ochilor, care se plimbau vertiginos dealungul doamnei Clotilda şi împrejurul odăii.

Doamna Sos a măsurat „personalul de serviciu" cu o privire majestuoasă şi îngheţată, înţepenindu-se de mijloc.

— Unde ai găsit maimuţa asta? — l-a fulgerat apoi pe cârciumar.

— Clotilda ! — a intervenit domnul Sos arătând supărare.

— In menageria dela Braşov — s'a repezit ascuţit Ilona, cu oarecare neruşinare... Am venit acum în panorama asta goală, ca să aduc clienţi, a urmat a vorbi pe acelaş ton.

Domnul Sos şi-a ridicat sprâncenele în sus, mirat. „E mai deşteaptă decât credeam" — s'a gândit în iuţeala clipei, aducându-şi pe dată sprâncenele la loc.

Clocotul burghez al soţiei sale a răbufnit înecând toată ţinuta de aristocrată dispreţuitoare pe care o studiase cu destul chin, până în cele mai mici amănunte. A început să tremure şi i s'au îmbujorat obrajii într'o culoare supărătoare de om de rând.

— Să-ţi ţii boarfele în odaia ta, — a făcut gesticulând fără stăpânire. O persoană care face ceeace faci tu, îmi provoacă scârbă !...

Ilona a simţit că i se desprinde din fiinţă ultimul strop de ruşine. Mai avusese ocaziuni de acestea. S'a uitat la domnul Sos, care era în drum spre Clotilda cu gura deschisă pentru răspuns. L-a întrecut, ca o adiere rece, neaşteptată.

— Unele femei fac ca mine. Altele fac ca dumneata. Nu-ţi iubeşti bărbatul, dar te culci cu el. Nu-i iubesc nici eu, dar mă culc cu ei. Dumneata, ca să ai mâncare şi haine, eu, ca să mănânc şi să mă îmbrac. Suntem la fel, cucoană...

— Ieşi afară, stricato ! a strigat doamna Sos în culmea enervării. Cară-te de aici, târfă ordinară, că-ţi arunc farfuria asta în cap !

Domnul Sos s'a cumpănit cu grăbire spre farfuria din mâna soției sale, apucând-o și întinzând brațul stâng să-și cuprindă nevasta. Doamna Sos s'a lăsat pe scaun, schițând un leșin, îndeajuns de cunoscut ca soțul ei să nu se alarmeze. Ilona privea liniștită spectacolul din această bucătărie, în care o aruncase viața, cum aruncă vântul o frunză smulsă în plină verdeață, în mocirla drumurilor. S'a întors și a intrat în salonul rezervat, începând a-și desface boarfele. Când a apărut domnul Sos, îngrijorat peste seamă de cele petrecute, a găsit-o îndeletnicindu-se în fața oglinzii. S'a mirat grozav, dar nu s'a trădat.

— Sper că n'ai să pleci, — a făcut, având în glas urme de îndoială.

— Nici prin gând nu-mi trece — i-a răspuns Ilona întorcându-se spre dânsul și făcând cu mâna un semn de dispreț. Sunt învățată cu d'astea... Dacă mi-am pierdut locul din Brașov, trebue să stau aici. Voi vedea eu ce fac, mai încolo.

Vocea-i era seacă, neprietenoasă. Domnul Sos a simțit un regret sincer și și-a pierdut puțin cumpătul:

— Nu-i dracul atât de negru cum îl cred oamenii — a zis căutând fără izbândă o vorbă cuminte, de pace, care să restabilească în acelaș timp și ierarhia. Era stingherit puțin și de comparația pe care o făcuse fata, socotindu-se egală cu nevasta lui.

— Mi-e indiferent dacă-i negru ori alb, i-a răspuns nepăsătoare Ilona. Dacă-i drac, e drac, — spală-te cu el pe cap...

Domnul Sos ar fi dorit să lămurească puțin chestiunea care-l sgândărise neprevăzut. Să explice, că deși femeile au acelaș destin, totuși o cucoană nu poate sta alături de o chelneriță.

Veverița l-a surprins însă și de data aceasta.

— Știu ce vrei să-mi spui — i-a aruncat în batjocură câteva cuvinte. N'ai dreptate. O femeie care stă lângă soțul ei din interes, nu-i mai bună ca mine, care stau lângă clienți, tot din interes.

CAPITOLUL IX

In care înfăţişăm pe domnul advocat Ulpiu Brandza, doctor utriusque juris şi prieten al poporului.

Spre sfârşitul lui Iunie începuse lucrul la coasă. Dis de dimineaţă oamenii plecau spre luncile înflorite şi intrau cu coasele în iarba grasă, plină de parfum, tăind brazde largi sub învăluirea celor dintâi raze de lumină. Către amiazi soarele-i pârjolea drept în moalele capului şi-i ţinea în clocot şi sudoare până aproape de asfinţit. Frumuseţea încântată a dimineţilor se prefira în dogoritul nămiezii, ca un vis care se risipeşte în cele dintâi clipe ale trezirii din somn. In locul ei rămânea arşiţa nesuferită şi truda grea a braţelor. Munca devenea chinuitoare, vremea trecea încet, ziua era nesfârşită. Dela cinci dimineaţa până la şapte seara sunt patrusprezece ceasuri. Punând laoparte răstimpul de odihnă al prânzului, cositorii aveau înaintea lor peste douăsprezece ceasuri de încordare asupra lucrului.

Vlaga li se scurgea în toporâi [1]), din toporâi trecea în oţel şi de acolo în pământ, la rădăcina fiecărui fir de iarbă atins de coasă.

Neculae Vlad suspina de mânie după Tănasie, care dusese până atunci greul câmpului. Brazdele lui Tănasie erau sdravene şi drepte, iar tăietura lui reteza iarba la un deget de pământ, fiind o adevărată plăcere să priveşti în lungul lor. Afară de asta, Tănasie se vădise om de credinţă, după cum s'a aflat şi cu ocazia furtului banilor. Domnul Neculae Vlad se putea duce să-şi rânduiască alte daraveri, având linişte deplină despre partea lucrătorilor tocmiţi, care se aliniau în urma

1) Toporâie : coada coasei.

lui Tănasie, ţinând pas cu el. Îi da mâna să râdă de Hortopan, de Briotă şi de ceilalţi gospodari bogaţi, care trebuiau să-şi lase negoţurile şi umblările, ca să stea toată ziulica de strajă, la umbra tufelor, spre a îmboldi lucrătorii la treabă. Mai ales râdea de ei, când îşi trimiteau la pază nevestele, cumnatele sau soacrele, care, ca nişte muieri ce se aflau, ori erau prea rele şi stricau rostul cu gurile, ori erau prea bune şi le încurca diavolul cu câte un flăcău, ori prea înţelepte şi se culcau fără grijă la umbră.

Acum însă Tănasie lipsea şi domnul Neculae Vlad îşi rodea unghiile de supărare, pârpălindu-se în toiul lucrului, fără slugă... Pe cine ar fi poftit dânsul să tocmească — n'a vrut să-i intre în simbrie nici în ruptul capului, ceeace l-a scârbit peste măsură. Iar unii care ar fi vrut să se tocmească nu erau oameni de nădejde, fiind slabi şi jigăriţi afară din cale.

— Ăştia trebue să-i ţii pe mâncare şi pe hodină şase luni de zile — se răstea necăjit —cât îs de flămânzi... Apoi eu îngraş bucuros porci, dar nu oameni.

Viaţa în casă îi ajunsese şi altminteri nesuferită, de când cu isprava lui Sextil, aşa că Vlad se isbea cu fruntea din colţ în colţ şi căuta din ce în ce mai des alinare la tejgheaua lui Coloman Sos.

Tănasie se aciuise în vremea asta la taica Visalon Luca. Scăpând din mâinile jandarmilor, după zece zile de oblojeală, care i s'a făcut ca să-i astupe vânătăile ,Tănasie a plecat în satul lui cu ţidulă de trimitere la urmă. De acolo s'a întors după câteva săptămâni şi a picat într'o seară la taica Visalon, şchiopătând de un picior, cu umărul stâng înţepenit, de abia-şi putea mişca braţul dela încheietura cotului în jos. Când a intrat în casă şi l-a văzut, taica Visalon a simţit milă şi necaz în acelaş timp.

— Ce-i cu tine, Tănasie? — l-a întrebat domol. Am crezut că te-ai prăpădit cu totul.

Tănasie l-a privit cu durere.

— Multe n'au lipsit, taică Visaloane... M'au fărâmat rău.

Visalon a isbucnit supărat:

— Cât eşti de sdravăn, dece nu l-ai pocnit pe Vlad în numele tatălui? Să-i fi despicat ţeasta în două cu pumnii...

Tănasie a clătinat din cap cu amărăciune:

— N'am avut priinţă, taică Visaloane... Eram legat... S'a ferit...

Visalon a avut o străfulgerare în privire:

— Vasăzică tot l-ai atins?

Tănasie a încuviinţat încet :

— L-am atins... Da' s'a ferit...

Punându-i Rafira mămăligă şi zeamă de urzică pe masă, Tănasie s'a ospătat, mulţumind după cuviinţă, apoi s'a uitat lung la taica Visalon.

— Acuma vrei să mă întrebi ce-i de făcut ! — a zis moşneagul zâmbind. Stai aci şi-mi dai o mână de ajutor. Sâmbătă ne-om duce la advocat la Braşov. Cunosc eu pe domnul doctor Brânză, care e român de al nostru şi om cu vază mare. Îi spunem ce fel şi chip s'au întâmplat toate... Tu mai ai simbrie de luat?

Tănasie s'a gândit lung :

— Ştiu şi eu, taică Visaloane? Domnu' Vlad zice că îi viu dator cu pe doi ani. De luat n'am luat bani niciodată, aşa că nu pricep de unde scoate el una ca asta. Acuma, după atâta vreme care a trecut, ştiu şi eu ce să zic?

— Dumnezeii lui de hoţ, a sărit taica Visalon în sus. Pe ce, mă Tănasie? Pe ce?

Din colţul stâng al odăii, de lângă perete, s'a auzit plâns de copil. Rafira s'a grăbit spre pat. Taica Visalon s'a liniştit şi a întors ochi miraţi şi blânzi, având zâmbet în colţul gurii.

— L-am trezit, Firuco — a făcut încet, şeguind. S'a îndreptat şi el spre pat şi s'a aplecat asupra copilului : Nu plânge, voinicul tăicuţului, nu plânge Traiane, a încercat să-l alinte.

— Îl sperii, tată, cu mustăţile — a zâmbit Rafira luând copilul în braţe şi potolindu-l la sân.

— Aşa, Tănasie — s'a întors Visalon. Du-te şi te culcă în fân. Cunoşti umblarea...

Două zile, cât mai era până Sâmbătă, Tănasie a pus mâna ba pe una, ba pe alta, dând ajutor în curte. Taica Visalon era la locul lui cu Şenchea, împresuraţi de proţapuri, de osii şi de fel de fel de scule. Se mişca destul de greu Tănasie. Visalon îl privea pe sub sprânceană.

— Ce-au făcut din el, bătu-i-ar prăpădul de ucigaşi — mormăia în sinea lui, fierbând.

Sâmbătă s'au suit apoi în căruţă şi s'au dus la Braşov. Au luat cu dânşii şi pe Marioara lui Şenchea, cu băiatul ei, având de târguit unele lucruri mărunte dela oraş şi fiind de trebuinţă la paza căruţei.

Când i-a văzut că pleacă, Şenchea nu şi-a putut ascunde supărarea :

— Te duci la advocat, Visaloane? Pfff... ca şi cum te-ai duce la Iuda...

Dar Visalon a rămas neclintit:

— Pe ăsta îl cunosc... E om de ispravă, Neculae... Am nădejde în el...

Au tras deci cu căruța la un han cunoscut, lăsând pe Marioara să stea de pază cu băiatul, iar ei au plecat să caute pe domnul advocat doctor Brânză.

Domnul advocat doctor Ulpiu Brânză s'a întors dela tribunal tocmai pe la douăsprezece şi jumătate. Până atunci Visalon a stat cu Tănasie în cancelarie, unde lucrau un secretar şi o domnişoară destul de ofilită.

Advocatul avea casă mare, cu etaj, în ulița Argintarilor. Jos, în curte, erau două odăi pentru birouri, iar dinspre stradă şi la etaj, locuia dumnealui cu familia. La intrare, puțin mai sus de statul unui om, strălucea o firmă frumoasă, cu litere aurite, pe sticlă neagră:

Advocatul Ulpiu Traian Brandza,
doctor utriusque juris.

Ulpiu Brânză era un om înalt, voinic, oacheş, cu mustăți îngrijite, arătând dinți albi şi frumoşi de câte ori deschidea gura să vorbească. Era un bărbat plăcut. După cum se poate bănui, pe dumnealui îl chemase la început: Ulpiu Brânză. Fecior de negustor, a primit la botez un nume ales, pentrucă întocmai ca Neculae Vlad, tatăl lui Brânză dorea să-şi însemneze băiatul din leagăn cu alt destin decât al Ionilor şi al Neculailor. De-altă parte, administrația ungurească şovină avea prostul obicei să maghiarizeze numele oamenilor de alte neamuri, amăgindu-se că e destul atâta, ca să-i facă numaidecât unguri. A fost botezat deci după sfatul preotului, cu numele Ulpiu Traian — dar Brânză a rămas tot Brânză.

Isprăvind studiile de advocatură şi luând cu istețime toate examenele, doctorul Ulpiu Brânză s'a putut vârî în familia bogătaşului Vasile Lapedatu, care avea moşie lângă Braşov şi era pe deasupra membru în consiliul de administrație al Băncii Albina, ca unul care deținea un număr mare din acțiunile acestei bănci.

Fata lui Vasile Lapedatu, Olimpia, era o domnişoară cultivată şi fină, purtând cu semeție, în vânt, năsucul cârn cu care o împodobise natura. Studiase la călugărițele din Sibiu şi cânta la pian, ceeace făcea cât o jumătate de zestre. Adevărat, că nu l-a iubit pe doctorul Brânză. In vremea când a apărut acesta la orizontul sentimental al domnişoarei Olimpia, dânsa iubea cu pasiune pe tânărul Octavian Radu, care avea

tristul obicei de a scrie poezii şi foiletoane în revista „Luceafărul'' dela Sibiu.

Indeletnicirea scrisului umplea viaţa lui Octavian Radu de o fericire amestecată cu orgoliu, exact în măsura în care-l punea în lumină dubioasă faţă de oamenii practici şi înţelepţi, ca Vasile Lapedatu, care veghea asupra copilei sale, observând-o deaproape.

— Navigaţia prin apele vârstei periculoase e cu toane — zicea dânsul. Fetele tinere se înşeală uşor asupra locului unde funcţionează busola, aşa că rătăcesc drumul...

Lucrurile au mers atât de departe în ceeace priveşte afecţiunea domnişoarei Olimpia faţă de junele poet, încât, într'o zi, Vasile Lapedatu i-a pus tânărului Radu, în faţa Olimpei, câteva chestiuni delicate, menite să-i reteze ambiţiile spre fiica dumisale.

— De unde eşti tinere? a întrebat atunci Lapedatu privind concentrat cravata destul de tăvălită a poetului. Acesta şedea cu un sfert de trup pe marginea fotoliului.

— Din Oarda, de lângă Alba-Iulia — a răspuns Radu înroşindu-se. Domnişoara Olimpia îl privea cu ochii larg deschişi, licărind spre el o timidă îmbărbătare.

— Ce e tatăl dumitale?

Tânărul a simţit că i se usucă gâtlejul. Mărul lui Adam i s'a plimbat în sus şi în jos, în semn de spaimă :

— E pe moşia lui Jenkey — a făcut cu glas scăzut.

Vasile Lapedatu s'a mirat :

— Pe moşia lui Jenkey? Dar ce face pe moşie? E livadă de pomi? Parc de trandafiri? Plug? Casă? — He, he, he, — a râs privind cu înţelesuri spre Olimpia, care-şi pierduse vădit puţina încredere de adineaori. — Ce face el acolo?

Octavian Radu a rămas fără roşeaţă în obraji. I-a apărut în fulgerarea unei clipe imaginea tatălui său, argat la grajdurile lui Jenkey. Pe vremea asta tata cară gunoi —s'a gândit amărât. Era sfârşit de Noembrie.

— E argat, domnule Lapedatu — a răspuns sec, întorcând o privire îngheţată stăpânului casei.

Domnişoara Olimpia s'a clătinat pe scaunul rotund din faţa pianului, atinsă de o uşoară ameţeală. Vasile Lapedatu s'a bucurat.

— Da, da... argat... Ei, ce să faci ? !... Fiecare cum poate...

S'a ridicat din fotoliu şi s'a apropiat cu ochii scăldaţi în mulţămire plină de răutate, de tânărul poet :

— Văd că dumneata scrii la gazetă, tinere... Foarte frumos... Şi eu am scris în tinereţea mea — a făcut fudulindu-se, deşi ştia că nu-i apăruse niciodată numele sub alt text, decât al bilanţului anual al băncii... Astea sunt păcatele tinereţii... He, he, he, ...Dar scrisul la gazetă, cărţile şi poeziile nu sunt ocupaţiuni serioase, tinere... Sunt îndeletnicirile vârstei dumitale... Altă ocupaţie n'ai? Inţeleg ceva serios, — o profesie care poate fi socotită ca atare...

Octavian Radu s'a înălţat pe picioare. Il ardeau două perechi de ochi aţintiţi asupra lui. Il pârjolea şi amărăciunea. Simţea că-i transpiră fruntea :

— Sunt candidat de profesor, domnule, a rostit oarecum răguşit. Mai am de dat câteva examene la facultate...

— Candidat de profesor? — şi domnul Vasile Lapedatu ridică fruntea mirându-se... De unde o să-ţi plăteşti taxele? Cu ce vrei să te duci la Universitate? Olimpia ! — s'a întors autoritar spre fiică-sa, — retrage-te, te rog, în odaia ta !

Domnişoara Olimpia s'a ridicat cu delicateţe şi a ieşit fără să privească spre Octavian Radu.

— Tinere — a reluat cuvântul Vasile Lapedatu cu aceeaşi voce autoritară — te-am primit în casa mea, odată cu alţi băieţi de vârsta dumitale, pentru a face societate fiicei mele. Am principii de educaţie dela care nu mă abat... Nu îngădui însă decât băieţi de familie, care au cei şapte ani de acasă... Dumneata vii prea des... Abuzezi de bunătatea mea... Debitezi năsbâtii şi umbli toată vremea cu literatură şi cu poezii, ca şi cum acestea ar reprezenta cine ştie ce capital... Eşti tânăr, n'ai încă experienţa vieţii.De aceea voi fi indulgent de data asta şi-ţi voi da un sfat : lasă prostiile şi apucă-te de lucruri serioase. Ia-ţi diploma. Luptă-te să ai un post sigur. Caută-ţi o fată potrivită cu condiţia dumitale socială şi aşează-te în rând cu lumea... Viaţa nu-i un roman, cum crezi dumneata... Literatura-i pentru domnişoare bătrâne şi pentru infirmi. Omul sănătos se sbate să apuce cât mai mult, să-şi asigure viaţă plăcută... Acum poţi pleca şi ţine minte poveţele mele.

In aceeaşi seară, Vasile Lapedatu şi-a desvoltat părerile sale şi faţă de Olimpia :

— Am impresia că îndepărtarea acelui tânăr, din casa noastră, s'a făcut tocmai la timp, fata mea... Mă tem că s'a strecurat chiar prea mult în simpatia ta. Aşa am observat...

Olimpia a tăcut speriată.

— Un fecior de slugă nu poate fi decât fecior de slugă —

a adăogat cu severitate Vasile Lapedatu... Intră în viață cu toate veacurile de mizerie și de bădărănie ale strămoșilor lui, după gât... Tu ești fată cultivată; am cheltuit bani grei ca să-ți fac o educație... Ai înțeles?

— Da, tată — a făcut Olimpia tresărind.

— Căsătoria nu e glumă — a continuat Vasile Lapedatu plimbându-se prin casă. E una din cele mai gingașe afaceri economice din câte sunt pe lume. Da, da... s'a oprit ținându-și mâinile agățate de jiletcă și înclinând de câteva ori din cap: o afacere economică din cele mai gingașe. Omul cuminte plasează în copil un capital: educația. Mai adaogă un capital: zestrea. Pe deasupra îi pune deagata la dispoziție un nume; apoi relațiuni de înrudire și de prietenie, care-i deschid dela început porțile cele mari ale vieții. Mulțumesc lui Dumnezeu, ești cuminte și frumoasă; dar cu educația ce ți-am dat, cu banii mei și cu relațiile mele, ai putea fi urâtă și proastă, și totuși ai face o partidă de mâna întâi. Frumusețea și inteligența sunt ca trandafirii sălbateci; cresc unde nu te aștepți. Dar nu ajung pe masa unui om de frunte... Tânărul acesta poate scrie o mie de volume, poate lua examenele de profesor: tot el rămâne. Feciorul lui tat'su. Viitor lefegiu, sortit să tragă pe dracu' de coadă cum l-au tras și alții înaintea lui. Unui om ca ăsta să-i dau pe mână atâta avere? Asta nu! Nu-mi trebue asemenea ginere, Olimpio! — a rostit hotărât sentința Vasile Lapedatu. Te vei mărita cu un om ales de mine și vei fi fericită... Dragostea e o nebunie trecătoare... Disprețuiesc pe cei care-și pierd vremea iubind ca la teatru... Să ai ce-ți trebue, din plin. Să fii servită, să poți ține slugi, să trăiești ca o doamnă: asta-i filosofia. Toate celelalte-s prostii. Iată, eu n'am iubit niciodată, aș putea zice... M'am însurat chibzuit, am trăit chibzuit și astăzi sunt om de frunte în Ardeal.

Domnișoara Olimpia a înfățișat o neașteptată atitudine de anarhistă:

— Câteodată te mândrești și tu, tată, cu obârșia ta de jos...

Vasile Lapedatu a rămas trăsnit în loc, apoi a rânjit într'un dinte:

— Câteodată... Olimpio... Ai spus foarte bine: câteodată... Sunt ocaziuni când asemenea declarații fac efect bun. Indeosebi când mă duc între plugari, pentru alegeri, ori pentru conferințe. Le cade bine apropierea de dânșii. Dar ține minte un lucru: astfel de mărturisiri trebuesc dozate în timp și can-

titate. Ca la farmacie. Altminteri te trezeşti cu ţopârlanul alături, venind să te bată pe burtă.

Vasile Lapedatu şi-a reluat plimbarea continuând a vorbi ca la şcoală :

— Pe urmă nu uita că eu sunt fiu de negustor, nu de slugă ori de ţăran calic. Tata era comerciant înstărit, om umblat în afaceri, spirit întreprinzător şi priceput. Aveam acasă patru slugi şi o servitoare. Asta e cu totul altceva, Olimpio, decât să fii argat la Jenkey — sau cum naiba i-a zis poetul tău.

In urma acestei discuţii, tânărul Octavian Radu a fost cufundat în mormântul uitării, având deasupra lespede grea de dispreţ şi nepăsare. După legile firii, din moarte răsare viaţă, aşa că, nu mult mai târziu, a apărut în casa domnului Vasile Lapedatu, figura răsbătătoare a lui Ulpiu Brânză, introdus în familie de către amfitrion în persoană :

— Uită-te bine la el, Olimpio... Acesta e om de viitor... — a zis dând cuvintelor sale un caracter de rezoluţie, pe cât de blândă în formă, pe atât de intransigentă în fond.

Fragila înflorire a tinereţii domnişoarei Lapedatu s'a agăţat fără dificultăţi prea mari de trunchiul robust al acestui peţitor, verificat cu meticuloasă grijă în laboratorul de cercetări al lui Vasile Lapedatu. Ideia sărăciei o spăimânta de altfel şi pe ea, aşa încât imaginea lui Octavian Radu s'a şters ca un vis.

— Femeile şi oamenii slabi sunt ca iedera — zicea Lapedatu, pronunţând sentinţe. Nu pot trăi şi nu se pot desvolta decât sprijinindu-se pe arac. Cu cât e mai voinic, cu atât mai bine...

In ceeace o priveşte, domnişoara Olimpia a acceptat cu plăcere asemănarea, pentrucă iedera o uimea întotdeauna, prin ingenioasele învăluiri cu care-şi descurca destinul, împletindu-se în jurul unor trunchiuri cărora nu le aducea totuşi nimic. Ulpiu Brânză îi părea ţeapăn şi destul de bătrân; „virtuţi serioase spre a constitui un reazim bun în viaţă" — a conchis Vasile Lapedatu.

Fata n'a admis însă în ruptul capului să se cunune cu tânărul advocat, până când mirele nu şi-a schimbat numele.

— Cum să mă mărit, mamă? — a făcut suspinând cu delicateţă — să-mi zică lumea madam Brânză?

Doamna Silvia Lapedatu a înţeles-o şi i-a dat dreptate, înduioşindu-se. Şi-a adus aminte de ceeace pătimise ea în tinereţe, când domnul Vasile Lapedatu, care era fecior de cârciumar, se numea simplu : Vasile Lăpădat.

Având oroare de asemenea nume, care evoca de undeva, din vechime, soarta tristă de prunc lăpădat, a unuia dintre străbunii soțului ei, l-a determinat pe acesta să-și schimbe numele. Au fost atunci discuții destul de anevoioase. La început s'au gândit să adaoge pe „u" în coada numelui, dându-i astfel o sonoritate mai nobilă : Lăpădatu. Doamna Silvia a sărit însă în sus : e mai urât decât numele lui cel adevărat ! Au încercat apoi diverse variante. Lapedatu, Lepadatu, Lepedatu, până ce s'au oprit la forma definitivă, zicându-și Lapedatu. Cu câțiva ani înainte pățise la fel și verișoara doamnei Silvia, anume Cornelia Popp, care bolea de supărare din cauză că pe soțul dânsei îl chema Pupăză. Junius Brutus Pupăză. Indărătnic ca un catâr, medicul Pupăză a refuzat să se despartă de numele strămoșilor săi :

— Dacă-i Pupăză, să fie pupăză — spunea el, agitându-se cu oarecare violență. Asta sunt : cui îi place, bine, cui nu, n'am ce-i face. După o luptă destul de grea, a consimții în sfârșit să facă o concesiune, modificând o literă și accentul numelui. In loc de Pupăză, s'a făcut Pupeza, apăsând greutatea cuvântului pe „e".

Ulpiu Brânză a fost însă docil. Intrase într'o familie mare, cu vază deosebită și cu avere care l-a săltat dintr'odată între oamenii de frunte ai Brașovului, dacă nu chiar ai Ardealului întreg. S'a supus deci soției sale și în chestia biroului advocațial :

— Au să-ți vie fel de fel de oameni care miroase greu... l-a sfătuit doamna Olimpia. Aranjează biroul în curte... Doar n'o să sacrificăm odăile din față, pentru toți trași-împinșii care te vor căuta...

Primind cu înțelepciune sugestiile nevesti-si, Ulpiu Brânză a devenit Ulpiu Brandza, iar birourile au trecut în curte. Deasemenea a înțeles cât de important era să scrie sub firma lui de advocat „doctor utriusque juris" — titlu care-i împodobea numele față de cei ce-l înțelegeau și-i ridica prestigiul în sfere prea înalte, față de cei care n'aveau habar de înțelesurile lui.

Ulpiu Brandza a intrat astfel pe promenada cea mare a vieții în bunăstare și mulțumire. Era firesc să intre numai decât și în viața publică. Numit prin stăruința socrului său advocat al celei mai mari bănci din Ardeal, ales membru al Asociațiunei Culturale „Astra" și al „Fondului de teatru român", făcând politica partidului național cu moderațiune — după sfaturile cuminți ale lui Vasile Lapedatu — Ulpiu Brandza

ajunsese să fie apreciat şi de fruntaşii români şi de societatea aleasă ungurească, cu care întreţinea raporturi bune.

Din când în când ţinea conferinţe la sate, în cadrele ,,Astrei'', vorbindu-le aşezat ţăranilor despre primejdia băuturii şi despre analfabetism. Punea o vorbă bună şi pentru a sfătui sătenii să-şi asigure viaţa şi averea la societatea de asigurare care era proprietatea băncii ,,Albina''.

Fiind plăcut la înfăţişare şi sfătos la cuvânt, a isbutit să se aşeze cu destul temei în simpatia sătenilor, care-l socoteau un român vajnic, plin de bărbăţie şi curaj, prieten sincer şi săritor la necaz, al poporului de jos.

Din aceste conferinţe şi-a filtrat taica Visalon o părere bună despre advocatul Ulpiu Brandza, care, pentru dânsul, a rămas tot Brânză. Adevărat că la procesul pe care l-a avut cu pădurea, advocatul Brandza nu l-a putut apăra, trimiţând vorbă că e bolnav. Dar după ce a ieşit Visalon din închisoare şi a venit advocatul Brandza la Bârseni să ţie o conferinţă, l-a întâlnit şi i-a spus cu prietenie că-i pare rău de cele ce s'au întâmplat atunci cu beteşugul, neputându-l apăra.

— Ei, dar zilele nu s'au gătat, nene Luca — a râs advocatul Brandza bătându-l pe umăr. Sănătoşi să fim — că de văzut ne-om mai vedea.

In sufletul lui Visalon Luca nu s'a ridicat nicio îndoială, aşa că a urmat a-l îndrăgi pe domnul Ulpiu ca şi până atunci. Deaceea s'a gândit să-l aducă pe Tănasie la dânsul. ,,Un om ca ăsta nu te lasă la necaz, Tănasie'' — zicea cu deplină încredinţare.

Când l-a văzut pe taica Visalon, domnul doctor Brandza a arătat însă bucurie destul de potolită, ceeace s'a putut observa îndată.

— Ce cauţi p'aici, nene Luca? — l-a întrebat fără să aştepte răspuns, deoarece avea ceva de vorbit cu secretarul către care s'a şi întors numaidecât.

Visalon Luca a simţit o uşoară închidere a gâtlejului. Nu i-a plăcut. Când s'a întors din nou spre dânsul, advocatul l-a luat şi mai scurt :

— Ei, ce veste-poveste? Spune degrabă, Luca...

Visalon a tuşit încurcat.

— Am avea o daraveră mai lungă, domnule doctor. E o încurcătură cu Vlad...

Doctorul Brandza a devenit atent :

— Cu Neculae Vlad? Iar n'ai astâmpăr, omule? Te

legi mereu de el... Haideţi în biroula mine. Cine-i rumânu' ăsta? — a întrebat, trecând pragul în odaia cealaltă.

Taica Visalon îşi pierduse cumpătul. Altfel şi-a închipuit el întâlnirea cu advocatul Brandza. Intr'o clipită s'a uscat ca iasca :

— Domnule advocat — a început, dând hotărîre vorbelor sale — am venit la dumneavoastră ca să îndrumaţi pe omul ăsta, să-şi afle dreptatea pe care o are. Ştiu că sunteţi de-ai noştri... Ne cunoaşteţi mai de mult...

Doctorul Brandza şi-a plimbat privirea dela unul la altul, cercetându-i atent :

— Da, da... bine ai făcut... Numai că vremurile-s grele, nene Luca, iar eu nu mănânc ciuperci de pe pereţi... Care cum vine la mine, mă ia că-i rumân, că suntem una, că să-i ajut. Nu mai pot... Uite, azi-mâine trebue să scot la licitaţie pe unii datornici din Bârseni, care n'au plătit ratele la Bancă... La Albina... Ce să fac? Viaţa merge înainte... Cine poate, se ţine de ea. Cine nu, cade...

Visalon Luca şi-a mototolit pălăria în mâini :

— Omu' plăteşte — a zis răguşit arătând cu capul spre Tănasie. Acesta s'a speriat şi a întors ochii spre Visalon vrând să zică ceva. A intervenit însă advocatul :

— Nici nu încape vorbă, nene Luca. Aci nu suntem la adunare ori la serbări, cum cred unii care-mi cer să le fac ispravă pe gratis pentrucă sunt rumâni săraci şi eu sunt deasemenea rumân. Banii pe masă şi treaba se face... Ei, care-i pricina?

Taica Visalon a început a povesti... Uite că Tănasie ăsta slujeşte de cincisprezece ani fără să-i plătească Vlad simbria. Deunăzi l-a dat pe mâna jandarmilor de l-au frânt în bătaie, că zice că i-a furat banii...

— Asta o ştiu — l-a întrerupt advocatul... Eu i-am scăpat băiatul... Nu puteam să-l las... Suntem doar rumâni...

— Acuma el îşi cere simbria — a ridicat Visalon glasul, stăpânindu-şi mirarea şi amărăciunea. Să-l strângem cu legea pe Vlad să plătească. Omu' e schilav din bătaie... Din ce-ţi scoate opriţi şi dumneavoastră...

Doctorul Brandza s'a ridicat de pe scaun. A înţeles că nu vede bani.

— Bine, Luca — a răspuns în doi peri. Il chem pe Vlad la mine şi văd ce se poate face...

— Procură nu dăm? a întrebat Visalon care cunoştea mersul daraverilor cu advocaţii.

Doctorul Brandza a făcut un semn nerăbdător din mână :
— Acuma nu. Să vedem după ce-oi vorbi cu Vlad.
Când au ieşit în stradă, Tănasie s'a oprit dintr'odată şi a răsuflat adânc, ca şi cum s'ar îneca. A mai răsuflat odată tot aşa, apoi a început a tremura, clătinându-se pe picioare. Visalon a întins braţele spre el, dar Tănasie a căzut pe caldarâm şi a început a se sbate, făcând spume la gură. Se isbea cu capul de pământ şi horcăia printre dinţii încleştaţi.
Au sărit îndată unii trecători şi l-au apucat strâns de cap, de mâini şi de picioare. Tănasie se sbătea cumplit şi spumega. Unul dintre străini i-a apăsat fălcile din două părţi, încercând să-i deschidă gura.
— Are epilepsie — a zis, uitându-se la Visalon, care asudase ţinând pe Tănasie de mijloc. Boala copiilor...
— Asta-i din bătaie — a făcut altul cu milă. După vreo zece minute, Tănasie s'a liniştit şi a căzut în somn adânc.
— Lăsaţi-l aşa un sfert de ceas. Se trezeşte — a zis omul care vorbise la început.
Inima lui Visalon s'a prefăcut în tăciune în acel sfert de ceas. A ridicat ochii spre cer şi a suduit năpraznic. A întors apoi privirea la Tănasie, care dormea suflând rar, a oboseală mare.
Când s'a ridicat şi au plecat spre han, Tănasie se plângea că-l doare capul şi-l cearcă ameţeală. Visalon nu zicea nimic. Ajungând la căruţă, a trimis-o pe Mărioara să-şi vadă de treabă :
— Suie-te pe fân, Tănasie — l-a îndemnat pe bolnav cu blândeţe. S'a întors apoi spre Marioara care era gata să plece şi a oprit-o vorbind încet :
— Stai Marioară o lecuţă... Cumpără o turtă dulce pentru puiul cela de om de acasă .. Pentru Traian... Una moale s'o poată molfăi în gingii... Uite ici banii — a făcut, scoţând din şerpar câţiva creiţari... Ia-i şi lui Victoraş ăsta al tău...

CAPITOLUL X

In care se arată dibăcia lui Neculae Vlad și a prietenilor lui.

In jurul lui Neculae Vlad se țesuse în vremea din urmă o sită destul de deasă, care-l despărțea din ce în ce mai mult de oamenii din Bârseni. Lucrătorii agricoli care se puteau aciui la alți bogătași îl ocoleau de departe. Nu erau mai buni nici Hortopan, nici Costea Bucur, nici ceilalți de teapa lor, dar Vlad îi întrecuse parcă pe toți în lăcomie și în meșteșugul tragerii pe sfoară.

Văzând că-l întâmpină cu fel de fel de pretexte de câte ori se ducea să-i tocmească, Vlad s'a gândit într'o seară vreme îndelungată, plimbându-se neliniștit prin odaie.

— Plec mâine în zori încolo, spre Făgăraș, — i-a zis nevesti-si, oprindu-se din plimbare. Mă duc să caut lucrători: câți oi găsi, i-aduc cu mine...

Anica l-a privit rece, fără interes. Se schimbase de când cu isprava lui Sextil, de n'o mai puteai cunoaște. Avea împotriva lui Vlad un simțământ de dușmănie pe care nu se ostenea să-l ascundă. Dimpotrivă, Neculae s'a apropiat de ea pe măsură ce se lărgea golul dimprejurul lui. Se ducea în fiecare zi la cârciumă apoi se întorcea căutându-i tovărășia, ca un om care se teme de singurătate. Ea-l simțea că-i băut, așa că pe lângă dușmănie, a lăsat că crească și un val de greață.

Când l-a auzit că pleacă după oameni, a ridicat cu nepăsare din umeri. Vlad s'a îndârjit și mai tare în hotărîrea sa:

— Mă duc... Mâne dimineață plec, — a zis făcându-și curaj.

Sextil, care luase locul lui Tănasie — „până'n toamnă când îl dau la școală tocmai la Năsăud să-l fac învățător; să stea departe de casă și să se cumințească" — cum avea obiceiul

să afirme după întâmplarea cu banii — urma să-l întovărăşească la drum.

In dimineaţa următoare, Vlad a plecat. S'a întors după două zile cu opt inşi în căruţă, adunaţi de prin satele risipite pe drumul Făgăraşului. Când i-a văzut Anica, a simţit căldură la cap, iar Tinca s'a oprit în poarta şurii mormăind un blestem :

— Bătu-v'ar Maica Domnului cu ăl de v'a adus ! — Flăcăii erau într'adevăr cam de strânsură. Se vedea după îmbrăcăminte şi după purtarea lor că nu-s cine ştie ce. Unii erau chiar din cale afară de bruni la chip, aşa că Anica a avut dreptate să zică :

— Mi-ai adus toată ţigănimea de pe ţara Oltului.

— Tu nu pricepi asta, — i-a răspuns, încercând să fie blajin, Neculae Vlad... Ăştia muncesc şi n'au pretenţii. Dorm în şură... Mănâncă ce li-i da... Se mulţumesc cu plată puţină.

Tinca n'a putut răbda să nu intre în vorbă. Era lovită în huzurul ei.

— Oamenii pe care-i găseşti pe vremea asta stând acasă nu pot fi de folos, — asta o înţelege oricine... Ori îs puturoşi, ori îs betegi, ori îs hoţi... Altfel, ar fi la treabă.

Vlad s'a holbat la soacră-sa :

— Nu te vârî în socotelile mele, babă Tinco... Vezi-ţi de sticluţă şi de foaia de varză. — Anica a ieşit din odaie ofensată, iar Tinca s'a dus să-şi adune bulucurile din şură.

— Mă mut în şopron, — îşi zicea cu obidă. Şopronul era plin cu fân din anul trecut, dar era înalt şi trebuia să se urce pe scară. Asta nu-i putea prii cu niciun chip.

In dimineaţa următoare, Neculae Vlad a ieşit fudul cu cositorii lui şi cu Sextil, în carul cel lungit. Poftea să fie văzut, ca să înţeleagă bârsănenii că el se descurcă cum îi place. O să le pară rău şi o să-i ia dracul la iarnă, când va asmuţi câinii asupra lor — se gândea, simţind bucurie răutăcioasă.

Bârsănenii s'au uitat într'adevăr cu mirare la carul încărcat cu cositori, al lui Neculae Vlad.Cunoscând şi ei fel şi chip de oameni, au început a-şi da cu coatele şi a şăgui de cum au cercetat cu privirile pe sub sprâncene, pe flăcăii lui Neculae Vlad.

— Hm, — ziceau între dânşii — ăştia de i-a adus Vlad sânt ca Ducipal între harmăsari. Mănâncă jar şi slobozesc galbeni pe sub coadă... Acuma să-l vedem şi noi odată pricopsit.

Dar lui Neculae Vlad nu-i păsa de vorbe. A ieşit în luncă şi a dat drumul oamenilor lui pe brazdă.

— La ce ceas vine prânzarea? — se opriră feciorii lăsând pe unul dintre dânşii să vorbească.

Vlad s'a încruntat la ei:

— Intâi lucrarea, apoi mâncarea, măi!... N'avea tu grijă de asta! — Hai, unu' doi, — începeţi!

De unde se gândise să se întoarcă acasă după un ceas, a trebuit să stea lângă ei ziua întreagă, fierbând în aburi ca într'o căldare. Unul tăia iarba la două palme deasupra pământului, celălalt înfigea vârful coasei în muşuroaie, al treilea se întindea pe iarbă să-şi bată coasa.

Vlad a pufnit mânios:

— V'am dat coase noi-nouţe, bătute şi ascuţite ca briciul. Ce vă tot faceţi de lucru cu bătutul? Vă place să vă tolăniţi pe iarbă şi să furaţi vremea!

Cositorii rânjeau:

— Noi cunoaştem cum trebue să cosim... Dacă nu-ţi place, ne ducem... La douăsprezece vrem să prânzim.

Neculae Vlad a înţeles că va trebui să-şi calce pe inimă, canonindu-se cu aceşti cositori, până la capăt. Altminteri s'ar fi făcut de râsul satului şi asta nu-i venea la socoteală. Prea se întâmplaseră multe în vremea din urmă.

Seara, când a ajuns acasă, a găsit scrisoare dela advocatul Brandza să se ducă la Braşov, „având a discuta chestiuni importante". Scrisoarea i-a pus încă un făraş de furnici în aşternut, peste cele pe care le avea, aşa că s'a chinuit şi s'a frământat toată noaptea.

Ce-o fi vrând advocatul?... Pe cine să trimit mâine cu cositorii? — Anica era îmbufnată rău, soacra era beţivă şi nu se putea bizui pe ea. Până la urmă a rămas cu nădejdea la Sextil. — Blestematul ăsta de copil e vina la toate — făcea Vlad, năduşind în pat. Să stea acum în soare până l-o lua dracu'!

Pe la vreo douăsprezece noaptea a ieşit, nemaiputând suferi insomnia. S'a uitat la stele, s'a mişcat prin curte, apoi s'a apropiat de şură. A auzit vorbă şi şi-a vârît capul pe poartă. Unii dintre cositori stăteau cu ţigările în gură, pe fân. Alţii dormeau. Când a zărit Vlad jarul ţigărilor licărind în noapte, a simţit junghi la inimă.

— Ptiu, blestemaţilor! — a răcnit ieşindu-şi din fire — voi îmi aprindeţi şura! Stingeţi ţigările, că vă trăsnesc cu toporul în cap... Aşa era de supărat domnul Neculae Vlad, că a hotărît să-şi amâne plecarea la Braşov cu o zi, poate izbuteşte să-i înveţe pe oamenii ăştia un pic de rânduială.

A doua zi, cositorii s'au plâns că nu'le-ajunge mâncarea. Nu le-a plăcut nici zeama de cu seară.

— La cositori trebue să li se dea mâncare ca lumea — au sărit cu gurile, răzimându-se în toporâi. — Aşa nu merge...

Vlad s'a uitat cruciş la ei :

— Voi sunteţi cositori, mă?

— Fireşte că suntem — a răspuns unul. Altfel nu veneam aci.

Neculae Vlad şi-a încleştat fălcile şi a tăcut. S'a uitat la cer şi a strâns din pumni, oprindu-se, să nu se năpustească asupra lor.

— Apoi cu plata cum rămâne, domnule? — s'a băgat în vorbă altul. Ziceai că ne înţelegem omeneşte după ce ne vezi la treabă... Dac'o fi şi plata ca mâncarea, am priceput...

Vlad a simţit în sfârşit bucurie şi a răspuns rânjind :

— Lasă că potrivesc eu cum e bine... Daţi înainte să isprăvim... Plata, după cum merge prin partea locului...

A treia zi de dimineaţă, dupăce i-a băgat bine în cap lui Sextil ce are de făcut, Neculae Vlad a plecat cu căruţa la Braşov. S'a dus spre amiază la advocatul Brandza şi l-a găsit în birou.

— Bine că vii, domnule Vlad, — l-a întâmpinat advocatul. Pare că nu se mai isprăvesc pricinile. — Vlad s'a speriat. Ce dracu o mai fi? Chestia cu Sextil îl costase două mii de coroane, aproape jumătate din banii furaţi. S'a uitat cu bănuială la advocat.

— Ce pricină, domnule doctor?

Brandza i-a povestit, cu destulă îngrijorare în obraz şi în vorbă, umblările lui Visalon Luca şi ale lui Tănasie :

— Nu-i de glumă cu ăştia... Visalon te ţine în dinţi ca un dulău de stână... N'ai plătit simbrie slugii dumitale cincisprezece ani... Bine, cerem prescrierea pentru doisprezece... Asta o aranjez eu. Dar ce faci cu acuza ce-ai ridicat-o împotriva lui Tănasie? Vrea să te dea în judecată.

Nicolae Vlad s'a liniştit pe deoparte şi s'a aprins pe de alta :

— A fost Visalon aici? Dumnezeii lui de hârciog ! — a sărit cu gura către advocat, simţindu-se eliberat de griji mai mari. Şi dumneata ce ai zis?

Brandza a ridicat din umeri :

— Ce să zic? Am vrut să stăm mai întâi de vorbă amândoi. Suntem prieteni — i-a zâmbit lui Vlad. Doresc să ştiu ce părere ai...

Neculae Vlad s'a gândit puțin uitându-se într'un colț.
— Uite ce e, domnule doctor — a făcut apoi hotărît. Eu sunt gata să cheltuesc un ban cu daravera asta. Dar să-mi dai un sfat să mă scap de Visalon. Fă ce-i ști. Plătesc.

Domnului doctor Brandza i-au strălucit pupilele, luminate de o flacără, care a pâlpâit doar o clipă :
— Bine, domnule Vlad... Să mă gândesc...
— Nu așa — l-a întrerupt nerăbdător Vlad. Vreau să-l înțarc încă odată. Să te gândești acum. Se vede că nu i-a ajuns.
— Biiine, — a încuviințat Brandza domol și s'a întins după o carte de legi, pe care a deschis-o la un loc anumit.
— Cu ce zici că se ocupă acum Visalon?

Vlad a stat puțin pe gânduri, apoi a răspuns pripit :
— Cu rotăria...

Brandza a zâmbit din nou :
— Cu rotăria? Hm, da... Are brevet industrial?

Vlad s'a holbat la advocat, apoi a început a înțelege.
— N'are... N'are, fir'ar al dracului. De unde să aibă?...
— Ei, — a făcut doctorul Brandza, articulând grav cuvintele — nici nu poate să aibă vreodată, pentrucă a fost condamnat.

Neculae Vlad a rămas uluit, privind spre advocat cu admirație. Apoi și-a trântit pălăria pe birou și a început a râde :
— L-am prins, Dumnezeii lui de hârciog... Să-l vedem ce are să mai mănânce... Ha, ha, ha... Asta-i bună...
— Când vrei să-i dai la cap, vii la mine și iscălești reclamația. Va lua o pedeapsă bunicică și pentru practicarea ilicită a meseriei până acum...

Cei doi bărbați s'au înțeles despre toate care urmează să se facă, după care Neculae Vlad a plecat acasă. Era mulțumit cum nu fusese de mult.

Lăsând caii la pas și simțindu-se în apele lui cele mai bune, s'a întors cu gândul la toate ale sale, făcându-și socoteală amănunțită. Trebuia să-și scoată paguba cu daravera lui Sextil. Il mai costa și pricina cu Visalon ceva parale. Nu era obișnuit să lase să treacă anul, fără a pune ceva la o parte. Trebue să reducă negreșit cheltuiala câmpului. Să mai scoată la lucru muieri, care cer plată puțină și mănâncă ce li se pune pe masă, fără cârtire... Fânul... pff... s'a necăjit dintr'odată venindu-i în minte cositorii pe care-i lăsase în grija lui Sextil. Nu le dau nimic, s'a gândit cu necaz. Ăștia-s niște puturoși care nu se află pe lume. Am să le pui la socoteală coasele care mi le strică. Tot gândindu-se la asta, l-a străfulgerat prin cap un

plan, care l-a avut el odată mai demult și l-a uitat. „Mă înțeleg cu Hortopan și cu Briotă și cu ceilalți", a făcut în sinea lui încălzit de ideia care-i venise... „Cu bucata... cu ruptu', — nu cu ziua... Asta e..."

Caii mergeau domol, bucurându-se de uitarea în care i-a învăluit stăpânul. Dinspre răsărit se țesea ca o pânză cenușie întunericul amurgului, pătrunzând încet pe urmele luminii pierdute în asfințit. Se lăsase răcoare plăcută, cu aer tare, plin de înviorare. Neculae Vlad se simțea bine. Trecea prin el o răspândire de putere și de încredere în sine.

Când a ajuns în mijlocul satului, trecând spre casă, s'a oprit o clipă la cârciuma domnului Coloman Sos. Avea trebuință să-și prelungească starea de mulțumire și dacă se poate s'o și sporească, bând un pahar de vin. Acasă știa ce-l așteaptă: Anica uitându-se urât, copiii întinzând hulpavi lingurile în blid, cositorii rânjind și Tinca blestemând. Nicio bucurie.

Intrând deci în cârciumă și dând binețe mai vesel ca deobicei, a fost mirat văzând pe domnul Sos că-l privește oarecum stânjenit. Din odaia de alături, care era pentru popor, se auzea gălăgie grozavă. Pătrundea și ecoul unui cântec mai mult răgit decât alintat în melodie:

Așa zice popa nost':
Să nu mergi la fete'n post.
Preoteasa zice-așa:
Mergi băiete cât îi vrea,
Vino și la fata mea
Și la mine de-i putea.

Domnul Sos își freca mâinile încurcat.

— Dă-mi o jumătate de vin — a cerut Nicolae Vlad, uitându-se împrejur nedumerit, dar zâmbind la asemenea cântare.

— Care-s ăia? — a întrebat apoi arătând cu capul spre odaia din care se auzea petrecerea. Atunci s'a deschis ușa în lături cu putere și în prag a apărut unul dintre cositorii lui Neculae Vlad, bălăbănindu-se. Ceilalți erau la masă, care în picioare urlând, care pe scaune, uitându-se cruciș la pahare.

Cel din ușă a strigat crâncen:

— Mai dă un chil, jupâne... In această clipa ochii i s'au întâlnit cu privirea încremenită a lui Neculae Vlad.

Acesta ridicase paharul să-l ducă la gură. Văzându-și cositorul, a rămas cu mâna îndoită la jumătatea drumului. S'a uitat la cositor, apoi a întors capul spre domnul Sos, punând paharul, nebăut, pe tejghea.

Intâmplarea pe care a aflat-o din gura prietenului său cârciumarul, l-a vârât mai întâi pe Vlad într'o baie rece ca ghiața. După asta, l-a trecut prin flacără și l-a fript, de nu mai știa ce anume îi este peste priință : frigul ori căldura?

După amiază pe la trei, — a istorisit domnul Sos — m'am trezit cu acești opt oameni în ușa prăvăliei. Veniseră cu coasele pe umeri, necăjiți, suduind.

— Ne-a lăsat în luncă fără mâncare, — au strigat care mai de care, intrând în cârciumă și rezemându-și toporâile colea lângă perete, unde le vezi.

Mai întâi am vrut să-i scot afară, — a urmat a povesti cârciumarul cu gesturi care arătau căldură șiprietenie sinceră domnului Vlad — dar aflând că sunt lucrătorii dumitale și că vreau să vândă coasele ca să mănânce, i-am oprit aici...

Neculae Vlad și-a dus mâna la grumaz. Il strângea cămașa.

— Au vrut să vândă coasele? — s'a holbat întâi la domnul Sos, apoi la omul din ușă.

— Da, au strigat că le vând ori le pun zălog, că lor le trebue mâncare... Atunci m'am gândit să nu las coasele să se piardă și nici să-i scap din mână până te întorci dumneata dela oraș — a încheiat cu părere de rău prietenul lui Neculae Vlad... A, da...—s'a întors spre tejghea ridicând un petec de hârtie — asta e socoteala : un kilogram de brânză, o jumătate de slănină, o pâne și cinci litri de vin...

Flăcăul care deschisese ușa și ceruse vin, asculta rânjind, cu brațele desfăcute și proptite de amândouă părțile în canaturile ușii, cercând să desușească ceva din cuvintele mai mult șoptite decât vorbite, pe care le spunea domnul Sos. Când a văzut că Vlad se uită în dreapta la coase, apoi întoarce o privire neagră spre dânsul, a avut o ușoară trecere la starea de trezire :

— Noi asta n'am mai pomenit, să ne lase gazda fără mâncare, —a făcut în doi peri și s'a întors spre tovarășii lui, care, adulmecând prin ceața ce le învăluia capetele o schimbare și o primejdie pentru petrecerea lor, rămăseseră cu gurile căscate.

Neculae Vlad a pufnit în sfârșit cu înverșunare :

— Vă dau eu mâncare, ticăloșilor, — a scrâșnit, răsucindu-se pe călcâi și ieșind aprig.

— Cu coasele ce facem? — a întrebat după dânsul, cu dulceață, domnul Sos, dar n'a mai primit răspuns.

Când au venit jandarmii, feciorii trecuseră dealul Măgurii, dovedind sprinteneală și înlesnire deosebită la unele de-

sişuri greu de străbătut. Coasele erau lângă perete, orânduite cu grijă. Lui Neculae Vlad i s'a părut că în strălucirea rece, ciudată, a tăişului coaselor, tremură un râs supărător.

— N'am putut răzbi cu ei — s'a tânguit domnul Sos. Am vrut să-i opresc aici, dar m'au împins în lături şi au fugit.

Aşa cum şi-a pus în gând Vlad, s'a dus încă în seara aceea la Hortopan să stea de vorbă. Acasă nu-şi găsea locul niciun minut, căci simţea o pornire crâncenă să despice capul Anicăi cu toporul şi să-şi pustiască tot cuprinsul. Isprava cu mâncarea dela prânz întrecuse măsura. Tinca se certase, beată, cu fiică-sa, că ea nu pune mâna pe nimic.

— Are să te scoată în uliţă, mamă ! — i-a strigat Anica.

— Să mă scoată dacă-i dă mâna, — i-a răspuns Tinca din uşa şurii. Să mă scoată, că vede el pe dracu' — a rânjit baba. Când i-oi da pe faţă furtişagurile se gată cu el... a urmat a mormăi arţăgoasă, refuzând să se deslipească din loc.

Anica se simţea rău. O durea capul şi avea greaţă.

Era copleşită şi altminteri de întunecare şi de ură mocnită împotriva lui Vlad şi a lumii întregi... Pe partea ei putea să se cufunde în pământ toată omenirea. S'a trântit pe ladă şi a adormit. Când a venit Sextil, la unsprezece şi jumătate să ducă mâncarea, Anica dormea cu capul legat în felii de cartofi cruzi, iar Tinca sforăia zâmbind în somn, pe fân. Până să se descurce din tărbăceală şi să s'apuce de ceva, Anica a mai zăbovit o vreme. S'a auzit sunând la fabrică douăsprezece, apoi unu şi ea tot nu încropise o zeamă. In sfârşit, pe la două şi jumătate, Sextil a ieşit pe poartă cu oala cea mare de pământ, care avea o toartă pe deasupra, anume pentru purtare. Sextil a ieşit, dar mâna dreaptă, cu oala, a rămas în stâlpul porţii. Oala a pocnit surd, fărâmându-se ca un lucru de nimic ce era, iar zeama s'a scurs în şanţ, amestecându-se subţire şi tulbure cu praful şi prefăcându-se în aluat...

Neculae Vlad a plecat de acasă, înţelegând că-l paşte o primejdie în ziua aceea dacă mai rămâne între ai lui şi-i cade sub priviri vreo unealtă ucigaşă. S'a dus la Hortopan şi s'a sfătuit cu dânsul vreme îndelungată.

A doua zi, pe înserat, s'au întâlnit tot la Hortopan, fiind de faţă Costea Bucur şi Briotă.

— Planul e bun — au încuviinţat cu toţii... Nu trebue să ne mai lăsăm furaţi de puturoşii ăştia. Nu mai plătim cu ziua. La coasă, să taie un car de fân pe zi. La praşila porumbului să facă o jumătate de pogon ziua ; la secere tot o jumătate de pogon, pentru grâu. La secară şi la orz, un pogon, că-l taie

cu coasa. La cartofi, la plug, la grapă, toate au fost cercetate și socotite cu deamănuntul. Cui nu-i place, n'are decât să se ducă unde-o vrea.

— Apoi tocmai aici e buba, a făcut Neculae Vlad, ca unul care pusese la cale înțelegerea. Am vorbit azi la fabrică. Am vorbit și la drumul de fier. Nu-i primește nicăieri. Altminteri ar fi fost bucluc. Rămâneam fără oameni. Fabrica dă drumul la douăzeci și cinci de lucrători. Când or mai trebui, ia alții... așa că ăștia trebue să-și aplece grumajii la cheremul nostru.

— Să facem o socoteală și cu lucrul pe care-l împlinim la ei cu vitele și cu mașinile noastre—a svâcnit Costea Bucur. Să-i înțărcăm încaltea de tot.

Jupânii au căscat gurile și s'au uitat unii la alții.

— Măi Bucure — a făcut Vlad venindu-și în fire. Măi Bucure, ești gol dracu' mă... Cum de nu m'am gândit la una ca asta? Păi sigur, măi fraților : niciunul nu-și poate lucra sdreanța de pogon fără vitele și fără uneltele noastre ! Ia să chibzuim : o jumătate de pogon de arat... atâta în bani, atâta în grăunțe. Căratul fânului ori al cartofilor cu carul, gunoiul, lemnele, — să le punem prețul pe o măsură și să-i astupăm... Vine la mine unul : ăsta-i prețul, fârtate... Fuge dela mine și se duce la tine, Hortopane : ăsta-i prețul, omule... Iși ia tălpășița la Bucur : ăsta-i prețul, băiete... Vor da din colț în colț și se vor păli cu frunțile în noi, ca în zid... Ii învățăm noi minte...

Răspândindu-se în sat svonul pătimirii lui Neculae Vlad cu cositorii cei străini pe care-i strânsese numai el știe pe unde, foarte tare s'au veselit muncitorii de asemenea întâmplare. Dar veselia lor n'a ținut decât o zi.

Când s'au înfățișat în dimineața următoare, care unde era tocmit la coasă, au fost întâmpinați de gospodari cu rânduiala cea nouă :

— Nu mai putem plăti cu ziua, băieți. Nu ne vine la socoteală. Plătim cu ruptul : un car de fân ziua. Il faceți într'un ceas, îl faceți în douăzeci, treaba voastră.

Cositorii au rămas pironiți, căscând gura la gospodari.

— Cum așa, jupâne? — au strigat dupăce și-au venit în fire. Sunt locuri unde merge un car de fân pe zi. Il facem bucuros, că nu ne e silă de treabă. Dar cum o să tăiem un car de fân în dosul Muscelului, ori în Valea Corbului? Doar știți că's numai tufe și movile și desișuri, de trebue să petreci un ceas până tai două brațe de fân.

Gospodarii au rămas însă neînduplecaţi.

— Asta-i socoteala, băieţi... Altminteri nu putem.

— Atunci să-ţi tai iarba singur! — au strigat cositorii ieşind cu grămada pe uliţă.

Când au aflat că lucrurile merg la fel şi la Briotă şi la Bucur, muncitorii au priceput.

— Mă, să ştiţi că ăştia s'au înţeles între ei... Dumnezeii lor de tâlhari.

— Apoi să ne înţelegem şi noi — a ieşit cu vorba Gheorghiţă al Catrinii. Nu mai cosim la dânşii... Să-i lăsăm să li se usuce iarba netăiată... Cine o să le-o taie? D'ăia care i-a adus Neculae Vlad? Eu zic să ne ducem la fabrică...

Feciorii s'au uitat unii la alţii ca şi cum i-ar fi luminat pe toţi dintr'odată o flacără iute:

— Ne ducem la fabrică... La curăţat buşteni, ori la încărcat — au răspuns înviorați. Haidaţi, mă...

Lăsându-şi coasele acasă şi având oarecare desluşiri cu nevestele, care ascultau îndoite întâmplarea ce-au păţit-o cu jupânii gospodari, muncitorii s'au adunat în capul satului dinspre Coasta Pietrii, îndreptându-se încet către fabrică.

La poarta fabricii au găsit vălmăşeală şi frământare de oameni. Ca vreo douăzeci de inşi se vânzoleau, făcând gălăgie şi împingându-se unii într'alţii ca să fie mai în faţă, în dreptul porţii celei mici, unde se afla un domn funcţionar cu hârtii în mână. Când au ajuns bârsănenii, gălăgia era în toi.

— Cine sunteţi şi ce poftiţi?—a strigat funcţionarul ridicându-se în vârful picioarelor, ca să vadă peste capetele celor buluciţi în poartă. Ce vreţi aici? — a strigat din nou supărat.

Gheorghiţă al Catrinii şi-a făcut loc şi a ieşit la vedere:

— Vrem să ne daţi de lucru la fabrică — a răspuns cu glas plăcut şi hotărât.

Funcţionarul a deschis ochii mari şi a zâmbit:

— Vreţi de lucru la pădure? Tocmai acum am dat drumul ăstora — a făcut, arătând spre cei dinaintea porţii. Avem prea mulţi lucrători... Duceţi-vă în altă parte!

Bârsănenii au simţit o apăsare în moalele capului şi s'au adunat în ei ca nişte cârpe. Veniseră cu prea mult curaj, având piepturile pline de nădejde. Acum, parcă le-a făcut cineva gaură cu sfredelul, ca să se scurgă vlaga dintr'înşii.

Lucrătorii daţi afară din fabrică s'au uitat mai întâi urât la bârsăneni. Era în privirea lor ceva din ura josnică a câinilor hoinari, cari având în gură un biet ciolan, ros şi rupt de

rânduri întregi de câini înaintea lor, simt primedjia lăcomiei altor hoinari dîmprejur.

După ce au văzut însă amărăciunea care i-a lovit, au simţit milă şi apropiere de dânşii. Bârsănenii s'au întors în sat. Cei din poarta fabricii au rămas să-şi ceară drepturile şi să primească în mână banii care li se cuvin. A fost zaveră şi gâlceavă destulă. Cum striga funcţionarul de pe listă şi se înfăţişa unul dintre cei lăsaţi pe drumuri, începea vâlvătaia.

— Ion Ceapă — striga slujbaşul fabricii. Leafa pe patru zile amendă pentrucă a fost obraznic cu supraveghetorul. Leafa pe două zile amendă pentrucă a făcut mărturie mincinoasă în accidentul lui Ilie Pirnea. Mai primeşti leafa pe o zi.

— Care mărturie mincinoasă? — a strigat Ion frământându-se. Care mărturie mincinoasă? Eu am spus drept — s'a răstit Ceapă — aşa să ştii dumneata! Dacă puneaţi bârnă nouă sub podeţul cela putred, nu se prăvălea omul cu car cu tot să-şi piardă viaţa!...

Funcţionarul a zâmbit rece:

— Dacă vrei să chem jandarmii să te potolească, eu îi chem... Treci înapoi! Miron Pătraşcu! — a urmat a striga netulburat, de pe lista pe care o avea în mână.

Spre amiazi, lucrătorii concediaţi din fabrică au coborît în sat. Erau livizi şi frânţi de şale, îmbătrânind în câteva ceasuri încât nu mai erau de recunoscut. Cel dintâi drum l-au făcut străbătând prin Bârseni, la linia ferată. Când au ajuns acolo, au dat peste bârsăneni, care se târguiau cu inginerul şi cu conductorul tehnic să-i primească la lucru.

— La noi e altă rânduială acum, de câteva zile, le spunea inginerul, schimbând anumite priviri cu ajutorul său. Când ne trebue lucrători, cerem dela secţia de întreţinere din Braşov şi ne trimit de acolo. Nu vă putem angaja.

— Cu ce ne ducem acasă? — a început a se sbuciuma Ion Ceapă. N'avem bani de drum...

— Dar acasă ce să căutăm? — făceau cei din jurul lui. Cum o să ne ducem cu mâna goală la neveste şi la copii?

Imprăştiindu-se care încotro prin sat, după două zile s'au răspândit în grupuri răzleţe, la gospodarii bogaţi, cerşind lucru.

— Degeaba strigă Gheorghiţă al Catrinii — ziceau lucrătorii întristaţi... Nouă ne trebue mămăligă şi n'o putem afla decât acolo unde este... Om face ce-om putea şi ne-om duce la coasă cu ruptu'. Altfel ne ia dracu' răbdând.

Neculae Vlad a avut noroc şi parte de muncitorii dela fabrică. Lucrau tăcuţi şi umiliţi, ca unii pe care i-a frânt foamea şi care n'aveau unde-şi pune capul când se lăsa noaptea. Nu puteau pleca nici din sat fără banii de drum.

Gheorghiţă al Catrinii l-a luat la dânsul pe Ion Ceapă. Niciunul, nici celălalt n'au vrut să-şi plece grumazul. Intr'a treia seară s'au dus amândoi la taica Visalon să-şi descarce sufletul. Acolo au găsit şi pe Tudorică Şenchea. Lângă vatră şedea Tănasie.

CAPITOLUL XI

In care se arată pildele înțelepte ale fruntașilor din Bârseni.

Intrarea Ilonei în viața satului s'a potrivit în chipul cel mai nimerit cu o stare de mulțămire coborîtă asupra oamenilor pe care se bizuia domnul Sos în socotelile sale, ceeace n'a întârziat să demonstreze în diferite ocaziuni și doamnei Clotilda. Directorii și funcționarii superiori ai fabricii erau deplin satisfăcuți de mersul afacerilor. Concediind în două rânduri câte douăzeci și cinci de lucrători, își scăzuseră cheltuielile, vârînd în buzunar sumele economisite pe această cale simplă și ușoară. Cei care au rămas în locul lor au fost puși la încordare îndoită, arătându-li-se că altminteri vor fi dați afară fără cruțare. Muncitorii lucrau deci mai mult și asigurau din belșug câștigurile prevăzute în socotelile direcțiunii, dealtfel și ele destul de simple. „Doi muncitori vor munci cât trei" — aceasta a fost lozinca aplicată la concedieri, așa că tot al treilea om a fost dat în lături, iar golul l-au umplut brațele celorlalți. Ideia aceasta ingenioasă trebuia sărbătorită după cuviință cu atât mai mult, cu cât s'a aflat îndată că, în atmosfera placidă, îmbâcsită în pâcle de fum acru, a restaurantului comunal, a apărut surâsul unei chelnerițe.

Lucrarea dela drumul de fier mergea de asemenea bine. Se isprăviseră șapte kilometri de cale ferată, din care cinci spre apus, la stația finală, iar doi spre răsărit, către Brașov. Conducătorii lucrării — inginerul Elekes Endre, care-și zicea Bandi și conductorul tehnic Kratochvill Lajos, care-și zicea Laici, erau foarte mulțămiți. In vremea din urmă dibuiseră că se poate câștiga un ban trecând pe listele de plată lucrători inexistenți. La început apăreau câte opt-nouă, mai târziu până la douăzeci de fantome pe aceste liste măsluite de Kratochvill

şi aprobate de inginerul Bandi. Banii erau împărţiţi frăţeşte şi lepădaţi cu duioasă credinţă pe tejgheaua domnului Sos.

— Cum au venit, aşa să se ducă — spunea svârlind cu dispreţ bancnotele de câte douăzeci de coroane, admirabilul băutor care se vedea a fi Kratochvill. Lucrările mergeau totuşi proporţional cu numărul muncitorilor depe listele de plată, căci după beţii crunte, cei doi ortaci steteau pe rând în marginea terasamentului, răcnind la lucrători. In vreme ce unul răcnea, celălalt se odihnea acasă, urmând să-şi schimbe tovarăşul la amiazi şi să se arunce asupra lucrătorilor cu forţe sporite. Apariţia Ilonei a produs turburare adâncă şi în viaţa acestor doi prieteni. Mai întâi au simţit bucurie şi înviorare, care i-a apropiat strâns. Apoi s'a ridicat într'înşii umbra neagră a geloziei, depărtându-i unul de altul. Până la sfârşit s'au împăcat resemnaţi, lăsându-şi inimile sfâşiate să-şi legene durerea şi bucuria în cea mai duioasă fraternizare, sub semnul aceluiaşi destin de oameni neînţeleşi.

Neculae Vlad se arăta deasemenea mulţumit de felul cum prisoseau afacerile. Munca la câmp îi era asigurată de lucrătorii daţi afară dela fabrică. Pe deasupra, Hortopan, Bucur, Briotă şi ceilalţi îi arătau semne de supunere de când au pus, fără să ştie, temeiurile cartelului patronal în sat, făcând plăţile cu bucata. Faptul acesta îl umplea de mândrie şi îl ajuta să suporte cu uşurinţă viaţa întunecată pe care o avea acasă. Dealtminteri, unul dintre lucrătorii daţi afară dela fabrică intrase slugă la dânsul, aşa că nu-i mai păsa nici de Tănasie, nici chiar de Anica. Singurătatea şi clătinarea încrederii în sine, îl apropiaseră de dânsa. Indată ce s'a regăsit în firea sa, a scuturat-o din lumea gândurilor lui, cum scuturi praful de pe haine. Ca un client vechi şi statornic ce se afla, Neculae Vlad încă a privit cu bucurie veveriţa care se mişca graţios după tejghea, simţind furnicare plăcută de câte ori privea această vedenie. Adevărat că nu se gândea la cine ştie ce, căci în privinţa asta era sfios şi foarte puţin îndemânatec. De plăcut însă îi plăcea să se ducă des la ospătăria domnului Sos.

Desigur, domnii dela fabrică şi cei dela drumul de fier puteau da curs neînfrânat plăcerii de a petrece câteva ceasuri în salonul Hotelului Comunal, deoarece dumnealor se aflau în Bârseni fără neveste. Cine ştie pe unde le sticlesc ochii nevestelor !—işi zicea părintele Moise,— cugetând cu destulă mâhnire că ochii preotesei sale sticleau după dânsul ca două vârfuri lucioase de cuţit, pe care i le agăţase soarta în spinare cu gumilastic. Oricât de departe s'ar fi dus, gumilasticul se în-

tindea, iar vârfurile de cuțit îi dedeau semn că sfinția sa se află în hamuri și robie.

— Doar te-i rușina să mai calci în spurcăciunea ceea de cârciumă, după ce s'a așezat acolo satana, — i-a zis preuteasa aflând năpasta care a căzut asupra satului.

Părintele a tușit stropind fereastra, prin care se uita nostalgic și întristat, ca un osândit.

— Eu trăiesc între oameni și cu oameni, Eufrosino! Nu mă-pot retrage întru sălbăticie! Slujba mea...

— Slujba ta e la biserică, nu la cârciumă — a durduit preoteasa, care era o femeie voinică și aprigă din cale afară. Ai copii mărunți... Rușinează-te și ocolește cârciuma...

Părintele Moise s'a întors înfuriat: Bag de seamă că oamenii trebue să se rușineze mai ales de când au copii mari ori copii mici... Vasăzică, nu-i bine nicicum. Eu trebue să mă duc acolo unde se pun la cale treburile satului... Asta e la mintea omului. Mă aflu în capul bucatelor...

— Mai degrabă în capul blestemățiilor — i-a strigat preuteasa. La bucate te uiți cât te uiți, dar la băutură ți se scurge vederea, că mă îngrozesc toată vremea să nu-ți pice odată ochii în pahar. La cârciumă puneți voi la cale treburile satului? Unde s'a pomenit una ca asta? Am să mă duc la părintele protopop și am să mă plâng.

Părintele Moise s'a jîmbat:

— Și lui îi place vinul... Drept este că numai cel vechi.

— Ptiu, procleților!—făcu preuteasa învolburându-se în fuste. Ăștia-s preoți! Află dar că mă duc la Mitropolit și-i cad în genunchi și strig... Adevăr grăești — s'a răsucit aprig spre părintele Moise—am băgat de seamă că și protopopul se uită cruciș în fundul paharului când e gol. E roșu la obraz și bate în vânăt, de gândești că acuma plesnește și curge în lume tot ce-a vârît într'însul.

— Atunci e mai bine să facem o corabie, ca Noe, și să punem înăuntru din toate vietățile lumii câte două, căci va urma val și potopire, — a făcut suspinând părintele Moise. Eu, unul, mă voi nevoi a mă urca singur în corabie...

— Ai fi în stare să mă lași cu copiii, singură, să mă înec în atâta sodom de vin și tu să plutești cu blestematul de Sos și cu Satana ceea de chelneriță, pe corabie. Află că mă cațăr între cele dintâi și stau acolo așteptând să vii.

— Atunci mă dau la fund, — a oftat iarăși părintele Moise.

— Asta o cred numaidecât. Unde se pomenește să te saturi și tu odată de vin! Poate într'un asemenea potop! — a urmat a se sbate preoteasa, făcându-și cruce: Doamne ferește, mi-am pierdut mințile grăind deșertăciuni cu omul acesta.

Asemenea discuții au fost și la învățătorul Popovici, numai că ele s'au isprăvit mult mai curând. Nevasta i-a vălmășit într'o mișcare iute de mână frizura și l-a sgâriat pe nas, făcându-i o dungă subțire dela coada ochiului stâng, deacumezișul, până la nara dreaptă.

— Așa, acum du-te să te vindece stafia aia de chelneriță! — a încheiat Veturia Popovici controversa familiară. Și să știi, că dacă mai întârzii la cârciumă, viu după tine — a adăogat privindu-l așa, ca să se încredințeze că-și va ține cuvântul.

Intr'adevăr, amenințarea asta l-a speriat mult mai afund pe domnul învățător, decât semnul depe spinarea nasului. Să știi că vine nebuna — își zicea amărît, de câte ori simțea ispitirea diavolului care-l chema spre hotelul domnului Sos.

In vremea aceasta, Ilona își vedea de treabă fără să cunoască furtuna pe care o stârnise în sat. Relațiile cu patronul se cumpăneau între înțepături și împăcare. Cele cu doamna Clotilda nu existau. Când se ducea la bucătărie să dea comanda pentru o tocană ori pentru o felie de brânză, Ilona se mărginea să zică „o tocană mică'' ori „o tocană mare", după care ieșea. Domnul Sos intervenea, dând semnalul că e gata. Primea tocana și pleca. Masa o lua singură în odaia ei, neavând amestec și pâră cu nimeni.

— Mi se pare că am greșit drumul, jupâne — i-a zis după vreo două săptămâni domnului Sos cu ironie. N'am găsit nici măcar un fir de aur, necum un bulgăre, cum socoteam după cele ce mi-ai spus.

Restauratorul a privit-o, cercetându-i fața cu răbdare:

— Mă mir, cât ești de deșteaptă, că n'ai observat cum se adună bulgării împrejurul dumitale... Nici nu m'am așteptat să ai asemenea succes.

Ilona a râs:

— Văd și eu că sunt bulgări, dar nu de aur...

Sos a tușit ca să se gândească:

— Aurul are o sfiiciune ciudată în firea lui: se arată lumii cu destulă greutate. E în destinul său să stea ascuns. Depinde de iscusința căutătorului să-l scoată la iveală.

— Vrei să-mi dau poalele peste cap? — s'a înfuriat Ilona.

— Din contră, din contră — a ridicat domnul Sos mâna în semn de protestare. Când am zis iscusință, n'am zis grabă...

In lumea asta a noastră nu-ţi vine nimic dacă nu întinzi cursa şi n'aştepţi să se prindă. Oamenii de rând — a urmat din nou profetic cârciumarul — care muncesc cu braţele de dimineaţă până seara, n'au ce prinde. Lor li se dă în talger mămăliga care li se cuvine. Aceştia nu intră în socoteală. Vorbesc de noi, de toţi ceilalţi, care avem un simţ întreprinzător. Priveşte şi cercetează: ţăranul cela, Neculae Vlad, întinde cursa lucrătorilor lui, ţinându-i cu botul asupra blidului de mămăligă. Din munca lor îşi umple chimirul. Eu îi întind cursa: vinul şi pe dumneata. Tot aşa celor dela fabrică şi altora care câştigă bine. Mie-mi deschide cursă furnizorul meu, care pândeşte şi ţine seama: când prisoseşte afacerea şi când se apleacă gata de ducă. In primul caz scumpeşte marfa şi o subţiază în calitate, ştiind că dacă merge, merge şi băutura proastă. Dacă nu merge, nu merge nici Lacrima Cristi. In al doilea caz, aflând că sunt pe ducă, închide creditul şi mă pune sub teasc, să-şi scoată tot ce are la mine, până la un cap de aţă. Asupra lui sunt alţii şi asupra acelora iarăşi alţii. Unii zic că aşa e rânduiala biblică: peştele cel mare înghite pe cel mic. Alţii spun că omul e omului lup. Eu văd altceva. Văd oamenii cum ar fi un stup care foşneşte. Stau unii peste alţii, dar nu ca albinele, ci ca ploşniţele. Cele de deasupra sug pe cele de dedesupt, acestea pe altele care foşnesc mai jos şi aşa din ce în ce mai afund, fiecare sugând sângele altora până la o margine aproape strivită de greutatea stupului, de unde se îndestulează toate. Acolo se află un rând de albine, pus în robie, care produce toată vlaga. Dincolo nu mai este nimeni şi nimic.

— Brrr — s'a cutremurat cu oroare Ilona — mă îngrozesc de ploşniţe... Nu vreau să le mai văd... Nici să fiu... a urmat după o scurtă ezitare.

Domnul Sos a privit-o cu tristeţe prefăcută, înţelegând oroarea care se desprindea din faţă:

— Povestea mea e o vorbă ca oricare alta. Nu trebue să te sperie. Dacă mă asculţi, nu te vor mai supăra ploşniţele niciodată. Asta e lumea noastră... Smulge fără milă cât poţi, — nu sunt bani câştigaţi cu trudă. Sunt smulşi la rândul lor dela alţii. Gândeşte-te la bătrâneţe... Priveşte-mă pe mine: sunt destul de bătrân... A fost o vreme când judecam altfel... Imi plăcea felul nepăsător al prietenului meu Ben Arolyi Bey... Dispreţul lui de bani... Râsul lui de prostia omenească... Pe urmă m'am lecuit... M'au lecuit ploşniţele şi m'au învăţat şi pe mine să sug... Asta fac acum... E şi acesta un fel de a

râde de lume... Dar o fac cu cap... cu prudență... Deaceea-ți spun și dumitale, Ilona : nu pierde curajul... cu cât își vor lungi gâturile mai însetat după dumneata, cu atât vor intra mai sigur în cursă... Odată intrați, vom avea grijă să lase aici o bună parte din ceeace au supt... La urma urmei asta e meseria noastră.

Domnul Sos avea în seara aceea sentimentul plăcut că a vorbit ca un evanghelist. Domnișoara Ilona a visat în schimb noaptea întreagă că s'a transformat în pasăre și că și-a vârît gâtul într'un laț. Din pricina asta s'a și trezit spăimântată, sufocându-se în somn.

CAPITOLUL XII

In care apare aurul din California.

Intocmai cum se întâmplă căutătorilor de aur din poveştile californiene, care ajung să vadă strălucirea aurului numai după ce au văzut de multe ori desnădejdea râzându-le din goliciunea neagră a pământului, dubioasa asociaţie Coloman Sos — Ilona a întâmpinat pe neaşteptate norocul unui dever bogat, după îndelungate răbdări, împletite cu filosoficeşti cugetări. Intr'adevăr, stăruinţa celor doi prieteni — Bandi şi Laici — se arăta foarte arzătoare din punct de vedere sentimental, dar nu depăşea consumaţia obişnuită. La fel, sfiiciunea lui Neculae Vlad : scădea vădit lăsând loc prielnic curajului, cu care se apropia din ce în ce mai mult de domnişoara Ilona, — dar nu trăda niciun semn că într'o bună zi va face jertfele cele de cuviinţă. Părintele Moise şi învăţătorul Popovici nu reprezentau niciun interes din acest punct de vedere. Domnul Sos nu-i socotea clienţi, asemenea nici domnişoara Ilona. Ei erau ajutoare pitoreşti ale întreprinderii lor destul de dificile. Popovici se vădea necontestat un om atrăgător. Mustaţa lui semăna teribil cu aceea a lui „Bel Ami" de pe coperta romanului din zestrea de cărţi literare a Ilonei. Romanţele pe care le cânta din când în când cu o voce destul de falsă, dar lirică şi foarte tremurată, — făceau plăcere, însă nu aduceau nimic pe tejghea.

Rămâneau directorii de fabrică. Din felul lor de a preţui „marfa", Ilona a înţeles că au dat cu nasul prin varieteuri şi că au despre ei înşişi păreri foarte bune ca „experţi în dame". Mai ales primul director, Bitay Pal, — un bărbat brun, cu ochii negri, pătrunzători şi cu o dantură frumoasă — ştia să arate acel aer de uşoară oboseală, care ispiteşte cucoanele fără greş, întocmai cum le atrage argintul dis-

cret din firele de păr dela tâmple. (N'am înțeles niciodată dece. Nota autorului). Un chef cu oarecare răsunet n'au făcut însă nici directorii, așa că oștile stăteau față în față, cercetându-se reciproc, arătându-și armătura, sclipindu-și în lumină favorabilă spadele și ascuțindu-și dinții, fără să cunoască ceasul când începe năvala uneia asupra celeilalte.

Semnalul a fost dat printr'o întâmplare neprevăzută și anume : conferința unor delegați ai „Astrei" despre „Alcoolism și urmările lui". Conferința urma să fie rostită de un preot misionar greco-catolic, care umbla prin țară ținând predici și cuvântări. Se spunea de către unii, că acest misionar ar fi slujit sub icoane făcătoare de minuni dela mânăstirea Nicula, iar icoana ar fi lăcrimat — zice-se — văzându-l atât de slab și de pricăjit.

Având asemenea faimă și fiind într'adevăr un bărbat firav, cu chip de mucenic, de credeai că e mai mult arătare decât om, clericul putea să rostească fără minciună unele poveţe care se cuvenea să le fie date oamenilor din Bârseni mai ales în privința beției. Venind deci într'o Sâmbătă după amiază în Bârseni, împreună cu domnul advocat Ulpiu Brandza, au dat veste în sat și într'o jumătate de ceas s'a și umplut sala cea mare a hotelului comunal de lume. Era toamnă destul de târzie, vreme umedă ce îndemna la somn și ședere în casă. Domnii străini au fost călăuziți de către părintele Moise, ca președinte al „Astrei" din Bârseni și de către învățătorul Popovici care era secretar. S'au adunat toți fruntașii, în cap cu Neculae Vlad, care nu scăpa, ferit-a Dumnezeu, astfel de ocazii, ca să se arate întru toată fala sa, șezând numaidecât în banca întâia, la obștească vedere.

Se înțelege că adunarea a fost deschisă de domnul advocat doctor Ulpiu Brandza, care a vorbit ca întotdeauna, cu dragoste de popor. „Fraților — a spus domnia-sa — am venit din nou să vă aducem lumină din lumina pe care am adunat-o noi în școli și în cărți, ridicându-ne noi înșine din mijlocul dumneavoastră. Vă sfătuim să păstrați obiceiurile și tradiția satului, care sunt mândria neamului românesc, aș putea zice singurele lui paveze în contra altor popoare care-l pândesc și-l pizmuiesc. Trăind după pilda celor bătrâni ai noștri, în frica lui Dumnezeu și călăuziți de preoți cu crucea în frunte, noi românii vom supune sub picioarele noastre tot vrăjmașul și protivnicul, după cum scrie în cărțile sfinte".

Părintele Moise s'a foit în scaun, arătând mulțumire și încuviințare. Oamenii au ascultat după obicei, cuviincioși,

gândindu-se la vrăjmaşii şi la protivnicii care au să fie călcaţi în picioare fără nicio osteneală, îndată ce s'ar ivi. Le plăcea cum ştie domnul doctor Brandza să întoarcă vorba, vădindu-se bărbat înţelept şi cu mare curaj.

— Eh, degeaba — se gândeau în sinea lor — cine-i deştept, e deştept... Îi curge vorba din gură ca mierea din fagure...

— Acum are să cuvânteze clarissimul domn Ioan Alexandru Raţiu, doctor în teologie dela Propaganda Fide şi misionar apostolic, despre primejdia alcoolismului — a vestit advocatul Brandza cu glas înalt. Să-l ascultăm şi să-l urmăm întru toate pe care ni le va spune.

S'a ridicat deci clericul, ca o ramură subţire de salcie, de se mirau muierile că nu se îndoaie numaidecât de mijloc, cum era de puţintel şi firav la trup. Avea un obraz palid şi uscat, împresurat de barbă rotundă. Nasul îi era străveziu, iar ochii spălăciţi i se ridicau în sus, peste oameni, privind ceva depărtat, dincolo de tavanul hotelului comunal. Vocea îi era deasemenea puţină şi obosită, aşa că lumea a simţit îndată milă pentru dânsul.

— Beţia este o patimă cumplită — a început clericul — care ruşinează omul şi-l pune în rândul dobitoacelor. Beţia întunecă mintea şi aduce nenorocire asupra căminelor, distrugând familiile şi împingând la fapte necugetate, uneori până la crime. Câte şi câte nu s'au întâmplat din pricina acestei patimi blestemate, — a urmat a spune cu glasul său amărât clericul, torcând un fir subţire şi lung ca şi dânsul, dintr'un caier care era deajuns de cunoscut ascultătorilor,căci aproape toate conferinţele care se ţineau la sate, aveau acelaş subiect. Deaceea unii au şi căzut în toropeală plină de dulceaţă, odihnindu-se cu zâmbet blând pe buze. Lucrurile se limpeziseră demult în capul bârsănenilor. Niciunul nu s'a lăsat de băutură de pe urma sfaturilor primite şi cu ajutorul lui Dumnezeu nici n'aveau de gând să se lase. Cei care dispuneau de bani urmau să bea, clătindu-şi gâtlejurile în gâlgâiri adânci, iar cei care n'aveau, erau de felul lor antialcoolici, ţinându-se în această stare, cu gurile arse şi întru destulă mâhnire.

Clericul misionar continua să vorbească molcom, ca o mângâiere şoptită. Ajungând spre capătul cuvântării sale, a socotit potrivit să se dea pe sine drept pildă, zicând: „Aşa cum mă vedeţi pe mine oameni buni, eu n'am pus în gura mea, de când sunt în viaţă, niciun pahar cu vin.” — Părintele Moise a ridicat dela locul său un ochi pieziş spre cleric, având pe obraz zâmbet de Caiafă. Cei dimprejurul sfinţiei-sale s'au

jurat că l-au auzit mormăind : „asta se şi vede”, după care şi-a scos batista, a despăturit-o încet şi şi-a suflat cu putere nasul.

Ca oameni simţiţi şi fuduli ce erau, fruntaşii din Bârseni au poftit îndată după conferinţă pe domnul doctor Brandza şi pe clericul misionar, în salonaşul domnului Sos, să ia o gustare. Masa era orânduită din vreme : slănină afumată, brânză de burduf, salam de Sibiu şi ceapă.

După oarecare sfat ţinut pe şoptite şi în grabă de către localnici cu domnul Sos, s'a hotărît drept băutură, borviz Matild de Bodoc.

— Măcar până pleacă ăştia—a zis învăţătorul Popovici făcând semn spre avocatul Brandza şi spre cleric.

Ilona se învârtea cu figura destul de smerită împrejurul mesii, fiind instruită de domnul Sos asupra caracterului special al oaspeţilor. Prindea însă din sbor zâmbetele învăţătorului şi privirile de jar sub spuză, ale lui Neculae Vlad, care împreună cu ceilalţi oameni înstăriţi, erau şi membri în comitetul Astrei. Dealtminteri greul apăsa asupra lor, căci părintele Moise nu plătea niciodată.

— Eu blagoslovesc mâncarea şi băutura — zicea sfinţia sa zâmbind. Nu mi se şade a plăti. Cât pentru Popovici, el n'avea niciodată bani la dânsul, deoarece leafa i-o încasa nevastă-sa. Ea-i cumpăra şi ţigaretele : patru „Dame” pe zi. Vlad, Hortopan şi Briotă aveau în schimb plăcere să se fudulească, scoţând şomoioage de hârtii din buzunar şi plătind cu fală, ca să-i vadă toată lumea.

Ospătându-se în tăcere grea, străbătută rar de vorbe stinghere, clericul a lămurit câteva lucruri despre care nu se auzise încă în Bârseni nimic :

— Poporul nostru — a zis dânsul — e cuminte şi supus. Trebue sfătuit să-şi păstreze firea şi obiceiurile, cum foarte bine a accentuat domnul advocat Brandza. Iată că în Rusia se petrec în zilele acestea răscoale şi pârjoluri care ne pun pe gânduri. S'a ridicat muncitorimea din fabrici împotriva celor ce le dau pâine... S'a ridicat apoi şi slugărimea împotriva celor pe care i-a aşezat Dumnezeu să le fie stăpâni şi povăţuitori...

Cei dela masă au devenit atenţi. La început în silă, având de felul lor groază să discute chestiuni plictisitoare şi lungi, aici, unde era aşa de plăcut să dai dracului toate problemele şi necazurile. Mai pe urmă însă curiozitatea i-a aţâţat. Au întins deci gâturile, să prindă glasul slăbit de putere al clericului.

— E răscoală în Rusia? — se băgă în vorbă învăţătorul Popovici. Clericul l-a privit în treacăt.

— Da, e răscoală... Pustiire şi pârjol... S'a pus preotul Gapon în fruntea credincioşilor şi a încercat să întoarcă poporul din rătăcire, dar n'a isbutit... Acum s'a întors împotriva răsculaţilor puterea ţarului. E sminteală mare şi rătăcire grozavă. Au început şi la noi muncitorii cu greve şi cu mişcări puse la cale pe dedesubt. Umblă diavolul cu făclia aprinsă printre ei. Dumneavoastră, fruntaşii satului, trebue să povăţuiţi oamenii. Să-i ţineţi strânşi în jurul bisericii. Să împiedicaţi rătăcirile, lămurindu-i că Dumnezeu a lăsat aşa, ca unii să fie stăpâni, iar alţii servi.

— La noi nu se află asemenea sminteală — a început a combate învăţătorul Popovici, uimind pe fruntaşii gospodari cu ştiinţa sa. Mai întâi, noi suntem români cu toţii. N'avem a ne duşmăni unii pe alţii. Cunoaştem un singur vrăjmaş de moarte — şi Popovici a coborît glasul uitându-se împrejur: pe unguri. Impotriva ăstora luptăm...

Comesenii au simţit căldură şi însufleţire într'înşii.—Aşa-i, — a întărit părintele Moise gros, iar Vlad cu ceilalţi gospodari au încuviinţat din cap.

— De bună seamă că e aşa — a urmat clericul. Duşmanul nostru e ungurul. Tocmai deaceea trebue să avem grijă. Au început la Sibiu şi la Blaj unii lucrători să umble prin popor zicând că sunt socialişti. Asemenea rătăciţi trebue împiedicaţi să samene otravă între noi... Ne slăbesc rândurile.

Neculae Vlad a intrat nedumerit în vorbă:

— Cine umblă? Cum ai spus că le zice?

— Socialişti — a articulat stăruitor clericul. Socialişti...

— Cine dracu, Doamne iartă-mă, sunt ăştia?

Părintele Moise şi învăţătorul au zâmbit cu înţelesuri, dar n'au pregetat să-şi ascută urechile ca să prindă o lămurire după care în sinea lor erau însetaţi, ca unii care aveau cunoştinţe destul de vagi despre socialişti.

Advocatul Brandza a intervenit în ajutorul clericului, care-şi pierduse vocea încât abia mai putea vorbi:

— Socialiştii sunt oamenii cei mai de jos, care n'au niciun căpătâi: vagabonzi pripăşiţi prin fabrici, la lucru, cu ziua.

— Ori fi ca ăştia care au venit la fabrica noastră?...

— Curg sdrenţele de pe ei — a făcut Hortopan mişcându-se pe scaun.

— Mai rău, — a continuat advocatul Brandza. Ăştia cei

puţin îşi văd de treabă şi de sărăcie. Muncesc şi tac. Dar socialiştii s'au tresărit la minte. Ei nu cunosc deosebire dela popor la popor. Toţi muncitorii din lume să fie una, împotriva noastră, a celor care avem câte ceva... Asta e învăţătura lor.

— Ptiu, bătu-i-ar Dumnezeu !—s'a întărâtat Vlad—adică vine vorba să ne ia ce-am agonisit cu truda şi cu mintea noastră? Să nu li se aplece de atâta grăsime, a râs Vlad, rezimându-se cu temei pe speteaza scaunului. Vasăzică ăştia... cum le-ai zis domnule doctor, nu vrăjmăşesc pe unguri?

Advocatul Brandza i-a răspuns ca la şcoală :

— Nu aşa, frate Neculae... Nu aşa... Ei zic că oamenii săraci, care trăiesc din munca lor cu palma, să fie laolaltă de orişice neam ar fi. Ei propovăduesc ura şi prăpădul împotriva tuturor oamenilor cu stare, ori că-s români, ori că-s unguri, ori că-s tătari. Deci toţi săracii, contra tuturor bogaţilor, de orice naţie ar fi.

— Asta-i trădare de neam — a sărit învăţătorul Popovici înroşindu-se. Să prefere a sta alături de unguri, numai pentru că sunt sărântoci ca şi ei, în loc să stea umăr lângă umăr cu noi şi să lupte pentru idealul naţional... Trădare curată.

— Sst, mai încet — a intervenit părintele Moise cu grijă. Acum pricepem noi dece stau Duminicile şi sporovăiesc ăi dela fabrică cu săcuii dela drumul de fier şi cu d'alde Visalon Luca, a făcut cu glasul coborît. A fost la Blaj un asemenea om de nimic?—întrebă întorcându-se spre cleric.

Clericul a încuviinţat domol din cap :

— A fost în câteva zile de sărbătoare şi a uneltit prin poporul de rând.

— Român? — a întrebat părintele cu năduf.

— Român, da, — i-a răspuns clericul. A scris doar şi ziarul nostru „Unirea" dela Blaj câteva articole despre asta. Nu le-ai citit? Ori nu primeşti ziarul?

Părintele Moise n'a prea avut plăcere de asemenea întrebări. De primit primea ziarul, căci era abonat din oficiu, dar de citit, se întâmpla mai rar să-l citească. Până s'apuce a-l răsfoi, era gata tăiat ca o dantelă şi pus de preoteasă sub paharele din stelaj, ori sub căldările de apă de băut.

— Il primesc, cum să nu-l primesc — a răspuns cu glasul pe jumătate. Cine ştie cum mi-o fi scăpat...

— Caută în colecţie şi vezi, — l-a îndemnat clericul cu bunăvoinţă ...Acum două luni cel mult...

Părintele a suspinat, transpirând uşor. Unde-or fi ziarele

de acum două luni... s'a gândit în sinea sa, simţind că i se deschide în faţă un deşert mai întins decât deşertul Saharei.

— Te pomeneşti că în răscoalele din Rusia e mâna lor, şovăi învăţătorul Popovici.

— Fără nicio îndoială — a întărit Brandza. Din cele câte se ştiu până acum, toate au fost puse la cale de dânşii. Au vrut să dărâme pe ţar şi să puie la pământ nobilimea... Numai cât li s'a înfundat pe semne destul de curând. Ii sdrobeşte ţarul cu străşnicie. A pus să tragă în ei ca în vrăbii...

Clericul a deschis gura să mai spuie ceva, dar uşa salonului s'a deschis larg în lături şi domnul Sos a intrat, zâmbind vesel. In spatele lui se zăreau clienţi de seamă:

— Domnilor — a făcut cârciumarul înclinându-se — vă cer permisiunea să poftesc aici pe domnii directori dela fabrică şi pe domnii ingineri dela calea ferată, care au plăcerea să bea un pahar de vin... Dacă nu vă molestează... a urmat domnul Sos cu dulceaţă, folosind cuvinte de politeţă uzuală în societatea cultă din Bârseni.

Cei dela masă s'au simţit stânjeniţi o clipă. Clericul s'a ridicat, zâmbind către advocatul Brandza.

— Noi să ne ducem, frate Ulpiu.

— A, nu se poate — au intervenit dintr'odată domnul Sos şi primul director care intrase. Dacă plecaţi dumneavoastră, nu rămânem nici noi — a adăogat directorul încercând fără rezultat să se retragă, deoarece prietenii care erau după dânsul s'au grupat în uşă împingându-l delicat înainte. Domnul Sos a avut un moment de spaimă. Şi-a rotit ochii împrejur să vadă dacă-l ameninţă într'adevăr o dezerţiune în masă. Inţelegând că cei din spatele directorului nu vor ceda, s'a liniştit şi s'a apropiat de cleric, spre a-i uşura plecarea, punându-i pălăria în mână, ca nu cumva să se răsgândească.

— Aş fi avut o plăcere deosebită să stau cu sfinţia voastră de vorbă — a făcut directorul Bitay, ceremonios, către preotul străin. A, iată şi pe colega Brandza! Ce bucurie! ce bucurie!

Ulpiu Brandza a ridicat din umeri, arătând o sinceră părere de rău ca unul care nu dispreţuia petrecerile improvizate. Având experienţă destulă, înţelegea că aici se va deschide tămbălău şi desfătare în toată libertatea gurilor, ceeace nu era de dispreţuit.

— Nu pot rămânea, colega, e imposibil să rămân... s'a scuzat având o undă de regret în glas.

— Dacă vrei, poţi rămâne, a intervenit clericul Raţiu

întorcându-se spre dânsul. Numai cât... n'o să ai trăsură... Eu trebue să plec...

Neculae Vlad a sărit atunci, ager ca un tigru :

Dacă-i vorba de trăsură, — te reped eu până la Braşov, domnule doctor, de nici nu ştii când ai ajuns acasă... De asta să nu porţi grijă...

Având cu toţii aceeaşi dorinţă, de a scăpa de cleric şi de a păstra pe Brandza, până la urmă au isbutit să facă întocmai cum au dorit. Clericul a plecat, înconjurat de feţe pe care ar fi putut ceti oricine un tremur de nerăbdare greu de ascuns. Indată ce s'a urnit trăsura din loc, oaspeţii s'au întors în salon, bulucindu-se, ca însetaţii pustiurilor, la isvor. Domnul Sos, inspirat de un practic simţ de prevedere, a închis prăvălia, zăvorînd uşile.

— Să vie trei kilograme de vin — a poruncit Neculae Vlad, fără să aştepte intrarea în salon. Bucuria era obştească şi neînfrânată, ca într'o clasă de copii scăpaţi de pedagog.

— V'a dat gata clericul — a râs directorul Bitay... Aştia-s buni numai la îngropăciune...

Printele Moise a tuşit.

— Acolo e întristare destulă şi altminteri... Adevărat că asemenea oameni te mâhnesc şi-ţi usucă sufletul.

— Dar mi-te gâtlejul — s'a veselit Popovici. Ne uitam la dânsul şi ni se lipea limba de cerul gurii, de parcă şezum şi plânsem la râul Vavilonului, ca în priceasnă.

— Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat — a încheiat părintele Moise prohodul clericului. Nădăjduiesc că la a doua venire, când va suna arhanghelul din trâmbiţă şi ne vom scula din morminte întru viaţa de veci, asemenea oameni să rămâie în chip de duhuri la dreapta tatălui — a zâmbit cuvioşia sa către directorul Bitay Pál, care-l poftea să ia loc după cuviinţă, în capul mesii.

In salon a străbătut o undă de viaţă nouă ; ceva care semăna într'adevăr cu starea de uşurare care cuprinde pe unii oameni după scoaterea mortului din casă. Părintele Moise s'a aşezat suflând cu putere. Avea numaidecât lângă sine, deoparte pe directorul Bitay, iar de alta pe advocatul Brandza. Urmau apoi amestecaţi : inginerul Bandi dela drumul de fier, subdirectorul fabricei, învăţătorul Popovici, conductorul tehnic Kratochvill, Sorbán Pişta, contabil la fabrică, Vlad, Hortopan şi Bucur, laolaltă unsprezece persoane. Ştiind cu toţii ungureşte şi româneşte — cam la acelaş nivel — conversaţia curgea spumos, ca o cascadă de munte. In asemenea impre-

jurări trece prin oameni un fluid de frăţie şi de curaj, care spală sfiiciunile şi pulverizează rezervele pe care le-ar avea altminteri unii faţă de alţii, din cauza greutăţii de exprimare. Cuprinşi de aceeaşi nelinişte binevestitoare, — se complac într'o duioasă şi asiduă admiraţie reciprocă, găsind, întocmai ca îndrăgostiţii dela începuturile acestui beteşug, că sluţirea cuvintelor şi sărăcia ideilor e în fond o comoară de gânguriri încântătoare.

— Am o deschidere grozavă — a declarat Kratochvill privind carafa de vin de pe masă. O deschidere ca podul pe lanţuri dela Budapesta... Aceasta era definiţia lui favorită, când dorea să-şi manifeste setea... Ard în mine o mie de draci... Trebue să-i stâmpăr — a adăogat sorbind lacom un pahar de vin.

Comesenii s'au mişcat cu plăcere în scaune, simţind într'înşii ceva din setea năprasnică a lui Kratochvill.

— Clericul care a plecat, ne-a sfătuit să bem apă, a strigat Popovici, întorcând ochii spre Ilona, care a reapărut, îmbrăcată în fustă scurtă, plisată, cu bluză roşie, punctată de picăţele albe şi cu fundă mare în păr. Intrarea ei a provocat o nouă turburare plăcută în cei de faţă, aducându-le spor de înviorare. Cele dintâi pahare de vin au fost băute în tăcere, cu sete. Abia după al doilea pahar a găsit de cuviinţă advocatul Brandza să dea un răspuns învăţătorului Popovici.

— Viaţa e întocmită aşa, ca să fie din toate şi din toţi câte ceva... Clericul Raţiu reprezintă antialcoolismul şi bine face că-l reprezintă. Prin atitudinea lui participă la civilizaţia modernă cu o nuanţă, cu un ton necesar bunei armonii.

— Atunci noi suntem tot atât de necesari ca şi dânsul — a intervenit Kratochvill cu gura plină... El e tenorul, noi, băutorii, suntem başii...

— Negreşit că da — a râs Ulpiu Brandza. La drept vorbind, nu sunt cântăreţi buni cei care au câte puţin din toate glasurile... Ori tenor, ori bas....

— Bărbaţilor le şade bine glasul gros — a întărit părintele Moise, dând peste cap paharul.

Invăţătorul Popovici, care era destul de beţiv ca să intre în rândul başilor, dar avea glas subţire de tenor, căuta o ieşire spirituală din impas. Neaflând niciuna, s'a trezit pe alt tărâm.

— Mie mi-a băgat un cui în cap cu răscoala din Rusia şi cu socialiştii...

Directorul Bitay şi-a ascuţit urechile şi s'a răsucit spre Popovici:

— Cum? Ce-aţi spus?

Brandza a crezut necesar să intervie:

— S'a vorbit puţin despre evenimentele din Rusia... Părintele Raţiu spune că au apărut socialişti la Blaj...

— Hm, a făcut Bitay, privind un punct vag. Şi la Blaj? Ce să caute acolo? Să-l facă socialist pe Mitropolitul greco-catolic? — a revenit directorul cu ochii la Brandza.

— In Braşov este oarecare mişcare — a intrat în vorbă contabilul Sorbán Pişta... Sigur că tot dela cei din Rusia vine... Se vorbeşte de grevă pentru ziua de opt ore...

— Cum adecă ziua de opt ore, domnule? — a întrebat Neculae Vlad uluit. Se schimbă călindarul? Domnii dela masă s'au veselit râzând.

— Nu, frate Vlad — a intervenit Brandza — ziua de lucru de opt ceasuri... Adică să lucreze opt ceasuri într'o zi...

Acum a fost rândul lui Vlad să râdă:

— S'au ţăcnit la cap săracii — a făcut semn cu mâna... Unde o să găsească nebuni, să-i ia la lucru pe opt ceasuri?

Directorul fabricii a zâmbit nepăsător:

— La mine de bună seamă nu — i-a răspuns liniştit... Socialiştii pot striga cât poftesc. — Dacă vor, n'au decât să facă şi grevă... Ii dăm afară şi luăm alţii. Stau cu zecile de mii fără lucru...

— In fabrica noastră nu e niciun socialist — s'a fudulit Sorbán Pişta.

— Nici la noi — a întărit inginerul Bandi.

Directorul Bitay a râs:

— Socialişti nu, dar anarhişti da. Sunt ca sălbătăciunile... Abia ştiu să mănânce cu linguri de lemn. Până la socialism — he, he — mai este... Nu mi-e teamă. Am dat afară unul, care credea că-i însurat cu fabrica...

Subdirectorul Hirsch, — un blond liniştit, cu ochelari de aur, care a ascultat până acum atent conversaţia, s'a strecurat încet în vorbă.

— E destul să apară unul între ei, ca să-i agite. Cunosc problema bine... Am studiat-o cu interes... Puterea de agitaţie a socialismului e irezistibilă...

— Aber, las-o dracului de socoteală, bruder — a isbucnit Kratochvill. Astea-s aiureli de bibliofili... Oamenii vor pâine şi basta... O viaţă după nasul lor şi gata. Ce le poate

oferi agitatorul dumitale? Greve? Puşcărie? Şomaj? Eh, — să nu-mi spui mie fleacuri...

Hirsch s'a îmbujorat la faţă. Bitay Pál îl privea cu coada ochiului. Ceilalţi ascultau atenţi.

— Dacă te duci între oameni flămânzi şi le arăţi unde e pâinea, dacă te duci între oameni întunecaţi şi le arăţi unde e lumina şi dacă te duci între robi fereeaţi în lanţuri şi le arăţi unde e libertatea, — e firesc să te urmeze cu sufletul la gură, chiar dacă ar trebui să treacă peste câmpii încinse în flăcări, pe sub lovituri de bice şi prin temniţi negre... Te urmează, chiar dacă unii dintre ei ar avea sentimentul că vor muri pe drum. Preferă moartea.

— Vrei să zici că socialismul înseamnă pâinea, lumina şi libertatea? — a intervenit calm, deşi puţin încruntat Bitay Pál.

— Eu nu vreau să zic nimic — a răspuns Hirsch, alegând cuvintele. Arăt ce spun doctrinarii socialismului...Nu se poate contesta că raportul de astăzi dintre capital şi muncă întăreşte constatările lor... Vorbesc în principiu... Academic...

Bitay a rânjit puţin la Hirsch :

— M'aş mira să vorbeşti altfel. Doar reprezinţi în societate grupul lui Kraus Simon. Mă gândesc ce ar zice dacă te-ar auzi...

Hirsch s'a încălzit :

— Eu sunt om sărac. Părinţii mei sunt oameni necăjiţi din Maramureş... Nu pot trece prin viaţă fără să deschid ochii bine. Să văd. Să cercetez. Am două căi spre a ieşi din sărăcie, din blestemul talmudic al Dalesului : ori câteva afaceri bune, ori socialismul. Incă n'am ales...s'a întors râzând către Bitay... Iţi pot spune, că cea dintâi îmi pare uşoară şi plăcută. Dovadă că mă ispiteşte puternic. In schimb e foarte nesigură ; se poate răsturna sub puterea furtunii de jos. A doua, e aspră şi grea... Nu-mi făgădueşte deocamdată decât luptă şi suferinţă... In schimb biruinţa, deşi târzie, e decisivă, veşnică şi obştească, pentru toţi oamenii care muncesc.

— Daţi-le la dracu' de discuţii ! — a strigat inginerul Bandi, bătând cu pumnul în masă. Ilona !—a strigat întorcându-se spre uşă. Domnule Sos ! — a urmat a striga supărat. Vin în pahare, că turbez aici fără leac şi tămăduire !

Domnul Sos a apărut fulgerător, zâmbind larg şi dovedind îndemânare. Ilona a pătruns deasemeni ca o floare împinsă de furtună, foindu-şi fusta cochet spre directorul Bitay.

— Un cuvânt aşi mai avea şi eu de spus şi cu asta cred că putem încheia — a făcut ceremonis advocatul Brandza. Politica oficială a monarhiei este alături de Rusia în aceste momente grele. Dacă ţarul nu va răsbi să supuie pe răsvrătiţi, majestatea sa apostolică Franz Iosef îi va trimite trupele noastre în ajutor... Prin acest fapt va curma şi primejdia ce s'ar putea abate asupra fraţilor noştri din regat, unde ţărănimea e foarte înapoiată şi gata la te miri ce nebunie. Aceste informaţiuni le deţin dela Ilustritatea sa domnul Fişpan[1]) care mi-a făcut onoarea de a mi le comunica...

— Înţelepte cuvinte — a întărit Sorbán Pişta cu entuziasm.

Comesenii au luat act de relaţiile advocatului Brandza, admirându-l în tăcere şi deşertând alt rând de pahare.

— Monarhia austro-ungară e un factor de ordine în Europa — a complectat directorul Bitay, mândrindu-se că reprezintă jumătatea ungară din această formaţiune de ordine a Europei. S'a văzut şi cu ocazia asasinării regelui Alexandru şi a reginei Draga din Serbia. Bine ar fi ca naţionalităţile conlocuitoare să cultive lealitatea şi să stea strâns unite în jurul ,,ideii de stat maghiar'' — a adăogat cu uşoară ironie în glas.

Invăţătorul Popovici a simţit furnicare într'însul. Kratochvill a cârnit din nas, Vlad, Hortopan şi Bucur au plecat capetele pe masă. Domnul Sos avea un zâmbet echivoc; nu-i plăcea cum merg lucrurile. Hirsch surâdea deasemeni enigmatic, în schimb Sorbán Pişta şi inginerul Bandi şi-au scos piepturile înainte, arătând măreţie.

Advocatul Brandza a intervenit subtil :

— Dacă ar fi toţi ungurii ca dumneavoastră şi, îndrăznesc să cred, toţi românii, cum suntem noi, cei de faţă, — Ungaria ar deveni un paradis... Domnul Kratochvill e desigur de aceeaşi părere — a zâmbit Brandza spre Laici... Dânsul, e, mi se pare, ceh...

— In vinele mele curge sânge amestecat — s'a răstit Kratochvill supărat. Nu sunt ceh. Nu sunt nici ungur... In mine s'au unit toate cele zece neamuri de oameni din monarhie... Sunt un tip biologic nou : omul austro-ungar — fir-ar a dracului de progenitură — a făcut, isbind cu pumnul în masă... Un lucru e sigur : n'am vocaţie pentru mizerie... Nu-mi plac proletarii... Vreau mâncare bună şi vin cât se poate de vechi.

---

1) Fişpan = prefect

Asta s'o înţeleagă acum îndată şi prietenul nostru Sos, — s'a răţoit Kratochvill către cârciumar.

— Ura! — a strigat învăţătorul Popovici însufleţit, uitând toate supărările. Ura! să bem un ex pentru domnul Sos — a continuat strecurându-se în simpatia cârciumarului.

Domnul Sos şi-a turnat în pahar, a închinat cu toţi oaspeţii pe rând şi şi-a deschis obrazul unui zâmbet de mulţămire şi de încurajare. Cele trei kilograme de vin se băuseră ca apa. Ilona! — s'a adresat chelneriţei, care începuse a-şi pierde răbdarea — ai grijă de fleică... Şi adu trei kilograme din vinul cela acoperit cu nisip... a poruncit clipind misterios spre fată.

— Ai vin îngropat sub nisip? a făcut părintele Moise, lungind gâtul. Ce fel de vin e acela? — a întrebat înfiorându-se plăcut.

— Prea cuvioase părinte şi domnilor — a cuvântat Sos cu mândrie bine chibzuită — acest vin l-am adus cu mine când am venit în Bârseni. Nu e mult : cincizeci de sticle, care mi-au rămas mie din altă negustorie a mea. E vin de Beregszász — frate de cruce cu nectarul de Tokaj. Având plăcere s'ascult frumoasele discuţii care s'au purtat aici, vă rog să primiţi, în semn de pictenie, un pahar din această licoare galbenă ca chilimbarul şi plăcută ca băutura zeilor din Olimp — cum îmi spunea la Debreţin contele Degenfeld, distinsul meu client de acolo. Doresc deasemenea să aflaţi că am cunoscut pe regina Draga, de care aţi vorbit mai înainte şi care a fost ucisă acum trei ani la Belgrad...

Oaspeţii domnului Sos au rămas oarecum cu gurile căscate, chiar dacă unii dintre dânşii — cum era şi directorul Bitay—aveau destulă experienţă ca să nu arate uimiri neroade ca orice primitiv dela ţară. Totuşi, felul cum a dibăcit cârciumarul cotitura conversaţiei, ca şi numele eroinei dela Belgrad, au stârnit o curiozitate prea vie ca să poată fi acoperită cu uşurinţă. Deaceea domnul Sos a putut gusta odată cu paharul de vin, şi plăcerea surprinzătorului salt pe care l-a făcut în mijlocul atenţei generale, atât de regretabil risipită până atunci, în chestiuni plictisitoare de politică.

— Ai cunoscut-o pe Draga? — a întrebat învăţătorul Popovici cu ochii strălucitori şi lacomi. Unde?

Domnul Sos n'a dat prea mare importanţă celui care întreba, ci întrebării însăşi. Dânsul prefera să vorbească privind spre directori şi spre ingineri.

— Am fost la Belgrad cu un tovarăş al meu, negustor de vinuri dela Beregszász şi Tokaj. Sunt patru, ori cinci ani

de atunci — a făcut cârciumarul gândindu-se puţin... Ne-am dus la curte, unde eram aşteptaţi cu mostre de vinuri...

— Ia loc, domnule Sos, a intervenit prietenos directorul Bitay.

— Nu, vă rog, încă nu... După fleică, dacă îmi permiteţi... s'a eschivat cârciumarul cu politeţă.

— V'a primit regele Alexandru? — a întrebat Sorbán Pişta, care ardea de curiozitate.

— Da, ne-au primit: regele şi regina Draga... După amiază la şase, a doua zi dela sosirea noastră, vinurile fiind degustate şi plăcute, am fost introduşi în salonul reginei unde era şi Alexandru, — a confirmat Sos, gustându-şi cu voluptate vorbele.

— Era frumoasă Draga? — a întrebat Bitay ieşind puţin din rezervă.

Sos şi-a ridicat fruntea, aplecând ochii:

— Avea o privire pătrunzătoare până în măduva oaselor. M'am cutremurat puţin de privirea ei. Iar braţele îi erau pline, albe-roz, ca sid^eful cel mai fin — a adăogat suspinând delicat.

Comesenii au simţit uscăciune în gâtlejuri şi au rămas cu ochii pierduţi. Atunci a intrat Ilona cu un cârpător de lemn pe care erau încărcate stive de fleici grase de batal. A pus cârpătorul la mijlocul mesii şi a ieşit, întorcându-se iarăşi, ca o sfârlează, cu cele trei sticle de vin scoase din pivniţă. Interesul pentru perechea regală din Belgrad a trecut îndată, masiv şi violent, asupra batalului. Părintele Moise a reflectat în sinea sa, cât de prisos sunt în lumea aceasta toate, când e vorba de o fr ptură bună şi de un vin ca acela care-şi păstrase taina, lungime de ani de zile, în mormântul din pivniţa domnului Sos.

— La urma urmei, Draga a fost o aventurieră, — a mormăit Sorbán Pişta, înfulecând pătimaş. Cum a ajuns ea regină putea s'ajungă şi Ilona — a adăogat supărat. Ce zici domnule Sos? — şi s'a întors o clipă spre cârciumar.

— E vorba de mine? s'a răsfăţat Ilona turnând în pahare. Dece n'aşi fi putut ajunge? Regii beau, mănâncă şi iubesc ca şi alţi oameni. Doar atât că nu muncesc ca ei... M'ar fi putut iubi şi pe mine unul.

— Poate Nikita, — negustorul de porci din Muntenegru, care s'a făcut rege... Stă ziua întreagă cu luleaua în gură la fereastră şi pune vamă asupra oamenilor care vin cu vitele la obor în capitala lui — a zâmbit acrişor Hirsch.

Ilona s'a ofensat.

— Mă rog, mă rog, — eu știu cum s'a făcut Draga regină. Unul ca Alexandru puteam învârti și eu — a făcut ridicându-și nasul în vânt.

— Era cam bleg, nici vorbă, — a încuviințat advocatul Brandza... Regii și prinții din Balcani au ajuns figuri de operetă... Câtă deosebire între ei și împăratul Germaniei, sau monarhul nostru — a adăogat cu convingere adâncă. Ce prestigiu, ce autoritate!

Tăcerea destul de confuză care a urmat acestei declarații, era străbătută doar de sunetul harnic al fălcilor. Mesenii mâncau, aplecați asupra farfuriilor. Numai subdirectorul Hirsch a zâmbit subțire. Până la urmă nu s'a putut răbda să nu zică:

— Cei care nu sunt eroi de operetă, sunt eroi de tragedie... Arhiducele Rudolf, cu Maria Vecera, morți în pat, cu gâturile tăiate de brici... Eduard al Angliei, tip de șantan parizian... Leopold al Bavariei, nebun de legat... Milan al Serbiei, aventurier de roman polițist.

— Monarhia este reazimul suprem al ordinei în stat — l-a curmat cu severitate Bitay Pál, vorbind ca de pe catedră. Dedesubt: poporul. Deasupra: împăratul-rege. In spațiul dintre acești doi poli, trăim noi, burghezia, și trăim foarte bine. Cei de dedesubt ne servesc și ne slujesc o viață îmbelșugată, — cel de deasupra ne ocrotește...

— Desigur că trăim bine, — a râs oarecum supărător subdirectorul Hirsch. Își arătase dinții albi, ca de ghiață, cum face omul când râde din creer, nu din inimă.

— Trăim bine și noi și monarhiile... Dar mă gândesc că având noi o viață atât de bună, nu ne împiedică nimic s'o privim de aproape... Științific... Să vedem încotro ne duce valul celor care trăiesc în mizerie, muncind. E foarte interesant...

— Ce? — a întrebat directorul Bitay și l-a fixat surprins. Hirsch s'a rezimat de speteaza scaunului și și-a mișcat ochelarii. Era atent și întorcea directorului o privire nevinovată de copil.

— E interesant de văzut cum acționează progresul asupra instituțiilor fundamentale ale statului... Unii regi au trecut dela feudalism la capitalism...

Mesenii s'au uitat năuci la Hirsch. Ce dracu'ndrugă jidanul ăsta? — s'a gândit părintele Moise. Sorbán Pista a pufnit. Directorul Bitay însă dorea să vadă până unde vrea să meargă subalternul său.

— E un destin al lor — a adăogat cu aceeaşi nevinovăţie Hirsch, intrând din plin în curiozitatea obştească. In epoca feudală monarhii dispuneau de popoare şi de avuţiile lor, după plac. Erau stăpâni şi vistiernici. Au venit însă alte vremuri. Statele şi-au alcătuit bugete. Structura societăţii s'a schimbat devenind capitalistă. Regii s'au trezit în capul listei de salariaţi. Evident, salariaţi regeşti. Moşiile lor făceau concurenţă familiilor aristocrate. Căutând lărgirea veniturilor, moşierii s'au vârât în afaceri. Au intrat în jocul banului. Regii au ţinut pasul, pricepând interesul jocului. Partidele politice şi guvernele s'au întrecut în oferte generoase, deschizând regilor participări grase la afaceri. In schimb îşi făceau mendrele, căci prin atragerea monarhilor în hora aurului, deveneau complicii exploatării poporului. Astăzi, bogăţia regilor nu se mai măsoară după salariu, ori după moşii, ci după participarea lor în afaceri. Exemplul îl dau regii Angliei şi ai Olandei, în colonii.

Directorul Bitay Pál a avut un surâs rău.

— Pe calea acestor deducţii, însemnează că dacă ajungem prin absurd la aberaţia socialistă, regii vor deveni socialişti...

Hirsch a continuat să fie nevinovat :

— Dacă împăraţii şi regii supravieţuiesc urii popoarelor şi dacă învaţă o meserie, dece nu ?— i-a răspuns zâmbind.

Bitay Pál s'a ridicat în picioare şi a încheiat discuţia cu ton poruncitor :

— Trăiască Majestatea sa Franz Iosef !—a strigat privind în jurul său. Au sărit îndată cu toţii punând mâna pe pahare. S'a ridicat şi Hirsch, privind fără a clipi, înaintea sa. Învăţătorul Popovici s'a uitat încurcat în dreapta şi în stânga apoi a început să cânte imnul imperial... „Gott erhalte".

Doamne, ţine şi protege
Pe al nostru împărat.

Bitay Pál a rămas însă tăcut. Au tăcut şi ceilalţi, lăsând pe învăţător să se descurce singur cu cântarea. Intr'adevăr, Popovici o scrântise rău. Aproape mai rău decât Hirsch. Franz Iosef era în acelaş timp împărat al Austriei şi rege al Ungariei. Ca împărat avea imnul pe care-l cânta acum Popovici, — profund nesuferit ungurilor încă dela 1848, când Franz Iosef a înecat revoluţia maghiară în sânge. Ca rege al Ungariei, avea imnul naţional maghiar. Nu-i puteai supăra mai cumplit pe unguri, decât dacă le cântai :„ Gott erhalte", (Doamne, ţine şi protege). De protestat nu puteau protesta,

căci împăratul era şi rege. De plăcut nu le plăcea, deoarece imnul acesta evoca absolutismul vienez şi tendinţa de dominare a Austriei în conglomeratul austro-ungar. Dealtă parte, popoarele din Ungaria simţeau deosebită plăcere să lovească în ideia şovină a statului naţional unguresc, întreţinută de aristocraţia maghiară, aşa că, de câte ori li se da prilej, jucau ca nişte paiaţe tragice, pe muzica imnului împărătesc şi sub lozinca: Divide et impera. [1])

Domnul Sos a simţit că-l paşte un ceas rău auzind cum orăcăie învăţătorul de unul singur. Şi-a propus ferm să-i închidă creditul chiar din acea clipită. Străfulgerat de un gând mântuitor, s'a repezit pe uşă şi s'a întors numaidecât din odăile sale cu un gramofon cu pâlnie mare verde, pe care l-a aşezat după uşă pe scaun. Cât ai bate din palme, placa a început a se învârti sub ac, răspândind acordurile imnului naţional magiar, care a fost ascultat într'o atmosferă de obştească mâhnire, ca şi Gotterhaltele lui Popovici. Acest imn plăcea ungurilor, dar nu convenea nemţilor, cehilor, românilor şi celorlalte popoare. Batalul se sleia în gurile mesenilor şi pe cârpător, iar paharul cu vin dela Beregszász se lăsa peţit cu destulă greutate.

— Nu poţi ajunge la isbăvire fără canon, — s'a gândit suspinând părintele Moise.

Insfârşit imnul s'a isprăvit şi paharele au putut fi deşertate până în fund, ca o datorie civică faţă de majestatea sa Cezaro Apostolică, Franz Iosef. — Măcar atât, după aşteptarea întru care ne-am nevoit — a reflectat în continuare părintele Moise, ştergându-se la gură.

— Pfff! — ce vin! — a isbucnit Kratochvill privind înmărmurit paharul gol... Acesta-i ulei, domnilor, —ulei curat... Ce vârstă are? a întrebat întorcându-se spre Sos şi iradiind bucurie fără seamăn.

— Doisprezece ani — a răspuns cârciumarul, având o undă de melancolie în glas. Doisprezece ani, a repetat, gândindu-se la felul cum degusta contele Degenfeld această licoare şi comparându-l în sinea sa cu aceşti pigmei, care beau vinul de Beregszász, cum ar bea zeamă de varză.

Directorul Bitay Pal şi-a revenit încet din supărarea pe care i-o făcuseră Hirsch şi Popovici, mai ales când l-a văzut pe acesta dezorientat şi fâstâcit, din cât fusese de falnic mai înainte. S'a aplecat spre dreapta şi le-a vorbit amândurora:

---

[1]) Divide et impera = desbină şi stăpâneşte.

— Dacă ţinem la viaţa noastră de acum şi la toate bucuriile pe care ni le aduce, trebue să lăsăm deoparte orice învrăjbire între noi şi să lepădăm teoriile prosteşti... Cei de jos vor solidaritatea internaţională a proletariatului, vor socialism... Noi trebue să închegăm solidaritatea internaţională a burgheziei şi să împiedicăm socialismul... Să învăţăm din întâmplările petrecute în Rusia...

Convivii au prins cuvintele lui Bitay, ascuţindu-şi urechile. Advocatul Brandza s'a ridicat peste masă şi a întins paharul :

— Permite-mi să închin, colega... Asta e definiţia exactă a unei situaţii de fapt. Fraţilor — şi-a rotit ochii asupra mesii — un pahar pentru distinsul nostru director Bitay Pál.

Ilona a sesizat momentul şi a pus o placă nouă la gramofon, înregistrând privirea de aprobare fulger, a domnului Sos. In vreme ce paharele erau date peste cap, pâlnia a început să reverse accentele unui ceardaş. Ca atinşi de curent electric, mesenii s'au ridicat, ţopăind şi urlând. Sorbán Pişta s'a apropiat de patefon şi şi-a dat doi pumni în cap, având pornire aprigă să sfarme şi să pustiască o lume. Ca om bine crescut ce era, a început cu sine însuşi. Părintele Moise a rămas la locul său, clipind din ochi ca un viezure. Inainte de a se termina placa, Kratochvill, care stetea năuc, pe gânduri, a repezit scaunul de sub dânsul şi apropiindu-se de gramofon a pus din nou acul pe marginea plăcii, repetând ceardaşul.

— Al treilea pahar ! — a mugit ca un taur... Al treilea, să spălăm poşirca pe care am băut-o mai înainte... Domnul Sos a trecut sprinten cu sticla dela un client la altul :

— Pentru prinţesa noastră Ilona — a strigat Kratochvill, ridicând braţul în sus. Ilona a râs, arătându-şi toţi dinţii şi a pus mâna pe unul dintre paharele de pe masă. Intr'o clipă l-a şi deşertat, dovedind astfel nu numai virtute de băutoare, ci şi grabă în dorinţa de a ajunge repede la stadiul de ameţeală al cheflíilor.

Neculae Vlad şi ortacii lui începură a privi strâmb, ca unii care se înmuiau repede la beţie. Capul le era plin de băutură şi de vorbele încâlcite care s'au spus, dar în inimi simţeau bucurie şi nădejde.

— Domnii ăştia sunt oameni de ispravă — a întors Vlad cuvânt către Costea Bucur, vrând să dovedească că a priceput cele ce s'au discutat. L-au svârlit pe băiatul lui Şen-

chea pe poartă, de ţi-e mai mare dragul, a adăogat, rânjind cu plăcere.

— Nici nu mai încape vorbă — a făcut Bucur smulgându-se din toropeală. Jidanul ăsta, subdirectorul, o cam scaldă, a urmat, ca să nu se lase mai prejos de Vlad.

— Dă-l dracului—a răspuns Vlad legănându se. Puterea e la noi şi la ăştia — a arătat spre Brandza şi spre Bitay.—Cât om fi una, nu ne răsbeşte nimeni.

Hortopan, care se aplecase spre dânşii, a clipit din ochi şi a rânjit :

— Puterea-i aici, mă, — a zis bătându-şi chimirul.

Conversaţia era acoperită de gălăgia obştească şi mai ales de Sorbán Pişta, care cânta — ţinându-se pe după cap — cu Popovici, în faţa gramofonului.

Sticlele de vin de Beregszász istovindu-se, Bitay Pál a mai cerut trei.

— S'aducă deadreaptul şase ! a răcnit Kratochvill. Din acest vin nu-i va rămâne lui Sos decât o amintire, ca din regina Draga.

A început acum Ilona să cânte, cu voce plăcută de alto romanţe ungureşti, pline de nostalgia pustei. Sorbán Pişta s'a dat la o parte, trăgând după sine şi pe Popovici. Farmecul învăluitor al acestor romanţe a pătruns în suflete, ca o mireasmă îmbătătoare de garoafe. Directorul Bitay s'a cufundat în gânduri, advocatul Brandza privea în extaz un punct invizibil, Kratochvill a oftat cumplit, iar Sorbán Pişta a isbit paharul de perete şi şi-a lărgit cămaşa la gât, simţind că se îneacă. Domnul Sos priveghea atent şi încerca un sentiment de bucurie. Când a văzut cum bea Ilona, s'a spăimântat. Cu asemenea grabă, avea toate şansele s'o ia înaintea convivilor şi să ajungă prea de vreme la implacabilul sfârşit al unei beţii tari, ceeace ar fi constituit o lovitură pe la spate, în planurile lui. Deaceea i-a făcut semn şi fata s'a supus.

Dela un timp cântau cu toţii, acompaniind pe Ilona. Insuşi părintele Moise mormăia gros, cu două octave mai jos, uitându-se din când în când la ceasornic.

— Trece vremea, de parcă o duce sfântul Ilie în carul său de foc — a suspinat sfinţia sa, gândindu-se că e Sâmbătă seara şi după canoane nu are voie să mai puie în gură nici un strop de apă după ceasul douăsprezece, dar mi-te un pahar cu vin.

Petrecerea abia acum porneşte — s'a gândit amărât — şi

eu voi fi nevoit să plec. E ceasul unsprezece... Incepând din nou un ceardaş la gramofon, Sorbán Pişta a smuls-o pe Ilona dela locul ei, şi a început a bate pământul cu foc. Deslănţuirea era atât de uluitoare, că starea celor de faţă a trecut în clocot, ne mai având niciunul răbdare să stea acolo unde se afla. S'au ridicat şi Vlad cu Hortopan, pârjoliţi de ambiţie. Se cam clătinau nu-i vorbă, dar toropeala de adineaori s'a dus, măturată de vijelia ceardaşului.

Fierbinţeala chefului a pus în mişcare şi creerul părintelui Moise, care, săgetat de o ideie neaşteaptată, a scos ceasornicul din buzunar şi l-a dat cu o oră înapoi.

— Aşa, — a reflectat mulţămit — acum e zece, mai am vreme.

Cântările şi dansurile se vălmăşeau, cutremurând odaia. Venise vremea să lase la o parte şi directorul Bitay Pál rezerva sa de om umblat în lume, aşa că s'a trezit deodată în sârbă, cu Brandza şi cu Hirsch, alături de Vlad şi de toţi ceilalţi, care tropoteau din picioare ca o duzină de cai într'un grajd aprins. Părintele Moise se ţinea anevoe la locul său. Al dracului om cârciumarul ăsta — s'a gândit, sugând îndelung paharul. Ştie ce-i trebue omului la o petrecere ca asta. Are plăci cu ceardaşuri şi cu sârbe : fiecăruia ce-i lipseşte... Tiii ! da' grozavă mai e lugojana asta !—şi ochii i-au sticlit sub sprâncene, privind salturile Ilonei, care trăgea după dânsa pe Kratochvill, încercând să-l înveţe sârba.

Dulceaţa chefului a ajuns dincolo de margini, când au cântat cu toţii : ,,Ştii tu când te ţineam pe braţe'' şi ,,Nu m'abandona'' — romanţe cu text unguresc şi românesc, cărora nu le poate rezista niciun chefliu ungur ori român.Când ajunge petrecerea aici, unora le tremură inima ca piftia,altora li se topeşte ca ceara, iar altora li se umflă ca o pâine săsească. S'a ridicat deci şi părintele Moise, aducând în cor glasul său de bas. Mugeau şi plugarii, pierzându-şi glasurile în neştire, sub puterea majoră a celor care cunoşteau cântările. Sorbán Pista a mai trântit un pahar de podele, iar Kratochvill s'a răzimat de perete, cu fruntea pe mână şi a început a plânge. Hirsch zâmbea nestânjenit, văzând contradicţiile temperamentale ale lui Kratochvill : — Se vede că e un tip biologic nou, — reflecta surâzând. Dacă reprezintă în adevăr omul austro-ungar, nu poate fi decât aşa cum este : sbuciumat, descumpănit şi rabiat, ca întreg imperiul habsburgic...

Privirile lui Bitay Pál disolvau irezistibil toate şansele ţesute până atunci la Ilona, cu destulă caznă, prin ochiade

languroase, de către Popovici, Kratochvill şi Sorbán Pişta. Ilona a înţeles că intră în laţ vulturul de mare cu peştele în ghiare şi desfăşura un sentimentalism irezistibil, ca zaharina. Observând situaţia, a intrat în cor şi domnul Sos, aducând aportul vocei sale de bariton plăcut, cu rezonanţă de clopot uşor dogit.

In vremea asta, doamna Clotilda Sos sta singură în bucătărie şi priveghea cum se răspândeşte în firea ei, întreg cuprinsul vezicei biliare, căreia prostimea îi spune : băşica de fiere. De un ceas mai ales, de când străbătuse la dânsa vocea în adevăr plăcută a Ilonei, revărsarea fierei se accentuase simţitor. Participarea tuturor bărbaţilor la petrecere şi tropoteala ceardaşului au sfâşiat iremediabil vezica, aşa că biata doamnă Clotilda de Fenyvessy era albastră la vedere şi acră la trup, încât ar fi putut preface cu un strop de sânge un vagon de murături, în două-trei ceasuri.

Ne mai aflând putere să rabde, s'a dus în odaia sa de dormit şi a scos din dulap sticla cu lichior veritabil, pe care i-o adusese odată domnul Sos dela Budapesta şi pentru care făcuse atunci scandal, aruncând-o de ici colo. Era un chartreuse galben, pregătit cu ştiinţă tainică de călugării catolici din Tarascon. Asemenea băutură nu se găsea nici la Braşov, după cum spusese domnul Sos. Desfăcând sticla, doamna Sos şi-a turnat un pahar şi l-a băut cu lăcomie, primind pentru această profanare pedeapsa cuvenită. S'a cutremurat şi s'a înecat, trebuind să se aşeze numaidecât pe scaun, să-şi vie în fire. După cutremur şi înec, a simţit însă căldură şi lunecare de vis spre alte tărâmuri, fiind cuprinsă de o stare fericită, cum nu avusese de ani de zile. A privit cu mirare sticla şi a mai turnat un pahar, pe care l-a băut încet, sorbindu-l pe îndelete. Căldura şi veselia dintr'însa au sporit îndată. Ceeace i se părea ciudat, era sentimentul că toate ascuţişurile minţii şi ale inimii i se netezesc treptat, devenind rotunde şi moi. După asta a observat cu destulă voe bună că-i pătrunde în creer o licoare uşoară şi mângâetoare, care-i dizolvă pe nesimţite judecata în ape vii şi colorate. In această licoare s'ar fi înecat cu frenezie, toată. Al treilea pahar a împlinit cu prisosinţă dezagregarea doamnei Clotida Sos de Fenyvessfalva. Ardea acum ca un cuptor încins şi se visa amazoană, călare pe un armăsar turbat, gonind prin pustă, alături de faimosul haiduc Rozsa Sándor.

In această stare, au pătruns la dânsa accentele de serenadă veche ale romanţelor :,,Ştii tu când te ţineam pe braţe''

şi „Nu m'abandona". Auzindu-le, doamna Sos s'a săltat de pe scaun ca o libelulă şi a pornit cu aripile întinse spre salon. Exact în clipa când, isprăvind romanţele, Sorbán Pişta turna pe pâlnia gramofonului o sticlă cu vin, iar directorul Bitay vâra un pachet de bancnote în aceeaşi pâlnie şi răcnea :

— Cântă ţigane ! —

a intrat pe uşă Clotilda Sos, având asemenea aprindere în obraji şi în priviri, că sub puterea ei a încremenit toată lumea în poziţia în care se afla. Noroc că apucaseră să introducă şi Brandza, cu Neculae Vlad, câte un şomoiog de bani în pâlnie, altminteri înlemneau cu hârtiile în mână.

— Clotida ! — a strigat domnul Sos ca înjunghiat. — Nu ţi-am spus?...

— Kuss, elefantule ! — a ţipat doamna Sos cu glasul răguşit. Rotind apoi ochii asupra celor de faţă a continuat demnă, ca o prinţesă ofensată :

— Vreau să cânt „Nu m'abandona"...

Fără să aştepte un cuvânt, visătoare, ca trăind în altă lume, nevasta cârciumarului a început să cânte. Cel dintâi care şi-a revenit din uluială a fost Sorbán Pişta. A început s'o acompanieze entuziasmat. Socotind clipa favorabilă unei îndulciri a relaţiunilor cu intratabila aristocrată, învăţătorul Popovici l-a însoţit fără zăbavă. Indată au urmat să cânte cu toţii. Ilona, spre care doamna Sos n'a aruncat nicio privire, şi-a turnat în pahar, a băut şi a învârtit manivela gramofonului schimbând acul. Când s'a terminat romanţa şi Sorbán Pişta s'a repezit cu Kratochvill la doamna Sos s'o ridice în sus, în mijlocul uralelor, gramofonul a început ceardaşul. Domnul Sos apucase să-şi şteargă sudoarea de după urechi şi-şi revenise binişor. S'a apropiat deci de gramofon şi ştergând urmele vinului a scos banii din pâlnie, privind semnificativ spre Ilona, care nu-l slăbea din ochi. S'a lansat ceardaşul, iar urletele au săltat cârciuma dela pământ. Părintele Moise şi-a consultat ceasornicul. Arăta douăsprezece. L-a dat din nou cu un ceas înapoi. Cine dracu a mai inventat şi porcăria asta de ceasornic — a mormăit, bând un pahar cu vin.

Bitay Pál dansa cu Ilona, căreia i-a strecurat o sută de coroane în mână. Insfârşit, un bulgăre de aur, a zâmbit fata, bucuroasă că nu a văzut-o Sos. Directorul îi spunea că nu mai pleacă noptea asta la Braşov.

— Dacă mă primeşti, rămân la tine — a făcut tandru, clătinându-se uşor.

— Oh, a zis Ilona, plecând ochii, fără a răspunde precis. Doamna Sos trecea dela unul la altul, deslănţuindu-se cumplit. Alt rând de bani a intrat în pâlnie. Sorbán Pişta se sbuciuma de unul singur în mijlocul odăii strigând :

— Nu murim niciodată !

In clipa asta s'a produs catastrofa. Cele două geamuri dinspre stradă, acoperite cu perdele, au zornăit spăimântător, iar spaţiul afumat al salonului a fost străbătut de două pietre mari, negre, sinistre, ca doi lilieci...Una a pocnit în masă, spărgând sticle şi pahare, cealaltă l-a lovit pe Kratochvill, care dansa cu doamna Sos, nimerindu-l între umeri. Din uliţă s'au auzit strigăte de femei :

— Aşa, porcilor... Petreceţi cu curvele, fire-aţi ai dracului... Două noi proectile au isbit în geamuri, căzând lângă masă. Acul gramofonului, ajuns la marginea plăcii, a dat un sunet strident, sluţind câteva tonuri, ca o batjocură neaşteptată. Domnul Sos a înţeles că s'a deschis pământul şi că se cufundă în adâncuri, cu prăvălie, cu Ilona şi cu întreg viitorul său bine chibzuit.

— Cel puţin dacă ar rămâne Clotilda deasupra — a murmurat resemnându-se filozofic... Poftesc singurătate şi mai ales să n'o văd lângă mine, sculându-se din moarte, la a doua venire...

* * *

A doua zi după amiază, cârciumarul umbla prin salon ca un turist melancolic printre ruinele oraşului Pompei. Scandalul făcut de nevasta învăţătorului Popovici şi de preoteasă, depăşea pagubele, care în definitiv au fost plătite cavalereşte de domnul director Bitay Pál. Necazul era că satul întreg fierbea de svonuri şi de bârfeli, care ating grav prestigiul comerţului. Asta îl durea îndeosebi pe domnul Coloman Sos, căci nu putea să întrevadă în niciun chip, ce se va întâmpla de acum înainte cu negoţul lui. Având vrăjmaşi ca preoteasa şi ca nevasta lui Popovici, la care se adăogau soţiile lui Hortopan şi Bucur, situaţia nu era tocmai uşoară.

Pe deasupra, incidentul cu Ilona. Evident că dumnealui nu s'a gândit să împartă cu fata, pe din două, câştigul chefului.

— Dumneata urma să-ţi primeşti partea dacă petre-

ceai noaptea cu Bitay — i-a replicat mânios. Nu sunt eu vinovat de cele ce s'au întâmplat... Crezi că n'am văzut când ți-a dat banii ?

— Ești un mișel — a țipat Ilona plângând... Negustor de carne vie... Să-mi dai partea mea, că dacă nu, ies în stradă și strig... Vrei să-mi câștig pâinea din prostituție? M'ai folosit ca momeală ca să jefuiești clienții !...

— N'o faci întâia oară — a replicat domnul Sos dându-și arama pe față. Primește o sută de coroane și cară-te...

Ilona s'a repezit și l-a sgâriat. Domnul Sos i-a dat o palmă. Despărțiți de Clotida, care era într'o stare de nespusă înduioșare — Ilona și-a luat boarfele și a ieșit plângând cu sughițuri, în ulița mare, să aștepte o căruță de ocazie.

— Asta-i curva dela cârciumă — a făcut nevasta lui Hortopan către Suzana lui Bucur, cu care se ducea la domnul Sos să vadă numaidecât ce s'a petrecut... Ptiu, putoare !— au scuipat din depărtare, văzând că se cațără ca o pisicuță deasupra bușteanului lungit pe telega unuia dintre cărăuși care mergea la Brașov.

— Cum le-o fi plăcând bărbaților asemenea znamenii slabe, soro? — a făcut Suzana pipăindu-și șoldurile grase... Asta nici nu-i muiere... Fir'ar ai dracului de dobitoci... a murmurat încredințată că bărbații s'au smintit la cap, devenind din două una : ori nebuni, ori măgari.

CAPITOLUL XIII

In care umiliții pământului caută să iasă din beznă.

In seara când s'au dus întâia dată Gheorghiță al Catrinii cu Ion Ceapă, la taica Visalon și i-au spus toate câte se întâmplaseră de vreo săptămână încoace, povestea s'a lungit destul de târziu în noapte, mai ales că se aflau de față și Tudorică Șenchea și Tănasie.

Vremea fiind caldă, Firuca sta în odăița cealaltă cu copilul. Bărbații puteau povesti, fără să stingherească somnul ,,puiului de om'' — cum îi zicea taica Visalon nepotului său Traian. Mai târziu, când începea frigul, se adunau cu toții aici în odaia asta, grămădindu-se lângă vatră. In odăița cea mică nu era sobă, așa că nu putea fi vorba de foc.

— Acuma ce zici dumneata să facem? — a întrebat Gheorghiță, după ce au istorisit, împreună cu Ceapă, cum a dat fabrica afară douăzeci și cinci de lucrători și cum s'au înțeles bogătașii în privința lucrului la câmp. Eu cred că ăștia stau de vorbă cu diavolul de-i sfătuiește — a urmat Gheorghiță. Altminteri de unde să iasă asemenea ticăloșie? Doar îs oameni și ei.

Taica Visalon a ascultat liniștit cele povestite de Gheorghiță și de Ion Ceapă. N'a apucat să dea răspuns, căci s'a ridicat Tudorică Șenchea de pe scăunel, ca un arc de oțel. Era un flăcău potrivit de stat și prea întunecat pentru cei douăzeci și șapte de ani pe care-i avea. Moștenise ceva din înfățișarea sburlită a lui taică-său. Părul îi sta în coamă, iar privirea-i era tăioasă și pătrunzătoare. Se pare că avea în schimb inimă păcătoasă, ca maică-sa, încât era destul de greu să se dumirească cineva ce fel de om e într'adevăr. După chip, — fugeau de el mai ales două rânduri de oameni : mincinoșii și fetele cele iubitoare de priviri galeșe. Cei dintâi, pentru că li se părea că-i pătrund ochii lui Tudorică drept în miezul minciunii, celelalte

pentru că asemenea priviri cum doreau ele, nu puteau găsi la dânsul. Decum deschidea însă gura şi spunea o vorbă, cu glasul lui dulce ca o coardă adâncă de alăută, înţelegeai că înfăţişarea sburlită acopere o inimă de aur. Asta se vedea mai ales la necaz, Tudorică neputând îndura suferinţele altora, fără să se cufunde numaidecât şi el unde erau mai adânci, ca să scoată pe alţii. Taica Visalon îl iubea cu patimă. Neculae Şenchea se uita mirat şi cu oarecare teamă: flăcăul lui avea un fel de a fi, care-i depăşea înţelegerea.

— Azi la prânz m'au dat şi pe mine afară—a zis Tudorică, vorbind de gândeai că zice din alăută.

Ion Ceapă s'a crucit:

— Pe tine, Tudorică?

— Pe mine, Ioane... După ce aţi plecat voi, m'am dus la directorul, că, ştii, că zicea mereu, că eu sunt om de bază acolo...

— Apoi şi eşti,—a strigat Ceapă însufleţit... De câţi ani lucri la ei?

— Merg pe şapte acum — a răspuns Tudorică. M'am dus la director şi l-am întrebat dece lasă atâta lume pe drumuri în prag de toamnă?

Directorul a zâmbit la mine:

— Ce e Tudorică? Ai vreun frate ori vreo rudă printre ei?

— N'am, nici frate nici rudă — am zis. Am văzut numai că oamenii plângeau la poartă... S'au lăsat jos pe un trunchi şi plângeau acolo fără cuvânt. Oameni în toată firea, pe care i-am privit eu luni de zile cum au muncit... Ştiu câţiva care nu mâncau nimic altceva, fără numai mămăligă rece şi ceapă. Işi făceau mămăliga Duminică seara, acolo în pădure şi o aveau săptămâna întreagă. Banii îi trimiteau acasă la copii.... Apoi nu-i omeneşte să-i lăsaţi pe drumuri.

Directorul a zâmbit şi mai tare:

— Tudorică—a zis—pe tine te-am făcut mecanic. Ai leafă bună...

— Cum am leafă bună? l-am întrebat.

— Mai bună ca alţii....

— Păi nu-mi ajunge nici mie. Dacă n'ar aduce şi tata câte ceva, nu ne-ar ajunge. Apoi, cu una, cu alta, stau în fabrică patrusprezece ceasuri pe zi.

Când a auzit de tata s'a supărat:

— Eh, lasă acum povestea. Ce vrei?

— Vreau să vă rog să-i luaţi îndărăt... Măcar pe unii care n'au nici atâta ca să se ducă acasă.

Directorul s'a ridicat de pe scaun şi a venit spre mine:
— Dacă ţi-e cald la cap Tudorică, fă o baie rece şi caută tămăduire. Nu-s de nasul tău socotelile noastre.
Vorbele astea m'au întărâtat:
— N'or fi de nasul meu, dar atâta pricep, că avem de lucru la fel ca şi mai înainte, — i-am răspuns destul de liniştit. Dacă au trebuit până acum atâţia lucrători, de bună seamă că şi de aci înainte vor trebui tot atâţia. Cine să muncească? Când am zis vorbele care vi le spun acuma, s'a răstit la mine:
— Unde te trezeşti, mă? Ţi s'a urât cu binele? Pleacă la lucru! — a strigat dintr'odată arătându-mi uşa.
Eu am stat în loc. Mi s'a tulburat mintea auzind cum strigă.
— Eşi afară, n'auzi? a poruncit din nou directorul uitându-se la mine mânios. Nu ştiu ce-o fi citit în ochii mei, că s'a dat un pas înapoi. Văzându-l aşa, mi-a venit o silă, ca de un lucru care-ţi face greaţă.
— Dă-mi dreptul meu că mă duc, am răspuns, ridicând şi eu glasul. Nu înţeleg cum mi-a venit de am trântit pumnul în masă, că au sărit călimarele în sus. Atunci s'a repezit la sonerie şi a apăsat cu putere. Au venit îndată nu unul, nu doi, ci vreo patru inşi, bulucindu-se pe uşă.
— Daţi afară criminalul ăsta! — a strigat, privindu-mă urât. Lup în piele de oaie! a urmat să strige ca apucat de friguri... Afară!
Indată m'au împresurat slujbaşii, care nu-şi puteau veni în fire văzând asemenea întâmplare. Se uitau la mine pe furiş spăimântaţi. Mi-au făcut socoteala, au intrat la director, iar au socotit, iar au intrat şi la urmă mi-au spus să plec că-mi trimit banii mâine. N'am vrut să ies. M'au luat pe sus. A venit Ghioca, şeful paznicilor, şi mi-a rânjit în obraz: — Am spus eu să nu ţineţi aici pui de năpârcă. — Mi-a pus mâna în ceafă şi m'a împins afară. N'am apucat decât să-i fac lui Ghioca un semn din jos de steaua pe care o are în frunte dela taica Visalon. I l-am făcut în vârful nasului. Acum sânt aci... Tata s'a pus în pat.
In odaie s'a lăsat tăcere. Sub lumina gălbuie a lămpii de gaz din perete, oamenii păreau din altă lume. S'a deschis uşa şi a apărut Firuca, arătând mirare:
— Aţi tăcut dintr'odată... Credeam că nu mai e nimeni.
Firuca împlinea douăzeci şi unu de ani, dintre care trei de văduvie. Era înaltă şi subţire. Purta în cap năframă de

culoare închisă, imprimată cu flori în care se amestecau, după gustul fabricanților, culori destul de violente.

Taica Visalon s'a întors spre dânsa și a întrebat :

— Doarme?

— A adormit...

— Du-te și te culcă... Noi mai zăbovim...

Tudorică a aruncat o privire grăbită spre Firuca. Gheorghiță a zâmbit, iar Ion Ceapă a rămas cu ochii țintă la ea, uimindu-se.

Tănasie s'a ridicat, și cercetând ciubărul în care țineau apa de băut și-a făcut de lucru, ieșind la fântână.

— Noapte bună, — a zis aproape șoptind Firuca.

Tăcerea care s'a lăsat acum era mai grea decât cea dinainte. Rămăsese în odaie ceva din tristețea fără glas a Firucăi.

Intrând Tănasie cu ciubărul de apă, a găsit cu cale să stea chiar lângă ușă și să se minuneze :

— Multe nopți am văzut în zilele mele, dar ca asta mai puține — a făcut oftând. Atâtea stele sunt, de parcă au scos pui cele care erau până acum...

— La noi, spun bătrânii că fiecare om își are steaua lui — s'a trezit vorbind Ion Ceapă, din cât era de necăjit...

— O fi având, — numai că steaua stă acolo, iar noi aici — l-a luat la vale Gheorghiță.

Visalon Luca s'a ridicat și a ieșit în prag. S'au ridicat și ceilalți doi, urmându-l oarecum mirați. Era într'adevăr o puzderie de stele pe cer, că nu puteai privi în sus fără a simți furnicare ciudată de bucurie în suflet. Licăreau zâmbind cu prietenie și-și ofereau lumina puțină dar plină de vioiciune încântării oamenilor cufundați în bezna pământului.

— Unii zic că știu ceti în stele — a făcut sfios Ion Ceapă.

Taica Visalon a zâmbit prin întuneric :

— Am pomenit și eu din ăștia — a răspuns urmând să privească parada strălucitoare a nopții. De cetit poți ceti mersul lunilor și al anilor, dar soarta degeaba ți-o cauți în stele... Soarta omului e cum și-o face...

S'a întors în odaie și s'a așezat la locul lui. Gheorghiță și Ceapă au rămas în picioare. Tudorică sta lângă masă, iar Tănasie s'a tras lângă vatră :

— Cum zici că a fost treaba cu Vlad și cu ceilalți, Gheorghiță? — a întrebat Visalon, uitându-se la cei doi ortaci.

— Cum ți-am spus, taică Visaloane — a răspuns Gheorghiță... Din cât am priceput, s'au înțeles să nu mai plătească

muncitorii cu ziua... Eu unul nu mă duc să lucru la ei nici în ruptul capului, cu aşa tocmeală... Zi şi dumneata : Cum să coseşti un car de fân în dosul Muscelului? Iţi trebue trei zile. Vasăzică în trei zile iei plata pe o zi... Asta-i hoţie mai mare ca toate....

— Am auzit că au făcut preţuri şi pentru munca pe care o împlinesc ei cu carul şi cu uneltele lor — intră în vorbă Tudorică.

Gheorghiţă a tresărit :

— Cum adică?

— Aşa, că dacă-l cheamă unul care n'are vite şi plug, să-i are o jumătate de pogon — s'au înţeles să ceară preţ în bani ori în bucate, la fel. Nu poţi afla deslegare nicicum. Trebue să te supui în voia lor. In toamna asta pleacă la slujit o grămadă de bârsăneni...

— Asta nu — a răbufnit dintr'odată Visalon. Mă Gheorghiţă — a făcut bătrânul, ridicându-se — să despicăm pe dracu' în patru şi să încropim două-trei pluguri, cu cai. Eu am un cal. Tu încă ai. Mai vorbim cu unii dintre cărăuşii de buşteni, care-s oameni de înţeles şi punem cal lângă cal. Dacă facem trei pluguri şi trei grape, dăm vestire la sărăcime că lucrăm noi cu învoială cinstită. Tu ce ai de gând, Tudorică? — s'a întors spre feciorul lui Şenchea.

— Aşa cum am hotărît, taică Visaloane. Mă duc la Braşov şi caut undeva un loc de mecanic... Mă cam încurcă tata, că-i beteag. Când a auzit ce-am păţit la fabrică, s'a pus în pat. Nu-i vorbă, abia se mai ţinea pe picioare şi altminteri...

— Da, da — a făcut întunecându-se Visalon. Il îneacă năduful... E greu cu Neculae acum odată...

Gheorghiţă se înviorase :

— Bine te-ai gândit, taică Visaloane... Tiii ! că nu mi-a trecut prin cap asemenea părere ! Mă Ioane, — s'a întors către Ceapă — tu, acuma ce faci? Ion Ceapă a oftat. Visalon Luca se uita la el stăruitor :

— De unde eşti, Ioane? — l-a întrebat încet.

— Din Agriş — din Munţii Apuseni.

— Eşti însurat ?

— Nu-s, — a răspuns grăbit Ceapă. Am acasă pe taica şi pe mama...

— Aşi vrea să-l ţin aici — a sărit vioi Gheorghiţă. Nu ştiu cum, parcă-s alt om cu un ortac ca ăsta lângă mine... S'a îmbulzit într'ăia dela fabrică de gândeai că acum îi împinge în pădure cu buşteni cu tot.

Visalon Luca a urmat a-l privi pe Ceapă :

— Să stea dacă poate. D'aia l-am întrebat de-i însurat ori nu. Un om care se pune împotriva nedreptăţii face cât o mie de ăilalţi... Unii parcă-s făcuţi din cremene, — alţii din mălai ţinut în apă clocită.

— Is necăjiţi, taică Visaloane — a intervenit Tudorică.

— Dacă-s necăjiţi, să se ia de grumaz cu cei ce-i asupresc — a mârâit taica Visalon, supărat că nu poate striga din cauza copilului. Nu să stea ca Tănasie ăsta, — om să doboare un munte şi-şi pleacă fruntea ca vita de jug.

Tănasie s'a mişcat în loc şi a vrut să zică ceva.

— Lasă Tănasie, că nu eşti fată mare să-ţi cârneşti nasul la orice vorbă. Voi nu pricepeţi mă, că noi, ăştia sărmanii, nu ne mai putem mişca altfel decât după voia asupririi? Nu vedeţi că suntem legaţi în chingi ca boii la tăiere? Vrem o bucată de pită — trebue să muncim cât pofteşte fabricantul ori cât cere bogătaşul. Ne betejim? Murim neîngrijiţi ca nişte câni. Trebue să ne băgăm datori ca să plătim popa şi să dăm rachiu la oameni, c'aşa e rostul. Apoi asta nu poate merge până la sfârşitul veacurilor. Dacă pleci capul în faţa bogatului care-ţi suge vlaga din tine ca să-i prisosească lui, mai întâi îţi pune după gât căpăstru. Dacă-l pleci mai tare, — se aşează şi el asupra ta. Dacă te încovoi înainte, — îţi mai ridică în spinare şi pe nevastă-sa şi copiii şi căţelul şi purcelul. Câinele bogatului şi purcelul lui se află în cinste mai mare ca sluga. Când ai căzut în genunchi, — nu te mai ridici. Trebue să vie să te ridice ortacul care şi-a ţinut cerbicia în virtute şi a asvârlit căpăstrul cât colo, dela încercarea cea dintâi când era să-i fie pus după cap. Aşa să ştiţi... a făcut taica Visalon mârâind printre dinţi. Am vorbit o vorbă, Gheorghiţă — a urmat revenindu-şi apoi la glasul obişnuit. Facem cum am vorbit. N'avem pe nimeni în lume fără decât pe noi singuri.

— Poate ne ajută Dumnezeu, a oftat Ceapă.

Taica Visalon a tresărit :

— Bag de seamă că-i ajută tot pe ăia... N'am văzut încă om sărac ridicat din robie de el. Asta-i vorbă de babe, Ioane. Ne trebue trei rânduri de pluguri? Ne trebue. Ţi le arată Dumnezeu unde sunt? Ba. Face el dreptate : să mai ia dela Vlad să-ţi dea ţie? Ba. Opreşte el hoţia asta, ca să sugă bogătaşul vlaga tinereţii şi a bărbăţiei din câteva rânduri de oameni, spre a trăi în desfătare unul singur? Ba. Atuncea îţi spun eu : plugurile le rostuim noi cum om putea. Le fac eu aici în rotăria mea. Caii îi punem alături, care avem câte unul şi

întocmim trei perechi... N'ai de lucru acum. Vei lucra şi tu cu un rând. Asta-i socoteala...

Un fluid ciudat trecea prin odaia lui taica Visalon, aducând limpezire şi îmbărbătare.

— Taică Visaloane, — Gheorghiţă, — a intervenit cu glasul lui învăluitor Tudorică... Ceapă poate sta la noi... Dacă apuc să mă duc la Braşov, are loc bun.

Cocoşii, care dau glas în miez de noapte, cântau prelung strigările lor cele din veac, când au ieşit oaspeţii dela taica Visalon din odaie. Cerul era parcă mai înstelat ca înainte. Mii şi mii de licăriri blânde, zâmbitoare, ca ochii de copil, trimeteau surâsuri pline de bucurie plină asupra oamenilor, îndemnându-i să privească fără sfială drept în sus. Cei trei bărbaţi au simţit nelămurit bucuria spaţiului imens, în care se putea răspândi liber tulburătoarea încredere sădită în ei de glasul dârz al minunatului moşneag, taica Visalon Luca.

Ion Ceapă se mutase în căsuţa lui Neculae Şenchea. Flăcăul acesta din Agrij era cam de vârsta lui Tudorică; avea douăzeci şi opt de ani. Blond, cu părul moale şi cu o mustăcioară subţire, Ion Ceapă era înalt şi mlădios, râdea uşor şi învăluia lumea într'o privire la fel de prietenoasă pe cât era de hotărîtă. Neculae Şenchea urma să zacă în pat, tuşind şi slăbind. Ochii i se cufundaseră în cap, iar pielea i se uscase pe umerii obrajilor, ca o rufă galbenă pe gard.

Ceapă se scula dimineaţa la patru şi într'o jumătate de ceas punea curtea în mişcare, de credeai că-s zece oameni, nu unul. La cinci ieşea pe poartă, după cum era înţelesul de cu seara : ori la câmp, ori la vreascuri, în Pârâul Ghincăi.

Când nu era tocmit nicăeri, ori se făcea de ploaie, lua pe umeri grapa, ori o roată şi se ducea la taica Visalon să meşterească. Uneltele erau vechi şi putrede. Lucru de strânsură, cârpit, înădit, legat în sârmă şi bătut în cuie. Totdeauna se găsea ceva de făcut la ele. Flăcăul avea însă curaj şi plăcere într'însul. Măcar de ar fi fost cât de mulţi în Bârseni, să puie căciula pe-o ureche şi să plece la treabă, fluierând ca Ion Ceapă, de parcă era cel mai bogat om din sat.

— Mie nu-mi pasă, mă — zicea cu nepăsare către cei care-l priveau miraţi. Bogăţia mea-i aici, în mâinile astea... îşi arăta braţele cu fală. Cu ele muncesc ; cu ele plesnesc şi cu ele strâng în braţe pe cine iubesc, — râdea, clipind ştrengăreşte din ochi.

Sărăntocii erau însă legați la ochi și orbecăiau în neștire. Vedeai pe câte unul cum aleargă la taica Visalon, ori la Gheorghiță.

— Arați-mi jumătatea de pogon, Gheorghiță... Oi potrivi cum oi putea și plătesc până'n anu nou...

— Aduceți-mi un car de vreascuri, taică Visaloane. N'am bani acum, dar îi fac... Mă duc cu nevasta și cu copiii unde-oi nimeri și adun... Nu mă lăsați.

Alții se codeau, copleșiți de îndoială.

— Mă Iosife, eu unul nu mă stric cu Hortopan, nici cu Bucur. Nu-mi vine mie a crezare că are s'o scoată la capăt taica Visalon cu socotelile lui... Eu calic, tu calic, el calic. Trei calici laolaltă, tot aia face... Nu putem trăi noi fără oameni cu putere și cu cuprindere... Asta-i lege... Așa ne-am pomenit.

— Apoi nici vorbă, Vasile, cam așa e cum zici tu... Acu, s'au pus pe vrajbă... Ne-om da de partea lui taica Visalon, — ne punem pe cap bogătașii. Il răpun ei pe Visalon, rămânem în drum... Hai la Hortopan.

— Ce-i mă, prăpădiților? — striga Hortopan la dânșii. Vi s'au lipit flămânzările de spinare, ai? Cărați-vă la Visalon... Dumnezeii voștri de pârliți...

— Noi n'avem aface cu Visalon, jupâne, — ziceau umiliți lucrătorii... Noi așa știm: să lucrăm la oameni cu stare. Ei ne ajută. La dânșii găsim o bucată de pâne...

— He, he, — fire-ați ai dracului, — v'ați lecuit, hai? — se răstea Hortopan. O să-și roază unghiile nebunii care și-au făcut de cap...

Sărmanii stăteau cu capetele aplecate așteptând porunca.

— Până acum am fost om de omenie cu voi. V'am miluit — se rățoia bogătașul mânios. Acum gata: asta-i munca, asta-i plata! Cui nu-i place, drumu!... Poarta-i deschisă...

Când îi vedea Bucur intrând pe poartă, răcnea de lângă șură:

— V'ați dus la țâcnitul cela bătrân să vă are? He, he, he... Bun de tot... Trăsni-v'ar Dumnezeu de golani, — mârâia apoi privindu-i întunecat.... Eu n'am trebuință de voi... Găsesc oameni câți poftesc... Cărați-vă. Și să veniți la iarnă după mălai. Paștile și anafura cui v'a închinat!...

Iacă, nu-i bine deloc cum merg treburile. De arat, ară el taica Visalon. Ară și Gheorghiță. Ară și veneticul cela de Ion Ceapă. Adevărat, că plugurile și grapele lor nu-s unelte să le duci la expoziție. Caii la fel: stau coastele pe ei, ca brazdele în câmp uscat. Unde se află unelte ca ale gospodarilor de frunte

şi cai ca ai lor! Mai mare dragul să ieşi în hotar cu ei. Vorba e că nimeni n'are bani să plătească acum... Dacă te duci la Hortopan ori la Briotă, îţi face treaba şi ţi-o socoteşte în zile de lucru, pe care le împlineşti la primăvară. Dar lui Visalon ce să-i lucri? Că n'are nimic. Lui trebue să-i dai bani. — De unde bani? Pe ce să-i faci? Nu-i vorba, Visalon aşteaptă. Dar datoria-i datorie... Cată s'o plăteşti. Apoi şi ăştia care au fost daţi afară din fabrică, s'au aşezat în sat ca muştele pe baligă. Nu mai poţi încăpea de ei nicicum. Iarna-i la uşă. Ce dracu' ne facem?... Asemenea sfaturi urmau în destule căscioare de oameni necăjiţi din Bârseni.

Drept este că se abătuse val şi supărare şi la taica Visalon Luca. Imperechiase omul nişte cai, ca şi Gheorghiţă, dar slabă pricopseală de pe urma lor. După cum se pornise pe treabă moşneagul, ar fi făcut pe dracu'n patru să are, să grape, să samene şi să svârle sub nasul bogătanilor ardei pisat ca să-şi aline ura. Despre partea banilor parcă nu era în minţile lui, aşa-i păsa de puţin că nu plătesc oamenii. Mai amar îl copleşea ciuda când vedea cum se duc unii şi alţii ca nişte lingăi, ca să se roage de gugumanii ceia bogaţi, frângându-se de şale şi stând la uşa lor cu capetele aplecate ca nişte robi.

— Nu mi-au plăcut în veac bărbaţii care stau în lume ca salcia plângătoare lângă iaz — a zis Visalon către Ion Ceapă într'o seară. Te uiţi şi vezi cu ochii cum se ridică bradul, drept în sus, săgetându-şi drum cât simte el trebuinţă pentru răsuflarea lui. Te uiţi şi vezi stejarul, lărgindu-se în margini, vârtos ca cremenea şi aspru de-ţi strâmbă gura săcurii când o isbeşti în trunchiul lui. Toate se înalţă şi se ridică, luându-şi din lume atâta cât le cere viaţa. Se înalţă şi se ridică fără înduplecare. Numai vitele cele necuvântătoare merg în patru picioare şi stau cu capul aplecat. Aşa e rostul lor. Asemenea vitelor, salcia plângătoare se smiorcăie lângă apă, ca un lucru de prisos, aducându-ţi aminte de ţintirim.

Ceapă a oftat:

— E asuprire, taică Visaloane...

— Asuprire? — a zvâcnit moşneagul. Ce e aia asuprire? Crezi tu că brazii şi stejarii nu sunt la fel de asupriţi de ploi, de vânturi şi de furtuni, ca şi salcia plângătoare? Crezi tu că nu-i pârjoleşte soarele în frunte şi pe unii şi pe alţii? Dar nu se supun. Sânt tari de vârtute şi nu-şi apleacă grumazul.

Ion Ceapă s'a mişcat în locul lui, simţind căldură plăcută în inimă. Taica Visalon s'a uitat o vreme în gol, apoi a urmat a vorbi potolit.

— Iar mă'ntorc și zic: nu pot să fie în pădure numai brazi și numai stejari. Nu pot să fie nici între oameni toți la fel. Dar cei slabi de fire trebue să stea lângă cei tari, cum stau mestecenii cei subțiri lângă trunchiurile vârtoase. Atuncea sânt apărați și au viață. Nu să se răsleţească cum fac unii dintre amărîţii ceștia ai noștri. Saltă de ici colo și nu-și pregetă să stea ca bivolul în mocirlă ori ca broasca în apă clocită, pe la grajdurile gogomanilor. Le e frică să-și ridice fruntea ca să nu ameţească. Pff... Asemenea oameni își merită soarta, Ioane. Să stea sub asuprire ca râma sub piatră. Așa le place.

Tănasie, care era ca deobicei lângă vatră, s'a mișcat.

Ion Ceapă a ridicat ochii la taica Visalon:

— Nu-s luminați, taică Visaloane... Cine să-i învețe?

— Cine să-i învețe... s'a burzuluit bătrânul. De bună seamă că n'are cine să-i învețe... Dacă se iau după popa și după dascălul care le spune să-și ție capul plecat ca să nu-l taie sabia, -- apoi nu se vor lumina cât e lumea și pământul... Cum să nu le placă dumnealor capetele plecate? Stând așa, oamenii nu văd beţiile și hoţiile lor... Imbolditura asta îți vine din sânge ca focul, dacă-i sângele cald și arde în tine... Te uiți la cel ce te asuprește și simți cum arde jarul dreptăţii în vine. Nu ești om ca și el? Nu muncești de zece ori cât el? Nu urlă 'n tine foamea, ca în lup? Apoi de unde vine asta: ca el să mănânce, să bea, să cânte și să trăiască în desmierdare, iar tu să nu cunoști decât foame și lipsuri, amar și umilinţă?

— Așa o fi lăsat Dumnezeu... a suspinat Ion cu jumătate de glas.

Visalon Luca s'a uitat ţintă în ochii lui Ion Ceapă. Avea în privire ceva aspru, ceva în culoarea ochiului de lup:

— Mă Ioane, mă — dacă a lăsat așa, să-i fie de bine acolo sus. Pentru asemenea ispravă, cum e lumea asta, cu unii care au numai bine și cu alții care cunosc numai foame și suferință și moarte înainte de vreme, nu trebuia să se mai ostenească Dumnezeu. O rânduială ca asta care e în lume acuma, putea s'o facă și Neculae Vlad. E tocmai pe placul lui... El o făcea, iar părintele Moise sufla duh asupra ei.

Ceapă s'a înfiorat ca de o suflare rece. Era neliniștit și întunecat.

— Să ne ferească Dumnezeu de mânia sa, taică Visaloane.

— Dacă are toane și se mânie când îi vine pofta, treaba lui — a răspuns îndesat Visalon Luca. Nici omul, cât e de păcătos și de lipsit de stăpânire, nu dă drumul din senin la mânie. Judecă, chibzuiește și pune cumpăt în faptele sale. Dacă Dum-

nezeu nu are măcar atâta chibzuială câtă are un om, poftească să se mânie... Când aud codrul din Coasta Pietrii cum vuieşte în furtună şi cum mugeşte în bătaia vântului, eu râd. Aha, — zic — iar s'au pus puterile văzduhului la cercare. Dimineaţa mă uit şi văd pădurea. E liniştită şi semeaţă. Işi vede de ale sale. — Aha, — zic iarăşi — au venit toanele peste dânsa şi le-a biruit... Aşa trebue să facă şi oamenii, măi frate Ioane — s'a îmbufnat taica Visalon Luca, lovind masa cu pumnul.

— Nu putem cuteza să ne ridicăm prea sus, taică Visaloane — a încercat din nou Ceapă. Vezi dumneata : cu oamenii te pui împotrivă. Ii dobori ori te doboară. Dar cu Dumnezeu nu se poate... Zici că e prea multă nedreptate. Aşa e : nu zic nici eu altfel. Nedreptatea mă uimeşte şi pe mine, cât îmi stă mintea în loc... Dacă-i vorba de ispăşit păcate, apoi nici n'am omorît, nici n'am furat, nici n'am lăcomit şi nici n'am asuprit. Ce ispăşire a căzut pe capul nostru? Poate păcatele părinţilor, ori ale strămoşilor... Ori, poate, ne canonim ca să aibă zile bune cei care vin după noi... Nu pricep cum nu pricepe piatra...

Taica Visalon a pufnit din nou :

— Eu tocmai dimpotrivă, Ioane : cu oamenii nu ştiu s'o scot la capăt, căci despre partea lui Dumnezeu mă dumiresc deajuns... Nu pricep rânduiala care trebue făcută în lume ca să fie dreptate... Văd eu, că n'am de unde pricepe... Dacă aş şti, — în ceasul ăsta aş ieşi pe poartă c'un şomoiog de paie şi aş da foc lumii... Mă gândesc şi-mi sparg capul : numa' degeaba. Nu aflu ieşire. Dau cu ciocanul în obezi şi mă uit năuc înainte... Nu te ajută nimeni... Nu sar nici aceia care trebue să scape de viaţa asta şi să se ridice la viaţă dreaptă... Mă cuget că poate tot s'or urni într'o bună zi unii şi om lua-o razna, să potopim pe cei care sug lumea de bunătăţi... Atuncea va trebui să vie de undeva sfat şi povăţuire. In lumea asta e multă sărăcime. Toţi care muncesc şi pe care-i sug bogătanii. Potop de oameni. Trebue să se găsească cineva să ne deschidă ochiii... Or fi destui pe la oraşele cele mari, care pricep altfel... Taica Visalon a clătinat din cap, urmându-şi gândurile :

— Ziceai că viaţa noastră e ispăşire pentru păcatele cele din vechime... Urâtă socoteală e în asemenea cuvinte, Ioane... Acu', te'ntreb o vorbă : dacă eu aş bate pruncii tăi pentrucă m'ai înjurat tu, ar fi un lucru cu dreptate?

Ceapă a tresărit :

— Asta nicidecât... Ar fi o ruşine şi un lucru de nimic...

— Apoi dacă aş abate asupra copiilor copiilor tăi foc şi

potopire, boli şi cazne pentru păcatele ce le-ai săvârşit tu? — a urmat neguros moşneagul.

Ion Ceapă a simţit că i se usucă limba. A răspuns vorbind cu greutate :

— Asemenea judecată e strâmbă şi nu cred că ai fi în stare s'o faci.

— De bună seamă că nu — a strigat taica Visalon. Trebue să fie cineva ticălos din cale afară ca să săvârşească unele ca astea... Apoi atunci dece să vie Dumnezeu să ne bată pentru greşeli din vechime, ori să ne canonească pentru cei care vor veni? Unde e dreptatea? Ce fel de Dumnezeu e ăsta? — s'a frământat bătrânul cu ciudă. Nedreptatea care-i în lume, va să fie dărâmată de oamenii care gem sub nedreptate... De ei şi numai de ei. Dacă n'or apuca ei vrăjmaşul de coarne, — pot aştepta până'n veacul veacului : n'au să scape din foame şi împilare. Nu vezi tu, mă?— s'a răstit Visalon Luca isbucnind cu mânie. Dumnezeu rabdă pe Neculae Vlad să ne fure, cum l-a răbdat şi pe tată-so, Iosif Vlad hoţu. Acela a pus bani să ridice biserica nouă în sat. Fiecare cărămidă e sudoare de om necăjit, furată de hoheru. Fiu-so se foieşte în strana de lângă altar : e epitrop... Alt hoţ... Crezi tu că în cer se ţine socoteală că biserica-i făcută din tâlhărie? Să n'ai grijă de asta... Acolo stă scris aşa : ,,Ridicatu-s'a locaş de închinare prin osteneala şi cheltuiala credinciosului Iosif Vlad spre lauda şi mărirea lui Dumnezeu“...

Aşa că Iosif Vlad şade deadreapta tatălui şi râde pe sub mustaţă, iar proştii aşteaptă să le vie milă...

CAPITOLUL XIV

În care se arată vârtutea lui Tănasie.

In dimineaţa următoare Visalon a ieşit ca deobicei în curte, îndată ce a simţit că Tănasie umblă de ici, colo, trebăluind. Era necăjit şi îndârjit. Ceeace judeca el în cap nu se potrivea cu viaţa care curgea tulbure în Bârseni. Ii trecuse prin minte gândul că sărăcimea o să stea grămadă împrejurul lui şi că într'o bună zi va face o ispravă mai tare ca aceea dela Coasta Pietrii. De ştiut nu ştia bine ce anume ar trebui să facă. Nici nu putea pricepe ce are să se întâmple când va răbufni odată mânia lui. Se frământa neodihnit, ca un taur în frânghii.

— Greu mai e — pufăia neaflându-şi astâmpăr... Să n'ai tu un om cu cap lângă tine... Uff...

In acel ceas al dimineţii ieşea pe uşa grajdului Bator, o gloabă înaltă şi lungă, cu umflătură la piciorul drept — care avea douăzeci de ani. Il scotea Tănasie la adăpat.

Când l-a văzut, taica Visalon a avut un fel de strâmbătură în colţul gurii. Ceva între râs şi rânjet.

— Bator ăsta merge azi-mâine la recrutare — a zis către Tănasie stupind într'o lature. Implineşte douăzeci şi unu de ani...

Bator era un animal bun şi blând, aşa că taica Visalon aburca adeseori pe nepotul său Traian deacălarea şi-l proptea zâmbind.

— Hii, taică ! — făcea, bucurându-se în ascuns... Hii, ca Alisandru Machidon...

Calul nu se mişca însă din loc, fiind înţelept şi prea resemnat ca să sburde. Pricepea că nu i se cer asmenea ieşiri din fire şi se lăsa în voia călăreţului, care trecuse de patru ani, ajungând deci la vârsta când copilul e prietenul de joacă al dobitoacelor.

Bator se prefăcea că trage în ham, alături de o iapă chioară. Din această cauză se făcuse trântor fără pereche, lăsându-se târât de Rozi şi complăcându-se fără ruşine în starea de întreţinut al ei. Rozi întindea adeseori gâtul şi-l muşca supărată. Atunci intervenea Tănasie cu codorăştea biciului, Bator fiind de multă vreme nesimţitor la atingerea şfichiului. Când îl mâna un străin care nu-i cunoştea năravurile, avea zi bună. Tăbăcindu-i-se pielea de bătrâneţe şi corvezi, lui Bator nu-i păsa de bici. Se pare chiar că-i făcea plăcere să fie atins, având astfel ocrotire împotriva muştelor. Tănasie întorcea însă codorăştea şi-l cârpea sdravăn. Atunci Bator se mişca şiret, făcând câţiva paşi în trap vioi. Era însă prea hârşit în lumea asta, ca să nu ştie că atenţia oamenilor se opreşte asupra lucrurilor un timp destul de scurt. Trebue să se uite în dreapta, trebue să se uite în stânga. Sunt destui care n'au stare nicio clipită. Aşa că după ce-şi lua toiegele în spate şi dedea două-trei semne de hărnicie, se lăsa în lenevia lui vicleană, aşteptând liniştit alte lovituri.

* * *

Cu câteva zile înainte, Neculae Vlad fusese în Braşov la domnul doctor Ulpiu Brandza, cu care nu se văzuse de când s'a întâmplat petrecerea dela Coloman Sos.

Când l-a zărit advocatul, a zâmbit cam în doi peri. Avea un fel de stinghereală, ca şi cum s'ar fi ruşinat să-şi vadă prietenul din noaptea aceea. S'a închis cu el în cancelaria din fund, ca să nu audă secretarii ce vorbesc.

— Ce-i, Neculae? — a întrebat Brandza într'o doară.

— Bine, domnule doctor — a făcut Vlad. Am venit să-i dăm drumul..

Brandza nu se dumirea :

— La ce să-i dăm drumul?

— La hârtia cu Visalon Luca. Nu mai e de trăit în sat. Dă-i la cap.

Ulpiu Branzda s'a cam codit :

— Ce s'a întâmplat, Neculae? Ce-au mai făcut nebunele alea? — întoarse vorba cu gândul la o nelinişte care-l rodea.

— Care nebune? — a întrebat Vlad.

— Preoteasa şi dăscăliţa... Ce face părintele?

— A ! — vorbeşti de chestia dela cârciumă? Pff, dă-le dracului... Nu s'a întâmplat nimic. Ce să se întâmple?

— Hm... Am cam făcut-o de oaie, Neculae. Ce zic oamenii? — a revenit Brandza îngrijorat.

— Eh, de-ale lor... Cine se uită în gura unora ca ei? Preoteasa-l ţine pe popa în casă. Popa stă la fereastră şi numără murdăriile de muşte. Dăscăliţa se uită din poartă dimineaţa, când se duce Popovici la şcoală, până intră înlăuntru. La douăsprezece, când aude clopotul, iese numaidecât la poartă şi pleacă înaintea lui. Il aduce în curte de lănţug, ca pe mânjii ăi nebuni. Ha, ha, ha — a râs Vlad bătându-şi genunchii — cârciumarul a pus-o de mămăligă. Bea nevastă-sa şi cântă toată ziua, de l-a zăpăcit... M'am dus mai rar... Am avut treabă.

— Ce treabă?

— Uite, cu ticălosul ăsta de Visalon Luca. A întors satul pe dos de cugeţi c'a venit vreunul din Rusia ori din ăia care au fost la Blaj, — să-i ia dracul, că nu le pot zice pe nume... Noroc cu ceia de-s daţi afară din fabrică. Altfel rămâneam cu bucatele neadunate. Fă hârtiile şi dă-le drumul.

Ulpiu Brandza nu prea avea plăcere să s'apuce de lucru. Ar fi vrut să n'audă o vreme de Bârseni.

— Nu-l mai rabd o clipită — a strigat Vlad, scoţând portofelul şi punând pe masă cinci hârtii de câte o sută de coroane... Uitam să-ţi spun că au făcut arătare la Mitropolie, contra popii şi a mea, pentru petrecere. Zice că să mă dea jos din epitropie. Te-a pomenit şi pe dumneata....

— Pe mine? — a tresărit Brandza.

— Pe dumneata. Cică am petrecut împreună, cu curve...

Avocatul s'a ridicat dela birou, ca şi când n'ar fi fost banii în faţa lui. Asudase după urechi şi sub nas. Ar fi aruncat banii pe fereastră cu Vlad cu tot, atâta-i era de silă.

— Cine a făcut arătarea?

— Cine... Păi cine altul decât Luca şi ai lui? Şi-a vârât nasul şi Axente, cantorul.

— De unde ştii chestia asta?

— Păi n'a venit protopopu'n cercetare? Nu i-am făgăduit un purcel de o sută de kilograme de Crăciun? Nu l-a dat afară pe Axente?

— Da' arătarea unde a rămas? — a întrebat puţin uşurat Brandza.

— Las-o dracului — a făcut Vlad plictisit. Doar protopopul nu-i de azi ori de ieri. Când intră o hârtie în mâna lui şi vrea s'o piardă, nu-i dai de urmă nici în cănţălăria satanei. Să isprăvim cu Visalon. E ca şi cum ai smulge o buruiană din grădină. Prea şi-a întins rădăcinile.

Brandza s'a apucat de scris, liniştindu-se încet. A întocmit reclamaţia către primpretor şi l-a pus pe Vlad s'o iscălească.

— Aşa—a făcut Vlad, punând condeiul pe masă, mulţămit. Acum ce vine?

— Vine cercetare la faţa locului. Am cerut să se constate faptele chiar acolo unde se petrec. Trebue să te duci şi tu....

Neculae Vlad a cârnit din nas:

— Nu se poate altfel?

— Ţi-e frică? — s'a foit advocatul Brandza. Primpretorul nu se duce singur... Merge primarul, notarul...

— Jandarmii nu vin?

— Numai dacă-i chiamă anume. N'au dece să vie... Nu purta grijă: Visalon nu mai face rotărie niciun ceas...

Neculae Vlad s'a întors din nou mulţămit acasă. In vreo câteva zile iese primpretorul la faţa locului. Când i-o închide rotăria — i-a tăiat mâinile lui Visalon. Rămâne pe drumuri. Atunci au să vadă golanii cu cine s'au potrivit... Vlad se plimba îndârjit: le arăt eu socoteli şi încontrări.... dumnezeii lor de potăi...

Toamna se statornicise, urmând rânduiala neschimbată a legilor firii. Pădurea de stejar de deasupra Coastei Pietrii, încremenită în liniştita ei putere, era, în acest anotimp, de o frumuseţe pe care vorbele măiestre încearcă zadarnic s'o zugrăvească. Asemenea frumuseţe trebue privită. Trebue să te laşi pătruns de măreţia ei calmă; să-ţi deschizi larg privirile acelei minunate vederi în care splendoarea culorii se întâlneşte cu tăria dură a speciei, într'o uimitoare îmbinare de aramă veche. Pădure de poveşti, la marginea căreia-ţi închipui pe Harap Alb cu ortacii lui de pribegie şi întreaga lume de basme care a răsărit în imaginaţia celor de demult, în zile când pădurile au înfăţişare de aur, de argint şi de aramă. Sunt oameni pe care această măreţie îi copleşeşte şi-i destramă; sunt alţii pe care-i umple de mândrie şi de încredere, socotind că toate splendorile lumii sunt date ca să le stăpânească şi să le guste.

Chinuindu-se în noroaie, cu telegile cufundate în pământ până în butucii roţilor, cu picioarele pătrunse de umezeală, uitându-se nădușiţi la opintirile desnădăjduite ale cailor, care se osteneau să scoată carele din glodul drumurilor, — bârsănenii săraci nu se puteau împărtăşi de frumuseţile toamnei. Aveau parte numai de necazurile ei. Vânturile reci şi umede intrau mişeleşte printre sdrenţe, învăluindu-le trupurile nehrănite, în suflu de ghiaţă. Ochii înlăcrimaţi, mâinile vinete şi umflate de frig, pline de răni şi de bătături, obrazurile nerase,

sbârcite şi supte, le dădeau înfăţişare de sălbătăcie şi spaimă. Sărăcia de acasă îi umplea de silă; copiii deşiraţi, cu flămânzările lipite de spinare, îi priveau stăruitor, implorând în tăcere pâine. Ce legătură putea fi între asemenea oameni şi între pădurea cu reflexe de aramă veche? Cineva spunea că sărăcimea nu-i vrednică să aibă viaţă, din cauza lipsei de înţelegere pe care o vădeşte faţă de lucrurile frumoase. Spunea acest înţelept, că omul sărac se uită în largul câmpului fără să simtă emoţia artistică a peisagiului şi fără să înţeleagă farmecul pitoresc al lanurilor de aur, legănate în adieri de zefir, sub irizarea orbitoare a luminii soarelui. Omul sărac se gândeşte la pâinea care va ieşi din lanuri. Tot aşa se gândeşte în faţa unui stejar cu reflexe de aramă, ori a unui fag învăluit în scoarţă argintie : el ar vrea acasă un stânjen de lemne, să-şi poată desmorţi oasele... Această lipsă a simţului artistic declasează umanitatea, îşi încheia înţeleptul nostru, reflexiile sale.

Desigur că domnul director Bitay Pál, împărtăşea în totul părerile originalului filosof, pe care nu le cunoştea, dar le simţea destul de clar într'însul, chiar fără să fie exprimate în cuvinte. Le fel înţelegea justiţia diferenţierii oamenilor şi inginerul Bandi, care ofta adeseori blestemând soarta care-l obligă să-şi irosească o bună parte a vieţii între troglodiţii ceia de lucrători, care nu se gândesc decât la mâncare şi la somn. Indată ce pun lopeţile jos, după douăsprezece ceasuri de muncă, se duc împleticindu-se în barăcile ambulante de lângă şosea şi adorm cu mămăliga în gură. N'au nicio sensibilitate pentru tristeţea poetică a crepusculului de toamnă; ploaia, cu melodia ei de susur continuu şi cu ritmul ei molcom, îi face să înjure; răsăritul îi lasă indiferenţi parc'ar fi pietre indicatoare de kilometri, pe marginea şoselei.

Invăţătorul Popovici se gândea la fel, privind capetele tunse în trepte, cu foarfeci de oi, ale copiilor dela şcoală şi acoperindu-şi cu greutate scârba pe care i-o făceau cei cu pecingine, fiind plini de bube. Fiecare om din Bârseni simţea viaţa în felul lui, după cum era sătul ori flămând, îmbrăcat ori gol, încălţat ori desculţ.

Neculae Vlad, de pildă, pricepea tot atâta din frumuseţea toamnei, ca şi Oanţă, toboşarul primăriei, — dar aflându-se în putere şi îndestulare, simţea mulţămirea nedeslușită, având curaj să înfrunte orice şi pe oricine.

Chiar cu o zi înainte, când a venit la dânsul Oanţă să-i şoptească vestea că mâine dimineaţă iese primpretorul la faţa locului, la Visalon Luca, a simţit acest curaj, dupăce mai întâi

a trecut peste dânsul un fior, ca un leşin uşor. Inţepenindu-se bine pe picioare şi privind din pridvor — unde vorbea cu Oanţă —pădurea din faţă, a cules din ea îndrăsneală de sine şi s'a răţoit mândru :

— Acuma s'alege cine-i om şi cine nu, mă Oanţă. Aşa să ştii — a făcut foindu-se.

Oanţă şi-a ridicat ochii în sus. Avea în cap o căciulă făcută din petece de blană de miel. In partea stângă îi atârna un petec mai larg, acoperindu-i falca până la grumaz. A lăsat-o aşa, că zicea că-i trebue mai târziu, când s'o rupe căciula, să-i puie iarăşi petec. Având rezerva asupra sa, era sigur că n'o pierde.

— Inţeleg, domnule Vlad... a răspuns rânjind cu supunere. Omul care e om, se vede...

Aşa era de scofâlcit Oanţă şi atâta-i era de îngust şi de lipit pieptul, că Vlad a zâmbit.

— Eu am viaţă în mine, mă, şi nu mă tem de nimeni — a ridicat glasul fudulindu-se. Ştii tu ce spune în istoria ceea care se învaţă la şcolile mai înalte?

Oanţă a căscat gura. Avea un dinte în faţă sus şi unul jos, în dreapta. Nu-i foloseau la nimic, neputându-i apropia să macine cu ei.

— Ce spune, domnule Vlad? — a întrebat rânjind din nou cu umilinţă.

— Spune că românul are şapte vieţi în pieptu-i de aramă — a strigat Vlad, repezind un pumn destul de uşor în pieptul lui Oanţă. Acesta s'a clătinat îndărăt, apoi s'a aplecat înainte caşicum s'ar fi surpat de mijloc. Oprindu-i-se răsuflarea, i-au venit lacrimi în ochi. A scos puţin limba, şi-a tras sufletul, apoi şi-a revenit. Rânjea cu tristeţe, ca un câine lovit, în care a intrat teama.

— Hâ, Hâ... a râs năucit... Nu pricepuse cum vine vorba.

Neculae Vlad a simţit un spor de putere, văzând stârpitura din faţa sa.

— Bine, mă Oanţă.... Cară-te.

Oanţă a plecat târând după el sdrenţele din opinci, care nu mai puteau fi strânse, oricât meşterea el dimineaţa cu sfoară, să le vâre într'un fel de plasă.

* * *

In acea dimineaţă, când taica Visalon Luca ieşise din casă şi privea pe Bator cum păşeşte spre jghiab, mergând din două picioare pe o înălţime, iar din alte două săltându-se mai

sus, era o zi de toamnă destul de liniştită, dar vremea arăta semne de schimbare, cu cer mohorît şi trist. Adăpând caii, Tănasie s'a sucit şi s'a învârtit, apoi s'a apropiat de Visalon, care se aşezase pe scăunelul lui de sub şopron, la cuţitoaie, să cioplească nişte obezi de roată.

Firuca ieşise după găteje:

— Se duce azi în câmp Tănasie, taică? l-a întrebat pe moşneag.

Visalon Luca a tresărit, ca din somn. A întors capul spre Firuca, fără zâmbet:

— Nu se duce... N'a mai venit nimeni... a răspuns potolit.

Tănasie şi-a lungit gâtul spre Firuca, apoi a pus mâna pe secure şi a început a ciopli un proţap.

— Atunci pun oala de cartofi la fiert — a zis Firuca întorcându-se cu gătejele. Mă gândeam că-i trebue mâncare în câmp... Nu ştiam ce să-i pun...

Taica Visalon a tras adânc cu cuţitoaia, tăcând. După vre-o jumătate de ceas a ieşit pe uşa căsuţei „puiul de om", Traian. Era îmbrăcat într'un surtuc vechi, încins pe mijloc, cu curea. In picioare avea încălţări bunicele. Le cumpărase taica Visalon în Braşov, dela un cismar sas.

— Zece ani n'ai grijă — s'a lăudat sasul, bătând cu ciocanul în talpa ţintuită şi în potcoavele de pe călcâie.

Taica Visalon s'a zâmbat la dânsul:

— Ce fel de zece ani jupâne? Doar n'o să rămâie băiatu' pitic... Trebue să crească...

— Aşa e — a făcut sasul uitându-se în gol, apoi a râs, clătinând din cap: Nu m'am gândit la asta...

Traian Neagu crescuse bine pentru vârsta lui de cinci ani. Avea ochi verzi, ca maică-sa, păr negru, obraz curat şi sprâncene lungi, arcuite frumos. Năsucul fin, uşor încovoiat, îi dedea o expresie delicată, nefiind pe placul lui taica Visalon.

— Are obraz ca muierile — făcea cu ciudă moşneagul, simţind totuşi plăcere şi încântare când îl vedea.

Ieşise din casă cu biciul pe care i-l întocmise Tănasie din fel de fel de rămăşiţe. La depărtare de o palmă de codorâşte, atârna un ciucure roşu. Plesnind din bici, s'a apropiat în fugă de taica Visalon, oprindu-se în faţa lui, cu braţul ridicat:

— Unde-i Bator, taică? — a întrebat zâmbind. Taica Visalon şi-a ridicat fruntea. Tănasie s'a oprit din cioplit.

— Vrei călare, ori vrei pe grapă? — a întrebat taica Visalon înseninându-se.

— Călare — a tresărit vesel Traian, plesnind din bici. Pe grapă mă înțeapă mărăcinii....

— He, he, he, — a râs taica Visalon... Nu-ţi place, ai?

Drept vorbind, nu era prea plăcut să stai pe grapă, în chip de bolovan. Trebuind să puie povară ca să nu saite prea tare grapa pe bruşi, Tănasie îl aburca pe Traian, iar el mergea domol pe lângă Bator. Dedesubtul grapei erau mărăcini, aşezaţi anume între colţi, ca să adune uscăciunile de pe ogoare. La început, Traian s'a veselit, — pe urmă nu i-a plăcut şi a cerut să stea călare.

Dinspre uliţă se auziră paşi grăbiţi. Taica Visalon şi-a adunat privirea în portiţă şi s'a ridicat depe scaun. Intra, venind aprig, Ion Ceapă. De cum l-a zărit, Visalon a înţeles că aduce veste proastă. Ceapă era încruntat şi abătut.

— Neica Neculae trage să moară, taică Visaloane — a făcut apropiindu-se grăbit... A vărsat astă noapte sânge şi venin... Să vii o ţâră acolo...

Visalon Luca s'a înţepenit pe picioare.

— A vărsat sânge?

— Da... I-am aprins lumânarea de două ori... Apoi iar şi-a venit în fire... Acuma a adormit şi geme în somn. Irina zice că e gata. Aşa spun şi vecinii... Am trimes şi după Gheorghiţă...

— Viu Ioane, se mişcă greoi taica Visalon... Trebue să-l înştiinţăm pe Tudorică — a făcut, punându-şi uneltele laoparte.

Atunci s'au auzit vorbe şi paşi apropiindu-se de poartă. Taica Visalon s'a oprit în loc, uitându-se mirat pe sub întunecarea ce-i acoperea privirea. Ion Ceapă s'a răsucit pe călcâie, iar Tănasie a rămas cu securea înfiptă în trunchiul pe care-l cioplea.

Portiţa s'a deschis înlături cu putere şi a intrat primarul Goangă, dându-se laoparte şi ţinând-o de clanţă. In faţă a apărut primpretorul Bojta István. Alături de el, notarul. După ei se vedea Neculae Vlad, iar la coadă Oanţă . Grupul s'a apropiat de şopron în tăcere. Primpretorul păşea mândru între primar şi notar. Neculae Vlad se ţinea în rând, pe dreapta lor. Oanţă a rămas în urmă, închizând poarta pe dinlăuntru.

Taica Visalon s'a oblit de şale şi a privit drept în faţă pe Bojta István. Cu o coadă de ochi îl zărise pe Vlad. Era tulburat, dar nu arăta niciun semn de nelinişte.

— Acesta este — a făcut notarul arătând pe Visalon Luca primpretorului.

— Tu eşti Visalon Luca? — a întrebat Bojta, aspru, prefăcându-se că nu-l cunoaşte.

— Eu sunt, domnule — a răspuns taica Visalon. Doar mă știi că eu sunt — a adăogat cu ușoară mânie în glas.

Primpretorul a făcut cu mâna semn de oprire și s'a uitat împrejur.

— Ce faci aici? a reluat întrebările morocănos. Acesta-i atelier de rotărie?

Visalon Luca și-a rotit ochii prin șopron, apoi s'a întors spre omul legii.

— Aci lucru eu cu omul ista — a arătat spre Tănasie.

— Ce lucrați?

— Niște obezi de roată și un proțap.

— Aha — a făcut primpretorul privindu-l țintă. Vasăzică lucrezi rotărie... Ai autorizație industrială?

— Ce fel de autorizație? — a întrebat nedumerit Visalon Luca.

— Autorizație de practică a meseriei — a sărit notarul să explice.

Taica Visalon s'a îndârjit la notar:

— Păi când m'am apucat de meșteșug și te-am întrebat, ai zis că n'am nevoe de nicio autorizație.

Bojta István s'a uitat urât la notar. Acesta rânjea cu răutate.

— Eu ți-am spus că n'ai voe, nu că n'ai nevoe, — a răspuns acru.

— Cum n'am voe? Dece nu m'ai lămurit?

Primpretorul a intervenit sever.

— Cine a stat la pușcărie nu poate fi meseriaș. Nu știai asta?

Taica Visalon a pălit la obraz. In pragul căscioarii ieșise Piruca, speriată. Traian a fugit îndată la dânsa, cufundundu-i-se în poale. Ion Ceapă privea înmărmurit. Tănasie răsufla adânc, ascultând.

— S'a făcut arătare că lucrezi pe ascuns... De când lucrează, domnule Neculae Vlad?— a întrebat primpretorul întorcându-se spre Vlad, care aștepta mândru și mânios, într'o lature.

Neculae Vlad a pășit în față, apăsând pământul cu cismele cele noi. Se legăna dându-și importanță și prefăcându-se că cercetează în gând:

— Domnule primpretor — a început a vorbi silindu-se să fie dârz — aici în satul ăsta nu se mai află liniște... Visalon Luca ațâță oamenii contra statului...

Primpretorul a schițat un nou semn de nerăbdare:

— Nu e vorba de asta... Cunoaștem noi marfa. Vreau să știu de când practică meseria de rotar.

— Am arătat în hârtie — a răspuns Vlad oţărât. De vre-o patru-cinci ani.

— Dumneata dece nu l-ai oprit? — s'a întors primpretorul la notar, vrând să arate că e om drept.

Notarul a tuşit sec:

— I-am trimis vorbă de câteva ori, domnule primpretor...

— Minţi! — a detunat taica Visalon. Nu mi-ai trimis nicio vorbă. Pe cine mi-ai trimis?

— Pe Oanţă — a strigat notarul înverşunat.

Auzindu-şi numele, Oanţă s'a cutremurat şi a dat răspuns după obicei.

— Zent! — a strigat şi el pornind de grabă spre grup.

— Ai fost tu la Visalon Luca să-i spui că n'are voe să lucreze rotărie? — l-a întrebat primpretorul cu autoritate pe Oanţă, care s'a oprit la doi paşi de dânsul, clipind des din pleoape.

Oanţă s'a simţit dintr'odată rău, ca şi cum i-ar fi pus cineva un şomoiog de paie aprinse în cioareci. Işi rotea ochii dela unul la altul, stăruind mai ales să citească în privirea stăpânului său, notarul.

— N'am înţeles, mă rog — a făcut ca să câştige timp.

A intervenit notarul, îmbujorându-se la faţă:

— Aşa e, mă Oanţă, că te-am trimis de două ori la Visalon Luca? — l-a întrebat privindu-l aspru.

— M'aţi trimes, domnule notar... Cum să nu mă trimeteţi? — a răspuns Oanţă cu glasul cam nesigur. De bună seamă că m'aţi trimes — a repetat, uitându-se supărat la Visalon Luca.

Acesta a svâcnit dârz:

— Când ai fost la mine, mă prăpăditule? — l-a întrebat făcând un pas spre dânsul. Oanţă a făcut acelaş pas înapoi.

— Domnule primpretor — a strigat atunci notarul — omul acesta ameninţă până şi în faţa dumneavoastră agenţii puterii de stat... Vă rog să binevoiţi a dispune...

Primpretorul a intervenit poruncitor:

— Visalon Luca, tu nu ai voe să practici meşteşugul de rotar — a zis apăsând fiecare cuvânt. Ai săvârşit călcare de lege, pentru care vei fi pedepsit. Ai o condamnare la închisoare asupra ta, aşa că nu poţi obţine autorizaţie de lucru. Tot ce e aici, se confiscă — a arătat sub şopron. Mai ai ceva de spus, domnule Neculae Vlad? — a întrebat scurt pe cel ce pusese legea în mişcare.

Neculae Vlad s'a uitat fudul împrejur, cu ochii plini de licăriri mândre:

— Trebue să fie pedepsit cu închisoare — şi-a deschis gura ca unul care vrea să spuie lucruri mari.

In clipa aceea Firuca s'a repezit din uşă, târând pe Traian lângă dânsa :

— Taică ! te închide, taică ! — a strigat împleticindu-se în picioarele lui Traian şi căzând alături de el în tină. Visalon Luca s'a cutremurat. A simţit tăiş de fier rupt, în inimă. Bojta István s'a întors spre Firuca. Cei din jurul lui la fel. Atunci a mugit ca un animal străpuns, Tănasie. Smulgând toporul din trunchi, l-a ridicat şi înclinându-se de mijloc, cât era de lung, spre Neculae Vlad, l-a pocnit în cap din laturea stângă, despicându-i ţeasta în două. Vlad s'a prăbuşit trăsnit, cu capul la picioarele lui Visalon Luca.

In portiţa deschisă atunci cu grabă, a apărut Gheorghiţă al Catrinii, palid, fără căciulă în cap :

— Taică Visaloane ! — a strigat suflând adânc — Neculae Şenchea a închis ochii... S'a oprit apoi în loc, holbându-se la cei de lângă şopron.

In mijlocul curţii, în noroiul în care căzuse lângă maică-sa, Traian Neagu plângea înfricoşat, sughiţând :

— Aââ.... ââââ.... mumă.... scoală-te mumă...

CAPITOLUL XV

In care se înfățișează din nou slujba părintelui Moise.

Odată cu năpasta căzută asupra satului, după moartea lui Neculae Vlad, s'a lăsat vreme neguroasă, cu pâcle și burnițe care împresurau în pânze cenușii regiunea întreagă. O umezeală pătrunzătoare se răspândea în oameni ca o tristețe prefăcută în ceață tulbure. Lumina zilei, mohorâtă și apăsătoare, se prăvălea învăluită în nouri, ca o povară uriașă de plumb. Sătenii se mișcau anevoie prin noroaiele sleite, arătând ei înșiși înfățișeri palide și supte, de stafii. Sângele lui Neculae Vlad s'a amestecat în tină și a colcăit o vreme în urmele de copite din preajma locului, apoi s'a scurs și s'a împrăștiat fără urmă.

Indată după săvârșirea omorului s'au adunat oameni și au fost puse străji în curtea lui Visalon Luca. Jandarmii au venit deacălare din satul vecin, ferecând în lanțuri pe Tănasie și pe Visalon Luca. Lângă trupul lui Neculae Vlad s'a proțăpit un jandarm cu mustăți negre, lungi, răsucite în sus, care se uita crunt, băgând spaimă în lumea ce se îmbulzea la poartă. Anica se tânguia pe margine bocind versuri și jeluindu-se de mila sa, că rămăsese pustie în această vale a plângerii. Sextil era lângă dânsa, cu ochii și cu nasul roșu. Ceilalți copii se aflau acasă, sub privegherea bătrânei și a nevestei lui Costea Bucur. Bârsănenii forfoteau pe uliți, iar clopotele nu mai conteneau, fiind trase prelung, de șase ori, ca pentru doi morți.

Neculae Șenchea se bucura în schimb de liniște și de singurătate în somnul său de veci, căci bârsănenii se buluciseră, cu mic, cu mare, în fața casei lui Visalon Luca, să vadă și să audă. Nu se aflau la căpătâiul lui decât Zinca, Marioara cu băiatul ei și baba Irina, care-l ajutase să treacă mai degrabă în lumea cea de apoi.

Nu voi stărui să povestesc câte s'au petrecut până când a ajuns Neculae Vlad acasă, în odaia cea mare din faţă, lungit în sicriu închis. A venit o comisie la faţa locului, cercetând împrejurările şi faptele. Trupul mortului a fost dus la casa rece, în ţintirim, ca să fie tăiat de medicul legist, ca şi cum nu i-ar fi ajuns despicarea capului în două. Ion Ceapă şi Gheorghiţă al Catrinei au primit lovituri cu patul puştii, la primărie, ca să spuie cum şi ce fel s'a pus la cale omorul.

Primind loviturile, Gheorghiţă şi tovarăşul său Ceapă s'au încăpăţânat să nu ajute autorităţile în lucrarea lor migăloasă şi patriotică, faţă de care arătau îndărătnicie greu de înfrânt.

O altă comisie, amestecată cu ofiţeri de jandarmi, a venit să cerceteze pe toţi străinii pripăşiţi în sat. I-au adunat la primărie şi i-au purecat cu deamănuntul.

Drept urmare, au fost puşi pe drum, cu deasila, peste patruzeci de oameni, având poruncă asupra lor să plece acasă. Între cei alungaţi din sat, a fost şi Ion Ceapă.

Comisia aceasta a întrebat şi a descusut toată sărăcimea. Să spuie numaidecât fiecare, ce vorbe se vorbeau la Visalon Luca şi ce mişelii se puneau la cale în vizuina lui. Au căzut palme peste obraji şi ghionturi în coaste. Unii nu puteau pricepe de ce anume e vorba şi dădeau din cap la orice întrebare, ori se încurcau în prepusuri şi nu mai puteau ieşi la lumină. Pildă Iosif Bucerzan, cel care-şi dăduse demult cu părerea că e mai bine să stai lângă bogătaşi ca o căpuşe în lână, decât să te pui împotriva lor.

— Ai fost pe la Visalon Luca? — l-a întrebat pe Bucerzan ofiţerul de jandarmi din comisie.

— Am fost, domnule, cum să nu fiu — a răspuns acesta grăbit.

— Ce ai căutat la el?

Bucerzan s'a speriat:

— N'am căutat nimic, domnule... a făcut molfăind vorbele în gură... Am fost cu osia dela teleagă...

— Ce aţi povestit acolo? Ce zicea Visalon Luca?

Iosif Bucerzan şi-a mutat greutatea trupului de pe piciorul stâng pe cel drept...

— Să trăiţi, domnule ofiţer, eu am făcut armată, am fost freiter...[1]) Ştiu poruncile...

Ofiţerul a zâmbit:

— Bine. Asta-mi place. Atunci să-mi răspunzi ca la armată: scurt şi limpede!

---

[1]) Freiter = fruntaş în armata austro-ungară.

— Scurt, să trăiți — s'a repezit Bucerzan cu oarecare mândrie.

— Spune-mi, deci, ce-ți vorbea Visalon Luca?

Bucerzan s'a gândit:

— Nu-mi vorbea nimica....

Ofițerul a dat semne de nerăbdare:

— Cum nu-ți vorbea nimica? Atunci ce căutai la dânsul? Te duceai să culegi ciuperci? — a făcut uşor enervat.

Atunci Bucerzan a zâmbit.

— Ciupercile le aducem din dosul Coastii.... Astă primămăvară m'am dus odată...

— Nu-i vorba de ciuperci, dobitocule! — a strigat ofițerul bătând în masă... Te-am întrebat: ce-ai vorbit cu Visalon Luca?

Iosif Bucerzan s'a gândit iarăşi:

— Cu Visalon Luca? N'am vorbit nimica. Zicea că-i putredă osia...

Ofițerul s'a ridicat dela masă şi şi-a svârlit scaunul cât colo. Era mânios şi ofensat. Cei din comisie rânjeau destul de vizibil la dânsul, văzând cum merge interogatoriul. Păşind în fața lui Bucerzan, l-a apucat de capătul surtucului şi l-a sgâlțâit:

— Când ai fost mai pe urmă la Visalon Luca, mă banditule? — a strigat cu putere privindu-l drept în ochi.

Iosif Bucerzan a pălit. Ochii îi clipeau spăimântați.

— Mai pe urmă? N'am fost mai pe urmă, domnule... s'a încurcat ca într'o ameţeală... Eu am fost mai demult.

Ofițerul l-a străfulgerat cu o privire în care se citea primejdie de moarte. L-a mai scuturat odată de i s'au mişcat creerii în cap, apoi l-a întors în locul unde se afla, i-a dat un pumn în ceafă şi un picior în spate, repezindu-l cu nasul drept în uşă.

— Eşi afară, dobitoc valah! — a răcnit holbându-se după el, gata să-l înşface din nou. Intr'o clipă, Bucerzan a fost afară, între cei care aşteptau să le vie rândul. S'a uitat rătăcit împrejur şi s'a smuls din gloată dând buzna în uliță.

După asemenea cercetări, s'a putut stabili fără sminteală că Visalon Luca era un agitator daco-roman dintre cei mai periculoşi, dublat de complice la omucidere. Au făcut mărturie primarul Goangă, Vasile Hortopan şi Briotă, care erau oameni cu vază şi pe al căror cuvânt se poate pune preț. Au mai întărit acuzarea şi unii dintre calicii satului, spunând câte şi de toate, ca să fie pe placul comisiei şi să scape de ghionturi.

Briotă, bunăoară, a fost cât se poate de lămurit.

— Ce atitudine avea Visalon Luca față de statul nostru? — l-a întrebat ofițerul, ca pe unul cu care se puteau vorbi lucruri mai înalte.

Briotă era om priceput la negoț și la învârteli. Despre partea politică se descurca mai greu. Dar, oricum, trebuia să arate că nu e fitecine, că nu stă ca vițelul la poarta nouă, fără cuvânt. Deaceea s'a oțărît și și-a pus în cap să spuie cât mai multe.

— Era om rău, domnule — a răspuns întărâtat. Dușman mare...

— Cum dușman mare? — a cerut precizări ofițerul.

— Mă dușmănea și pe mine. Il dușmănea, mai ales, pe fie iertatul Neculae Vlad...

Ofițerul a simțit iarăși un năduf:

— Vreau să știu ce sentimente avea față de statul maghiar... Aceasta e întrebarea.

Briotă s'a gândit puțin.

— Apoi, domnule, ne făcea de râs... Bag'seama că se punea la taifas cu ungurii ceia dela drumul de fier și înjurau laolaltă pe Majestatea Sa Impăratul.

Ofițerul a avut o tresărire de mânie. Parcă i-ar fi tras cineva o palmă.

— Ce vorbești aici de Majestatea Sa Impăratul? Ungaria e regat apostolic... A insultat pe Majestatea Sa Regele Apostolic?

Briotă nu se simțea bine...

— Da, și el și ungurii ceia...

— Ungurii sunt patrioți! — a strigat ofițerul sărind dela masă... Nu-mi vorbi măgării... Ei au întemeiat statul maghiar... Un strănepot de-al lui Arpad nu poate insulta Coroana Sfântă Ungară. Spune-mi mai bine ce legături avea Visalon Luca în România? Un trădător ca ăsta trebue să aibă complici dincolo de hotar. Spioni...

Briotă nu era mulțumit. Ar fi vrut să spuie lucrurile așa cum le gândise el. Să-l bage pe Visalon până în gât. Intrebările îl zăpăceau.

— Ii înjura și pe ăi din România, domnule. Zicea că boerii i-au stricat la cap ginerele....

Ofițerul a deschis ochii mari.

— Aha... Ginerele lui a fost prin România?

— Da, a fost. A fost, cum să nu fie... a întărit Briotă.....

— Atunci, el îi poartă informațiile — s'a limpezit ofițerul.

Ce fel de om e ginerele lui Visalon Luca?—a urmat a întreba, bucuros că e pe drumul cel bun.

— Era un om de nimic...

Ofiţerul şi-a ridicat sprâncenele :

— Desigur că om de nimic. Cine face spionaj, nu poate fi decât un ticălos. Dar dece zici că era? Crezi că acum e altfel? S'a făcut om de treabă?—a întrebat cu batjocură în glas, uitându-se la Briotă.

— Păi, a murit, domnule — a făcut acesta necăjit, simţind că e pe cale de a pierde simpatia ofiţerului.

Ofiţerul s'a întors spre membrii comisiei şi şi-a descărcat impresiile pe ungureşte :

— Asemenea tâmpiţi ca valahii, nu există pe suprafaţa pământului — a făcut suspinând.

Membrii comisiei au clătinat din cap, încuviinţând părerea aceasta, ca pe o fatalitate.

— Cât a trăit, ginerele lui Visalon Luca făcea des drumul în România şi înapoi? — a reluat ofiţerul interogatoriul, cu speranţa de a scoate, totuşi, ceva, după atâta osteneală.

Briotă a confirmat.

— Da. Se ducea şi venea. Iar se ducea şi iar venea.

— Asta e ! — a conchis ofiţerul căpătând în sfârşit satisfacţie. Scrie, domnule secretar !...

A doua zi după moartea lui Neculae Vlad, părintele Moise a intrat în cârciuma domnului Coloman Sos pentru sfatul care urma să se ţie în legătură cu îngropăciunea fruntaşului şi a prietenului iubit, care a căzut — s'ar putea zice — la datorie. Aşa a fost sfinţia sa de părere, trecând pe la şcoală să ia înţelegere cu învăţătorul Popovici.

— Nu putem arăta nepăsare faţă de fapta care s'a petrecut, — a început părintele Moise, cercetând din ochi sentimentele învăţătorului Popovici.

Acesta era mâhnit şi spăimântat. Avea cearcăne la ochi şi privirea tulbure :

— N'am închis ochii toată noaptea — a făcut mişcând nervos din pleoape... O grozăvie ca asta !... Un popor nenorocit ai cărui fii se omoară unii pe alţii. In loc să-i înfruntăm solidar pe unguri, ne ucidem între noi ! Desigur că nu putem arăta nepăsare...

— Vlad a fost fruntaş între fruntaşi — i-a luat cuvântul din gură părintele Moise. Prim epitrop al bisericii. A dăruit un prapure şi a legat evanghelia în scoarţă nouă pe cheltuiala lui. Nu se poate... Trebue să ne sfătuim. Am înştiinţat pe părintele

protopop să vie și dânsul la îngropăciune. Am înștiințat și pe advocatul Branzda. Erau prieteni cu răposatul.

Popovici a tresărit furnicat de o nădejde.

— Să ne sfătuim... s'a grăbit să-și dea învoirea. Unde ne întâlnim? — a întrebat, ca să aibă conștiința împăcată că ideia n'a venit dela dânsul.

Părintele Moise a înțeles și s'a scârbit puțin. A întors capul spre fereastră și a hotărât să arate că e bărbat.

— Unde... Păi avem noi unde să ne întâlnim? Avem noi casină? Avem noi femei care să priceapă câte sunt pe capul nostru, ca luminători ai poporului, și să ne găzduiască? N'avem. Ne ducem deci la hotelul comunal. D'aia e al comunei...

Invățătorul Popovici a simțit o înviorare. A devenit patetic:

— Trebue să facem o înmormântare ca lumea. E o nenorocire națională care va folosi ca pildă acestui popor, blestemat să trăiască în crime și în desbinare. Vreau să vorbesc și eu la îngropăciune, părinte. Să fac apel la solidaritatea românească.

Părintele Moise a încuviințat din cap:

— Să vorbești, dascăle. Eu voi scutura aspru golănimea. Am ajuns la Sodoma și Gomora. Am ajuns la fapta lui Cain. Simt trebuință să arăt că cine nu-și cinstește conducătorii și fruntașii, acela nu cinstește pe Dumnezeu.

— Ce faci cu îngropăciunea lui Neculae Șenchea? — a intervenit Popovici neliniștit. Cade tot pe mâine. Cum te'mparți?

Părintele Moise a oftat, apoi a ridicat din umeri.

— Incă n'au venit la mine. Am să le spun să fie gata la douăsprezece. Intr'o jumătate de ceas îl astruc... Nu pot să-mi încurc programul. Cu Vlad începem la două. Până pe la cinci-șase avem vreme.

Ințelegându-se să cheme și un reprezentant al fabricii la consfătuire, luminătorii poporului s'au despărțit.

După amiază, la patru, cei convocați au început a intra la domnul Coloman Sos, venind fiecare cu mâhnirea sa în priviri. Mai întâi, a deschis ușa Popovici. Indată după el, a sosit Sorbán Pișta dela fabrică. Hortopan, Bucur Costea și Briotă au venit deodată. Urmându-i de aproape, a apărut și părintele Moise.

Coloman Sos era întristat și-și primea musafirii zâmbind cu durere.

— Ce nenorocire, ce nenorocire — făcea strângând mâinile oaspeților și conducându-i în salon. Fără a aștepta vreo comandă, a pus pe masă brânză și rachiu întărit cu piper.

— A fost la mine feciorul lui Neculae Şenchea — a început părintele Moise vorba... Tudorică... mecanicul... M'a pofit la îngropăciune, mâne la patru. I-am spus că nu e cu putinţă... S'a uitat urât şi mi-a poruncit să fac cum cere dânsul... D'aia sunt preotul satului... Rătăcirea din urmă e mai mare ca cea dintâi — a oftat sfinţia sa cu obidă, uitându-se fără plăcere la rachiu.

— Cum ai hotărît? — l-a întrebat Popovici nerăbdător.

— I-am spus că păstorul îşi conduce turma sa, iar nu turma pe păstor. Mă duc deci mâine la douăsprezece. A sărit cu gura la mine, că asta e batjocură. La douăsprezece se îngroapă numai cei care-şi pun singuri capăt zilelor. Aşa s'a pomenit în sat... Atunci, i-am arătat că, după prânz, trebue să-l îngrop pe Neculae Vlad. — Ingroapă-l pe el la douăsprezece, c'a fost un hoţ — a strigat acel flăcău al lui Neculae Şenchea. Auzind astfel de cuvinte m'am supărat. Ai adus banii pentru îngropăciune? — am strigat şi eu la dânsul. Am văzut că întrebarea l-a pus cu botul pe labe. S'a uitat iarăşi urât la mine şi mi-a spus că banii înainte nu-i cer decât negustorii cei mişei.

— Ba nu, m'am împotrivit cu hotărîre,—banii se cer înainte când ai îndoială că-i vei primi dupăce săvârşeşti slujba. Voi sunteţi lipsiţi de avere — i-am spus. De unde ştiu eu că-mi puteţi da dreptul meu? Atunci a scos din buzunar zece coroane şi i-a pus pe masă, înfruntându-mă cu vorbe grele.

— Ce-a zis? — a întrebat Popovici.

Părintele Moise a înghiţit puţină brânză şi a răspuns:

— A zis că el, când va muri, s'aşază în sicriu cu fundul în sus... Să-l pupe popa în ceafă.

— N'ar trebui să te duci — a sărit Hortopan mânios. Să-l îngroape ca pe un câine... Ai văzut, părinte? Cum s'a amestecat cu ăia dela oraş, cum s'a smintit.

— M'am gândit şi la asta. M'am gândit să-l refuz, a răspuns părintele Moise. Punând însă banii pe masă, nu-i puteam găsi pricină... Eram legat... Aşa că mă duc mâine la ceasurile unu după prânz şi-l dau gata până la două. Atuncea are să se tragă clopotul cel mare pentru Vlad.

— Acum Vlad e gata, — s'a îndârjit Vasile Hortopan. De ticălosul de Visalon am scăpat. N'are să mai vadă lumina zilei. Vorbirea e că lucrurile nu pot să rămâie aşa... Vine unul şi-ţi dă cu toporul în cap, după ce i-ai pus în gură pâne... Trebue să facem rânduială în sat. Să stârpim ucigaşii... Să întâmpinăm smintiţii care vin dela oraş înfruntând pe Dumnezeu şi pe cei care ţin pânea şi cuţitul în mână prin vrednicia lor.

Sorbán Pişta a ascultat atent vorbele lui Hortopan:

— Noi am luat unele măsuri în fabrică — a dat răspuns... Svârlim afară pe cei îndărătnici şi căutăm alţii, dacă ne vor fi de trebuinţă... Cred, însă, că nu vor fi necesari... Am făcut experienţă: de câte ori concediem pe cei mai gălăgioşi, ceilalţi lucrează fără cârtire, cât le cerem... Plebea e ca animalul de junglă: vicleană şi laşă. Trebue s'o stropşeşti cu asprime. Nu sunt, însă, de acord cu ceeace se spune aici despre orăşeni... Sunt şi eu dela oraş...

Părintele Moise a socotit că trebue să-şi dea dânsul părerea, ca un înţelept ce este:

— Văd că autorităţile s'au apucat de treabă cu temei — a făcut sfinţia sa ridicând sprâncele stufoase. Bate-voi păstorul şi se va împrăştia turma — zice sfânta evanghelie. Dacă nu mai e Visalon între răii satului, ei se vor descumpăni. Adevărat că băiatul lui Şenchea are filoxera lui Visalon în cap. Dar el se va strămuta la oraş.

— Cei dela oraşe, — s'a întors părintele spre Sorbán Pişta — sunt oameni de trei feluri, după cât am băgat eu de seamă, domnule Pişta. Unii — destul de puţini — mulţumesc lui Dumnezeu pentru cele ce le-a dăruit în lumea aceasta, făcându-le parte de avuţie şi huzur. Alţii — mulţi, câtă frunză şi iarbă — îi cer lui Dumnezeu avuţie şi huzur, arătând răbdare cucernică din neam în neam, până la plinirea vremii, care nu se ştie când va să fie. Intr'asta stă taina şi frumuseţea: să te rogi şi să nu te superi că te rogi degeaba. S'au rugat şi strămoşii tăi şi strămoşii strămoşilor tăi... Te rogi şi tu şi se vor ruga şi urmaşii tăi, nădăjduind în plinirea rugăciunii. Lespezile bisericilor vechi sunt tocite de rânduri întregi de oameni care s'au închinat şi au aşteptat. Aşteptând au murit, iar acum se află deadreapta tatălui. Sunt iarăşi alţii — a urmat părintele Moise încălzit — care-s puţini şi nevoiaşi. Având sălbătăciune într'înşii s'au săturat să se mai roage, zicând că e destul cât s'au rugat părinţii şi străbunicii lor. Aceştia vor să-şi facă singuri dreptate cu puterea lor. Eu unul, mărturisesc că nu mă tem de aceştia, decât dacă au cap... Acuma n'au.

— La sat e la fel, a intrat în vorbă Popovici...

— Nu-i la fel—i-o reteză părintele Moise. Aceştia nu ştiu a se ruga. Se închină şi bat mătănii în neştire. Mă rog eu pentru dânşii—se foi preotul întru toată cucernicia sa. Iar dacă îşi ridică fruntea, chem asupra lor mânia lui Dumnezeu şi-i înfricoşez cetind din cărţile sfinte. Atunci se potolesc ca şi cum

s'ar abate somn asupra lor. Ca la spital când adoarme doctorul pe bolnav.

— Asta-i bine, părinte—s'a desluşit Hortopan din câte spusese părintele Moise—dar nu ne putem lăsa numai într'atâta ! Visalon a stricat lumea din sat. Azi, mâine, o s'o strice Tudorică Şenchea ori altul. Ai văzut ce vorbe-i ies din gură, măcar că abia a dat cu nasul prin oraş. Eu zic să mergem în delegaţie, să cerem jandarmi în sat.

Sorbán Pişta a încuviinţat îndată.

— Noi am şi făcut adresă, încă de ieri. Nu se poate tolera ca un sat cu industrie să fie lăsat în grija postului de jandarmi din satul vecin. Că vine în fiecare zi patrula, nu-i deajuns. Trebue să fie aici, să-i cunoască pe fiecare... Faceţi şi dumneavoastră cerere. Cred că prevederea e mai bună ca amăgirea.

Popovici nu era de părerea asta :

— Mai lăsaţi-i dracului de jandarmi... Trebue să educăm poporul... Pestalozzi zice....

Sorbán îl întrerupse :

— Pestalozzi e pentru copii, nu pentru criminali lombrozieni — făcu exibându-şi cunoştinţele. Când te uiţi la ei, vezi cum urlă într'înşii instinctele criminale, gata să isbucnească. Cinci jandarmi fac cât o mie de Pestalozzi.

— De fapt ai dreptate — se dădu bătut Popovici. Fără constrângere nu există educaţie — zise, arătându-şi şi el erudiţia.

— Atunci, cerem jandarmi — a hotărât Hortopan. Nu trebue să lăsăm să-şi ridice nasul alt nebun în locul lui Visalon. Să stea jandarmii cu ochii pe ei.

Consfătuirea a ţinut destul de mult. Se făcuse şapte. Era întuneric şi oaspeţii stăteau cu lampa aprinsă. La o vreme au hotărât să meargă Popovici şi Bucur să afle dela Anica ce planuri are familia în privinţa îngropăciunii. Cei doi s'au dus şi au revenit aducând cuvânt că mortul e gata a doua zi la prânz, cu tot, cu năframe, cu lumânări, cu colaci şi cu pomană, care se va servi după îngropăciune. Au tăiat un viţel şi au pârlit un porc pentru masă. Incolo, să facă domnii cum vor crede de cuviinţă. Având astfel deslegare pentru toate, prietenii lui Neculae Vlad s'au simţit oarecum însdrăveniţi, mai ales că şi rachiul se istovise din carafă. Va vorbi părintele Moise osândind, după pilda lui Cain şi Avel, uciderea între fraţi şi adăogând, pentru familie, iertăciuni care vor stoarce lacrimi. Va ceti blestem asupra ucigaşilor şi asupra celor care în-

fruntă rânduiala lui Dumnezeu, afurisindu-i și înfricoșându-i. Va vorbi și dascălul Popovici, ridicând în slavă meritele mortului și cerând poporului să stea strâns în jurul fruntașilor care s'au ridicat prin voia lui Dumnezeu. Fabrica va trimite o cunună de brad. Până la urmă, s'a hotărât să fie scoși și copiii de școală.

— Trebue să-i dăm lui Neculae Vlad cinstire ca unui om de frunte — a întărit părintele Moise. Copiii vor înțelege că aceasta nu se cuvine oricui și vor lua pildă din faptele răposatului.

Ințelegându-se cu destulă ușurință asupra celor ce au de făcut, părintele Moise a dorit un pahar de vin.

— Rachiul îmi face arsură — și-a arătat cu delicateţe pântecele, atingându-l ușor cu degetul dela mâna dreaptă. Poftesc, atunci, un vin rece, dela pivniță.

Domnul Sos s'a grăbit s'aducă licoare spre tămăduirea oaspeților săi dragi. Simţea sburdăciune văzându-și din nou salonul în fum și în miros acrișor de băutură. Ca în toate ale lumii, se pare că și pentru această revenire la viață mai bună, s'au cerut jertfe. Moartea lui Neculae Vlad putea să însemneze un început... Dumnezeu e mare, — se gândea Coloman Sos urcând scările pivniței, cu cana de vin în mână.

— Foarte tare îmi place mie să văd, în cană, spuma vinului — s'a desfătat părintele Moise, privind cu duioșie mărgelele care musteau pe marginea vasului.

Sorbán Pișta a intervenit înălțându-și fruntea.

— Eu am o vorbă, domnule părinte : dacă stau mărgelele deasupra vinului, plec eu. Dacă pleacă ele, rămân eu...

— Asta așa este, de bună seamă — a făcut părintele Moise, apucând paharul umplut de domnul Sos. Mărgelele trebue să se vadă când torni vinul în cană și să dispară când duci paharul la gură.

Bând cu toții, au lăsat pe fundul paharului cât un deget de vin. Părintele a întors paharul cu gura în jos și a deșertat cuprinsul pe dușumea :

— Pentru sufletul lui Neculae Vlad.

Ceilalți au urmat pilda, aducând jertfa prieteniei lor, sincere, pentru cel care s'a dus.

Petrecând, întru mâhnire relativă, încă vreo două ceasuri în salonul domnului Sos, s'a văzut că setea întristării e tot atât de aprigă ca și cea a bucuriei și întrece pe aceea a stărilor care nu sunt nici vesele, nici triste. S'au golit opt carafe de vin : patru dintr'însele pentru odihna lui Neculae Vlad și alte

patru pentru bucuria vieții, care începuse a-i pârjoli pe dinlăuntru pe fruntașii adunați la sfat. După ceasurile șapte, părintele Moise avea o culoare roșie-vineție, iar ochii îi licăreau adunați în grăsimea obrazului, vădind neliniște și patimă ascunsă. Ceilalți erau amețiți binișor, uitând, adeseori, prilejul care i-a adunat la cârciumă și începând a vorbi măscări. Popovici se lăsa furat de o irezistibilă dorință de a cânta. A și început, de câteva ori, să articuleze melodii răzlețe care s'au pierdut, însă, degrabă, sub amintirea sporadică, plină de spaima morții lui Neculae Vlad.

La opt, părintele Moise s'a ridicat greoi dela masă:

— Având două îngropăciuni și aducându-mi aminte de prietenul nostru Neculae Vlad, doresc să plătesc și eu trei carafe de vin — a făcut sfinția sa scoțând din buzunar cele zece coroane primite dela Tudorică Șenchea. Despre acești bani preoteasa nu știa nimica. Are să-i spuie că-l îngroapă pe Șenchea fără plată. Gândul acesta l-a bucurat peste măsură, așa că strigând Hortopan să mai vie o cană spre a cinsti dărnicia părintelui, a așteptat-o clătinându-se ușor în capul mesii.

— Eu trebue să mă duc să fac slujba de seară la casele morților — a zis cu importanță. Trebue să slujesc sărăcusta. Altfel aș mai fi stat, având plăcere de prieteni ca domniile voastre... Domnule Sos—s'a întors spre cârciumar, care-i aducea restul de bani — ce fel de vin a luat Anica lui Vlad pentru pomană?

Coloman Sos s'a oprit în loc și a zâmbit:

— Pentru masa de onoare am dat douăzeci de litri de vin bun, a răspuns cu bunăvoință. Aflând că vine și părintele protopop, pun la o parte cinci sticle din vinul de Beregszász— a adăogat, vârându-se în inima părintelui Moise.

Vestea a trecut prin cei de față ca un circuit electric, făcând primul contact în pântecele părintelui și atingându-i, apoi, în egală măsură pe toți.

Popovici a fost străfulgerat îndată de grija de a-și asigura loc la masa de onoare. Odată ce cuvântez, trebue să mă așeze acolo — și-a zis liniștindu-se.

* * *

In casa lui Neculae Vlad era forfotă și umblare de gândeai că au venit toate muierile de pe lume să se afle în treabă, foindu-și androacele, dintr'o odaie în alta. In odaia dintâi, decum intrai în casă, se aflau unii oameni de strânsură, cu sluga cea nouă a lui Neculae Vlad, stând lângă perete, în-

ghesuiţi şi năduşiţi. Veniseră, mai ales, cei care au lucrat pe ogoarele mortului şi care nădăjduiau acuma să se pricopsească cu o năframă şi un colac pe care nu-l văzuseră în ochi cât a trăit şi i-a muncit domnul Vlad. Oamenii grămădiţi aici aveau obrazuri lungi, căzute şi priveau cu sfială de sălbătăciuni valul care trecea prin această casă îndestulată cu de toate. Intrând părintele Moise, cu trufia lui cucernică răzimată în pieptul lat şi în pântecele imens care-i da o prestanţă deosebită, mai ales când era încins cu brâu, umiliţii de lângă perete s'au uitat la dânsul, apoi şi-au plecat capetele în pământ.

Părintele a primit cu plăcere închinăciunea şi a trecut în odaia cealaltă. Aici se aflau zece, cincisprezece gospodari de frunte din sat. Aşteptau cu destulă nerăbdare sosirea părintelui, ca să le potolească tulburarea pe care încercau s'o aline cu cozonac şi cu vin pus din belşug pe masă.

— Dumnezeu să-l ierte pe răposat — a făcut părintele Moise cu glasul său gros, vădind contrast isbitor între obrazul stacojiu, cu ochii jucăuşi şi între înduioşarea ce ştia s'o aşeze ca nimeni altul în vorbe, la asemenea ocazii. Această înduioşare pătrundea în urechi ca un glas tânguios din troparele morţilor, aşa că oamenii s'au resimţit şi s'au ridicat îndată dela locurile lor, murmurând :

— Dumnezeu să-l ierte.

— Mare pacoste, părinte—l-a oprit Filimon Stancu, gospodar destul de văzut în Bârseni. Mare pacoste pe capul nostru... Vorbim aci cu oamenii iştia şi nu ne taie capul : cum o fi lăsând Dumnezeu asemenea faptă? Să omoare sluga pe omul care i-a dat pâne...

Părintele Moise avea capul tulbure şi greu. Totuşi era dator să dea răspuns, fiind împresurat de ochi şi de urechi care nu-l lăsau să se mişte.

— Neînţelese sunt legile tale, Doamne ! a făcut suspinând, după care a clătinat din cap cu resemnare :

— Tot ce se petrece în lume e voia celui de sus... Ucigaşul îşi va lua pedeapsa în focul iadului, căci s'a ridicat asupra binefăcătorului său. Iar fratele nostru Neculae Vlad va avea şi în lumea cealaltă parte de lumină şi de fericire ca şi în lumea aceasta, purcezând în loc de odihnă, în loc de verdeaţă, unde nu este nici durere, nici întristare, nici suspinare, ci viaţă fără de sfârşit.

Faţă de asemenea cuvânt, care dădea nădejdi bune de viitor oamenilor îndestulaţi de pe pământ, fruntaşii satului au făcut loc părintelui să treacă înainte, iar ei au băut câte un

pahar de vin. Unul dintr'înşii a scos cărţile de joc şi le-a pus pe masă, urmând să joace „douăzeci şi unu", până dimineaţa, după cum era obiceiul.

La drept vorbind, de Neculae Vlad nu-i părea rău nimănui. Spaima care intrase în gospodarii satului cuprindea destul de puţină durere pentru soarta ortacului lor. Mai greu era să se desluşească din acel sentiment de groază, care-i stăpânea de pe urma faptei lui Tănasie.

Incet, încet, cu un pahar, două de vin şi cu nădejdea în ce-o vrea Dumnezeu, s'au liniştit cugetând fiecare să nu ţie în jurul casei sale decât oameni de credinţă, lepădându-se de cei care tac prea mult, ori vorbesc prea mult. Aceştia nu-s buni.

— Pe Tănasie trebuia să-l scoatem din sat — a zis Filimon, vorbind încet. Pe Tănasie şi pe ceilalţi care-s de prisos în sat, — şi-a urmat gândurile, îngrijorat.

— Tănasie ca Tănasie — s'a avântat Vasile Hortopan având în cap cele ce s'au povestit la cârciumă. Pe Visalon trebuia să-l ferecăm... ! El era capul dracului...

— Cum să-l fereci? — a întrebat Filimon. Vezi bine ce a păţit Vlad. Doar dintr'asta i s'a tras...

— Om avea noi grijă de aci înainte — s'a rânjit Hortopan, clătinându-se pe picioare... Am pus la cale lucruri care vâră căluş în gurile cele spurcate şi pun în belciuge mâinile care se întind după topor... Dă-mi şi mie carte, mă — s'a răţoit către cel care sta cu cărţile de joc în mână.

Văzându-l atât de sigur de sine, oamenii au oftat şi şi-au venit în fire. Paharele de vin erau deşertate cu lăcomie, ajutând alungarea grijilor. Din odaia în care era întins mortul răsbea glasul ostenit al părintelui Moise.

„Aşa, Doamne, odihneşte pe robul tău Neculae în loc luminos, în loc de verdeaţă, în loc de odihnă, de unde au fugit întristarea şi suspinarea şi aşează-l pe dânsul între toţi drepţii tăi..."

Trecând în odaia din faţă, părintele Moise a întâmpinat năduşală grozavă. Mortul era împresurat de muieri, care stăteau ca muştele, nefiind loc să cadă un ac între dânsele. Făcliile dela căpătâi şi dela picioare ardeau, umplând casa de fum. Mai venea fum şi din odaia bărbaţilor, cărora la nunţi şi la priveghiuri nu le mai pică ţigara din gură, atâta-s de lacomi să sugă tutun. Era un aer închis şi îmbâcsit, încât părintele a simţit că-l împresoară un vârtej şi e gata să cadă. Din ce era stacojiu, se făcuse vânăt. Sufla greu, duhnind miros de vin în jurul său. Atâta cât s'a putut, muierile i-au făcut loc lângă sicriu,

începând îndată a se boci. Casa tresălta, cu sicriu, cu preot, cu tot cuprinsul dintr'însa.

Ameţit de vin şi de năduşală, părintele Moise era cercat de spaima unui sfârşit care-l va lovi într'o clipă, lângă coşciugul lui Vlad. A desvelit deci cartea din patrafir, şi-a pus patrafirul după cap şi a început a ceti cu grabă. Unele vorbe le zicea de două ori, pierzând rostul rândurilor care-i jucau ca nişte blestemate, sub priviri.

Foarte mult s'au mirat cei de faţă de felul cum dă părintele Moise peste cap slujba, tocmai la un om ca Neculae Vlad, căci, altminteri, avea faimă că slujeşte la mort făcând şi pietrele să plângă. In sfârşit, a cântat cu destulă greutate „Veşnica pomenire", după care a închis cartea, şi-a scos patrafirul şi a ieşit abia ţinându-se pe picioare în odaia bărbaţilor, unde veniseră între timp şi Bucur cu Briotă. Aceştia erau porniţi pe petrecere. Ii muncea pe dinlăuntru vinul dela hotelul comunal. L-au apucat deci pe părintele Moise să-l aşeze între dânşii la masă.

— Stai aici, părinte! a strigat Hortopan, de parcă s'ar fi aflat în salon la domnul Sos. Stai să bem un pahar de vin! a făcut trăgându-l de mână.

Părintele Moise a suspinat:

— Nu pot rămânea, Vasile — a răspuns smulgându-se din încleştare. Trebue să mă duc... Dumnezeu să-l ierte... s'a grăbit spre uşă, ieşind sub privirile mirate ale celor de faţă.

— Ce are popa, mă Costea? — a întrebat Briotă nedumerit, având un rânjet în colţul gurii.

— E întristat peste seamă — a dat răspuns unul din cei dela masă, în locul lui Costea Bucur, care sta cu gura căscată, având în cap povară grea de vin.

Uitând că trebue să facă sărăcusta şi la Neculae Şenchea, părintele Moise s'a dus acasă. Când l-a văzut preoteasa şi-a pus mâinile pe obraz şi a început să se tânguie:

— Doamne, Dumnezeule, ce ruşine, — făcea legănându-şi trupul în dreapta şi în stânga. Eşti b[illegible]t mort... Ooff, — strânge-mă, Doamne, din lume să nu-l mai văd...

— Sunt bolnav, Eufrosino — a îngânat slab părintele Moise, lăsându-se sdrobit pe scaun. Leagă-mă la cap cu prosop rece.... a urmat fără putere în glas.

Preoteasa s'a speriat şi l-a privit îngrijorată. A smuls prosopul din cui şi l-a înmuiat în lighianul de după uşă. S'a apropiat de soţul ei şi i-a pus legătura pe frunte, simţind în nări duhoare grea de vin. A ridicat ochii în sus şi a început a plânge:

— Firea-i al dracului cu toţi beţivii care-s în lumea asta! a blestemat înodând prosopul la ceafă... Du-te şi te culcă, om de nimica ce eşti!

L-a luat de mână trăgându-l în odaia de culcare... Părintele s'a lăsat purtat, ca o cârpă. Atunci a bătut cineva în uşă. Preoteasa s'a întors spăimântată, a stat o clipă în loc, apoi s'a dus şi a deschis. Era Gheorghiţă al Catrinii:

— Ce-i, Gheorghiţă? — a întrebat neliniştită.

— Săru'mâna, doamnă preoteasă. Să vie părintele la sărăcustă, la Şenchea. Aşteaptă oamenii...

Preoteasa a simţit că se îneacă şi s'a răsucit spre odaia de culcare. Părintele sta încovoiat lângă pat. Cu sutana neagră pe dânsul şi cu prosopul alb în cap, desfăcut la ceafă în formă aripi, părea un strigoi umflat.

— Părintele e bolnav — s'a întors preoteasa la Gheorghiţă, vorbind supărată. Nu poate veni...

Gheorghiţă s'a mirat, oţărându-se:

— Cum bolnav, doamnă preoteasă? Văd că e în picioare — a făcut îndârjit. Ştiu că la Vlad a fost. Nu faceţi una ca asta...

— Vreţi să mor acolo, în ceasul ăsta? — s'a auzit vocea părintelui Moise din odaia de culcare. — Sunt bolnav... a adăogat tânguindu-se.

Gheorghiţă s'a uitat urât la preoteasă şi s'a răsucit pe călcâie, ca sub porunca unei hotărâri:

— Bine, 'om vedea noi... A plecat suduind prin curte.

Uşa dela odaia copiilor părintelui Moise s'a deschis şi a scos capul Felicia, fetiţa lui de şcoală.

— Mămico, ce faci? Mi-e frică... a făcut cu glas subţire.

Preoteasa s'a întors spre dânsa năucită:

— Viu acum, mamă...

* * *

Casa lui Neculae Şenchea n'avea decât o tindă mică şi o cameră în faţă. Aşezare veche de bârne, tencuită cu lut şi văruită într'o culoare albastră deosebit de preferată în satele din această regiune.

Odaia fiind scundă, grinzile afumate se aflau la depărtare de câteva degete de capul oamenilor cu stat mijlociu.

Neculae Şenchea era întins la mijloc, într'un sicriu de scândură dată în pripă la rindea. Rămăsese din el o arătare de spaimă, parcă ar fi fost făcut din ceară nelimpezită. Deasupra mâinilor încrucişate ardea o lumânare subţire, din care picurau stropi rari asupra banului de cinci creiţari, pus şi el acolo, să-l

aibă la îndemână pentru plata vămilor văzduhului în drum spre rai. Babele știau că sunt nouă vămi. Ar fi trebuit câte un creițar de fiecare vamă, dar până la urmă a biruit Irina.

— Eu am văzut atâția morți, cât n'am păr în cap. Ajung cinci creițari, la cele dintâi vămi. Dacă trece peste a cincea, trebue să-l lase mai departe, că n'au ce face cu dânsul. Indărăt nu-l primește. Așa sânt vămile astea: de jos în sus te poți duce prin ele, dar de sus în jos încă n'a venit nimeni. Se descurcă Neculae cum s'au descurcat atâția.

— Las' că-i pune lui Vlad o pungă de zloți—s'a înrăit vecina Săftoaia. Cu atâția bani îl duce Sfântu Ilie cu carul cel de foc, drept în fundul iadului.

Tudorică s'a sbătut să împiedece bazaconiile astea care-l făceau să simtă un fel de rușine nelămurită.

— Lasă, Tudorică, să rânduim cum am apucat — s'a jeluit maică-sa, Zinca. N'aș avea hodină dacă nu le împlinim pe toate.

— Te pomenești că-ți fi vrând să faceți și ospăț? — s'a necăjit Tudorică, umblând de ici, colo, supărat.

— Nu facem ospăț, maică, dar trebue să dăm câte un păhar de rachiu și câte un colac la oameni... Fă ce-i putea și mai scoate bani... Trebue să dăm năframe la ducători, la prapuri, la cruce... Vezi bine că-i mânia lui Dumnezeu asupra noastră... Doamne... cum te-ai schimbat de când ești la oraș — s'a jeluit bătrâna, privindu-l cu ochii uscați, în care se topiseră amărăciuni fără număr.

In seara a doua s'au adunat vecinii să aștepte sărăcusta. Venise și Gheorghiță cu nevasta.

Era acolo și Firuca, împreună cu lușa Veta și cu Traian, plânse și sdrobite. De două zile nu puseseră în gură decât o înghițitură de apă.

Zinca sta lângă sicriu, mută, privind înaintea ei ca într'o apă neagră, în care orbecăiau fel de fel de chipuri strâmbe, nedeslușite. De săptămâni întregi pierduse rostul somnului, veghind pe Neculae. Lângă dânsa sta Marioara, destul de voinică după câte îndurase și după viața pe care o avea. Treburile și rosturile îngropăciunii se amestecau ca o vâltoare, trăgându-le mereu de lângă sicriu în tindă.

Vecina Săftoaia — care meșterea aluat în tindă, lângă opaiț, venea mereu în casă cu mânecile suflecate și se apropia de urechea Zincăi:

— Trebue scorțișoară, Zincă, — striga că se auzea până în ogradă.

Zinca tresărea din amorţire Indatoririle erau aspre şi trebuia să le împlinească. Drept vorbind, astea-i mai dedeau viaţă.

— La ce-ţi trebue scorţişoară? — întreba şoptind.

— La colivă, fată hăi — şuiera Săftoaia. Lasă mortu' şi vino'n tindă.

Asta mergea aşa de azi dimineaţă. Ba se ducea Zinca, ba fugea Marioara. Tudorică a sărit de câteva ori de pe laviţă, între muieri:

— Mai încetaţi odată cu prostiile că-mi iau lumea în cap. Noi suntem oameni săraci. N'avem a ne fuduli la îngropăciune.

— Suntem săraci pentrucă nu credem în Dumnezeu, s'a iuţit Săftoaia la dânsul. D'aia nu ajungem la liman.

— Vrei să zici că Vlad s'a pricopsit închinându-se? — a întrebat Tudorică neguros. — Eu ştiu că s'a îmbogăţit din hoţie şi din munca altora — a adăogat otrăvit. Ii trebue lui Dumnezeu colivă şi colaci? Ori numără paharele de rachiu pe care le beau unii şi alţii? Colacii îi mănâncă popa... — a urmat răstindu se la Săftoaia.

— Doamne iartă-ne, s'a crucit vecina oprindu-se din frământat şi întorcându-se spre dânsul.

— Nu vorbi aşa, mamă — a intervenit umilită Zinca. Nu trebue să cercăm mânia lui Dumnezeu.

— De când sunteţi pe lume vă tot închinaţi — a făcut Tudorică fiindu-i milă de maică-sa. Văd că cine-i tare şi mare n'are trebuinţă de închinat. Işi ia ce pofteşte. Taie şi spânzură...

— In lumea cea de veci, bogaţii ajung sub talpa iadului — s'a iuţit iarăşi Săftoaia. De asta nu scapă...

— Ce-o fi în lumea ailaltă om vedea, s'a necăjit Tudorică. Noi trăim în lumea asta... Adică ei trăesc. Noi răbdăm şi ne închinăm.

Săftoaia s'a uitat speriată la Zinca:

— Ei fi vrând să schimbi acum rânduiala celui de sus — a făcut necăjită.

— Aşi schimba-o într'un ceas — a răspuns Tudorică... Dar nu cu colivă şi cu metanii...

Era nouă seara şi părintele Moise nu mai venea la slujbă. Peste oamenii din priveghi se aşezase tristeţe apăsătoare, asupra căreia fumul lumânărilor cernea funingine fină, ţesând zăbranic.

— Vă cam tăiaţi din vorbe cu vecina Săftoaia — a rupt tăcerea Gheorghiţă... Aşa-s muierile.

— Of, mă Gheorghiţă — s'a uitat Tudorică la dânsul întunecat — mult suntem necăjiţi şi prostiţi noi, în toate felurile.

Intorcând privirea spre sicriu s'a oprit asupra obrazului de ceară nelimpezită al lui Neculae Şenchea şi a simţit că-l îneacă un nod în gât.

— Şaptezeci de ani a robotit şi a aşteptat — s'a trezit vorbind ca pentru sine. Hai la biserică, Neculae... S'a dus la biserică... Spovedeşte-te, Neculae... S'a spovedit... Nu sudui, Neculae... N'a suduit... A stat la închisoare... A răbdat... Acuma zic că se duce în rai... Uită-te la el, Gheorghiţă... Ăsta-i chip de om care se duce în rai? L'au ros viermii de viu... Se pot bucura sfinţii de ce au făcut dintr'însul ! Arz-o focul de lume şi dreptate, a mugit Tudorică simţind că-l înăbuşe durerea.

— Bine că n'a fost în curte la taica Visalon când a pălit Tănasie cu toporul — a suspinat Săftoaia, ca să întoarcă vorbele lui Tudorică. Il închideau şi pe el... Aşa, măcar a scăpat...

Tudorică s'a întors greoi spre Săftoaia.

— Mai bine era acolo decât în sicriu... Se răcorea şi el la inimă...

— Vai de mine... a gemut Zinca.

— Aşa v'am apucat : văitându-vă... Aşteptaţi moartea ca pe o izbăvire... Mă mir dece aţi mai venit în viaţă !—a făcut din nou Tudorică, neputându-şi stăpâni mânia.

— Altceva ce să aşteptăm, Tudorică? a intrat în vorbă Veta. Dacă stai în loc şi îţi vezi de necazuri, mori cu zile. Nehrănit. Dacă te ridici ca Visalon, mori în temniţă, iarăşi cu zile. Nu ne rămâne decât lumea cealaltă... Poate ne face Dumnezeu parte de ea — a oftat Veta începând să plângă.

Tăcerea a căzut din nou ca o aripă urâtă de liliac. Părintele Moise tot nu mai venea. In sufletele pustiite din jurul sicriului lui Neculae Şenchea plângea fără glas desnădejdea, cerând alinare. In ele înşile n'o ştiau căuta. Nici n'aveau credinţă c'ar putea-o găsi. Vorbele lui Tudorică i-au spăimântat pe cei din priveghi. Aplecându-se, ori răsucindu-se pe laviţă, şi-au făcut cruce pe ascuns, murmurând şi stupind în patru părţi.

— Părintele o fi zăbovind la Vlad — şi-a dat cu părerea nevasta lui Gheorghiţă. Acolo e forfoteală mare. Vin domni dela oraş. Vine şi protopopu...

— De bună seamă că-i acolo,—a întărit Săftoaia intrând în odaie. Stă la troacă. Bea şi mănâncă.

— Dece-l mai chemaţi, dacă-l ştiţi ce fel de om e?— s'a întărâtat Tudorică.

— Doamne, dragu' mamii — a intervenit Zinca sfioasă — cum să nu vie să facă sărăcustă? Poate, dacă-i făceam feştanie îi lungeam lui Neculae zilele. N'a vrut să mă lase, că-i fă-

ceam... Preotul e omul lui Dumnezeu... Nu vorbi aşa, că-i cu păcat — a început a plânge încovoindu-se de mijloc.

— Fără slujba sărăcustii n'am pomenit îngropăciune — a adăogat Săftoaia. Asta ar fi păcat care nu mai e altul pe lume.

Cei din priveghi au simţit lacrimi în ochi şi şi-au plecat capetele suspinând. Trecea prin ei umilire şi durere, ca prin nişte fiinţe lipsite de cuget şi de inimă, lipsite de braţe şi de putere.

Intr'un târziu, s'a ridicat Gheorghiţă dela locul lui:

— Mă duc să văd ce-i cu popa.

Când s'a întors şi a intrat în odaie singur, oamenii au rămas cu ochii pironiţi la dânsul, arătând nedumerire. Zinca-l privea din orbitele adânci, secătuite de viaţă, ţinându-şi răsuflarea.

— Zice că-i beteag şi nu vine — şi-a trântit Gheorghiţă căciula pe laviţa de lângă uşă... Era acasă, cu capul legat...

— Nu vine? — a cercat să ţipe Zinca de lângă sicriu. In aceeaşi clipă şi-a ridicat mâinile în sus şi a strigat cu glas înfricoşat:

— Doamne, nu mă lăsa, Doamne. S'a făcut mototol şi a căzut pe podea sfârşită de putere.

Sărind Marioara şi cei de alături, au ajutat-o să se aşeze pe scăunel. Tudorică aflându-se mai departe, s'a apropiat şi a cuprins-o de sub braţe. Şi-a ridicat ochii în sus şi a scrâşnit. In colţul stâng al gurii, simţea arsura sărată a unei lacrimi, care se prelingea încet în lungul buzelor.

— Asta nu-i a bună... s'a spăimântat Săftoaia către Veta, sora lui Visalon, făcându-şi cruce. Doamne fereşte; să'ngropi omu' fără sărăcustă...

Casa lui Neculae Şenchea era învăluită în pâclă neagră de întristare. Oamenii se priveau cutremuraţi simţindu-se fără sprijin, în faţa unei prăpastii adânci. Aveau o stare îngheţată de spaimă, ca nişte copii treziţi din somn, pe întuneric, în nopţi cu vreme aspră, când se aude, din depărtări mari tunet şi se clatină lumea din temelie. Pâlpâirea făcliilor sporea desnădejdea acestor suflete înfricoşate, proiectându-le umbre stranii pe obraz.

Neculae Şenchea sta liniştit în sicriu, nepăsător la toate. Părintele Moise adormise în aşternutul său, sforăind adânc.

— Am să fac sărăcusta mâine înaintea prohodului — a oftat sfinţia sa către preoteasă, cerând să tacă şi să-i dea pace. Nu-l las eu fără sărăcustă... Azi, ori mâine, tot atâta... De sculat tot nu se mai scoală, decât la a doua venire.

CAPITOLUL XVI

In care cunoaştem cum bate Luther pe Isus în concurenţa vinului şi a berei.

In primăvara anului 1909, ploile au început să cadă în cele dintâi zile ale lui Aprilie şi au ţinut fără contenire două săptămâni. Iarna fusese grea şi îmbelşugată în zăpezi, aşa că pământul era îndestulat cu apă, neputând pricidi să soarbă într'însul sodomul de ploaie care curgea din burdufurile sparte ale cerului. Noroaiele din Bârseni ajunseseră de pomină, copiii ieşind dimineaţa cu cataligi, ca nişte arătări din altă lume.

Oamenii erau necăjiţi şi se uitau pe ferestre cu inimile prefăcute în cenuşă. Iacă, se împlinesc aproape cinci luni, decând stau în casă, neavând putere să iasă decât până la poartă ca să se uite în neştire dealungul râului de noroi care venea din ceaţă şi se pierdea în neguri. Patru luni au înotat în nămeţi... Acuma înoată în tină. Lemnele s'au isprăvit demult. Doar zece-cincisprezece gospodari, care au stânjeni rânduiţi împrejurul gardurilor, se pot bucura de căldură. Incolo, frig şi umezeală adunată în oase ca în burete.

Cărăuşii din Bârseni au scăzut parcă în cei trei ani trecuţi dela întemniţarea lui Visalon Luca, împuţinându-se în curaj şi adâncindu-se în sărăcie mai afund decât erau.

Domnul director Bitay Pál a avut o ideie straşnică îndată după ce a fost închisă rotăria din sat. Fără cărăuşi nu se putea descurca, iar cărăuşii nu făceau o ceapă degerată fără rotărie la îndemână. Cu telegile lor istovite de atâtea opintiri prin noroaie şi supraîncărcate, erau ca nişte oameni porniţi pe calea beteşugurilor: le trebuia doftorie în fiecare zi. Atunci a hotărât domnul Bitay Pál să facă rotărie în fabrică. Acuma cărăuşii bârsăneni erau ai lui cu totul, cu proţapuri şi cu obezi. La plată, ieşea Sorbán Pişta cu catastiful în uşa cancelariei şi se uita plictisit peste oameni.

— Gheorghe al Catrinii! — striga răguşit. De plată opt metri cubi de brad... Se scade reparaţia carului, osia din faţă şi două obezi la roata dinapoi... Primeşte în mână atâtea coroane.

— Parcă mi-aţi pus obezi de argint — striga Gheorghe, auzind scăderea care i se face.

Sorbán Pişta rânjea:

— Vrei să te duci la Visalon Luca să ţi le facă?— întreba uitându-se în batjocură la dânsul şi cuprinzând în treacăt cu privirea gloata întreagă... Eu te pot ajuta să ajungi acolo...

Visalon Luca era în temniţa din Braşov. Gheorghiţă simţea o învolburare de sânge în cap:

— Daţi-mi banii — răspundea scurt, cu ochii aplecaţi la pământ. Cărăuşii se fereau, privind ţintă la Sorbán Pişta, cu licăriri de câini înfometaţi. Să nu creadă cumva domnul procurist că ei au de-aface cu Gheorghiţă ori cu Visalon.

Pe lângă asta, domnul director a mai dibăcit o socoteală nouă cu cărăuşii. Drumul se scurtase de când a început să circule trenul, aşa că bârsănenii făceau, în loc de o cărăuşie, câte trei în fiecare zi. Socotind, prestaţia de muncă era, fără îndoială, cel puţin de două ori mai mare ca înainte, dar directorul a preferat să plătească în raport cu kilometrii parcurşi, aşa că, din trei drumuri ieşea mai puţin ca dintr'unul singur.

Toată iarna au stat muncitorii agricoli fără lucru. Aşa se pomeniseră din veac. Muierile umblau încoace şi încolo, după o varză acră, ori după un cofăel de mălai.

Costea Bucur slobozea mălaiul şi varza, trecând în călindar zilele de lucru care aveau să fie făcute la vară.

— Doamne, fereşte-ne de primejdie — murmurau femeile în drum spre casă, mergând necăjite, de nici nu vedeau, nici nu auzeau... Ce-om mai mânca în dricul verii, dacă-s legate toate zilele de lucru la ăsta?

Bărbaţii stăteau întunecaţi lângă cuptor. Ieşeau pe înserat în dealul Clăbucetului şi veneau acasă cu crozne de vârfuri umede în spinare.

— Dacă mai ţine iarna, ne-am dus... se gândeau, neaflând deslegare în capetele lor covârşite de întuneric.

Domnul şef de post de jandarmi, plotonierul major Farkaş Árpád, îşi scria raportul lunar fumând ţigara sa favorită „Portorico" şi se simţea deosebit de mulţumit. Era cel dintâi şef de post statornicit în Bârseni de pe urma demersurilor făcute de fabrică, de primărie şi de fruntaşii satului. Purtând cu fală o burtă prestigioasă ca a părintelui Moise şi o mustaţă

neagră, răsucită artistic în cârlige simetrice, Farkas Árpád se socotea un descălecător venit să aducă în Bârseni solia ordinei şi a civilizaţiei sub străjuirea Coroanei Sfântului Ştefan. Organizase postul de jandarmi în casa lui Neculae Vlad, a cărui familie se mutase pe altă uliţă, în casele de zestre ale văduvei.

„ Din punct de vedere social — scria Farkas ridicându-şi fruntea cu plăcere ca să poată ieşi mai uşor ideile la lumină — avem, aici, aceeaşi problemă, pe care am cunoscut-o în experienţa mea şi la postul de jandarmi din comuna Tarajos pe care cu onoare l-am condus şi unde locuesc exclusiv unguri. Ţăranii săraci sunt leneşi. Nu lucrează nimic în lunile de iarnă. Stau într'o degradare animalică şi nu prestează absolut nicio muncă. Din această cauză se dedau la hoţii şi la fapte anarhice. Misiunea este foarte grea pentrucă aceşti puturoşi au şi sentimente iredentiste valahe, fiind ajutaţi mai ales de învăţătorul Popovici. Beţiv şi afemeiat, acesta are gărgăuni în cap. Se aprinde uşor în chestiuni şovine, dar, apoi, se îmbată, indiferent dacă bea cu valahi ori cu unguri. Duminecă 11 Aprilie, am avut de rezolvat un accident caracteristic. Adunându-se sătenii, ca deobicei, în faţa primăriei, m'am dus să fac observaţiile mele de serviciu. Văzând un grup de ţărani muncitori care se grămădise laoparte, i-am adresat câteva cuvinte de educare, conform regulamentului nostru.

— Inţeleg că lumea stă degeaba astăzi — am zis. E Duminecă. Zi de odihnă. Dar voi dece vă odihniţi? Ce-aţi lucrat în cursul săptămânii trecute? Petreceţi vremea în lene, de astă toamnă. E o ruşine...

Natural că poporul adunat a ascultat cu atenţiune cuvintele mele. Cei cărora le-am vorbit, m'au privit întâi nedumeriţi, apoi cu ură. Ceilalţi au zâmbit. Unii m'au aprobat.

— Ei, dece nu răspundeţi? i-am întrebat din nou. Deschideţi-vă gurile şi vorbiţi!

Atunci şi-a ridicat capul unul din grupul acela şi mi-a răspuns :

— Ce să lucrăm?

Obrăznicia răspunsului era vădită. Am continuat cu severitate :

— Cine vrea să lucreze, găseşte lucru, — i-am explicat imediat. Ingrijeşte de vite, prăseşte porci şi păsări. Femeile ţes pânză de in şi de cânepă. Fac covoare de lână.... Bărbaţii se duc la pădure... Taie lemne... Cum fac dumnealor... — am arătat spre oamenii de frunte ai satului.

După cum binevoiţi a vedea, am înşirat practic o serie de

ocupaţiuni productive. Sălbatecul acela şi-a rânjit dinţii şi a scuipat :

— Dumneata visezi, domnule şef, — mi-a răspuns. Unde avem noi vite? Cu ce să le cumpărăm? Ce să le dăm de mâncare? Unde să le adăpostim? Lâna nu creşte pe garduri. Nici cânepa... Noi nu avem un băţ de lemn în curte şi dumneata vorbeşti de vite... La pădure nu ne primeşte fabrica. Altceva nu e de lucru nicăeri. Aşa ne-am pomenit. Stăm cinci luni pe an degeaba... Uitându-se cu ură la fruntaşii de lângă mine, a adăugat : Dumnealor pot face, că-s plini de toate bunătăţile. Ne storc vlaga în cursul verii, iar la timp de iarnă se încuie şi-şi prăjesc burţile la căldură. Nici că le pasă de noi.

Faţă de această atitudine, care pe deoparte era necuviincioasă, iar pe de alta trăda o încărătnicie sălbatică, l-am ridicat şi l-am dus la post. In acel moment, a apărut învăţătorul Popovici care s'a apropiat de mine vizibil enervat.

— Poporul român e un popor paşnic — a intervenit fără să-l întrebe nimeni... Tradiţiile noastre...

L-am întrerupt :

— Dumneata să taci ! Cunosc eu bine poporul dumitale. Sunt în mijlocul lui patrioţi şi gospodari respectabili. Unul ca acesta pe care-l duc acum la post, nu are însă nimic cu poporul. E pleavă.

Invăţătorul a dat îndată înapoi :

— Desigur, domnule şef. Nici noi nu admitem să ne reprezinte codaşii satului... Nu... Eu credeam că aveţi un incident cu vreun fruntaş de al nostru...

— Nu crede nimic şi vezi-ţi de treabă — l-am apostrofat scurt.

Numitul individ se chiamă Ion Ceapă. A fost expulzat odată din sat şi a revenit — trăieşte în concubinaj cu numita Rafira Neagu născută Luca, fiica criminalului Visalon Luca, deţinut în penitenciarul din Braşov. După două zile de instruire la post, l-am trimis la urma lui, în comuna Agriş, judeţul Turda"....

Domnul şef s'a oprit din scris şi a privit mulţumit raportul din faţa sa. A tras un fum adânc de ţigare şi s'a răzimat de speteaza scaunului.

Intre schimbările de seamă care au intervenit în Bârseni după instalarea postului de jandarmi, a fost şi plecarea domnului Coloman Sos. Nu se împlinise anul dela moartea lui Neculae Vlad şi cârciumarul s'a desprins din iţele satului, ca dintr'un păienjeniş vestitor de părăsire şi de sărăcie. Experienţa

i s'a îmbogăţit cu o filă nouă, asupra căreia domnul Sos reflecta cu tristeţe adâncă. Decât un nou răvaş în tezaurul experienţei mele — îşi zicea plin de mâhnire — mai bine un sac de bani... Deasupra acestei întristate experienţe se aşezase doamna Clotilda Fenyvessy de Fenyvesfalva, cu transformarea totală pe care i-o provocase beţia din noaptea aceea de pomină, exasperând nervii soţului ei din cale afară. Nobila doamnă era apucată de o târzie şi violentă ardoare amoroasă, copleşindu-şi soţul cu langoare şi cu melodii tandre. Neavând clienţi cu care să se ocupe, domnul Sos stătea răstignit pe crucea acestei neaşteptate osândiri, pândind ceasul isbăvirii. Dragostea Clotildei avea caracterul unei vrăjmăşii aprige şi al unei prigoane diabolice, încât domnul Coloman Sos socotea că a căzut asupra lui judecata celui de sus, care i-a poruncit câţiva ani de purgatoriu, pentru ispăşirea păcatelor.

— Poate să ai dreptate — l-a mângâiat părintele Moise într'o zi, ascultându-i tânguirea. Dumneata eşti romano-catolic. Noi suntem greco-catolici. Avem faţă de ceilalţi creştini un privilegiu mare... Ei se duc deadreptul în rai ori în iad — a zâmbit sfinţia sa cu melancolie. Catolicii şi-au asigurat, cu iscusinţă, răgaz în purgatoriu. Canoanele sunt mai uşoare şi mai trecătoare aici....

Coloman Sos asculta sceptic lămuririle liniştitoare ale părintelui. Prăvălia era mereu goală; abia mai putea plăti arenda. Făcându-şi socotelile, cârciumarul a hotărît să se retragă odată cu expirarea contractului.

— Voi căuta un restaurant de gară, la încrucişare de trenuri, — a suspinat mâhnit. Să intre şi să treacă atâţia călători pe lângă mine şi peste mine, ca să nu mă găsească vrăjmaşul nicio clipită singur.

Vrăjmaşul era Clotilda.

Incărcând deci tarhatul în căruţă şi aşezând deasupra pe Clotilda, care arborase o pălărie verde cu voaluri sburătoare, domnul Coloman Sos şi-a luat rămas bun dela bârsăneni şi a plecat... „Ar trebui să cânt acum prologul din opera Pagliacci" — şi-a zis întristat privind caravana. Când s'a jucat opera aceasta la Debreţin, artiştii nu erau mai prejos în costumarea lor de vagabonzi decât doamna Clotilda cu soţul ei.

Asupra hotelului comunal din Bârseni s'a întins îndată ghiara lacomă a concernului Frideric Czell şi Fiii, care avea în Ardeal peste patru sute de cârciumi. In aceste cârciumi se desfăceau produsele nenumăratelor fabrici de alcool şi de bere ale acestui vestit grup de fabricanţi.

Concernul Frideric Czell reprezenta o forţă economică hotărîtoare. Cel puţin treizeci de cârciumi îi vesteau în fiecare judeţ puterea, răspândind otravă şi adunând bani. Preferinţa lui se îndrepta îndeosebi spre cârciumile comunale. Găsindu-le zidite gata, nu trebuia să facă nicio investiţie. Decum se deschidea concursul de arendare, cobora din trăsură la primărie procuristul firmei şi vâra fitilul.

Bătrânul Frideric Czell avea experienţă vastă în această privinţă, după cum era neîntrecut şi în fabricarea vinurilor.

— Nu uitaţi, dragii mei — a zis către cei trei fii ai săi — câteva lucruri importante. Ardealul în care sunt regiuni vinoase, nu ne interesează. Acolo oamenii cunosc gustul vinului. Ne îndreptăm atenţiunea spre acele părţi ale provinciei, în care acest gust a trecut cu totul fugar prin vârful limbilor, nelăsând nicio amintire. Aceste regiuni sunt ale noastre, cu limbile lor cu tot. Deasemeni nu uitaţi că la oraşe ne plac cartierele mărginaşe, unde prostimea bea, scuipă, înjură şi iarăşi bea, socotind băutura un rău necesar. Ca să putem plasa produsele noastre, trebue să împiedecăm oamenii să cunoască altele....

— Cum e posibil asta? — a întrebat Rudolf Czell mirat.

Bătrânul a zâmbit :

— Am spus că trebue să-i împiedecăm, vorbind într'un sens larg, dragă Rudi... Noi ne bizuim pe salariile şi pe veniturile mici ale oamenilor din mahalale. De asta au grijă cei care le dau de lucru şi-i plătesc. Nouă ne revine alt sector : să menţinem marfa la un nivel scăzut, lipsit de pretenţii. Să deschidem la fiecare pas o cârciumă... Impuţinând banii lucrătorilor îi legăm fără leac de locul lor de muncă cum legi vita de jug. Nu se pot mişca în altă parte. Indobitociţi cum sunt, nici nu pot pretinde... Acestea sunt reflexiuni subtile pe care trebue să le faceţi şi voi, asupra complexului capitalist, — a continuat cu vorbe blajine bătrânul Frideric Czell.

Rudolf a râs cu putere :

— Incontestabil, tată... Aşa este... Ai putea să ne introduci mai adânc în activitatea ta. E timpul...

Bătrânul s'a întors spre Rudi :

— Tu ai să te duci în România, Rudi... Acolo punem bazele industriei de bere. Şi fiindcă regele Carol de Hohenzollern poartă afecţiune nesdruncinată Germaniei, vom cinsti fabrica din Bucureşti cu numele reformatorului Luther...

— Nu-i o profanare asta, tată? Să dai numele lui Luther unei fabrici de bere? Mă gândesc ce-ar zice lumea dacă s'ar

gândi cineva să dea numele lui Isus Cristos unei fabrici de alcool.

Frideric Czell a clipit din ochi, mirându-se puţin.

— N'au s'o facă, Rudi... M'am gândit la Luther, pentrucă el reprezintă o reformă specific germană. Berea e iarăşi băutură germană. Sub egida lui, fabrica din Bucureşti poate prospera peste aşteptări... Carol de Hohenzollern sprijină colonia germană şi vrea să-i asigure un rol economic de frunte. Luther va veghea să isbutească...

Cinicul bătrân a aprins o havană, a pufăit, apoi a urmat a vorbi :

— Deşi Isus nu figurează pe nicio firmă, afacerile pe care le face biserica în numele lui sunt uriaşe. Nu mă refer la ceeace reprezintă catolicismul universal, ca forţă economică. E copleşitor. Sute de mii de oameni robotesc în numele Domnului, trăind în mizerie neagră, ca să asigure strălucirea Vaticanului. Episcopii învăluiţi în purpure şi în aur, cu mitre şi cârji bătute în pietre nestemate, cu degetele împodobite de inele scumpe, predică mulţimilor sărace să rabde şi să aştepte îndestularea pântecelor în viaţa de apoi. Ei nu se sfiesc să trăiască huzurind chiar în viaţa aceasta... Socotind pe dreptate, cei mai puternici concurenţi ai noştri în desfacerea vinului sunt episcopii catolici, cu viile lor fără număr... Luther nu-l va putea birui pe Isus în concurenţa vinului. Il va răpune în bere...

Familia Czell s'a cutremurat uşor la auzul acestor cuvinte şi a rămas tăcută, privind în adâncimea gândurilor care o preocupau.

Bătrânul s'a ridicat din fotoliu, scuturându-şi cerbicea şi a revenit la obiect :

— Doream să vă mai spun, că spre a pătrunde pretutindeni unde vrem să pătrundem, folosim argumentele cele mai prielnice : cointeresarea în cazuri importante şi cadouri în cazuri minimale. Procuristul nu trebue să meargă niciodată la primării cu mâna goală... Asta e axiomă...

Rudi a intervenit iarăşi :

— Se plâng consumatorii, tată, că vinul e acru. Unii afirmă că-l preparăm din aşchii de lemn... Un fel de oţet...

Frideric Czell a zâmbit din nou cu bunătate :

— Secretul fabricaţiei nu vi-l destăinuiesc decât înainte de a muri... N'aveţi nevoie să-l cunoaşteţi cât timp mă aflu în viaţă. Ceeace vă pot spune acum — a făcut bătrânul râzând cu prietenie — e că vinul se face uneori şi din strugure... Dar nu e strict obligator.

Hotelul comunal din Bârseni a trecut deci în exploatarea concernului Frideric Czell, pe timp de patru ani, iar concernul Czell şi-a trimis îndată prepusul său, pe Iohann Kraus cu soţia sa Ştefania, saşi originari din Bistriţa-Năsăud.

Iohann Kraus fusese multe şi de toate în viaţa lui. Din această cauză, concernul a şi ezitat să-i încredinţeze avantpostul său, abia înfipt în inima satului Bârseni. Având, însă, în vedere că paralel cu interesele economice trebuiau ţinute în seamă şi cele naţionale săseşti, Iohann Kraus a fost acceptat, până la urmă, să conducă prăvălia în schimbul unui câştig de opt procente din încasările brute.

Procuristul firmei l-a dădăcit meticulos şi cu răbdare.

— Herr Kraus — i-a spus privindu-l peste ochelarii „zwickeri" prinşi cu şiret negru de ureche — trebue să înţelegi că firma a trecut peste toate... inconvenientele... ca să zic aşa... din consideraţiuni naţionale. Dar nu poate renunţa la două condiţiuni : cea dintâi este plata în procente — care te va sili să faci vânzare multă, iar a doua : metoda utilizată până acum de cârciumarul de acolo, pe care, după studiu serios, firma e silită s'o repudieze.

Iohann Kraus a înghiţit un nod. Fire neobişnuit de aventuroasă pentru un sas, i se părea că negoţul de băuturi e afacere destul de simplă ca să nu comporte cine ştie ce bătaie de cap. Acum vedea că procuristul învăluie toată daravera asta în mister, de par'că ar sluji o liturghie.

— Concernul — a urmat procuristul plăcându-i ţinuta religioasă a lui Kraus — nu se bazează pe clienţi cheflii şi pe chelneriţe, despre care are, în general, o părere foarte urâtă. Acest lucru poate conveni unui cârciumar oarecare, dar nu convine firmei. Deaceea, dumneata trebue să pui accentul pe înmulţirea clienţilor mărunţi. Ei sunt baza noastră...

Procuristul s'a lăsat pe speteaza fotoliului savurându-şi ideile :

— Vezi, domnule Kraus —făcu ridicându-şi fruntea— concernul nostru e ca o ţeavă imensă, ramificată pretutindeni. Ţeava aceasta are mii de găuri, prin care se scurge băutura încet, dar continuu. Nu este în concepţia noastră să inundăm lumea şi apoi să trecem la secetă. Noi vrem să curgă mereu şi să întâmpinăm, fără întrerupere, gâtlejuri primitoare. Astfel, asigurăm debuşeul produselor fără sdruncin şi scontăm curgerea veniturilor conform prevederilor fără emoţii. Du-te deci şi mizează pe consumatorul mărunt. El e timid şi plăteşte bine, mulţumindu-se cu orice... Am observat personal psihologia lo-

calurilor de consumație — a adăogat procuristul cu importanță. Intră un client bine îmbrăcat și plin de bani. Işi alege cea mai bună masă, pretinde șervet, face nazuri la mâncare și dificultăți la plată. Personalul îl filează numaidecât și strigă la bucătărie : o friptură, adăugând bucătarului : alege ceva bun, e grangur. Acelaș lucru la tejgheaua de băuturi : băiete, o jumătate de vin din cana albă ! Băiatul știe că în cana albă e vin neprefăcut.

Intră un om sărac în acelaș local. Işi alege cu sfială masa cea mai dosnică. Se șterge la gură cu mâneca hainei. Mănâncă resturile ce i se pun dinainte și bea vinul din cana albastră, care e oțețit. La urmă, plătește fără cârtire exact cât a plătit clientul bogat și pleacă împleticindu-se jenat, ba încă salută cu respect și pe chelner.

Aceștia trebue să fie clienții dumitale. Gâtlejurile lor trebue să stea întinse spre rețeaua noastră de țevi : nepretențioase, umile, veșnic flămânde și însetate. Atunci procentul dumitale va spori, asigurându-ți câștigul. Incă ceva—a adăugat procuristul, concendiidu-și prepusul—nu primim nicio reclamație cu privire la calitatea băuturilor. Te descurci cum vrei. Iți va fi ușor, căci în regiunea aceea oamenii s'au obișnuit să creadă că vinul e așa cum îl primesc dela noi... Nu știu care filosof german a spus că lucrurile nu sunt așa cum sunt, ci așa cum par a fi... Le revedere, domnule Krauss.

Iohann Kraus era un bărbat de patruzeci și cinci de ani, slab, mijlociu de stat, cu mustăți stufoase. Sașii sunt deobicei înalți și voinici. Purta în schimb iarna ca și vara, cisme și pantaloni plușați, vădindu-și dela întâia vedere originea și apartenența. Soția sa, Ștefania, era însă grasă și roză ca un cozonac, fiind sentimentală, blândă și bună la inimă, încât nu era zi ori ceas să nu sufere pentru suferința altora.

Reflectând, adeseori, asupra neșanselor sale în viață, Kraus o socotea pe Ștefania principala cauză a nenorocului. Intr'adevăr, norocul se bazează mai ales pe trei virtuți : înșelăciune, cruzime și lipsă de omenie. Domnul Kraus făcea față acestor virtuți cu destulă bărbăție. Dar ceeace zidea el cu trudă, dărâma Ștefania prin lacrimi, transpunând legenda meșterului Manole în menajul ei, cu o inocență care dezorienta. Indată ce simțea că Iohann pune la cale o afacere necurată îl învăluia în bunătatea ei fără de margini și domnul Kraus rămânea năuc, privind împrejurul său ciobурile sparte ale savantelor combinații.

Mai întâi, Ștefania se uita la dânsul cu o privire atât de

plină de căldură şi de onestitate, că piatră dac'ar fi fost, încă s'ar fi fărâmat. Ii vorbea apoi cu dulceaţă:

— Cum să câştigi tu singur Iohann din afacerea asta? Nu vezi că trebue să-i dai şi lui Heinrich şi lui Martin? Ei lucrează ca şi tine....

— Nu lucrează ca şi mine — se încumeta Iohann Kraus să înlăture primejdia. Le dau cât cred că li se cuvine.. Lasă-mă în pace. Ştiu eu cum vine socoteala.

— Ah, Iohann — îşi frângea mâinile Ştefania — e îngrozitor. Nu mai mănânc. Nu mai dorm. Vreau să mor, — se tânguia duios, lăcrimând din ochii aceia albaştri, minunat de frumoşi, adumbriţi de tristeţea inimii chinuite. Nu fă asta, Iohann... Fii drept... Altfel mă aşez aici în mijlocul odăii şi mor...

Iohann Kraus cerceta mijlocul odăii, cu ochii pierduţi. N'ar fi vrut să-şi vadă nevasta aşezându-se acolo. In toată stricăciunea lui era un singur punct luminos: dragostea adâncă faţă de această femee pură şi faţă de bunătatea ei copleşitoare. Avea, adeseori, răbufniri de amărăciune şi de revoltă, ridicând glasul, mai ales când o nouă afacere se prăbuşea sub lamentările Ştefaniei. Decum îi întâlnea însă privirea, îl săgeta un sentiment de ruşine şi se resemna plecând fruntea. Trăia astfel ca o sălbătăciune sbuciumată de cruzimile firii, sălbătăciune care, scoţând capul din întunericul ascunzişurilor, simte răspândirea blândă a razelor de soare şi se lasă o clipă în voia desfătării nevinovate de a trăi, uitând prada.

In realitate, nu se putea plânge de Ştefania, căci îl urmase pretutindeni, dealungul unei vieţi foarte aventuroase. Fusese cu dânsul în America, învoindu-se să-şi vândă casa pentru banii de drum. A dormit în vapor pe frânghii, fără să scoată o vorbă de amărăciune. A cunoscut foame cumplită la Detroit, stând alături de Iohann la poarta lui Ford, în căutare de lucru. După doi ani, tot ea a cerut bani dela Bistriţa, punându-şi părinţii pe jar să vândă ce mai au, ca să se poată întoarce acasă. Au ajuns în Ungaria ofiliţi şi rupţi, domnul Kraus lepădând pentru o vreme cismele şi pantalonii de catifea, spre a se întoarce în patrie cu ghete americane fără călcâie, având răsuflătoare destul de bine deschisă la degete.

— Nu se putea să sfârşiţi altfel — le-a zis socrul lui Kraus când i-a văzut în halul acesta.

— Ştefania e de vină — a intervenit Kraus necăjit. Cu milosteniile ei îmi dă de râpă toate combinaţiile.

Socrul a zâmbit acru:

— Pungăşia şi bunătatea destrăbălată fac laolaltă un fa-

liment sigur... Tu să te lași de șmecherii, iar Ștefania să priceapă că ordinea cinstită în viață e mai folositoare ca bunătatea. M'ați ruinat și pe mine...

In schimb, perechea Kraus a adus cu sine din călătorie o maimuță mică, fruct al expediției pline de peripeții și al atâtor lipsuri îndurate în greaua pribegie.

Maimuța se numea Azra și se afla acuma în Bârseni, ca o bucurie dulce a inimii doamnei Ștefania veșnic doritoare de a iubi și de a ocroti pe cineva.

Nu se știe cum a ajuns Azra pe vaporul cu care se întorcea în Europa perechea Iohann Kraus. Deajuns să spun că, într'o după amiază cu suflare de vânt rece, a fost zărită pe catargul vasului, sus, aproape de vârf. Sta acolo, ținând în brațe felinarul în care ardea flacăra aprinsă a lămpii cu ulei, după rânduiala marinărească. Probabil îi era frig și găsise în acel loc mângâiere și căldură.

Călătorii s'au vălmășit la vedere, cum e obiceiul la asemenea priveliști. Maimuța îi fixa de sus fără să se miște. Era tristă și coada îi atârna lipsită de vioiciune, în lungul catargului. Un marinar s'a urcat sprinten după dânsa și smulgând-o depe felinar a adus-o pe covertă. Maimuța scâncea spăimântată și căta cu desnădejde împrejur.

Atunci a văzut-o de aproape Ștefania și inima i s'a umplut de milă. Fără să stea pe gânduri, s'a îmbulzit și a cerut să i se dea maimuța, având dorința fierbinte să-i poarte de grijă. Iohann Kraus s'a rușinat și s'a vârât între oameni, lepădându-se de nevastă ca un mișel. Au sărit și alți călători să li se dea lor plăpânda vietate, dar ochii doamnei Ștefania au biruit până la urmă toate împotrivirile și maimuța a trecut prin consens unanim în brațele femeii care mărturisea, prin minunata ei privire rugătoare, cea mai delicată sensibilitate.

Un egiptean din mulțime s'a fudulit că el cunoaște viața maimuțelor. S'a apropiat deci de Ștefania și a încercat să mângâie maimuța :

— Azra — a zis acel egiptean cu dulceață, săvârșind prin aceasta actul de botez, căci numele i-a plăcut într'atâta doamnei Ștefania, încât a hotărât să-l dăruiască îndată maimuței sale.

Bucurându-se de simpatia obștească a celor de pe covertă Ștefania și-a putut afla și soțul, care a apărut din înghesuială mirându-se cât e de ciudată lumea aceasta. „De mine n'au avut nicio milă slugile lui Ford — și-a zis amărându-se. Nu

mi-au dat slujbă şi m'au lăsat fără pâne, să leşin de foame la poarta fabricii. Iar de maimuţa asta, le e milă la toţi"...

Este uşor de priceput că interesul stârnit de sosirea familiei Kraus în Bârseni, a căzut asupra Azrei, îndată ce s'a răspândit vestea că a venit o maimuţă în sat. Oameni în toată firea nu pregetau să caşte gurile oprindu-se în pragul care despărţea cârciuma de odaia cârciumarului şi să privească uimiţi asemenea făptură ciudată, care semăna grozav cu unii dintre dânşii. Mai ales femeile şi copiii se îmbulzeau ca la circ, minunându-se şi crucindu-se :

— Ptiu — stupeau subţire unele muieri — bine că nu suntem însărcinate să facem plozi cu coadă... Vai de mine, soro, parcă-i din oameni — se spăimântau altele ridicându-se în vârful picioarelor să vadă mai bine.

Domnul Kraus a avut oarecare bucurie din această defilare obştească prin faţa tejghelii sale. Mai întâi, a putut cunoaşte o mare parte dintre săteni. În al doilea rând, s'a bucurat destupând unele sticle de vin acrişor, galben ca lămâia, pe care scria cu litere gotice : Mädchen-Traube. A vândut şi câteva ţoiuri de rachiu tare, privind satisfăcut cum se îneacă clienţii după întâia înghiţitură şi cum îi podidesc lacrimile, ieşindu-le puţin ochii din orbite după cea de-a doua. A deschis îndată şi catastiful datornicilor, fără de care a înţeles că nu se poate face negustorie serioasă, mai ales că Ştefania, ocupată cu maimuţa, n'are să observe corectările pe care le va opera dânsul, după caz şi împrejurări.

Trecând vremea, Azra a ajuns, însă, un răsfăţ permanent al casei, aşezând capriciile ei deasupra oricărei alte rânduieli a menajului. Domnul Kraus era destul de stânjenit. Dumnealui avea o căţea foarte devotată, căreia-i purta dragoste, aşa cum se poartă deobicei câinilor de credinţă. Dar căţeaua sta la locul ei şi-şi urma fără sminteală destinul ei câinesc, — pe când maimuţa începuse a se amesteca în viaţa lor de oameni, ca şi cum ar fi făcut parte din turma cuvântătoare a nepoţilor lui Adam. Asta îl enerva peste seamă. Dacă adăgoăm că Azra a simţit vrăjmăşia cârciumarului, întorcându-i-o cu vârf şi îndesat, ne putem închipui că traiul familiei ajunsese destul de greu în vremea din urmă.

Dimineaţa, când cobora Ştefania din pat, Azra se apropia tiptil de dânsa şi o mângâia delicat pe picior. Doamna Kraus se prefăcea că n'o vede :

— Unde-i Azra? Unde-i Azra? întreba cu dulceaţă, cer-

cetând în dreapta și în stânga. Maimuța o mângâia din nou pe picior și chicotea delicat :

— Ii... Ii...

Atunci se întorcea Ștefania și o ridica în brațe alintând-o :

— Uite Azra... Uite Azra... făcea gângurind și strângând-o la piept.

Așezându-se lângă mescioară să se pieptene, Ștefania se privea într'o oglindă de mână, apoi întorcea capul, spre maimuță :

— Azra e urâtă astăzi... Azra asculta, apoi răspundea cu o privire supărată. Intindea lăbuța, lua oglinda și se privea, răsucindu-și capul, încoace și încolo. Își cerceta atent chipul. Dacă era mulțumită, punea oglinda la loc și se îndesa în brațele Ștefaniei, căutând răsfăț și căldură. Dacă nu era mulțumită, trântea oglinda pe masă, sărea din brațele doamnei Kraus și se plimba amărâtă prin odaie, târându-și coada pe dușumea.

La prânz, Azra se obișnuise să-și privească paharul în dreptul ferestrii. Ii plăcea cum strălucește în reflexele luminii. Câteodată se frângeau în sticlă razele soarelui, dând un joc de culori roșii și albastre. Atunci chicotea din nou veselă, chemând pe Ștefania să se minuneze. Altădată descoperea că paharul nu e destul de curat. Lua îndată un șervet și-l ștergea cu seriozitate, cercetând mereu dacă a dispărut ori nu umbra supărătoare care-i stârnise nemulțumirea.

Când domnul Kraus își sorbea sgomotos ciorba din talger dând semne guturale de plăcere, Azra îi prefira fulgerător o lăbuță de sare, chicotind și refugiindu-se la sânul Ștefaniei. Se întâmpla ca jupânul să fie bine dispus și să râdă, turnându-și un nou căuș de zeamă în farfurie. Câteodată, era însă rău dispus. Se uita crunt la maimuță și punea instinctiv mâna pe cuțit. Simțind asupra sa ochii Ștefaniei, se ridica mânios dela masă, trântind cuțitul și plecând spre ușă. Azra lua repede tacâmurile și le arunca după dânsul, încheind bătălia prin câteva chicotiri, care aveau sonorități specifice de victorie.

O întâmplare neobișnuită l-a pus pe domnul Kraus pe gânduri în așa măsură încât, venind părintele Moise cu învățătorul Popovici la dânsul și aflându-se de față mai mulți oameni, a trebuit s'o povestească numaidecât, cerându-le părerea.

Cățeaua domnului Kraus fătase cinci cățeluși, dintre care dumnealui nu poftea să păstreze decât unul. Ceilalți urmau să împărtășească soarta obișnuită a câinilor din partea locului, să fie asvârliți în Bârsă. Azra îi descoperise în coșul lor de după ușă, unde se mișcau amărâți, căzând mereu pe năsucuri și di-

buind neîncetat pântecele mamii lor, în care aflau dulceața și căldura hranei. Ca prietenă veche ce se afla cu cățeaua, care se chema Mitzi, Azra s'a apropiat de coș și a privit încântată foșnirea plozilor plăpânzi. Dar Mitzi, sălbătăcită, în pasiunea ei de mamă, a mârâit arătându-și colții. Azra s'a oprit în loc mirată. A așteptat câtăva vreme, apoi a făcut din nou o tentativă de apropiere. Cățeaua a mârâit iarăși îndelung, privind-o cu ochii injectați de sânge.

Maimuța a înțeles și a renunțat să se apropie. A rămas, însă, unde se afla, uitându-se drept în luminile lui Mitzi, care-i întorcea stăruitor, fără clipiri, privirile. Cele două vietăți au stat ceasuri întregi în această poziție, subjugate de o stare hipnotică greu de înfrânt.

A doua zi de dimineață, în vreme ce Mitzi lingea cu limba ei ascuțită și subțire laptele pus anume departe de coș, în lipsa doamnei Ștefania, cei patru cățeluși sortiți pieirii au fost scoși de domnul Kraus din coș și duși în curte, sub un măr bătrân. Acoperindu-i cu o lădiță goală, i-a lăsat acolo, urmând să fie asvârliți în vale, mai târziu, când va avea dânsul răgaz.

Cățelul care a rămas singur în coș, plângea căutând zadarnic căldura fraților lui. Mitzi s'a întors într'o clipă și a început a lătra, cercetând desperată împrejur. Domnul Kraus veghia în apropiere. Luând talgerul cu lapte, l-a pus în coș, încercând, astfel, o savantă manevră de corupere a sentimentului matern. Incercarea a isbutit, vădindu-se că Mitzi e un câine sănătos și cuminte, care nu renunță la mâncare nici în cele mai dramatice clipe ale câineștii sale vieți..

Când a intrat, însă, Ștefania cu Azra în bucătărie, maimuța a pășit sfioasă drept spre coș, căutându-și cu luare aminte prietenii.

Nevăzând decât un cățeluș, s'a neliniștit și s'a apropiat ca o iscoadă, să vadă mai bine. Mitzi a mârâit, dar de data asta maimuța s'a sinchisit prea puțin. Alergând la Ștefania și înapoi la coș, chicotind și agitându-se, și-a manifestat atât de fără odihnă sbuciumul, încât Ștefania n'avea chip să se așeze pe scaun.

Când a deschis domnul Kraus ușa, Azra a ieșit ca o nălucă. Ștefania s'a clătinat țipând, iar Mitzi s'a alăturat învolburării obștești prin lătrături mânioase. Dând buzna să iasă după maimuță, doamna Ștefania și soțul dânsei au rămas înmărmuriți în pridvor: Azra se întorcea din curte purtând pe amândouă brațele câte doi cățeluși, pe care-i mângâia cu obrazul, chicotind. Privind-o, în aceeași stare de înmărmurire,

soţii Kraus au văzut cum intră în odaie, spre a lepăda cu gingăşie plozii la oarecare depărtare de coş, după care s'a aşezat pe coadă şi s'a uitat ager în ochii lui Mitzi. Căţeaua a sărit şi a început a-şi linge căţeluşii, care tremurau de frig şi căutau pântecele dătător de viaţă.

— Vă declar, domnilor — a încheiat Iohann Kraus povestirea sa—că maimuţa aceasta s'a purtat întocmai ca un om... Eu am văzut multe în viaţa mea, dar asemenea faptă m'a uimit...

Părintele Moise a dus la gură paharul cu Mädchen-Traube şi a cârnit din nas. Gura i s'a făcut pungă de această băutură acră, aşa că n'a putut da răspuns.

Invăţătorul Popovici aflându-se la vârsta când omul mănâncă şi bea fără alegere, bucurându-se mai mult de cantitate decât de calitate, a dat paharul pe gât şi şi-a exprimat îndată mirarea :

— Te pomeneşti că are dreptate Darwin — a făcut mai mult ca să arate câte şi de toate ştie dumnealui din cărţi.

— Cine e acest Darwin? a întrebat domnul Kraus încruntându-se bănuitor. Oamenii ascultau, revenindu-şi încet din lumea de necrezut în care i-a dus povestirea cârciumarului.

Popovici şi părintele Moise au zâmbit.

— Darwin este un învăţat care scrie că omul se trage din maimuţă — a făcut învăţătorul oarecum neîncrezător.

— Aha, — s'a dumerit repede domnul Kraus. Am auzit eu asemenea lucruri în umblările mele. Hm— s'a gândit clătinând din cap — când vezi cum ascultă şi cum trăieşte maimuţa noastră ...doamne, iartă-mă, dacă nu gândeşti că-i pui de om...

— Adică cum vine vorba asta?—s'a încumetat unul dintre săteni, vădind supărare — noi, aşa cum ne aflăm, să nu fim decât nişte maimuţe?

Părintele Moise, învăţătorul şi toţi ceilalţi au râs gros, cu hohote :

— Unii sunt mai deochiaţi ca maimuţele — a isbucnit preotul veselindu-se...

Popovici n'a scăpat ocazia să iasă din nou la iveală cu ştiinţa lui :

— Darwin zice că oamenii s'au prefăcut, în lungimea vremii, din anumite maimuţe care trăiesc şi astăzi, semănând cu noi ca picăturile de apă între ele. A cercetat el şi a văzut şi a scris, dovedind negru pe alb, că ăsta e adevărul.

— Am văzut și eu gorile și cimpanzei — a sărit Kraus în vorbă. Am văzut soț, soție și prunci, în menagerie la Berlin. Adevărat că trăiesc tocmai ca oamenii... Te miri ce dracu mai născocesc învățații.

Părintele Moise a socotit că e timpul să intervie și să curme discuția, mai ales datorită vinului lipsit de prietenie cu care era nevoit a se îndeletnici.

— Credința noastră arată că suntem făcuți de Dumnezeu, din strămoșii noștri Adam și Eva...

Având boala contradicției, învățătorul Popovici nu s'a lăsat însă de ambițiile sale nici de data asta:

— Eu nu zic, părinte, că așa, ori pe dincolo... Darwin spune însă altfel, după câte îmi amintesc că ne-a istorisit profesorul de anatomie. El zice că întâmplarea cu Adam și Eva nu poate fi controlată de știință, pe când ceeace afirmă el stă sub cercetarea minții omenești și poate fi dovedit. Așa că vezi dumneata...

— Crede și nu cerceta — a făcut părintele ușor plictisit de discuție. Puterea noastră stă în credință, iar nu în cercetare.

— Tocmai din pricina asta se dă și Darwin la Biblie — s'a avântat Popovici nerăbdător. Oamenii au nu numai dreptul ci și datoria de a ști ce caută în lumea asta, de unde au venit și unde se duc. Având știința la îndemână, se pot lumina. Pot înțelege că vin din sânul vieții, înzestrați cu putere și cu judecată. Înțelegându-și rostul, vor stăpâni pământul prin știință. Nu se vor mai teme de umbre și de stafii. Vor înfrunta viața cu bărbăție. O vor supune voinței lor. Unii învățați merg mai departe și spun că credințele necercetate sunt ghiulele la picioare și beteșug la suflet... Eu unul nu merg până aici — și-a încheiat Popovici cuvântarea. Spun ce-am prins pe ici, pe colo, din gazete și din cărți. N'am nici vreme, nici chef să-mi bag nasul în chestii d'astea...

— Atuncea, va să zică, sunt unii care tăgăduiesc pe Dumnezeu — s'a vârât cu sfială'n vorbă omul care mai ridicase odată cuvânt... Nu se tem aceștia că-i fulgeră cel de sus?

Domnul Kraus a simțit plăcere să-și arate și dânsul știința:

— Fulgerul e electricitate — a zis dumnealui cu emfază. Il prinzi în paratrăsnet și-l vâri în pământ.

— Il vâri cu om cu tot — a făcut amărât părintele Moise. Pățești ca Miron Pralea, care lucrând la câmp în ziua de Sfânta

Maria, a fost lovit de trăsnet şi prefăcut în cenuşă... Doar ştiţi cu toţii cum s'a petrecut... Asemenea vorbe de hulă aduc mânia lui Dumnezeu asupra lumii. D'aia e suferinţă şi nedreptate şi mâhnire. Visalon Luca s'a întors alaltăeri dela închisoare — a urmat sfinţia sa cu obidă. Acuma o să înceapă iarăşi val şi pucioasă în satul ăsta... Dumnezeu să ne aibă în sfânta sa pază, iubiţii mei credincioşi... Să ne întoarcem cu smerenie la mila lui cerând să ierte hula ticăloaselor noastre guri. Iar dumneata, domnule învăţător — s'a răsucit spre Popovici — lasă dracului zăpăcelile pe care le tot spui, că mai rău te'ncurci. Ori ceteşti ca lumea şi arăţi pe faţă ce fel şi chip, ori te laşi păgubaş. Ai vorbit adineaori tot ce ţi-a rămas în cap dela vagabondul cela de lipovean.

Oamenii au clătinat din capete zâmbind :

— Bine zice părintele Moise... Dascălul ăsta al nostru te întărâtă şi te lasă apoi s'o iei razna ca un taur cu streche... Mai bine lipsa...

CAPITOLUL XVII

In care se vede unde e omenia şi dreptatea

Cei trei ani şi jumătate de închisoare pe care i-a făcut Visalon Luca, s'au înscris în trupul lui ca trei chemări adânci spre mormânt. S'a întors în sat sbârcit şi gârbov, purtând barbă sură ca părul lupului bătrân. Ochii i s'au adâncit în orbite schimbându-i înfăţişarea. Licărirea privirilor i-a rămas încă vie şi puternică, dar se întunecase mai mult decât era de felul ei, aşa că nu găseai nicio rază de bucurie într'însa.

In seara când s'a întors acasă, Rafira cosea lângă lampa de gaz, pusă pe colţul mesei. Era toamnă târzie, cu neguri şi umezeală pătrunzătoare. Traian se culcase în patul de scânduri din colţul odăii şi dormea învăluit în fel de fel de ţoale rupte şi de haine petecite, gustând somnul fericit al copiilor obosiţi.

Rafira se subţiase puţin la trup. Era o femeie în puterea anilor şi ar fi prins-o bine să se ţie mai dreaptă de mijloc. Aşa cum sta în faţa bătrânului, părea încovoiată ca şi cum ar avea povară în spinare. Obrazul îi era deasemenea nepotrivit cu anii. La vârsta ei, trebue să svâcnească în om tinereţea şi curajul. Să înfrunte amărăciunile care se aşează ca o pulbere cenuşie în ochi şi pe faţă, îngropându-le încetul cu încetul, de vii.

Visalon Luca a simţit durere adâncă privindu-şi fata :

— Ce-ai făcut, Firuco, atât amar de vreme? — a întrebat-o cu glas venit de departe. Ochii-i ardeau şi nodul care i s'a pus în gât din clipa când a coborît din tren, îl îneca.

Firuca s'a îngălbenit puţin :

— Noi ne-am descurcat cum am putut, tată — a răspuns cutremurându-se la vederea moşneagului care rămăsese din Visalon Luca. De dumneata ne-a fost grijă — a adăugat isbuc-

nind în plâns şi întinzând braţele spre dânsul... Te-au omorît, taică... a strigat cu desnădejde, neputând stăpâni durerea care-i sfâşia inima. Bătrânul s'a înfiorat și a înţeles că-l copleşeşte o suferinţă crâncenă, neomenească. Şi-a adunat puterile şi a răscolit din dedesubturile troienite de ani și de închisoare, o rămăşiţă a puterii de cremene, care i-a fost prietenă credincioasă dealungul vieţii.

Spăimântat de strigătul Rafirii, Traian s'a ridicat din ţoale şi a cuprins în priviri odaia.

— Taică !... Ai venit, taică? — S'a smuls din așternut ca o sfârlează vie, sărind drept în mijlocul odăii.

Visalon Luca s'a întors spre băiat şi s'a umplut de fierbinţeală. In faţa lui sta un flăcăiaș înălțuţ, cu picioare lungi, slăbuţ, dar vioi, cu ochii scânteind în străluciri de licurici.

— Traiane ! — a gemut bătrânul — puiul taichii !... Păi, tu eşti fecior de ieşit la plug — s'a mirat, primind revărsarea de bucurie într'însul ca pe o undă de viață nouă... Pfff — și-a scuturat capul, smulgându-se din mâlul desnădejdii — viaţa ia cu o mână și dă cu alta...

— Eu merg la școală — s'a gudurat Traian pe lângă moşneag. Sunt în clasa a patra...

Visalon Luca s'a întors spre Rafira. Fata zâmbea, liniştindu-se încet și revenind la o stăpânire de sine care l-a mirat într'ascuns pe moşneag.

— Am dus-o destul de greu, taică, nu pot zice — a început apoi a povesti Firuca stând la masă cu bătrânul și cu Traian. Acuma ştiam că vii, dar nu puteam socoti ziua anumită.

Visalon Luca a clătinat din cap, privindu-și fata cu tristeţe blândă.

— După ce ne-au luat tot din curte,—am vândut și caii şi teleaga. Asta știi... încă la proces... de am plătit advocatul, a urmat a vorbi Firuca.

Visalon Luca s'a rânjit ca pentru sine :

— Domnul doctor Brânză iar a fost bolnav?

— Da, a zis că-i bolnav și n'a vrut să vie... După aia am dat din colț în colţ... M'am apucat să cos cămăşi... Uite — a ridicat Firuca de pe scăunelul de alături o bucată de pânză albă—cos înflorituri pe mâneci... Dac'aveam o mașină de cusut, era mai uşor... Făceam lucru întreg...

— Cine-ţi aduce cămăşile? a întrebat Visalon încet.

— Tușa Veta şi nevasta lui Gheorghiţă... Umblă prin sat şi bagă vorbă... A venit și Mariuţa... fata Săftoaii, din Bucu-

rești... Mi-a tocmit douăsprezece rânduri, că zice că le vinde cu bucata la unii care fac negustorie...

— Ați avut ce mânca?

— Păi, știi dumneata, taică... Când e, e — când nu-i, nu-i... Ne descurcăm cum dă Dumnezeu.

Visalon Luca s'a mişcat pe scaun. Era întunecat.

— După cum înțeleg, nu ți-a prea dat — a făcut printre dinți.

Firuca l-a privit în ochi, liniștită.

— A venit apoi... Ion... aici—a zis încet, legănând ușor vorbele.

— Care Ion? — a tresărit Luca.

— Ion... Ceapă... a răspuns Firuca roșindu-se. Zice că să mă mărit cu el—a continuat privind sfioasă spre Traian.

Visalon Luca s'a ridicat de pe scaun.

— Unde-i? a întrebat într'o suflare.

— L-au trimis jandarmii în satul lui — a sărit Traian în vorbă zâmbind. Lui nenea Ionică nu-i e frică de nimeni. Mie îmi place cum e dânsul.

Visalon Luca și-a privit nepotul cu plăcere:

— Cum nu-i e frică de nimeni, Traiane?

— Așa, că odată sare cu gura... E om tare... A fărâmat între palme o piatră de par'că era de făină...

— După ce ai plecat dumneata... au venit jandari în sat— a reluat Firuca vorba. Acum e altfel... Cum nu le place unu'— îl înhață... Tac oamenii ca peștii. Ion n'a avut astâmpăr și s'a pus împotrivă cu domnu' șef. L-au bătut două zile și l-au pus pe tren...

— Va să zică i-avem aci în sat — a făcut încet Visalon Luca. Mâine trebue să mă duc la ei să dau înștiințare că am venit... Așa sună porunca... L-au bătut pe Ion?

— L-au bătut, tată... Se auzea cum răcnește, până 'n huda morii. Steteau oamenii după porți și ascultau.

Visalon Luca a tăcut. Traian îi privea cu ochi mari, aprinși. Firuca s'a ridicat de pe scaun:

— Culcă-te, taică... Doamne, cum ăi fi dormit atâția ani? — s'a oprit înmărmurită, uitându-se la bătrân. Mi-a scris Ion carte—adăogă și își reveni apoi încet. — Intreabă dac'ai venit acasă și-ți trimete multă sănătate. El s'a băgat la stăpân, la unul cu grădini mari și cu stupărie... zice că să mă duc acolo...

A doua zi de dimineață, Visalon Luca a ieșit pe poartă, pornind la postul de jandarmi. N'a vrut să-și taie barba, măcar că Firuca a stăruit s'o dea jos.

— Eşti prea sburlit, taică, — i-a zis cu blândeţe. Uite sculele aici. A rămas şi briciul lui Ion... Rade-te.

— N'o rad, Firuco... Am atâtea fire în ea câte zile am stat la puşcărie. Le păstrez ca să nu uit... Să le vadă şi alţii şi să nu le uite.

Domnul şef Farkas Árpád pufăia după obicei o ţigară groasă, şezând în cancelaria sa, cu vestonul descheiat. Fiind ceasuri de dimineaţă timpurie nu-şi scosese încă legătoarea de mustăţi sub care înşurubase cu mare meşteşug sfârcurile năclăite în unsori cu miros pătrunzător, care-i plăceau în chip deosebit. Buza de sus îi era apăsată de legătoare, stând lipită de dinţi, iar cea de jos se făcuse scoc sub ţigare, dându-i o înfăţişare de spaimă şi de râs.

Când l-a văzut pe moşneag, s'a uitat crunt, scrutându-l de sus până jos. Nu-l cunoştea. Se simţea deranjat şi plictisit.

— Ce vrei? Cine eşti? — l-a întrebat din colţul gurii, săltând ţigarea la fiecare silabă.

Visalon Luca şi-a pus căciula pe scaunul de lângă uşă şi s'a scotocit în şerpar, scoţând o hârtie. A despăturit-o şi a întins-o şefului :

— Am venit să mă înştiinţez — a zis liniştit. Intinzând mâna stângă din cotul care sta rězimat pe masă, Farkas Árpád a luat hârtia şi după ce s'a mai uitat odată cu ochii încruntaţi la moşneag şi-a aruncat privirea pe hârtie.

Indată ce a zărit numele lui Visalon Luca, a împins înapoi scaunul de sub dânsul, a scos ţigarea din gură şi s'a holbat vădind mirare neobişnuită :

— Tu eşti Visalon Luca? — a întrebat înviorându-se ca de o veste bună... S'a ridicat dela loc şi a ieşit în faţă cu pas legănat, cercetându-şi oaspele din ochi :

— Ai într'adevăr o mutră de bandit — s'a oprit în dreptul lui Visalon... Cu mine însă nu-ţi merge... a făcut mâniindu-se din senin. Noi avem o vorbă : ori te 'nveţi rânduială, ori o iei la fugă. Ai înţeles?

Visalon Luca se uita negru într'un colţ, tăcând.

— Hei, n'ai gură? — a tunat atunci şeful izbindu-l în umăr. Ticălos bătrân, crezi că nu-ţi cunosc isprăvile? Te frec de-ţi iese pe gură laptele ce l-ai supt la mă-ta — a răcnit împingând pe Visalon cu burta, spre perete. Să vii de două ori pe săptămână, să te văd! Nu te mişti din sat fără ştirea mea! Ai priceput? — i-a strigat strivindu-l în zid.

Visalon Luca s'a clătinat pe picioare. Sufla greu. Avea un gol în inimă şi o sfârşeală grea în trup. Simţindu-l moale,

şeful şi-a retras burta şi s'a întors la birou. Visalon a rămas încovoiat unde se afla, cu mijlocul răzimat de zid.

Scoţând un dosar din sertarul mesei, Farkas Árpád şi-a smuls legătoarea dela mustăţi şi şi-a înfipt ţigarea în colţul gurii. A răsfoit în hârtii dând din vreme în vreme glas unor păreri pe care şi le făcea cetind :

— Sigur... Agitator înrăit al sărăcimii... Răsvrătit împotriva fruntaşilor satului... Spion valah... Eşti un trifoi al crimelor — şi-a ridicat capul scrâşnind... Ţi-ar fi plăcut să fii acum doi ani dincolo, în România... Să pui foc la conace... Să-ţi saturi setea de sânge ucigând pe cei care vă dau pâine... He, he... ticălos bătrân ce eşti.

Visalon Luca şi-a ridicat capul şi s'a uitat într'o lature. S'a oblit din şale cât a putut şi a rămas aşa.

— Ai auzit ce ispravă au făcut dincolo mişeii de teapa ta? — l-a întrebat aspru domnul şef. Ştiu că în puşcării nu vorbiţi decât d'astea. Vă stâmpăraţi furia criminală povestind crimele pe care le fac cei de afară. Răspunde ! — a strigat Farkas sărind în picioare. Ai auzit ori nu?

Visalon Luca şi-a întors privirea spre şef :

— Ce să aud? — a întrebat cu glasul sec.

— Ce să auzi? De răscoala bestiilor din România, care şi-au omorît stăpânii.

Bătrânului i-a licărit un foc în priviri :

— Am auzit — a făcut cu îndărătnicie în glas.

— Aha... eram sigur... Cum să n'auzi? Se putea să n'auzi? Ce-ai auzit, banditule?

Visalon Luca a tăcut din nou. Şeful s'a înfuriat şi i-a repezit un pumn în piept :

— Dece taci, mă? Dumnezeii cui te-a făcut. Dece taci? a urlat holbându-se la el.

— Pentrucă nu sunt bandit — a horcăit suflând greu Visalon Luca. N'am furat nimănui nimic, de când sunt pe lume.

— Minţi ! — a strigat şeful sbuciumându-se. Minţi ca un porc ce eşti... Ai furat liniştea satului... Ai fost complice la asasinarea unui fruntaş. A unui om cinstit şi loial... Astea nu sunt fapte de bandit? Cu mine însă ai terminat-o, să ştii !... Cum te mişti, cum te leg. Dela mine te duci lungit, drept în mormânt... Ai auzit?

Visalon Luca n'a mai zis nimic. Primindu-şi hârtia vizată, a ieşit urmat de privirile crunte ale şefului, cu ecourile ultimei înjurături în urechi : Dumnezeii cui te-a 'nţărcat, de bandit...

Ajuns acasă, a băut o ulcică de apă și s'a așezat gemând pe scăunel.

— Ce-i cu dumneata, taică? — s'a înfiorat Firuca văzându-l. Ce-ai făcut pe haine, Doamne Dumnezeule! Ești plin de var...

Visalon Luca a oftat adânc și s'a înecat. A mai oftat odată, rupând cu greu o frântură de răsuflare. Și-a aplecat, apoi, capul pe mână și a început a plânge cu hohote. Intâia oară în viața lui...

Firuca a simțit o undă de ghiață în trup. Și-a strâmbat gura într'o lature și a țipat sfâșietor:

— Taică! Dragul meu taică... Aplecându-și fruntea în stuful de păr al bătrânului, i-a împresurat capul cu mâinile și a început a se jelui vărsând șiroaie de lacrimi.

Asupra casei lui Visalon Luca s'a așezat povara neagră a lipsurilor prin care nu putea străbate nici măcar raza palidă a sărăciei de altădată. Având floare de tei în pod, Firuca făcea dimineața ceai fără zahăr. Traian îl sorbea grăbit, fără să dea semne de neplăcere. Se scula în fiecare zi vioi, nerăbdător să se ducă la școală. Taica Visalon se mulțumea cu căldura care i se răspândea în trup de pe urma acestei licori amare și ieșea în curte, uitându-se ca în strâmtoarea unei închisori. Rafira nu bea nici ceaiul. Pe la unsprezece punea oala de mămăligă și fugea peste drum după jumătatea de litru de lapte ce-l avea tocmit. Își turna în farfurie cinci-șase linguri și se socotea îndestulată. Câteodată, primea pentru cusături ouă. Atunci făcea jumări, zâmbind cu durere. Își aducea mereu aminte de vorbele lui Traian:

— Mamă, jumările sunt așa de bune și nu ne-ajung niciodată să ne săturăm. De ce nu pui apă când bați ouăle? Ies jumări mai multe. Odată n'a avut încotro și a pus în farfurie apă, spărgând ouăle într'însa.

— Vezi, măicuță? — s'a bucurat Traian sburdând în jurul mesei — s'a umplut farfuria... In adevăr, farfuria era plină de licoare galbenă și de spumă. Turnând-o însă în tigaie, asupra crestei de slănină care sfârâia amărîtă pe margine — s'a făcut o răzmiriță ca aceea, sărind în toate laturile stropi răzvrătiți de untură și ridicându-se nouri de fum, de parcă se aprinsese un stog de paie umede. Incercarea neizbutind, Traian s'a întristat și a urmat să mănânce jumări puține, cu gândul departe, la o zi anumită, când va fi mare și va avea prilej să mănânce și el odată o tigaie plină, cu douăzeci de ouă prefăcute în jumări.

Taica Visalon gemea din când în când, negăsindu-şi astâmpăr.

— Ce să fac? se oprea în faţa Rafirii privind-o cu ochii învăluiţi în umbre adânci. De ce să mă apuc? Doar n'o să stau să mă uit la tine cum îţi însăilezi zilele în cămăşi... M'apuc de coşărci : împletesc coşuri şi fac mături... Am învăţat în temniţă... se hotărî el, răsuflând anevoios.

Traian, care cetea în cartea lui de şcoală, stând în picioare lângă fereastră, şi-a întors capul mirat :

— Vrei să faci coşuri, taică? — a întrebat, oarecum, cu teamă.

Bătrânul şi-a aplecat ochii asupra lui :

— Da, Traiane...

Firuca asculta atentă.

— Dece 'ntrebi, nepoate? Te pomeneşti că vrei să m'ajuţi, — a încercat Visalon să glumească.

— Coşuri fac numai ţiganii, taică — a îngânat Traian timid. Au să ne batjocorească copiii...

Visalon Luca a rămas o clipă pe gânduri.

— Hm... măi Traiane... De ce să ne batjocorească?

— Au să zică de noi că suntem ţigani...

— Dar ţiganii nu-s oameni, flăcăul taichii?

Traian a întârziat să răspundă :

— Ba sunt... — a făcut fără convingere. Da' tot ţigani...

Bătrânul a clătinat din cap :

— Păi noi ce suntem, Traiane?

Băiatul a svâcnit, prinzând inimă :

— Noi? Noi suntem români, taică ! Nepoţii lui Traian ! Suntem un popor viteaz şi mândru... Am bătut pe toţi duşmanii... Nu-i pe lume popor mai brav...

Visalon Luca şi-a adunat privirea asupra băiatului şi s'a oblit de şale :

— De unde ai aflat tu minunile astea, Traiane?

— Dela domnu'nvăţător, taică...

— Adică eu şi cu mumă-ta şi cu tine am fi nepoţii lui Traian... Apoi cu foamea cum vine, băieţelul taichii? Că n'avem după ce bea apă... Nu putem pune mâna pe nimic să câştigăm o pâine... Bag' seamă că Traian a lăsat două rânduri de nepoţi : unii care trăiesc bine şi au de toate şi alţii care-s vitregiţi şi stau sub robia celor dintâi, flămânzind ca tine şi ca mine. Despre asta nu v'a spus nimica domnul învăţător?

Copilul şi-a plecat fruntea, pălind uşor la obraz.

— E aşa de frumos cum spune, taică... Domnu' învăţător

zice că aceia care n'au nimic sunt bețivi și ticăloși — a adăogat ridicând ochii cu sfială spre moșneag.

— Bețivi... și ticăloși... — a murmurat Visalon Luca. Eu nu-s bețiv, Traiane... Nu-s nici ticălos... dragul taichii... Ca mine sunt mii și mii... Totuși n'avem nimica... Dece gândești tu că n'avem?

Traian s'a îngălbenit ca o făclie și s'a clătinat pe picioare. Aplecându-se înainte s'a împleticit spre bătrân cu brațele întinse și a căzut la pieptul lui plângând. Firuca s'a speriat și a venit degrabă lângă dânșii. Visalon s'a împietrit strângând din măsele.

— Dece plângi, taică? — a gemut printre dinți. Ce ai? Ce ți-au făcut?

Copilul continua să plângă cu hohot. Bunicul s'a așezat pe scăunel și l-a apropiat de inimă, mângâindu-l cu mâna tremurândă:

— Spune-i moșului ce te doare, Traiane... Spune, sufletul taichii, ce ai?

Traian și-a ridicat încet fruntea, plângând cu sughițuri:

— A zis... că... ââă... dumneata... ââă... ești rușinea satului... ââă... că ai omorît... ââă... că nu ții cu Românii...

Firuca a țipat înfiorată:

— Traiane! Taci, Traiane!... Pentru Dumnezeu, taică— s'a frământat către Visalon, frângându-și mâinile.

Moșneagul a zâmbit trist, mângâindu-și nepotul pe cap:

— Lasă, Firuco... Nu-i nimic... Nu te speria... Tu ce-ai gândit, copilul moșului, când ai auzit vorbele astea? — a întrebat încet, lipindu-și obrazul de capul lui Traian. Ce ți-a spus inimioara ta cea mică?

— M'a durut... a suspinat prelung copilul, oprindu-se din plâns... M'a durut tare... a adăugat privindu-și moșul cu ochi care-și zâmbeau dragostea prin lacrimi.

Strângându-l la piept, Visalon Luca s'a umplut de căldura tânără a acestui trupșor plăpând, simțind cum trece prin trunchiul său bătrân, plin de ani și de scorburi, o undă puternică de viață. A răsuflat adânc și s'a ridicat de pe scăunel, ca și cum ar fi trecut printr'o apă și ar fi lepădat în ea o parte din povara grea care-i strivea oasele și-i întuneca sufletul.

— Mă duc la primărie să cer dreptul la nuiele... M'apuc de treabă — a zis, pășind greu prin casă. Firuca l-a privit cu bucurie și cu îndoială. Avea o teamă ascunsă, dar se rușina s'o spuie.

— Bine, taică, — a încuviințat sfioasă.

Intorcându-se înseninat spre copil, Visalon Luca l-a întrebat glumind :

— Ce fac oamenii cu coşurile, nepoate?

Traian a râs timid :

— Ce să facă? Adună în ele cartofi, varză, fasole...

— Dar în saci ce adună?

— Bucate, cartofi, fasole... a răspuns mirat Traian.

— Saci, e ruşine să faci? — l-a întrebat mai departe moşneagul zâmbind.

— Nu-i ruşine, taică, — a răspuns sprinten băiatul. Dece să fie ruşine?

— He, he, he, — a râs întâia oară de când s'a întors din închisoare, bătrânul — apoi dacă şi în coşărci şi în saci pui cartofi şi fasole şi dacă nu-i ruşine să faci saci, dece să fie ruşine să faci coşuri, taică? Pentrucă le fac ţiganii? Ruşine este, dragul moşului, să chemi la muncă ţigani şi români săraci, cum fac unii din satul ăsta, şi să-i supui la trudă grea ca să-ţi umple sacii şi coşurile cu de toate, iar ei, cei care au muncit, să piară de foame cu copiii lor cu tot... Inţelegi tu, dragu' moşului? Asta e ruşine...

Traian Neagu şi-a privit bunicul lung, fără a răspunde. Il apăsa o oboseală. Ar fi vrut să se culce şi s'adoarmă. Taica Visalon Luca a ieşit în curte şi a pornit spre uliţă.

In acea zi de Joi, se nimerise înscrierea oamenilor la primărie pentru listele de alegători. Urmau să fie trecuţi pe liste unii ştiutori de carte şi plătitori de impozite după proprietate, aşa că la un sat cu două mii de suflete, nu aveau dreptul de a fi alegători decât vreo şaizeci de bărbaţi.

Totuşi, fiind toamnă târzie şi neavând de lucru, oamenii s'au adunat ca deobicei, amestecându-se cei cu treabă între cei fără treabă, ca să treacă vremea în taifas, până la prânz.

Când a apărut Visalon Luca în apropierea grupurilor de săteni, a trecut pe deasupra lor ceva ca o aripă nevăzută, fâlfâind uimire şi spaimă.

Bârsănenii au tăcut, cu vorbele spânzurate în buze, uitându-se la moşneag ca la o vedenie din altă lume... — Asta-i Visalon... s'au trezit unii din înmărmurire, lungindu-şi gâturile.

Ajungând între grupuri, Visalon Luca şi-a ridicat puţin capul şi a privit împrejur. A zărit pe Hortopan şi pe Costea Bucur. Pe treapta de sus, dela intrare, rânjea Oanţă. Oamenii s'au ferit făcându-i loc, în tăcere grea, atingându-se din coate.

Moşneagul a intrat în primărie. Când l-a zărit notarul, a simţit o lovitură în inimă şi s'a schimbat la obraz. Infăţişarea

lui Visalon Luca aducea întunecare şi nelinişte. S'a svârcolit deci pe scaun şi şi-a aplecat capul înainte, privindu-l cu ură :

— Ce vrei?... Noi avem treabă... s'a răstit la dânsul.

Visalon Luca l-a ţintuit în două piroane ascuţite, sure, de culoarea plumbului.

— Vreau să m'apuc de împletit coşuri — a zis răspicat şi rar. Ştiu că la nuiele e liber fiecine, care plăteşte. Am venit să-mi daţi şi mie dreptu'...

Notarul a sărit în sus, agitându-se fără pricină :

— De nuiele mi-arde mie acuma? Lasă-mă în pace şi-ţi vezi de drum ! Ce-mi baţi capul cu fleacuri?

Visalon Luca a început să fiarbă în adâncuri :

— Aşa ai făcut şi cu rotăria... a gemut stăpânindu-se. „Lasă-mă în pace”... „N'am vreme”... „Nu-ţi trebue nicio hârtie”... — până m'ai vârît la ocnă.

— Ieşi afară că chem jandarmii ! — a strigat notarul furios. Ieşi afară ! N'auzi? Nu-ţi dau nicio nuia... Am să fac raport la pretură !...

Visalon s'a clătinat pe picioare, apoi s'a întors încet, privind drept înainte, fără să vadă altceva decât un gol afund, spre care mergea în neştire. Cei de afară auziseră sbieretele notarului şi se buluciseră în uşă. Acum se fereau în lături, uitându-se la moşneag cu o uşoară spaimă în suflete.

Seara pe la opt, a deschis uşa Gheorghiţă al Catrinii.

— Am venit ca din puşcă, — s'a repezit la taica Visalon, care şedea îngândurat pe scăunelul lui. M'am întors acum, tocmai din Fundata, dela unii cărora le-am dus brânză din munte. Am stat o săptămână... Am auzit c'ai venit, taică Visaloane... Tiii !... rău îmi pare — s'a oprit Gheorghiţă cu îndoială.

Visalon Luca l-a privit cu tristeţe blândă :

— Ce-ţi pare rău, Gheorghiţă?

— Că n'am fost aici în ziua când ai venit, — a făcut Gheorghiţă, având înduioşare şi milă în glas.

— Am îmbătrânit rău, ai? — l-a înfruntat domol Visalon.

— Nu... nu zic... taică Visaloane... Anii trec... nu-i vorbă. Uite ici... am încărunţit la tâmple — şi-a arătat Gheorghiţă capul din două părţi, silindu-se să îndulcească amărăciunea revederii.

— Asta nu-i bine deloc, băiete — a clătinat moşneagul din cap. Tu eşti tânăr... trebue să te ţii vârtos...

— Of, taică Visaloane, — şi-a trântit Gheorghiţă căciula — dă-o la amaru' ei de viaţă... Decât aşa, mai bine o moarte.

Firuca sta pe marginea patului, încercând să potrivească în picioarele lui Traian nişte ciorapi vechi de lână de-ai ei pe care-i scurtase şi-i petecise din toate laturile. Ascultau amândoi cu încordare.

— Ba nu, — s'a întărâtat bătrânul. Să n'o dai la amarul până eşti în putere... Satu' ăsta s'a prefăcut în staul de oi, după cât am priceput trecând astăzi printre oameni. La mijloc stau oile, lăsându-se tunse şi mulse. Intre ele, unii măgari fuduli, iar pe de lături dulăii cu clonţii rânjiţi, să nu le scape prada.

Gheorghiţă a oftat adânc :

— Acu' s'a schimbat lumea, taică. De când ai plecat dumneata a intrat o frică în toţi, de nu ştie care şi cum să lingă tălpile. Ţi-e lehamite să-i vezi.

— Dar tu? Parcă aveai viaţă în tine ! Ai fost aici toată vremea. A fost şi Ion Ceapă, după cât am înţeles... Ce-aţi făcut? Aţi plecat capul, unul de cea şi altul de hăis, să vă puie jugul de gât ! — s'a mâniat Visalon Luca.

— Ne judeci, taică, ne judeci... dar să ştii că a fost greu de tot. Când a început răscoala dincolo şi s'a auzit cum pârjolesc ţăranii sălaşurile boiereşti, sfârâiau aici unii, de gândeai că arde focul în nădragii lor, nu în ceea parte, peste munte... Incaltea Ion Ceapă nici nu venise atunci în sat... A venit după ce i-au apăsat pe ţăranii din România cu nasul în sânge... Nu-i aşa, Firuco? M'au pus de slujbă la primărie, când cu Costea, când cu Hortopan, câte zece inşi, ziua şi noaptea. La cinci-şase necăjiţi, steteau trei-patru bogătani şi doi jandarmi... Au adunat satul mereu la primărie... Ne-a zăpăcit la cap dascălul Popovici, că e o nenorocire ; că se omoară rumân cu rumân, în loc să stăm una, ca să întâmpinăm vremurile. A venit şi advocatul Brânză. S'au văicărit şi au făcut spume, că se prăpădeşte neamul, tăindu-se românii între dânşii... Jandarmii umblau în patrulă zi şi noapte, de gândeai că-i rezbel... Horele au fost oprite... Mai mult de doi oameni nu puteau sta de vorbă laolaltă... A fost cumplit, atâta pot să-ţi spun... Ce era să fac? Zi şi dumneata ! — s'a necăjit Gheorghiţă.

— Mă gândesc că poate-i mai bine c'ai fost închis, taică, în vremea aceea, — a zis Firuca într'o doară.

— Nici nu mai încape vorbă — a întărit repede Gheorghiţă. Cine ştie ce prepusuri mai puneau asupra dumitale... Doamne fereşte... îţi puteau ridica şi viaţa, cât te vrăjmăşesc...

Visalon Luca şi-a ridicat încet fruntea. Ochii îi licăreau încinşi.

— Gheorghiță, — a zis cu glas adânc... Fapta țăranilor de dincolo nu trebue uitată..

Gheorghiță a sărit fulgerat de pe scaun. Vorbea cu șuier printre buze :

— N'o uită, taică Visaloane, niciun om cu suflare într'însul.

De afară s'a auzit atunci mișcare, pătrunzând svon de pași. Cei din casă au tresărit ațintindu-și privirile spre fereastră. Gheorghiță a întors la iuțeală ochii spre moșneag și a pășit spre ușă deschizând-o aprig :

— Cine-i? — a întrebat aspru, cu glas destul de coborît.

— Noi suntem, s'a auzit un răspuns ciudat. Noi suntem, Gheorghiță, — a urmat a vorbi omul din umbră, cu dulceață, recunoscându-l pe cel care deschisese ușa.

Visalon Luca s'a ridicat în picioare, încordat. Firuca a rămas cu piciorul lui Traian în mână, având un ciorap încălțat pe jumătate. Copilul era speriat și privea sucindu-și gâtul, spre ușă.

Gheorghiță s'a aplecat înainte :

— Tu ești, mă?

— Noi suntem, Gheorghiță — a răspuns glasul de afară. Eu, cu Pătru și cu Vioara... Dă-ne drumu'... Vrem să vorbim cu taica Visalon.

Firuca a sărit depe marginea patului, ușurată. S'a apropiat de ușă și a cercetat cu ochii întunerecul, slab deslușit de lumina din odaie.

— E Niță a lui Stângă, cu Pătru,—s'a întors spre Visalon Luca. Lasă-i în casă, Gheorghiță — a zis încet ducându-se înapoi la Traian.

Au intrat deci în odaie Niță a lui Stângă, un țigan voinic ca de treizeci și cinci de ani, cu păr lung și negru, până aproape de umeri, sticlindu-i ochii ca două ametiste în bătaia jarului. Niță a lui Stângă zâmbea, înfățișând dinți albi, tari și rotunzi ca mărgăritarele. Îndărătul lui s'a îmbulzit alt țigan, Pătru, mare meșter în măturoaie cu coadă lungă. Pe o lature s'a strecurat Vioara, nevasta lui Niță, deasemeni meșteșugăreasă iscusită în împletirea coșurilor de mână și cântăreață vestită la nunți, unde-și topea ascultătorii cu doine de alean.

Zâmbetele pline de omenie umilită ale oaspeților au răspândit în odaie o lumină ciudată, biruind tristețea din suflete și paloarea copleșitoare a lămpii de gaz, care pâlpâia a boală.

Visalon Luca a suflat în barbă :

— Ce-i cu voi, Niță, la vremea asta?

Niță a lui Stângă s'a uitat la tovarășii lui, apoi a ridicat cuvânt, frământându-și căciula spartă în mâini:

— Taica Visaloane — a zis încurcat — noi am auzit că dumneata ai fost la primărie...

— De unde-ați auzit, mă? — s'a mirat bătrânul.

— Păi vorbește satu'ntreg... Am fost la Costea lui Bucur să-i ducem căldarea de aramă, că i-am pus petec... Injura și făcea urît... Zicea că vrei să te-apuci acum de coșuri... Puneți-l pe fugă, Niță, când o da târcoale la nuiele. — a strigat către noi. Nu-l lăsați să vă ia pâinea dela gură... Așa-i, Vioară?

— Așa-i, a întărit Vioara. Așa-i taică, să n'am parte să-mi văd copiii dacă n'o fi așa cum zice Niță. Am opt copii...

— Taci tu... Ce-i trebuie lui taica Visalon să știe câți copii ai? — a strigat Niță la dânsa. Da' eu nu l-am lăsat pe Costea, urmă a vorbi iute și se întoarse spre Visalon, cu obraz mândru.

— Doar n'o fi ajuns Visalon Luca la pâinea noastră! E pâine cu mărăcini, am zis. El e om umblat și știe meșteșuguri...

Costea lui Bucur s'a mâniat:

— Să-l alegeți vătaf peste țigănie — s'a rânjit la mine ca o javră... Ieșiți afară — a strigat apoi arătându-ne poarta.

— Să ne dai plata pentru căldare, am sărit eu cu vorba... Așa-i, Petre?

— Așa-i, mânca-i-aș coliva să i-o mănânc. Când a auzit că-i cere Niță plata s'a uitat urît la noi și a răcnit: Ieșiți afară, păduchioșilor, că asmuț câinele pe voi!

Niță a lui Stângă a luat din nou conducerea grupului:

— Noi ne-am dus acasă, taică Visaloane și ne-am necăjit. Am stupit în spuză și mi-am bătut pruncii.

— Ba mi-ai dat și mie un pumn în spinare — a țipat Vioara cu țâfnă, dar fără supărare.

— Ți-am dat, nu zic că nu ți-am dat. Așa-i la îmbulzeală...

Cei din odaie au simțit un fel de veselie amară văzând în ce fel se descurcă între ei oaspeții.

— Acu' — a reluat Niță a lui Stângă vorba—eu m'am tot gândit, m'am tot gândit și dacă m'am gândit, am înțeles că-i fi necăjit rău, taică Visaloane, ș'ei fi vrând să faci coșuri...

Visalon Luca s'a întunecat la obraz:

— Vreau, mă Niță, și-s necăjit, precum spui. Da' nu mă lasă la nuiele.

— Am aflat și-am priceput — s'a grăbit inimos Niță. Am priceput și-am zis către Vioara și către Pătru: Tu Vioară și mă Pătrule, eu am un gând. Ce gând ai? m'au întrebat Vioara

şi cu Pătru. Eu am un gând că taica Visalon e om cu dreptate şi cu corajie, care a căzut la năcaz — le-am zis. Mă duc şi-i duc nuiele. Ii duc jumătate din câte tai eu şi i le las să facă coşuri. Când îs gata coşurile le iau şi le pui cu ale mele şi le duc în târg la Braşov. Acolo le vând. Viu acasă şi-i pui banii în mână: iaca, taică Visaloane, dreptu' dumitale... Aşa am zis. Vioara şi cu Pătru s'au uitat la mine cu gurile căscate. Am strigat la ei: ce vă uitaţi la mine? Nu vă place? Ba ne place, a zis Vioara. Ne place, a zis şi Pătru. Ii ducem şi din partea noastră nuiele. Noi mai scoatem, dela o nuntă, dela o căldare. Las' să câştige şi el. Atuncea m'am uitat într'un fel care-l ştiu eu la Vioara şi am strigat la ea: îi duci? Ii duc, a zis, şi s'a scărpinat în spinare, că i-a venit în minte mângâierea care i-am dat-o. Aşa, ne-am aşezat jos şi am făcut jurământ după feleşagul nostru, să aducem nuiele şi să tăcem ca mormântul. Că oamenii-s răi şi aruncă primejdie asupra noastră, având pricină cu dumneata. Am întrebat pe Vioara şi am întrebat pe Pătru: să vă puie jandarii cu limba pe săcure, în ziua de Bobotează, cum l-au pus pe Ciortea ăl din fabrică? Să ne puie, au întărit ei. Aşa-i mă? Pătru şi Vioara au înclinat violent din capete: — Aşa-i. — Să vă taie doftorii, cum l-au tăiat pe Şentea, de i-au pus maţe de fier într'însul? — Să ne taie — au răspuns ei. — Să cădeţi din tren ca nevasta lui Ghioca, pădurariu? — Să cădem, au jurat ei. Atuncea să ştiţi că mâine ne ducem şi tăiem nuiele. Avem îndreptări şi hârtii. Nu ne poate opri nimeni. Noaptea punem în curtea lui taica Visalon partea lui şi gata. Acuma am venit să-ţi spunem că noi ducem la împlinire prepusul nostru, aşa cum am jurat.

CAPITOLUL XVIII

In care se văd metodele domnului învăţător Popovici, luminător al poporului şi feştilă a neamului.

Din cele câte am povestit până acum, s'a putut vedea că domnul învăţător Victor Popovici este mai presus de toate un om ambiţios, care nu-şi ascunde ştiinţa, ca unii care o ţin dosită în cămările minţii, bucurându-se în taină de plăcerile ei. Am putea zice că, tocmai dimpotrivă, dumnealui obişnuieşte să arate mai multă decât are, făcând ca unii negustori dela oraş care pun în vitrine fel de fel de cutii goale, învăluite în hârtie sclipitoare şi legate cu panglici, ca să poată cere clienţilor preţuri mari pentru o marfă destul de proastă.

Domnul Victor Popovici răspândea lumină în tinerele vlăstare din clasele III — VI, ale şcolii primare din Bârseni, — celelalte două fiind date în grija unei învăţătoare destul de necăjite, veşnic suferindă de stomac, care-şi împlinea misiunea, ca apa sfinţită : nici nu dregea, nici nu strica.

A treia forţă a corpului didactic era părintele Moise, care făcea cateheza, adecă introducea copiii în tainele înfricoşate ale credinţei religioase.

In calitatea sa de învăţător şi diriginte, Popovici se ţinea măreţ şi fudul, neadmiţând că există pe lume altul să cunoască mai bine ca dânsul, metodele de învăţământ.

— Nu zic că Pestalozzi n'a avut idee de pedagogie, — se îngâmfa către părintele Moise în cancelaria învăţătorilor. Mă rog, mă rog : nu mă întrerupe părinte, protesta nemulţumit, văzând încercările de scăpare ale preotului. Pestalozzi a fost Pestalozzi şi rămâne Pestalozzi... Dar el s'a ocupat mai mult de sufletul copiilor şi până la urmă a ajuns să încline

pentru metoda de iertare și de bunătate față de copii... Te întreb pe dumneata : faci vreo brânză cu bunătatea?

— Ba, — a răspuns scurt părintele Moise. Insuși domnul nostru Isus Cristos a trebuit să-și mustre apostolii...

Popovici nu s'a putut stăpâni să nu isbucnească în râs :

— Bine, bine... Se înțelege că a trebuit să-i mustre. Adormeau când le vorbea mai frumos despre vârtutea privegherii și dedeau semne de foame când le vorbea despre darul îndelungatei răbdări... Isus nu i-a apucat însă pe învățăceii săi de urechi și nu le-a scuturat praful din nădragi, cum faci sfinția ta...

— A bătut totuși pe negutătorii și pe vameșii din templu... Dumneata nu bați?

— Vrei să spui că năzdrăvanii ăștia de copii sunt vameși? — a continuat a râde învățătorul. Nu zic : le aplic și eu câte o corecție sdravănă... Argumentum ad hominem.

— Sunt mai răi ca vameșii, dascăle... Mai răi... a isbucnit părintele Moise. Ce pătimesc eu cu fata mea, e peste seamă... Doar o vezi ce face la școală... Fără bătae, mă aflu întocmai ca Isus în fața răilor : își râd de mine și mă hulesc pe la spate. Așa că dacă pedepsesc pe copilul meu, nu mă sfiesc a-i pedepsi și pe alții care sunt dați în grija mea.

Popovici pierduse firul expunerii abia începute. Ii era necaz că nu-l poate înfunda, încă odată, pe popa Moise, cu știința sa.

— Vream să-ți spun de Herbart-Ziller — reluă el cuvântul forțând situația — de metoda lor de predare, cu cele trei trepte formale...

— Dă-le dracului de trepte — s'a oțărît părintele Moise. Ori cu trepte, ori fără trepte, tot aia e. Am crezut până la o vreme că într'adevăr copiii sunt îngeri. M'am deslușit apoi că sunt diavoli mici, care cresc și se fac diavoli mari... Auzind Duminică la biserică pe învățătoarea — care a miorlăit priceasna : ,,Lăsați pruncii să vie la mine și nu-i opriți'' — am poftit să-i văd ducându-se cu toții la acela care-i chiamă, urmând să-i păstreze la sine în veci.

— Ce ai, părinte? De ce ești așa supărat?

— Eh, — făcu preotul în doi peri, — necazuri de ale mele... Lasă-le. Auzi că trage clopotul... Mă duc la ora de religie...

Invățătorul Popovici a rămas singur, revenind încet la o stare de mulțumire, ca întotdeauna când cei din jurul său erau supărați și aveau necazuri.

Il umplea în asemenea ocazii o mândrie amestecată cu amărăciune; ceva ca o voluptate amară.

— Aș putea avea o viață bună — și-a zis, cugetând îndelung. M'aș ridica negreșit. Am idei pe care nu le au alții. Imi iubesc poporul și am curajul s'o spun. Sunt om de petrecere și mă bucur de dragostea celor care mă cunosc... Ce folos însă... Ce folos... s'a mâhnit ridicându-și brațele amărât.

Oprindu-se în loc din plimbare, s'a uitat pe fereastră în lungul uliței. L-a învăluit o fierbințeală, iar din fierbințeală a țâșnit o hotărîre subită. Oamenii ușurateci au asemenea cotituri neașteptate. Și-a pus pălăria pe cap și a plecat acasă.

Nevasta l-a privit mirată, luându-l în primire și retezându-i dintr'un condei introducerea pe care și-o pregătise pe drum:

— Ce te-a apucat să vii acum acasă? Spune și pleacă... Vezi bine că n'am isprăvit de curățat...

— Veturio... — a protestat cu vocea vibrând de emoție învățătorul. Am venit să schimb cu tine unele păreri...

— Ce să schimbi? — s'a crucit nevastă-sa, uitându-se nedumerită la dânsul. Era cu mânecile suflecate, iar basmaua legată la spate îi lunecase spre dreapta, lăsând buclele din stânga să se răsfețe pe ureche. Veturia Popovici era încă destul de frumoasă, brațele-i apăreau albe, plinuțe, umerii rotunzi, atrăgători, iar ochii căprui, bine arcuiți, priveau cu ușoară ironie circul confuz din jurul ei, despre care a înțeles că e arena propriei sale vieți.

In acest moment părea mai frumoasă, răspândind acel aer de vioiciune sănătoasă, pe care-l revarsă în expresia oamenilor munca făcută cu plăcere.

— Ce vrei să schimbi? — a întrebat din nou uimită. Invățătorul a oftat nerăbdător. Işi închipuise altfel.

— Păreri, Veturio... Păreri... și a coborît vocea ca să fie mai serioasă.

— Am crezut că vrei să-ți schimbi ciorapii — a adăugat destul de puțin interesată Veturia.

— Nu-i nimic de făcut — și a lăsat mâinile să cadă moi în lungul trupului, Popovici, desnădăjduit. In zadar încerc...

Veturia s'a apropiat privindu-l nelămurită. Il cerceta cu atențiune:

— Ești bolnav, Victore?

— Da!... bolnav, — a isbucnit Popovici cu patos. Ai nimerit exact: sunt bolnav! Nu găsesc în casa mea înțele-

gere... Mă demoralizezi și mă prefaci în pulbere, cum preface picurul de apă piatra...

Veturia Popovici a continuat a-l cerceta cu ochii, potrivindu-și basmaua pe cap și vârând la locul lor buclele rebele. Și-a luat soțul de mână și l-a așezat lângă dânsa, pe canapea :

— Șezi, omule... a zis, jucându-și privirile asupra lui. Ai vrea să te admir, să mă uit la tine ca la un om adevărat, ca la un bărbat. Așa e? Asta ai vrea...

Popovici s'a simțit stânjenit și s'a umplut de neliniște. I se părea că-l așează cineva pe masa de operație și-l desface în două cu un cuțit subțire, cercetându-i firea, sub privirile atente ale Veturiei.

— Da... Asta aș dori... a îngânat confuz, vorbind ca de departe. Să mă stimezi și tu... Să mă cruți de cruzimea umilințelor... Să mă ajuți... M'aș ridica și te-aș ridica și pe tine...

Veturia a zâmbit cu tristețe, învăluindu-se în melancolie. Vorbea liniștit :

— E târziu, Victore... Prea târziu... Nu mă pot uita la tine decât așa cum mă uit...

— Dece? a isbucnit Popovici. Dece să te uiți așa? Dece te porți cu mine de parc'aș fi un golan, ori o secătură oarecare? Sunt om matur; am poziție socială : mă bucur de vază în sat. Te-am luat cum te-am găsit... Nu m'am uitat că socrii mi-au promis avere, iar apoi s'au răsgândit și mă amână până vor închide ochii... Am rămas cum am fost... Altul, în locul meu...

— Ce ar fi făcut altul? — a tresărit Veturia.

Victor Popovici a bătut în retragere, cu semne de spaimă :

— Nu știu ce ar fi făcut altul — s'a eschivat încurcat. Dar eu nici după scandalul ce mi l-ai aranjat cu preoteasa la cârciumă n'am pus piciorul în prag...

— Cum să-l pui, Victore? Cum să-l pui? s'a mirat Veturia, mișcându-se în loc. Ca să faci asemenea ispravă, trebue să simți îndreptățire... Nu poți fi cu piciorul în mocirlă și pe prag în acelaș timp.

— Trebuia să te acomodezi... Să ai mai multă înțelegere... Noi, bărbații...

Veturia l-a întrerupt, punându-i mâna pe umăr :

— Victore, a zis liniștită. Sunt dintre femeile care se uită în voi ca în sticlă... O văd goală, ori în cazul cel mai bun plină cu licoare sălcie, stricată —să nu-ți atingi buzele

de ea... Crezi că nu te cunosc? Că nu știu cine se ascunde după mustățile tale? Că nu știu ce s'ascunde după vorbele pe care le spui? Te cunosc, Victore și te știu, mai bine decât te cunoști tu însuți... Nici acuma nu ești sincer... Nici cu tine, nici cu mine... Nu ești în stare să fii sincer...

Popovici a tăcut, osândindu-se pentru inspirația pripită care l-a adus acasă. „Așa fac totdeauna,"—se mustră el necăjit.

Veturia continua să vorbească întristată. Era în vocea ei o amărăciune neagră, mult mai gravă ca țipetele și invectivele cu care se obișnuise învățătorul :

— De când am descoperit pustiul din tine și am văzut că-i fără leac, am înțeles că viața mea s'a dus... Dac'am trăi în altfel de lume, dac'ași avea o profesiune, ori aș cunoaște o meserie, aș fi plecat de mult... Te-aș fi descurcat... Dar n'am unde mă duce. Lumea asta e ticăloasă și blestemată... Stă asupra femeilor la pândă și le distruge, dacă sunt singure. Câte vieți a sfâșiat hârca hidoasă a bârfelilor — n'am eu păr în cap. Decum apare o femeie răsbătătoare : gata. E haimana și curvă... Trebue să stea sub protecția unui bărbat... Atunci are voe să fie și haimana și curvă... Cu soțul ei bețiv la braț, sunt două figuri sociale onorabile... Eu ași vrea o viață liberă și demnă, lipsită de minciună... Intr'o asemenea lume cad sulemenelile și rămâne fiecare cum e. Ar dispărea și nevestele care îmbătrânesc dădăcindu-și bărbații ca pe niște prunci înrăiți în răsfățuri ridicule și care prefac căminul în cuib puhav, tocmai bun de putrezit...

Invățătorul Popovici dorea să se afle undeva la o mie de kilometri de nevastă, sau să nu existe aceste clipe în cursul fără de sfârșit al vieții. Să le înghită neantul în gâtlejul lui întunecat, iar el să se trezească cu sentimentul unui vis urât care a trecut.

— Astea sunt părerile tale despre bărbați? — a întrebat pierdut.

— Nu, Victore... Astea-s părerile mele despre unii bărbați. Despre aceia care răsfoiesc cărțile fără a le ceti și prinzând din ele o vorbă răzleață se duc în lume să-și arate știința, spunând prostii unora mai proști ca ei... Despre aceia care vorbesc împotriva beției, — ei înșiși fiind bețivi. Despre cei care strigă că-și iubesc poporul, iar în realitate îl disprețuiesc și se gudură ca niște câini pe lângă asupritorii poporului. Despre cei care vorbesc de morală, iar ei se destrăbălează fără rușine... Despre cei care nu sunt decât niște sdrențe, iar în

lume vor să apară drapele vrednice de stimă și de dragoste. Despre aceşti bărbaţi am părerile mele, pe care ai dorit să le afli.

— Le-ai arătat şi până acum prin fapte — a gemut Popovici, copleşit.

— Ce-ai fi vrut adică? — l-a întrerupt Veturia. Să te lingușesc? Să te mint? Nu pot... Aşa sunt făcută : dacă văd alb, e alb. Dacă-i negru, e negru... In lumea de azi, căsătoria a ajuns o batjocură. M'au trecut părinţii asupra ta, ca pe o ipotecă. Aşa e moda : să scape de piatra din casă, aruncând-o cu viclenie, după multe curse întinse şi după îndelungată pândă, ca la vânătoare, în curtea altuia... Pentru casă și masă, fetele cad năucite de atâta vânătoare, în așternut străin, vânzându-și corpul prin mijlocirea ofițerului de stare civilă. Indiferent dacă târgul e bun, ori dacă omoară un suflet, părinţii îşi freacă mâinile fericiți : au scăpat de pacoste. Fetele bune se ofilesc degrabă, făcând copii şi robotind bărbatului, care stăpâneşte casa ca un despot. Cele neastâmpărate îşi calcă soții pe picior la cununie, urmând sfatul mamelor, — după care îi înşeală cu cine se nimereşte. O duc aşa, ani de zile, necunoscând măcar tatăl adevărat al copiilor... Asta e căsătoria în lumea noastră... In lumea asta plină de mizerie, de minciună, de josnicie...

Uimit şi dezorientat, Popovici îşi privea nevasta cu ochii ieşiţi puţin din orbite. Cuvintele pe care le auzia, erau teribile. Mai întâi, desvăluiau un fel de gândire de care el n'o socotea capabilă. In al doilea rând, simţea cu necaz că acest fel de a gândi îl despoaie de întreg penajul bărbăției, aşezându-l gol, în mijlocul unei încrucişări de lumini violente și stânjenitoare.

— Dece ai stat cu mine atâta timp? — a întrebat smulgându-se din mâlul în care se cufunda. Dece ai rămas totuşi cu mine? — a continuat, semeţindu-se pe neaşteptate.

Veturia l-a privit, lăsând să-i străbată în ochi o licărire de dispreţ :

— Pentrucă m'au dat părinţii în seama ta ca pe o marfă. Când te-am cunoscut şi m'am desluşit şi eu la minte, era prea târziu. Nu-mi rămânea decât să încerc a-mi sluji pâinea făcându-te pe tine om, iar pe mine servitoare. Am încercat... Cu prietenie și cu grijă la început... N'am isbutit... Am încercat apoi cu asprime... Te-am oprit dela cârciumă. Ţi-am supraveghiat paşii... Ţi-am dat sfaturi... Am pus deasupra firii tale slabe, firea mea dreaptă şi neclintită. Degeaba. Intre

timp, s'a deschis între mine și părinții mei o prăpastie, în care poate crește tot ce vrei, afară de ceeace numești tu floarea recunoștinței. Ei huzuresc liniștiți, cerându-mi să tac și să rabd. Să nu le tulbur viața, ci s'o sacrific pe a mea ție și lor... Tu te-ai descurcat simplu: nevasta e nevastă. Să vadă de bucătărie și de rufe... Când am plăcere, să mi se supună. D'aia am luat-o... Te-am auzit înduioșindu-te de mila câinelui legat în cotineață, dar nu te-am surprins niciodată gândindu-te la femeia pe care ți-ai ales-o tovarășă de viață... Acum suntem doi străini. Ispășesc întunecarea din mintea părinților care mi-au pregătit această soartă. Ispășesc prostia vieții, care face din femeie o roabă la dispoziția unei biete secături cu mustăți... Iți sunt servitoare, bucătăreasă și spălătoreasă. Iți suport desfrânările și îngâmfarea. Nu-mi cere însă să te stimez... Nu pot avea pentru tine, decât milă sau ură...

— Prin urmare ești dușmanul meu cel mai crâncen! — a strigat Popovici sguduit, sărind în picioare.

— Nu, Victore, încă nu — s'a ridicat calmă Veturia. După amărăciunea ce am gustat-o cunoscându-te, a urmat enervarea încercărilor de îndreptare. Apoi, desgust și milă... Când te voi urî, voi pleca... Sunt prea cinstită ca să stau cu tine sub acelaș acoperiș...

Popovici a plecat la școală țeapăn, mișcându-și picioarele ca și cum ar fi mers pe cataligi. Işi pierduse cumpătul și pășia nesigur, privind cu un fel de teamă împrejur. Capul îi era confuz, inima goală și neliniștită.

Părintele Moise isprăvise, lăsând școlarii din clasele lui Popovici de capul lor, în sala cea mare de cursuri. Era o gălăgie drăcească. Lecția părintelui despre cele șapte taine, se risipise ea însăși ca o taină, undeva în spațiu, căci în acești copii încăerați nu rămăsese nicio urmă. Mai degrabă ai fi crezut că au intrat într'înșii cei patruzeci de diavoli, pe care scoțându-i Isus din oameni, i-a alungat în patruzeci de purcei.

Victor Popovici a deschis ușa violent și a rămas în prag, cenușiu, mânios, ca o sabie scoasă din teacă. Simțea un val de ură împotriva lumii întregi, așa că grupul de copii care se frământa strigând lângă intrare, a trebuit să întâmpine toată greutatea mâniei sale.

Repezindu-se cu sete la tablă, învățătorul a întins mâna după bățul de trestie, care era auxiliarul cel mai simplu și cel mai concludent al metodelor de învățământ din Bârseni și a început a plesni orbește. Sala a înmărmurit sub un suflu de

groază. Copiii rămăseseră unde se aflau,cu ochii larg deschişi, cu respirațiile oprite. Urechea dreaptă a lui Culiță Jinga a plesnit cea dintâi. Copilul simțind sânge, a început să urle:

— Dom' învățător, nu mai da... Dom' învățător... iartămă... nu mai da...

Loviturile continuau să cadă, oarbe şi crunte. Culiță Jinga a căzut în genunchi. Ceilalți copii s'au vălmăşit ca oile pălite de lup. Loviturile curgeau. Peste obrazul lui Traian Neagu, bățul de trestie a plesnit în diagonală. Indată s'a umflat şi s'a înroşit ca şi cum i-ar fi crescut o fâşie de carne vie. Acum se bulucisera în genunchi opt-zece şcolari, urlând şi cerând îndurare, sub privirile îngrozite ale clasei. Insfârşit, Victor Popovici s'a oprit, obosit. Ochii-erau tulburi şi cătau dezorientați în lături. Gâfâia suflând adânc, în vreme ce sângele-i cobora încet din cap, lăsând imaginile lui Pestalozzi şi ale doctrinei lui Herbart-Ziller să-şi reia locul din care fuseseră alungate de furtună.

Urcându-se la catedră şi privind terenul crâncenei bătălii, Popovici a simțit nelinişte şi teamă.Copiii erau desfigurați. Unii sângerau. Nu putea totuşi renunța la o atitudine autoritară.

— Goangă şi Bratu, — a poruncit celor doi copii din banca dintâi — mergeți şi aduceți donița cu apă!

Băiatul primarului şi Bratu au ieşit, palizi, revenind cu donița şi cu cănița de pe sală. De cănița asta se serveau toți copiii când le era sete.

— Ajutați-i pe nemernici să se spele — a urmat Popovici a da ordine, încordat. Sta în picioare, pe catedră, cercând să se stăpânească.

Copiii s'au năclăit în apă şi în sânge. Enervat, Popovici şi-a scos batista şi a început să-i şteargă, cu mâna tremurândă.

— Ticăloşilor, — scrâşnea smucindu-i. — Vă'nvăț eu omenie... Ha!... a rânjit, apucându-l de guler pe Traian Neagu. Se putea să lipsească acest pui de ucigaş?... Tu ai fost capul răutăților, ticălosule! îl sgâlțâi cu ură. — El v'a adunat aici, nu-i aşa, măgarilor? — întrebă privind fioros la copii.

Şcolarii tăceau tremurând.

— Spuneți, derbedeilor! Aşa e că mişelul de Neagu v'a adus aici lângă uşă? — a fulgerat din nou, cu glas mânios, copiii.

— Da, dom' învățător — a răspuns Goangă de alături... Traian Neagu i-a'nvățat să facă rele... Copiii au tresărit înmărmuriți. Neagu se nimerise lângă uşă, fără a fi participat la încăerare.

Popovici a simțit însă o rază de nădejde, auzind răspunsul lui Goangă. Era un amestec de răutate, împletit cu bucuria scăpării mișelnice din strâmtoare.

— Eram sigur... Nici nu se putea ca voi, băeți buni, să faceți asemenea prostii, dacă n'ar fi între voi ticăloși ca Neagu... Mărul putred strică merele cele sănătoase... V'am spus de-atâtea ori! Treceți la loc — porunci aspru, izbutind să-și revie. Cu Traian Neagu voi vedea eu ce-i de făcut, — a încheiat uitându-se crunt la școlari.

Copiii au trecut în bănci, plângând și acoperindu-și rănile și umflăturile cu palmele. Goangă s'a înfipt mândru în banca dintâi, la locul său. Traian s'a strecurat cu ochii adânciți în cap, pe marginea băncii a patra, ultima în care se aflau băieți în latura aceea a clasei. Îndată după banca lui urmau fetele, în cap cu Felicia, fetița părintelui Moise.

Traian Neagu privea pierdut golul fără fund care i se deschisese înainte. Il durea obrazul. Era rușinat și ar fi vrut să moară. I se părea că toți copiii se uită la el cu groază, ca la un ucigaș. Invățătorul începuse lecția de istorie pentru clasa a patra. Restul școlarilor se ocupau cu teme scrise.

— Poporul român este un popor de viteji — răsuna glasul lui Popovici aspru, lipsit de însuflețirea obișinuită. El a bătut pe Turci, pe Tătari, pe Polonezi și pe toți dușmanii care-l împresoară. Românul se naște erou. El își iubește neamul și trăește în frica lui Dumnezeu...

Traian Neagu a simțit o atingere delicată pe la spate, sub brațul stâng. S'a cutremurat și a vrut să se întoarcă, dar mâna care-l atinsese i-a oprit mișcarea. In aceeași clipă, a foșnit ușor ceva lângă el. Aruncând cu teamă privirea, a văzut un ghemuleț de hârtie pe bancă, lângă șold. L-a luat în mână, ezitând. Atingerea de sub brațul stâng i-a dat curaj. A despăturit hârtia, cetind-o pe furiș.

,,Dragă Traiane — era scris cu litere rotunde răsturnate pe dreapta — mie mi-e foarte milă de tine și vreau să știi că mi-e milă și eu am plâns și te iubesc. Felicia".

Traian a fost cuprins de un tremur ușor. Cuvintele-i jucau nelămurit în cap, dându-i un sentiment confuz de bucurie. S'a îmbujorat la față, iar durerea loviturii s'a amestecat în senzația aceasta nouă, pierzându-și violența.

— Dușmanii noștri spun că Românii sunt urmașii hoților care au fost colonizați de împăratul Traian în Dacia — a răsunat glasul învățătorului, în tăcerea din sală. Aceasta e o minciună ordinară. Noi suntem urmașii vitejilor daci și ai

eroilor romani — a afirmat Popovici cu tărie... Popor nobil, pe care nu l-au putut sdrobi năvălirile barbare. Spune tu, Goangă, ce ştii despre barbari? — a întrebat coborând depe catedră.

Goangă s'a ridicat mândru.

— Barbarii au venit din Asia. Ei sunt Tătari şi Huni. Maghiarii sunt înrudiţi cu Hunii. Barbarii au venit călare pe cai iuţi, având carne crudă sub şeile cailor. Ei mănâncă animale crude... a torăit dintr'o suflare Goangă.

— Bravo. băiete, — făcu mulţumit Popovici. Care e patria noastră? — a continuat a întreba, revenindu-şi binişor la rolul său de luminător al poporului.

— Patria noastră e Ungaria — a răspuns Goangă.

— Cum trebue să răspundeţi când vine domnul inspector? — s'a uitat învăţătorul la copil.

Goangă a clipit din ochi:

— Când vine domnul inspector răspundem aşa: patria noastră iubită e Ungaria.

— Bravo, Goangă! — Aşa trebue să răspundeţi cu toţii, că vă ia mama dracului. Dar Românii unde trăiesc?

— Românii trăiesc în România, în Ardeal şi în Banat — a urmat a torăi fără suflare Goangă.

— Cum trebue să se poarte Românii? — l-a fixat din nou învăţătorul.

— Românii trebue să fie uniţi. Să trăiască în frica lui Dumnezeu. Să asculte de mai marii lor.

— Aşa, vezi, — a declarat satisfăcut Victor Popovici. Ticăloşii şi derbedeii care se ridică împotriva fraţilor lor sunt trădători de neam. Aceştia-s urmaşii tâlharilor aduşi de împăratul Traian. Ei se deosebesc de urmaşii Dacilor şi ai Romanilor adevăraţi, care erau mândri şi viteji...

Traian Neagu îşi plecase fruntea, copleşit de emoţie. Mâna din spate îl atingea mereu, cerând răspuns. Sunetul clopotului s'a răspândit atunci în clasă, ca o vestire neaşteptată de bucurie. Învăţătorul s'a oprit supărat din plimbarea pe care o făcea pe dinaintea băncilor. Ar fi vrut ca astăzi să nu mai plece din şcoală, decât noaptea târziu. Să intre apoi în pat, să adoarmă şi să uite.

Sfârşitul lecţiei l-a întors brusc în realitatea acestei zile nefericite. Glasul clopotului a pătruns în el cu duşmănia unei nenorociri, risipind înfiriparea puţinului curaj care-i revenise în simţiri. S'a frânt de mijloc, golit de orice voinţă, de orice putere.

Copiii au înţeles că pot pleca. S'au ridicat sgomotos şi au ieşit, căutând să se prelingă cât mai departe de el.

Traian Neagu păşea încet, privind pământul. Simţea în spate atingerea caldă a unei ocrotiri ciudate, care se ţinea ca o haină învăluitoare de trupul lui.

Pe scări, Felicia s'a desprins din gloată şi i s'a alăturat în dreapta. Il privea cu ochi mari, plini de prietenie.

— Vii mâine la şcoală? — l-a întrebat în şoaptă.

Traian Neagu a simţit că ameţeşte. Avea lacrimi între gene. N'a putut răspunde nimic. Ieşind în stradă, s'a îndreptat spre casă păşind lunatec, în neştire. Niciun copil nu s'a apropiat de el, ocolindu-l cu teamă.

A doua zi de dimineaţă, taica Visalon şi-a luat nepotul de mână şi l-a dus la şcoală. Firuca a stăruit s'o lase pe dânsa. Traian Neagu era palid şi-i privea frânt de îndoială. N'ar mai fi vrut să vadă clasa, dar neliniştea pe care i-o strecurase în suflet Felicia îl atrăgea ca o chemare prietenoasă.

— N'am nicio putere — a gemut Visalon aflând cum s'a petrecut bătaia dela şcoală. Altfel l-aş duce la Braşov în şcolile de acolo. M'au pus la pământ tâlharii — se frământa plin de ură prin casă.

— Să mă duc eu, tată — a încercat Firuca. Mie nu mi-e frică de învăţător.

— Nu-i vorba de frică — s'a răstit Visalon. Cum o să-ţi fie frică de asemenea ticălos? Vreau să dau eu ochii cu el — a urmat înăbuşindu-se.

— Are să-ţi spuie vorbe grele, taică — s'a amărât Firuca.

— Poate să spuie ce-o vrea, — i-a răspuns întărâtat Visalon. De vorbe nu-mi mai pasă. Vreau să afle că băiatu' e în grija mea... Asta vreau...

Răsuflând greu şi adus de spate, Visalon Luca părea, totuşi, în această clipă, un bărbat voinic, în putere. Firuca s'a uitat la dânsul şi s'a bucurat, simţind mândrie.

La şcoală venise şi Jinga, tatăl lui Culiţă. Mai era şi Maria Stoica, mama lui Genu Stoica. Steteau cu copiii de mână, aşteptând pe Victor Popovici. Copiii erau plânşi, părinţii oţărâţi şi porniţi pe harţă. Când l-au văzut pe Visalon Luca cum vine greoi şi neguros, cu barba sburlită, i-a cercat, totuşi, o îndoială. S'au uitat în lături, ca şi cum le-ar fi priit o plecare grăbită.

— Bună dimineaţa, — a zis taica Visalon încet. N'a venit?

— Bună dimineaţa, — a îngânat Jinga. Maria Stoica şi-a mişcat buzele vinete, încreţite, neauzindu-i-se glasul.

In clipa asta a apărut învăţătorul Popovici. Venea destul de înfipt, păşind nervos prin intrarea care da în gangul cel mare. Se vedea că nu dormise bine. Zărind oamenii, s'a oprit surprins, apoi a întrebat scurt :

— Ce vreţi?

Nu-i putuse desluşi la obraz, pentrucă în gang era aproape întuneric.

Jinga a tuşit încet cu sfială :

— Domnule învăţător,—a început nehotărât, pierzându-şi voinicia cu care se răţoise în faţa Mariei Stoica — mi-ai bătut băiatu'.

— Ei, şi ce-i dacă ţi l-am bătut? Vrei să ţi-l fac om, ori vrei să iasă un pezevenghi?

Jinga a tuşit din nou :

— Ba vreau să-l faci om. Da' cu două urechi, nu cu una — a zis, potrivindu-şi glasul între supărare şi glumă.

Atunci a păşit Visalon Luca în faţă. Când l-a văzut Victor Popovici a tresărit, făcând instinctiv un pas înapoi :

— Dece-ai bătut copilul, domnule învăţător? — a întrebat liniştit, suflând adânc. Avea o privire tare, că ar fi oprit în loc un taur.

Popovici şi-a pierdut cumpătul :

— Ce cauţi dumneata aici? Ai copil de şcoală? Vii să mă ameninţi?

Visalon Luca l-a apucat de reverul hainei şi l-a tras spre dânsul. Popovici a înţeles că dacă încearcă să scape, rămâne fără rever.

— Nu striga, ticălosule — a gemut moşneagul. Dacă te mai atingi de un copil cât îi fi dascăl, să ştii că ai de lucru cu mine... M'ai făcut criminal... N'am ucis pe nimeni... Dar îţi crăp capu', auzi? ţi-l crăp, dacă cutezi să mai loveşti copiii — a făcut Visalon mârâind vorbele printre dinţii încleştaţi, încât i-a trecut sudoare rece şi pe Jinga şi pe Maria. Impingându-l cu pumnul în piept, l-a răzimat apoi pe Popovici de zidul gangului, uitându-i-se drept în ochi. După asta, s'a întors spre băiat şi i-a vorbit blând :

— Du-te în şcoală, Traiane. N'avea teamă, puiul moşului... Nu vă mai bate... S'a răsucit, a mai aruncat un ochi spre Popovici, apoi a plecat încet spre stânga şi a ieşit. Traian Neagu a rămas pe loc, neştiind ce să facă. Victor

Popovici era încurcat şi pierdut: se ştergea pe spate, de var. Jinga sta înmărmurit lângă Maria Stoica; le pieriseră glasurile la amândoi.

— Am să fac raport — a zis însfârşit Popovici, agitându-şi braţele. Sunteţi martori — s'a bâlbâit către cei doi săteni. Hai, căraţi-vă în clasă, — a poruncit copiilor, încercând să fie autoritar. Asta n'o las cu una cu două!

S'a dus în cancelarie, şi-a pus pălăria pe masă şi şi-a şters fruntea de sudoare.

— Iată unde m'a adus Veturia, — oftă neliniştit, negăsindu-şi locul.

In sfârşit, a urcat treptele în clasă. Copiii s'au ridicat tropotind şi strigând într'un glas: Bună dimineaţa... Invăţătorul s'a înviorat puţin. După câteva minute a început a vorbi, cercetând cu ochii, pe furiş, expresia şcolarilor:

— Poporul român e viteaz şi blând. El s'a născut poet şi cântăreţ, deaceea are inimă bună. Dar dacă-l atacă cineva, se luptă ca un leu... La Sarmisegetuza...

In ziua aceea, n'a fost bătut nimeni. Nici a doua zi. Nici a treia zi. Domnul învăţător Popovici a uitat să facă raportul făgăduit. A ascuns în sine, dedesubt, o pungă cu venin, aşteptând să vie ceas potrivit pentru răzbunare. Băţul de trestie a rămas văduvit de întrebuinţare. Doar părintele Moise îl scotea din când în când din greaua adormire în care era lăsat.

Când a dat Jinga de necaz cu primarul Goangă, care-şi făcuse drum peste locul lui şi-şi căra lemnele strivindu-i semănătura, taica Visalon s'a trezit cu el în casă:

— Am venit, taică Visaloane, să mă sfătueşti ce să fac, — a zis necăjit, privind cu încredere pe bătrân.

— Şezi, Jinga şi spune— a făcut moşneagul liniştit, ridicând ochii de pe nuielele la care împletea. Ştiam că ai să vii... Am auzit ce ai păţit...

CAPITOLUL XIX

In care Părintele Moise deschide copiilor calea spre Dumnezeu.

Părintele Moise Nicoară avea doi copii, născuţi la depărtare de doi ani între dânşii. Felicia împlinise zece ani în preajma Sfântului Dumitru. Era o fetiţă înaltă, subţire, deosebit de simţitoare. Părul blond, prins în cosiţe şi adus în faţă, pe umeri, sfârşea de amândouă părţile în funde de culoare albă ori albastră. Fetiţa avea o privire stăruitoare şi adâncă ; părea că întreaga ei fiinţă se adună şi-i arde în ochi, mistuind-o încet, cum se mistuie făclia în pâlpâirile flacării.

Preoteasa se uita la dânsa oftând :

— N'am văzut în zilele mele asemenea copil, a zis într'o zi către părintele Moise, după ce ieşise Felicia din casă. Mă gândesc să nu fie bolnavă... Nu vezi cât e de slabă? N'are astâmpăr nici în somn. Tresare şi se frământă, parc'ar dormi pe jăratec...

Părintele Moise n'a împărtăşit părerea preotesei :

— Dacă-i aşa cum spui, se chiamă că e fructul răsfăţurilor tale... Felicio încoace, Felicio încolo... te-ai miorlăit pe lângă ea până i-ai stricat minţile. Creşterea copiilor...

— Lasă-mă în pace cu înţelepciunile tale — l-a întrerupt preoteasa pierzându-şi răbdarea. E un copil delicat... Are în ea ceva fin, ceva depărtat... ca o icoană... a suspinat cu emoţie.

Părintele Moise a întors un ochi pieziş şi a tuşit :

— Vei fi spunând acum că seamănă cu tine... Nu zic, se poate. Nu te-am cunoscut la vârsta aceasta. Aşi fi doritor să te văd devenind fină şi mai ales depărtată, ca o icoană, ca să dobândesc o ideie despre această asemănare.

— Lasă că-ţi seamănă ţie neisprăvitul de Mircea, l-a fulgerat preoteasa dintr'o suflare. Un teleleu şi un gură-

cască... Dacă s'o mai face şi beţiv, va fi bucurie mare în lume... Va avea cine să sugă vinul care rămâne nebăut de tat-su.

Părintele Moise a zâmbit :

— Mircea are opt ani şi vădeşte sănătate la trup şi la minte. Nu-mi plac mie copiii care-s prea deştepţi şi-şi vâră nasul fără rost în lume... Fiică-ta mă pune pe gânduri... Se bagă între băeţi, îi caută şi se ţine după ei ca dusă de lănţug. Asta mă îngrijorează.

— Nu ţi-o fi trăznid prin cap cine ştie ce porcării ! — s'a sburlit preoteasa uitându-se amenințător la preot. Cât eşti de stricat, te duce firea la gânduri de care se cruceşte omul când le aude...

— Mai curând poţi păzi un car de pureci decât o fată cu toane — a mormăit părintele Moise... Când o apuc de plete şi-o scutur după cuviinţă, te pui împotrivă. Atuncea pricepe că are scăpare la tine şi nu-mi dă ascultare.

— Nu te ascultă pentrucă te-a văzut ameţit de băutură.

— Aceasta e o părere de-a ta... Să ştii, Eufrosino, că ameţeala de vin trece în somn, dar ameţeala pe care i-o bagi tu în cap, din romanele pe care le citeşti, mai rău se întăreşte prin somn. Se coace.

Preoteasa a protestat învolburată :

— Vreau să-i deschid copilei capul... Să cunoască lumea... Să se deprindă cu cuvinte frumoase ca o fată de familie ce este... In casă n'aude decât pufneli şi mormăieli de ale tale... Cum vrei să iasă din ea o domnişoară cultă, dacă nu cunoaşte romane?

— Am să vâr într'o zi în cuptor toate hârţoagele, să s'aleagă cenuşa din acei amorezi ofticoşi, care gem şi suspină zăpăcind mintea muierilor — s'a întărâtat părintele Moise, luându-şi pălăria să plece la şcoală.

— Incaltea dacă le vei preface în cenuşă, să ţi-o pui ţie pe cap... Poate-ţi vine mintea românului depe urmă, — a strigat preoteasa după dânsul.

Incepându-şi ora de religie, părintele se frământa căutând un subiect convingător în legătură cu discuţia de acasă. I-a trecut prin gând Maria Magdalena. Nu-i bună, şi-a zis, cugetând adânc. Arătând-o ucenicii şi strigând asupra ei cuvinte de ocară, Isus a răspuns : Ierte-i-se păcatele, căci a iubit mult... Iacă, asta nu merge. Aici, Domnul nostru Isus Cristos a purces pe cale greşită, ca om pământean ce se afla în lumea aceasta. Dac'ar fi fost de faţă şi ar fi avut o putere, părintele Moise i-ar fi dat canoane, care ar fi înţărcat-o de iubire.

Uitându-se urât la copii şi îndeosebi la Felicia, care sta cu ochii aplecaţi asupra cărţii, ridicându-şi din când în când fulgerător genele lungi, mătăsoase, ca să fure imaginea clasei, sfinţia sa se umplea de ciudă. Nu găsea pilda pe care ar fi dorit-o.

— Domnul Dumnezeu şade în tronul său de aur, — începu, deci, a vorbi dela sine — şi se uită asupra lumii, văzând şi pricepând toate câte se petrec între oameni. Se uită şi vede ticăloşia copiilor care nu dau ascultare părinţilor, călcând în picioare porunca a patra din tablele legii lui Moise. Atuncea trimite pedeapsă din cer, lovind casele în care trăiesc asemenea prunci. Cad la boală grea părinţii lor, mor vitele de jug, ori pârjoleşte seceta în ogoare... Pedepsele se abat asupra copiilor, aceştia rămânând fără părinţi şi fără pâne...

— Spune-mi tu, Jinga — s'a oprit preotul din vorbă — asculţi tu de tatăl tău?

Culiţă Jinga s'a ridicat şi a înghiţit un nod:

— Eu ascult de tatăl meu, a răspuns cam nesigur.

Copiii dimprejur au rânjit cu plăcere.

— Aflu, totuşi, că eşti unul dintre capii răutăţilor... Semnele mâniei lui Dumnezeu se află asupra ta... Iţi mai curge urechea?

Lui Culiţă Jinga i-au venit lacrimi în ochi:

— Mai curge — a zis încet, plecând capul.

Copiii care rânjeau, s'au ruşinat umiliţi.

— Dumnezeu nu lasă fără pedeapsă faptele cele mişelnice. Vai şi amar de cel care-l înfruntă. Viermii îl mănâncă de viu, iadul îl aşteaptă; diavolii îl împung în furcoaie şi-l vâră în căldări cu răşină, ca să fiarbă pururea.

Culiţă Jinga plângea:

— M'a bătut domnu' învăţător... s'a bâlbâit, cercând să înlăture spaima înfricoşatei mânii cereşti.

— He, he, he — a râs cu răutate părintele Moise — de bună seamă că te-a bătut domnul învăţător. Mânia Domnului şi Dumnezeului nostru se arată în toate felurile. Taică-tău nu vine la biserică niciodată. Iată că acum are pâră şi necaz cu primarul... Nu e acesta un semn că Dumnezeu ţine socoteală de cei care nu vin la biserică?

Oprindu-se din plâns, Culiţă Jinga s'a şters cu mâna la nas şi a răspuns sughiţând

— Zice că ne-a călcat semănătura...

— Cine v'a călcat semănătura? — s'a arătat mirat preotul.

— Primaru' — a făcut Culiță.

— Acestea-s lucruri trecătoare care nu trebue luate în seamă — a lămurit părintele. Taică-tău nu vine la biserică, deci e lipsit de credință. Dece nu vine?

— Zice că degeaba se roagă, că primarul tot trece peste locul nostru. Zice că n'are strană...

Părintele Moise și-a ridicat fruntea mânios:

— N'are strană? Apoi strana trebue plătită. El nu știe acest lucru?

— N'are bani...

— Dacă n'are bani să stea acolo unde i se cuvine. Dumnezeu e de față în tot locul.

— Așa spune și tata... Zice că unii care au bani dorm în strană, iară cei care stau în picioare ar dormi și ei, dar nu pot. Li se înmoaie genunchii.

Copiii au rânjit din nou. Părintele Moise s'a înfuriat:

— Șezi jos, măgarule, că-ți umflu și urechea cealaltă. Sunteți oameni de nimic, care nu meritați asupra voastră mila Celui de Sus.

— Spune tu, Felicia Nicoară — s'a adresat fiicei sale, fixând-o sever — ce înțelegem noi prin taina spovedaniei?

Felicia s'a ridicat palidă și și-a privit părintele în ochi:

— Taina spovedaniei este mărturisirea păcatelor noastre — a răspuns sfioasă.

— Așaaa, bine — s'a arătat mulțumit preotul. Cum trebue să fie spovedania? — a urmat a întreba ușor înviorat.

— Spovedania trebue să fie desăvârșită — a răspuns fetița.

— Vede Dumnezeu pe cel care-și ascunde păcatele și nu le mărturisește preotului?

— Il vede, — a făcut cu glas slab Felicia.

— Ce se întâmplă cu asemenea păcătoși?

Felicia a șovăit puțin, respirând emoționată:

— Pe acești păcătoși îi bate Dumnezeu...

— Da, îi bate Dumnezeu — i-a luat cuvântul din gură părintele Moise, rotindu-și privirea asupra școlarilor. Aceia care se ridică împotriva rânduielii Celui de Sus, aceia care se răsvrătesc împotriva stăpânirii, calcă legea lui Cristos care zice: — toată stăpânirea dela Dumnezeu purcede. Omul trebue să fie supus; capul plecat nu-l taie sabia. Cei ce nu se supun, săvârșesc păcat și se duc în iad. Pătimesc în viață

închisoare și silă. Aceia care trăiesc în nelegiuire, împreunându-se bărbat cu muiere, fără cununie, săvârșesc păcatul preacurviei. Ei pătimesc rușinea și scârba oamenilor. Aceia care nu se închină și nu se duc la biserică, petrec viața întru sărăcie și nevoi. Toți aceşti păcătoși trec în lumea de apoi cu toate păcatele asupra lor, înfundând căldările iadului. Spovedindu-se însă preotului, se curăță de păcate și li se deschid în cale porțile luminii celei veșnice...

Traian Neagu asculta înfricoșat cuvintele părintelui Moise, temându-se să nu-l supere cumva, abătând mânia asupra sa. Era nenorocit și ar fi plâns undeva ascuns, să nu-l vadă și să nu-l știe nimeni.

— Bine — a răsunat glasul părintelui, către Felicia. Spune-mi tu, Traian Neagu — zise privindu-l pe băiat cu o privire aspră — care sunt păcatele cele mai grele?

Traian Neagu s'a ridicat tremurând. S'a uitat la preot ca la un judecător care ține asupra lumii putere de viață și de moarte. Dunga de pe obraz i s'a umplut de sânge, îngroșându-se. N'a putut răspunde.

Preotul s'a apropiat printre bănci, venind lângă el. Copiii și-au lungit gâturile, cu răsuflările oprite. Nu se auzea nicio mișcare.

— Răspunde ! — a poruncit părintele cu putere. Care sunt păcatele cele mai grele?

Traian și-a deschis gura. A răspuns aproape șoptind :

— Păcatele cele mai grele sunt... păcatele... cele mai grele sunt...

— Descleștează-ți fălcile, măgarule ! — a strigat preotul mânios... Păcatele sunt... păcatele sunt... — te iau de urechi ca să-ți aduci aminte, dobitocule. Nu știi nimic... Așa se întâmplă cu aceia care trăiesc în mijlocul păcatelor... In case de necredincioși... Dacă ar ști care sunt păcatele, nu le-ar mai săvârși... Șezi jos, nemernicule ! a pufnit părintele Moise, pătrunzând printre bănci, înspre fundul sălii. — Cei din clasa a treia și a patra să citească de douăsprezece ori simbolul credinței — a poruncit întorcându-se în loc. Clasa a cincea și a șasea ! — strigă revenind iarăși spre fundul băncilor. Trecem la istoria bisericească. — Spune tu, Sumedrea — cine este capul bisericii noastre?

Sumedrea, un lungan care începuse să umble seara pe uliță, având capul plin de doine și de strigături, s'a ridicat și și-a supt buza de jos, spre stânga, unde avea o zăbală, uitându-se speriat împrejur :

— Capul bisericii noastre e...

— Cine e, boule? — s'a răstit părintele Moise.

— Capul bisericii noastre e... preotul, — făcu Sumedrea suflând uşurat.

Părintele a simţit că-l împresoară un ceas rău.

— Cum preotul, mă? Care preot? De bună seamă că preot trebue să fie. Dar cum îi zicem? Cum îl chiamă?

Sumedrea şi-a dat drumul în prăpastie. Ce-o fi o fi.

— Il chiamă părintele Moise Nicoară — a făcut uitându-se năuc.

— Ai îmbătrânit pe băncile şcolii, dobitocule— a strigat preotul înroşindu-se la faţă. Nu s'alege nimic de tine, măgarule... Spune tu, Năstase : cine-i în fruntea bisericii noastre?

Năstase s'a ridicat fudul :

— Fruntea bisericii noastre e... altarul — a făcut semeţ.

— Ptiu ! — a scuipat părintele Moise cu obidă. Cu ăştia-mi mănânc viaţa de cincisprezece ani de zile. Şi conzistorul îi dă înainte că nu fac cateheză ! Capul bisericii noastre e papa dela Roma, dobitocilor !—a strigat, băgând spaima în toată clasa. Papa dela Roma, măgarule !—a repetat dându-i un pumn în cap lui Sumedrea, care s'a lăsat îndată să lunece sub bancă. — Spune tu, Victoria Pandrea : care-i deosebirea între cuminecătura noastră, a catolicilor şi cuminecătura ortodoxilor? zise întorcându-se năduşit la fete şi schimbând subiectul cu silă.

Victoria Pandrea era o codană şireată, intrată în anul al treisprezecilea. Cunoştea satul cum îşi cunoştea palma. Ştia cine e în vorbă cu fetele din sus, cine e în vorbă cu cele din jos. Cunoştea întâmplări petrecute noaptea la portiţă; chiar astăzi râdea şi-şi petrecea, aducându-şi aminte că eri noapte au ridicat feciorii poarta Măriei lui Blegu, de lângă ei, şi scoţând-o din ţâţâni au zvârlit-o pe vale,lăsându-le ograda de râsul lumii.

— Hai, ce tot clipeşti din ochi de parcă ţi-a suflat cineva piper în ei !—a zorit-o părintele. Care-i deosebirea între cuminecătura noastră şi între cea a ortodoxilor?

Victoriţa a răspuns ascuţit :

— Noi ne cuminecăm la Paşti, iar ortodoxii la Crăciun...

— Off,—a suspinat părintele, băgându-şi degetele la gât, ca să depărteze gulerul de grumaz,—ăştia mă vâră în mormânt.

Atunci a ridicat mâna Margareta Breazu.

— Spune, — a zis preotul, suflând ca un om care a trecut prin ape şi a ajuns la liman.

— Catolicii se cuminecă cu pâine dospită, iar ortodoxii cu pâine nedospită, — i-a tăiat drumul Margareta.

— Bine-i şi-aşa, — zise clătinând din cap preotul. Măcar că ai spus chiar de-a'ndoaselea—cel puţin văd că ştii despre ce e vorba. — Cine se cuminecă cu pâine dospită, e ca şi cum nu s'ar fi cuminecat — a sfârşit părintele Moise lecţia.

Cei patru copii ortodoxi, care veniseră cu părinţii lor la fabrică de un an de zile şi învăţau în şcoala din Bârseni, au priceput că până atunci se cuminecaseră degeaba. Poate că din pricina asta aveau atâtea necazuri. Acum s'au liniştit: la Paşti au să primească din mâna părintelui Moise pâne nedospită şi se vor mântui de toate relele.

Traian Neagu s'a cufundat în cetirea simbolului credinţei fără a desluşi cuvintele care-i jucau în faţă. Se simţea obosit şi bolnav; nu îndrăznea să se mişte. Inima-i bătea afund şi tare, svâcnind în tâmple şi în gâtlej. Când a sunat clopotul de ieşire, i s'a ridicat spaima din suflet, dar i-a rămas o greutate ca de piatră de moară. A zâmbit sfios către Felicia, care s'a oprit lângă el vorbindu-i aproape în şoaptă:

— Vino mâine mai de dimineaţă la şcoală. Vreau să-ţi spun ceva...

Cuvintele acestea i-au adus un val de sânge în obraji. A plecat acasă ameţit, târând după sine îndoieli şi amărăciuni din care nu se putea desluşi.

Când l-a văzut Firuca, a înţeles că băiatul e bolnav.

— Ce te doare, Trăienelul mamii? —l-a întrebat cu blândeţe. Erau numai amândoi în casă. Traian a isbucnit în plâns.

— Vai de mine, mi s'a bolnăvit băiatul, — s'a frământat Firuca dând din colţ în colţ. Bine că nu-i taica aci... Să-ţi descânte mama de deochi, Traiane — s'a grăbit spre sobă. A prins în cleşte jăratec şi l-a asvârlit grăbită în ulcica de lângă doniţă. Jarul a sfârâit, iar Firuca a făcut patru cruci asupra ulcelei, descântând.

— Bea, Traiane — i-a pus cana la gură. Bea şi scrie numaidecât Tatăl Nostru de-a'ndoaselea pe hârtie... Iţi trece, măicuţă, cât ai zice unu...

— Mamă — a zis cu glasul stins Traian — taica nu crede în Dumnezeu? O privea printre lacrimi.

Firuca a rămas înmărmurită în faţa lui. Parc'ar fi lovit-o cineva cu parul în frunte. S'a uitat speriată la copil, fără un cuvânt. Şi-a tras scăunelul şi l-a apropiat pe Traian cu braţul, lipindu-l de dânsa.

— Dece mă'ntrebi, Traiane? — făcu frântă în două. Taica... e om bătrân... Are toane...

— Nu, nu, — a clătinat copilul din cap, vorbind şoptit. N'are toane taica... Dacă s'ar spovedi, l-ar ajuta Dumnezeu să scape de necazuri... Dece nu-i zici să se spovedească, mamă? — a întrebat obosit, lăsând lacrimile să-i curgă pe obraji.

— Ii zic, mamă, îi zic — a început a plânge şi Firuca. Doamne, drăguţul mamii, cât eşti de mic şi cum bagi de seamă toate... Ajută-ne, Doamne, şi pe noi — a suspinat făcându-şi cruce şi mângâindu-şi apoi copilul pe cap.

— Să te spovedeşti şi tu, mamă — a gemut Traian, lăsându-şi capul în poală.

Firuca s'a îngălbenit şi şi-a aplecat ochii asupra băiatului. I-a văzut din ceafă gâtul subţire ca de pui de pasăre. Părul netuns şi urechile străvezii mărturiseau sărăcie şi foame. Cu inima săgetată de durere, Firuca a pus mâna asupra acestui căpşor sbuciumat şi şi-a ridicat ochii plini de desnădejde amară în sus:

— Ajută-ne, Doamne, şi pe noi—s'a rugat, cu buzele arse în jarul unei suferinţe fără margini.

CAPITOLUL XX

In care domnul şef Farkas are mâhniri de motan singuratec.

Domnul şef jandarm Farkas Árpád avea toate motivele să fie mulţumit de felul cum îşi împlinea misiunea în Bârseni. In fabrică era linişte; nu se auzea decât zgomotul pânzelor de ferăstrău trecând în ritm prelung prin trunchiurile voinice de brad care se supuneau cu resemnare să fie tăiate în felii albe, ca nişte cozonaci uriaşi. Oamenii tăceau mai adânc ca pădurea, veghind astfel la liniştea netulburată a domnilor directori, care se duceau şi veneau aflându-se în treabă.

Până la alegeri mai erau câteva luni. După semnele ce puteau fi tâlcuite, n'are să fie nici atunci cine ştie ce zarvă. Satul îşi urma viaţa colcăind în tina străbună; unele răbufniri, putând fi stăpânite cu o palmă ori cu câteva lovituri date sub şale.

Totuşi, domnul Farkas Arpád nu scăpa din vedere că atenţiunea e una dintre înţelepciunile de bază ale vieţii. Deaceea nu se mărginea să-şi impuie autoritatea din birou, ci în fiecare Sâmbătă după amiază, scotea pe cei şase jandarmi de sub poruncile sale pe terenul din faţa primăriei şi făcea exerciţii severe cu dânşii.

Aceste exerciţii erau pilduitoare şi răspândeau exact atâta înfricoşare în oamenii care le priveau cu gura căscată, câtă socotea domnul şef că este necesară.

Jandarmii din acele vremuri purtau săbii încovoiate, amintind pe cele turceşti, care puteau fi văzute în chipuri. Insuşi domnul Kraus agăţase în peretele cârciumii, alături de poza Majestăţii Sale Franz Iosef, un tablou înfăţişând ordiile turceşti sub zidurile Vienei. Acolo putea fi văzut paşa dela Buda, gras, îmbrăcat în haine turceşti şi încins cu o sabie de Damasc, încovoiată.

Farkas Árpád își scotea, deci, sabia din teacă și porun-cea jandarmilor să le smulgă și ei și să le sclipească în bătaia luminii. După ce stăteau o vreme nemișcați, șeful dădea po-runcă să înceapă tăierea. Prepusul fiind că gloata care urmează să fie tăiată se află pe mâna dreaptă a jandarmilor, domnul șef răcnea cu putere crâncenă :

— Tăiere pe laturea dreaptă !

Atunci jandarmii începeau să taie. Treceau tăișurile să-biilor prin aer ca niște șerpi de argint, retezând văzduhul în bucăți mari, în cadență regulată.

Oanță se uita de pe treptele primăriei, minunându-se. Falca de jos i se desprindea și rămânea agățată în piele, ca o tașcă desfăcută, stăpânul ei uitând s'o ridice la loc de atâta mirare. Când striga șeful :

— Tăiere pe laturea stângă ! — jandarmii făceau o miș-care fulgerătoare din picioare și se întorceau cu fața spre altă gloată nevăzută, care-și aștepta rândul să fie tăiată. In dreapta isprăviseră. Atunci Oanță își repezea și el căciula spre stânga și mișca din umăr, închipuindu-și că taie. După cât prețuiau unii oameni exercițiile astea, cei șase jandarmi ar fi putut tăia într'un ceas, trei-patru sute de capete, socotind că ar fi stat cârnite în dreptul săbiilor, ca să le reteze dintr'odată.

După asta, săbiile treceau în tecile lor și jandarmii făceau exerciții cu pușca. Trei dintr'înșii se așezau în genunchi, iar alții trei stăteau în picioare la spatele lor.

Când striga Farkas Árpád : Foc ! — odată pocneau toate șase puștile, cu gloanțe oarbe, duruind până departe, în văgău-nile pădurilor.

Atunci era spaimă adevărată și domnul șef își mângâia mustățile cu plăcere.

Incheind exercițiile, jandarmii plecau la sălașul postului, iar mai marele lor se ducea la domnul Kraus să bea o jumătate de vin amestecat cu borviz Matild.

Intr'una din aceste zile, Farkas Árpád avea o stare ne-liniștită și plăcută în acelaș timp. Toate-i mergeau și-i prisoseau făcându-i viața cât se poate de tihnită, dar îl apucase o nostal-gie de motan bine hrănit, după dragoste. Deaceea ofta și se uita prin fumul țigării constatând cu melancolie, că e totuși un om sacrificat. Poate că de vină era și mijirea primăverii, cu acea trezire îmbelșugată la viață nouă, care umple aerul de mirezme tari, pătrunzând în oameni ca o chemare irezistibilă.

In regiunile de munte, primăvara ridică din pământ mii și mii de forme ale vieții, oferindu-le soarelui într'o largă dă-

ruire. Clipă după clipă înmuguresc, se nasc şi se transformă miriade de muguri şi de gângănii, fecundate cu o siguranţă nezdruncinată în întâlnirea dintre lumină şi căldură. In mijlocul acestei strălucite revărsări de viaţă, stă omul, cu înţelegerea lui superioară, cu puterea lui de a pricepe, de a deslega marea taină a naturii, ca să nu mai fie taină.

Desigur, domnul Farkas Árpád nu avea cine ştie ce înclinare spre asemenea gânduri. Dânsul era în fond un creştin bun. Dacă Dumnezeu a lăsat pe lume hoţi şi calici, care trebuesc struniţi, e natural că trebuia să facă numaidecât şi jandarmi. Altminteri nu-i cu putinţă. Aşa că dece să-şi mai spargă capul? Nu şi-a pus nici măcar problema, ce-ar fi fost în lume dacă nu existau asemenea oameni şi deci nici jandarmi. Deaceea se ducea în fiecare an, la Paşti, să-şi arate uniforma de paradă şi să se fudulească, în cea mai apropiată biserică protestantă, punându-şi astfel în rânduială sufletul şi dând mulţămită lui Dumnezeu pentru slujba ce i-a hărăzit-o în lume.

Nu avea deci domnul Farkas Árpád vreo dispoziţie specială de a interpreta primăvara în toată bogăţia ei înoitoare. Simţea însă cu melancolie că-l furnică unele nelinişti, care ar trebui îndreptate spre deslegări plăcute.

Din această cauză, fuma şi suspina. Ducând uneori paharul la gură, trimitea pe gâtlej înghiţituri sdravene, după ce îşi clătea mai întâi dinţii cu mişmaşul de Mädchentraube.

A intrat la o vreme în cârciumă Vasile Hortopan, dând bineţe şi apropiindu-se să salute cuviincios înaltul personagiu. Fiind zi de Sâmbătă, după prânz, se cuvenea să zăbovească o clipă la un pahar, de vorbă. Poate găseşte pe părintele Moise. Poate dă de altcineva să mai schimbe păreri, despre vreme şi semănături.

— Iacă şi pe domnul şef — a făcut zâmbind cu oarecare slugărnicie, arătându-şi colţii, îndată ce a zărit pe Farkas. Să trăiţi, domnule plutonier major...

— Bună ziua, — a răspuns şeful, fără bucurie.

— Numai singur? — s'a uitat împrejur gospodarul, atingând din întâmplare rana de primăvară a melancolicului client, care se uita pe fereastră, destul de întristat.

Farkas Árpád şi-a întors capul şi a devenit mai comunicativ:

— In satul acesta te omoară urâtul... zise pufăind un fum gros. Afară de serviciu nu mai există nimic...

— Hm, da... aşa e... Mă mir că nu eşti însurat, domnule şef... a dibăcit Hortopan lucrurile.

Farkas a zâmbit, rățoindu-se cu îngâmfare:

— Nu mă pot însura cu oricine. Mie-mi trebue nevastă cultă. Să aibă și ceva avere... — Șezi, domnule Hortopan, — a binevoit a pofti pe noul venit.

— Rea nu poate să fie o clipă de ședere — a oftat gospodarul, așezându-se pe scaun. Am fost azi la semănat...

— Cum merge? — a întrebat Farkas ușor plictisit.

— Eh... destul de bine... De când ai venit dumneata în sat, n'am mai avut pricină cu lucrătorii. Cum îi văd că-și deschid gura, îndată strig: mă duc la domnul șef. Atuncea pleacă frunțile, tac și-și văd de treabă, — a răspuns Hortopan, vârându-se lingușitor în sufletul jandarmului. Farkas Árpád a rânjit cu plăcere:

— He, he, cu mine nu merge!... Domnule Kraus, adu un pahar.

— Să aducă și o sticlă de vin — s'a repezit Hortopan plin de zel. Adevărat că satele astea-s păcătoase, a reluat viclean vorba de adineaori, gospodarul. Nu poți găsi dumneata nevastă potrivită... Ale noastre-s proaste ..

Farkas și-a lins buzele, stupind un fir de tutun care-l necăjea:

— Nici vorbă că nu sunt pentru mine... Da' știi, omu'... eh, tot singur, tot singur... ți se urăște. Am văzut câte una și mai frumușică... a întors ochii umezi spre Hortopan.

— He, he, he, a râs acesta, — dă-le dracului, sunt destule... Muieri, câtă mătreață în cap.

— Sunt... sigur că sunt... dar vezi... eu, cu serviciul meu... știi... e mai greu... a pipăit Farkas terenul pe departe. Nu mă pot da în spectacol, — s'a foit cu demnitate.

Vasile Hortopan a înțeles și și-a ascuțit privirile:

— Parcă trebue să te vadă lumea?... Dumneata ești șef... Ochești una... îi dai citație la post... vine... și gata.

Șeful de post s'a uitat mirat la Hortopan. Al dracului e mocanul ăsta... Uns cu toate unsorile.

— Notarul le învârte cum poftește — a adăugat gospodarul rânjind. Te miri de unde dracu vine câte una spre sară, cu citația în mână: M'a chemat domnu' notar. Dacă mai e câte cineva prin primărie, numai ce-l vezi că se încruntă la dânsa: dumneata așteaptă! Trebue să caut la cadastru... Ce să cauți la cadastru? — a sărit într'o zi o drăcoaică d'astea — eu n'am pământ nici cât firul de păr... Notarul nu și-a pierdut însă capul și s'a răstit: Știu eu mai bine ce caut... De unde să știi tu? Vei

fi vrând acum să te arăţi că pricepi de toate... La primărie nu vin numai oameni cu avere... Au buclucuri destule şi ceilalţi...

Auzind de buclucuri, femeia s'a speriat şi s'a aşezat pe bancă aşteptând... Aşa că, vezi dumneata, domnule şef — a zâmbit cu neruşinare Hortopan, turnând vin.

Farkas Árpád şi-a răsucit delicat sfârcurile mustăţilor, înclinându-şi capul în dreapta şi în stânga. Adevărat că asemenea mustăţi nu avea oricine. Erau aduse şi încârligate fir cu fir, fără smintealä, părând că sunt vopsite pe obraz.

Vasile Hortopan l-a privit cu admiraţie, clipind din ochi :

— E aici una Marioara — a făcut coborându-şi glasul şi uitându-se împrejur să nu-l audă cineva. Una Marioara ; femeie voinică, tânără şi frumoasă ca o piersică pârguită — a urmat aproape şoptind. A trăit ginere-meu cu ea... Demult... Bag seamă stă şi-l aşteaptă, ori ce dracu vrea, că nu s'a mai auzit vorbă despre dânsa... Aşa o muiere zic şi eu...

Farkas s'a mişcat neliniştit în scaun :

— E frumoasă într'adevăr? — a întrebat uscându-i-se puţin cerul gurii.

— Nu e alta ca ea... Ce să zic... a întărit Hortopan. Unde pui că nu-i scândură uscată, ca unele, de gândeşti că-s făcute din brad... Şi-apoi, e singură acuma...

— Cum singură? Unde şade?

— La numărul 240... N'are decât pe frate-său, Tudorică Şenchea, care e la Braşov... Vine din an în Paşti...

Lui Farkas Árpád i s'a năzărit ceva, ca o amintire vagă :

— Cum zici că-l cheamă pe frate-său?

— Tudorică Şenchea — a clipit Hortopan. E mecanic la Schil... Un descreerat...

Şenchea... Şenchea... şi-a cercetat şeful rafturile din cap. Bine ...a zâmbit liniştindu-se dintr'odată. Zi : e frumoasă?

— Cu draci — a plescăit gospodarul din limbă. Ai să vezi dumneata... Domnule Kraus ! — mai adă o jumătate, s'a întors spre uşă.

Iohann Kraus a apărut înotând în cisme lungi şi în nădragi largi de catifea şi legănând jumătatea de vin între degete. Nu prea era dispus pe ziua de azi, aşa că a ieşit îndată.

— A trăit cu ginerele dumitale? s'a întors spre Hortopan, Farkas Árpád.

— Da... Cu Lixandru lui Bucur... feciorul'lui Costea... Doar îl ştii pe Costea.

Jandarmul s'a rânjit :

— Flăcăul acela e dezertor... A șters-o dincolo, cu fata dumitale, în loc să-și facă armata...

— Doamne ferește, nu-i adevărat, — a sărit Hortopan. Nu-i adevărat, domnule șef. Asta pot s'o dovedesc oricând.

— Cum să dovedești?

— Păi ginere-meu Lixandru a trăit cu Marioara asta, când era tatăl fetii închis, cu Visalon Luca, pentru isprava dela pădure... Acuma, știi că Visalon și Șenchea erau una; niște oameni de nimic, să nu-i întâlnești noaptea,că te lovesc cu toporul în cap unde te află... Așa că Lixandru s'a luat cu fata mea și a plecat când au ieșit tâlharii ceia din închisoare... Unde se pomenește să fugă Lixandru? Noi suntem oameni de bază...

Jandarmul a urmat să rânjească:

— S'a potrivit fuga, ca o cheie în broască, — observă ironic.

Vasile Hortopan era strâmtorat. Nu se simțea bine.

— Dacă ai fi fost dumneata în sat atunci, nu-l lăsam să plece. N'ași mai fi avut teamă—făcu arătând convingere. Lasă că nu mi-era de el, cât mi-era de fată... Ticăloșii puteau pune la cale cine știe ce... Acuma, fata mea are să vie acasă la vară... Să rânduim lucrurile cum trebue, apoi se întoarce și Lixandru... Ne-i sta într'ajutor, domnule șef— se aplecă încrezător spre Farkas.

Acesta și-a ridicat fruntea în sus, dovedind astfel cât de grea e problema:

— Să vedem... Să vedem... Dacă zici că se întoarce în țară e altceva... Spuneai că Marioara Șenchea-i grozav de frumoasă. Atunci dece n'a luat-o Lixandru Bucur de nevastă?

— Pfff, s'a mirat Hortopan. Unde se află una ca asta, domnule șef? Păi Lixandru e fecior cu avere, poate ăl dintâi din sat... Cum o să se însoare cu una ca Marioara, măcar de-ar fi frumoasă lună? D'aia îi dă tat-so atâta pământ și case, ca la urmă să-i aducă o noră din neamul lui Șenchea? Nici tu pământ, nici tu casă, nici tu zestre? Să vie în casa socrilor goală, cum a făcut-o mă-sa! La noi nu s'a pomenit una ca asta. Doamne ferește... He, he, he, — a râs Hortopan clătinând din cap. Proasta trăgea nădejde c'o ia. Cică i-a făgăduit, până a prins-o și i-a făcut feleșagul... D'apoi cum i-o fi trăznit prin cap că o ia Lixandru? Feciorii dau cu gurile și spun câte și de toate, c'așa e rostu' lor. Cine-i crede, n'are decât, ridică Hortopan din umeri. Vorbirea e că asemenea faptă besmetică nu se poate petrece în cășile noastre... Să se ia om de frunte cu muiere fără avere... Care se încumetă să facă una ca asta,

se poate duce cât vede cu ochii... In casă nu mai află adăpostire.

Farkas Árpád asculta cam cu gândul într'altă parte.

— Drept vorbind, aşa e şi prin părţile noastre — a întărit într'un târziu. Oamenii cu avere şi cu stare bună nu se amestecă în troacă...

— Eh, un bărbat ca dumneata îşi poate lua o baroniţă — s'a avântat Hortopan. Ia te uită : voinic, roşu, gras, şi pe deasupra omul statului... Doar să'ntinzi mâna...

Farkas a ascultat cu plăcere cuvintele măgulitoare ce i s'au spus şi şi-a răsucit din nou musteaţa. Atunci s'a deschis uşa din fund şi a intrat doamna Ştefania, cu Azra în braţe, mergând veselă şi săltăreaţă spre odaia din faţă, unde se afla domnul Kraus.

Bine dispus, plutonierul s'a ridicat în picioare şi după ce a salutat pe Ştefania a prins maimuţa de guşă, scuturând-o, se pare, destul de brutal, în chip de mângâiere. Cum a scuturat-o, cum n'a scuturat-o, deajuns că maimuţii nu i-a plăcut şi l-a scuipat pe domnul Farkas drept în vârful nasului.

In faţa acestei ofense, oamenii de faţă au înmărmurit. Doamna Ştefania s'a înroşit şi a ţipat : Azra ! Ce-ai făcut, Azra? arătându-se necăjită şi supărată peste seamă. Glasul său era însă prea puţin aspru ca să poată da satisfacţie demnităţii ultragiate a şefului de jandarmi. Deaceea domnul Farkas i-a tras maimuţei o palmă. Azra a sărit îndată din braţele Ştefaniei, ţipând, şi s'a repezit în grumazul şefului. L-a apucat de amândouă sfârcurile mustăţilor şi a început a i le smulge scuipându-l furioasă în obraji. Ştefania s'a avântat emoţionată, să despartă inamicii. Trăgea cu desnădejde de trupuşorul Azrei, dar maimuţa se ţinea bine în mustăţile şefului şi continua să-l pedepsească, dând sunete stridente de mânie.

Răcorindu-şi supărarea, maimuţa a sărit apoi din grumazul şefului pe masă şi de-acolo pe fereastră.

Fakras Árpád nu apăruse, de când se ştia bărbat în floare, în asemenea hal, la vedere obştească. Cuprins de furie turbată şi-a scos sabia turcească din teacă şi s'a năpustit spre maimuţă. Ştefania a strigat cutremurată şi s'a repezit după Farkas, iar Kraus, care intrase alarmat în odae, sta încremenit pe prag, întrecându-se în mirare cu Vasile Hortopan.

Maimuţa scuipa de sus, de pe fereastră, sărind din colţ în colţ, iar Farkas continua să taie mereu în gol, ca vânătorul din poveste, care nu isbutea să nimerească iepurele, deoarece acesta sălta în faţa lui, în zig-zag. Aşa, când şeful isbea cu

sabia în zig, Azra era în zag, iar când tăia năprasnic în zag, maimuța era în zig.

Totuși războiul din cârciuma domnului Kraus trebuia să se isprăvească negreșit cu biruința civilizației asupra sălbătăciei, mai ales că Azra nu cunoștea subtilitățile strategice și tactice ale inamicului său. Luptând deci vitejește pe două fronturi: cu Ștefania, ca s'o ție departe de linia bătăliei și cu Azra, ca s'o fixeze sub ascuțișul săbiei, Farkas a pândit un moment favorabil și a dat strigăt: în lături, doamnă, că-i primejdie! In aceeași clipă a repezit spada în colțul ferestrei, retezând în două coada maimuții.

Azra s'a prăbușit sângerată, svârcolindu-se. Ștefania s'a aruncat asupra ei plângând, iar șeful s'a întors gâfâind și a pășit crunt spre mijlocul odăii.

— Dumnezeii voștri de bestii — a mârâit clocotind de mânie și și-a șters sabia de puținii stropi de sânge care-i colorau tăișul, pe fața de masă. Vârând-o în teacă și-a pus pălăria cu pene de cocoș în cap și acoperindu-și gura cu batista, a plecat fără bunăziua la postul de jandarmi.

Așezarea firelor de musteață la loc a ținut până târziu în noapte. Farkas s'a încuiat în odaie și a muncit înjurând pe tăcute. Jandarmii se întrebau nedumeriți în șoaptă:

— Ce-o fi făcând șeful?

Fără să-și dea seama cât adevăr spune, unul dintre jandarmi a răspuns în silă:

— Eh, se grozăvește iarăși. Face vreun raport... Ca de obicei, despică firele de păr în patru.

Deosebirea era doar atâta, că în loc să le despice, șeful încerca să le înădească.

Incolo firele, erau fire și părul păr.

Isprăvind, plin de mânie, operația chinuitoare și privindu-se în oglindă, Farkas a scrâșnit imprudent din măsele. Cosmeticul s'a deslipit și țepușele lipite s'au sburlit a bătae de joc înfuriindu-l peste seamă. Și-a pus deci legătoarea de mustăți sub nas și s'a holbat în oglindă sucindu-și falca de jos în dreapta și în stânga. Ar fi avut plăcere să isbească un pumn în obrazul din oglindă, și să caute astfel potolire furiei neputincioase care-l frământa. O ideie fulgerătoare l-a oprit dela această faptă nesăbuită. S'a ridicat de pe scaun și s'a dus la masa de lucru. A deschis un dosar, pironindu-și ochii asupra hârtiei de deasupra. Mârâind satisfăcut, s'a așezat la birou și a continuat să citească.

Comandamentul jandarmeriei din Brașov cerea referințe despre lucrătorul Teodor Șenchea din Bârseni, în legătură cu unele mișcări muncitorești care se puneau la cale în acel oraș.

— Ăsta-i, a făcut Farkas umplându-se de neașteptată bucurie. Ăsta-i lup pentru un vânător ca mine — s'a liniștit încet din clocotul de adineaori.

Ridicându-și privirea a ațintit-o spre lampă. Un țânțar atras de fascinația luminii se sbătea sub glob, isbindu-se în sticla fierbinte. Ochii lui Farkas sticleau demonic, privind vedeniile propriei lui închipuiri. A rămas vreme îndelungată așa, rânjind unei bucurii de care acum era sigur.

CAPITOLUL XXI

In care se arată la chip părintele protopop Mureșanu.

Era într'a doua săptămână din postul cel mare, într'o zi de Joi, când părintele protopop Mureșanu a poposit în fața casei preotului Moise Nicoară din Bârseni, coborând cu anevoință din trăsură.

Vremea se ținea de rânduielile unei primăveri bune, îmbiind oamenii să iasă din culcușuri disdedimineață, cuprinși de neastâmpăr. Poate că însuși părintele protopop a simțit plăcere să se hurducăie puțin pe drumul Făgărașului ascultând chemarea acestei neliniști de primăvară, care scormonește și împinge cu putere nestăvilită mișcarea spre viață a toate câte se află pe pământ. Nu-i vorbă, misiunea sfinției sale încă era destul de serioasă ca să merite osteneala, căci pogorârea Excelenței sale Mitropolitul dela Blaj în popor, nu se săvârșea decât în răstimpuri rari și trebuia pregătită cu toată grija.

Părintele Moise aflând vestea a rămas cu gura căscată:

— Vine Excelența sa încoace?

— Vine — a întărit protopopul așezându-se în divan și căutând oaselor tihnă. Am primit înștiințare că purcede dela Blaj Duminică seara. Joia viitoare suntem aici.

— Se duce și într'alte parohii? — a întrebat cu teamă preotul Nicoară.

— Se duce, de bună seamă că se duce. In protopopiatul meu cercetează cinci parohii.

Părintele Moise a răsuflat oarecum ușurat.

— Atuncea ne-om găti să-l întâmpinăm. Ne vei sta într'ajutor prea cuvioase protopoape...

— D'aia am venit... Sunt protopop vechi. Nu voi să pătimesc rușine.

Preoteasa s'a liniştit puţin din fierberea care o apucase când l-a văzut pe protopopul coborând din trăsură. Măcar că asemenea ştire îi aducea destule griji pe cap, socotea totuşi că, având atâtea de tocmit ca să întâmpine după cuviinţă înaltul obraz, cei doi slujitori ai bisericii vor gusta vinul cu cumpătare, cruţând-o astfel de obişnuitul priveghiu până dimineaţa, lângă pahare.

— Fiind zi de Joi, pune pe masă bucate dulci — a mormăit părintele Moise ieşind după dânsa în bucătărie.

— Ca să puteţi bea... — a tresărit preoteasa.

— Scoate din borcanul de untură muşchi fript de porc, s'a prefăcut preotul că n'aude.

— Nu vă e ruşine? E postul Paştilor.

— Lasă că postim destul, — a oftat părintele Moise. Trebue să punem la cale primirea Excelenţei sale... Nu putem vorbi cu gurile goale...

— Mai mult de două sticle de vin să nu care cumva să destupi că dai de dracu' — l-a săgetat preoteasa cu ochii.

— Avându-te pe tine aici, nu mai pot da de altul — s'a rânjit părintele ieşind din bucătărie.

Ospătându-se deci cu muşchi de porc şi bând vin, cei doi slujitori ai bisericii au pus la cale primirea Mitropolitului, chibzuind toate, ca nişte oameni vechi ce erau.

— Slujba n'avem a o rândui noi — a făcut protopopul sdrobind în măsele un clin de varză acră, fără de care muşchiul scăldat în untură e tocmai ca Adam înainte de a sufla Dumnezeu duh asupra lui. Mitropolitul nu vine singur. Aduce cu sine destui, care n'au altă treabă decât să-i afle gusturile şi să i le împlinească... Noi trebue să rânduim primirea, cu primpretorul şi cu domnii din primărie. Dumneata să cureţi şi să împodobeşti biserica. Să ai grijă cum stă poporul. N'aş dori să se îndese golănimea ca la panoramă...

— Aş! unde se află asemenea sminteală — a protestat părintele Moise. Pun epitropii la uşă: ăsta intră, ăsta stă afară ori se ascunde în tinda bisericii la întunerec, unde-s prapurii şi năsăliile... Nu ne putem face de râs... De asta să nu porţi grijă, prea onorate protopoape.

Ştergându-se la gură cu frumuseţea de şervet curat ce-l avea la'ndemână, protopopul a încuviinţat, dând din cap. Îndată a şi turnat pe gât un pahar mare de vin, în vreme ce preoteasa suspina văzând ce s'a ales din şervet:

— Parcă-i un scutec de copil mic — s'a umplut de ciudă, zărind petele mari, galbene, care năclăiseră şervetul.

— Ştii că Mitropolitul e om viclean — a urmat protopopul uitându-se cu ochii umezi la părintele Moise. E prieten cu cei mari dela Pesta. Membru al casei magnaţilor din Budapesta. Să nu care cumva să scape învăţătorul vreo prostie... Aude primpretorul şi...

— Dă-l dracului — a răspuns cu dispreţ părintele Moise. E numai gura de el. Când o are plină, mestecă şi tace.

— Aşa, aşa... Cu masa, iarăşi, trebue avut grije... Daţi mâncări de post.

— Mâncări de post? — s'a uimit preotul Nicoară. Doar n'o să-i punem înainte fasole sleită!

— He, he, he — a râs protopopul, — de când nu umbli la oraş te-ai sleit părinte Moise, ca fasolea. Păi am zis eu să pui pe masă fasole sleită? Iei trei sute de coroane din fondul parohial şi te duci la Braşov. Cumperi dela Eremia icre de ştiucă, sardele fine la cutie, peşte proaspăt şi peşte sărat. Mai cumperi halva şi portocale. Nu uita câteva sticle de Bikaver, — sânge de taur, — care e vin potrivit mădularelor Excelenţei sale. Văzând aceste bucate va cugeta că-şi petrece postul în refectoriul prelaţilor papali, la Vatican. Bând acel vin, va crede că e Chianti şi te va binecuvânta.

Părintele Moise asculta cu gura puţin căscată, având sticliri lacome în ochi. A înghiţit în gol şi a cuvântat nedumerit:

— Ca să satur cu sardele şi cu peşte proaspăt câtă lume se va afla la banchet, trebue să vând toată eclejia... N'avem un ban în lada bisericii...

— Ţi-am spus eu să saturi toată lumea cu sardele? Vor fi două mese; unii vor cădea la a doua. Acestora le dai peşte sărat, cu ceapă. Vinul poate fi cât de acru. După cum înţeleg, cârciuma din Bârseni vinde zeamă de murături... Cum n'aveţi un ban în lada bisericii? — s'a întors apoi cu întârziere părintele protopop, holbându-se. Asta mi-e a mirare într'o parohie ca Bârsenii!

Preotul Moise Nicoară s'a necăjit pe dinăuntru:

— Omul ăsta îmi face greaţă — s'a gândit, acoperindu-şi cu zâmbet plăcut obrazul.

De atâţia ani, de când se ducea în casele bârsănenilor să cetească muribunzilor deslegare, ori să-i îngroape, părintele Moise învăţase să facă obraz blajin în faţa oricărei întâmplări neplăcute. „Oamenii din jurul mortului se întristează când văd că preotul cârneşte din nas" — a zis odată către preoteasă. Adevărat că unii bolnavi, mai ales unii morţi, put. Atuncea îmi

vine în minte Lazăr, pre carele l-a înviat din morți Domnul nostru Isus Hristos. Strigându-l, Isus i-a zis cu dulceață :

— Lazăre, ieși afară...

Lazăr fiind om cu rușine, s'a sfiit însă și a dat răspuns smerit din groapă :

— Nu pot, Doamne, că put.

Morții din Bârseni nu cunosc asemenea rușine, deci put sub nasul meu. Nici eu nu pot a-i învia. Intorc deci obraz înduioșat celor care-i plâng și le aduc mângâiere...

— Doamne, omule, — a zis atunci preoteasa — stau și mă gândesc și eu ca o muiere proastă : unde o fi Lazăr acuma?

Părintele Moise a simțit amețeală auzind astfel de cuvinte.

— Care Lazăr, femeie? — s'a întors mirat și supărat.

— Lazăr care a înviat din morți — a făcut preoteasa ușor speriată. Unde s'o fi dus? — urmă privindu-și nedumerită soțul.

Părintelui Moise a prins a-i tremura atunci geana stângă. Ochi-i jucau în cap, trădând oarecare veselie.

— Multe mai trec prin capul unei muieri nehodinite — a ocolit răspunsul. De unde să știu eu ce a făcut Lazăr după ce s'a sculat din morți? Cuget că s'a suit iarăși la dreapta Tatălui...

— Păi deacolo s'a întors odată — a încercat preoteasa o slabă deslușire.

Părintele Moise și-a pierdut răbdarea :

— Ori e acasă la el și are vârsta de o mie nouă sută zece ani, îndărătnicindu-se să-și îngroape copiii, nepoții, strănepoții și tot neamul omenesc, ori e în ceriuri și stă acolo la vedere, ca să se uimească lumea de învierea lui, ori s'a pustiit ca iarba și ca floarea câmpului. Lasă-l dracului și dă-mi pace.

Având astfel puterea să-și acopere simțămintele, preotul din Bârseni a răspuns protopopului cu destulă seninătate :

— N'avem bani în lada bisericii, căci n'am ținut încă licitație pentru cele două străni și pentru fânațul bisericii. Doar știi prea onorate protopoape că licitația e pusă pe Duminică...

— Dac'ași ține eu în cap câte se petrec în toate parohiile mele, n'ar mai încăpea nimic în el.

— Mai ales vin — s'a gândit preoteasa privindu-l ascuțit.

— Trebue să grijești să iei banii îndată după licitație — a urmat protopopul. Nu dai strănile și fânațul decât dacă pun oamenii banii jos. Altfel pătimim rușine...

Moise Nicoară a oftat :

— Cu strănile merge cum merge. Nu se îndeasă la ele decât cei cu dare de mână. Sânt scumpe. Cu fânațul însă e mai greu...

— Cum mai greu?

— Așa, că vin unii și-mi bat capul să li-l dau lor...

— Care-s aceia?

— Unii care duc buștenii dela fabrică... Am în parohie vreo cincizeci-șaizeci de inși... Incurcă și ei lumea cu câte o mârțoagă de cal, zicând că-s cărăuși...

— Și ce poftesc?

— Ce să poftească? Au făcut înscris și au iscălit : că ei n'au pământ, că ei n'au avere, decât calul dela teleagă și că să le dăm lor fânațul, să-l lucreze laolaltă și să-l plătească împreună... M'am necăjit și am avut val cu dânșii...

Protopopul a băut vin și s'a mirat :

— Au venit aicea asupra sfinției tale?

— Au venit. La început doi. Apoi cinci. Apoi zece. La urmă s'au bulucit în fața bisericii și au răcnit că lor le trebue fânațul. M'am stropșit la dânșii.

— Nu pot vorbi cu cincizeci de guri — am strigat. Au ieșit atunci doi inși. Oameni deochiați : unul Gheorghiță al Catrinii și unul Jinga... Amândoi, două nevoi...

— Răi de gură? — a întrebat protopopul mângâind paharul.

— Golani și răi... Jinga are un cal, cum nu se află altul pe lume ca al lui. L-a scos în primăvară, proptit cu parii, din șură... A adus țigani meșteri să i-l lecuiască. Au venit țiganii și au scos calul. Unul îi ținea de bot, altul de coadă. Doi inși îl protăpeau din laturi... L-au păduchiat, l-au uns, i-au băgat pe gât fiertură. Calul a început să strănute și să necheze, apoi s'a săltat din picioarele de dinapoi, dând semn de sburdăciune. S'a bucurat Jinga, s'au bucurat țiganii, s'a bucurat și calul. Au prins calul la telegă : hii ! Degeaba. Hii boală — au început a striga țiganii îmboldindu-l cu țăpușele. Calul sărea în sus, dar nu făcea un pas înainte să-l tai.

— Mă oameni buni — a strigat Jinga către țigani. — Ați făcut doftoria pe dos... Acum calul ista vrea să sboare ca Ducipal. Bag' seamă i-ați dat doftorie din cea care se dă la găini. Țiganii s'au sfătuit și s'au certat între dânșii sculând satul. La urmă Jinga a luat calul de căpăstru și l-a tras după sine :

— Haida mă... și a pornit...

De unde să plătească asemenea oameni arenda? — s'a foit părintele Moise, vădind griji și supărare. Eu unul nu-mi fac

de lucru cu ei. Geaba spun că-mi plătesc pe rând, că adună bani, că fac pe dracu'n patru şi împlinesc suma. Indărătul lor stă tartorul satului...

Protopopul s'a apropiat cu pieptul de masă:

— Cine? — a întrebat încruntându-se.

— Visa'on Luca... a răspuns preotul. Cel cu omorul şi cu pădurea... N'am trebuinţă de asemenea oameni. Dau fânaţul unuia, cel mult la doi inşi şi gata...

— Ai cui să-l dai? a întrebat protopopul iarăşi.

— Am. Se înţelege că am, a întărit preotul. Insuşi epitropul şi cumătrul lui. Ii cunoşti prea onorate protopoape...

Protopopul a tuşit:

— Hm, da... ai dreptate... Mă gândesc să nu se vâre epitropul pe faţă la licitaţie... După lege n'ar avea voie...

— Pff — a făcut părintele Moise cu mâna. Doar nu suntem proşti. Licitează Costea Bucur şi pace bună... Nu află nimeni că-i băgat şi epitropul.

In dimineaţa următoare, protopopul a ţinut sfat cu domnii din primărie şi s'a dus apoi în satul vecin la pretură, să caute înţelegere cu primpretorul Bojta István. Isprăvind toate cu răgaz şi cuget destul de limpede, a plecat înapoi la Făgăraş, luându-şi bun rămas dela părintele Moise:

— Dacă iese bine, — pică şi brâul roşu onorate întru Hristos frate — a zâmbit aşezându-se în trăsură. Caii s'au smucit din loc şi au pornit năprasnic, răsturnând cinstita faţă bisericească pe răzimătoare aşa că privirile şirete, amestecate cu frăţesc dispreţ ale celor doi prieteni s'au pierdut fără urmă.

Vasile, sluga protopopului, petrecând câteva ceasuri în bucătărie, pe scăunelul de lângă doniţa cu apă, a avut prilej să se plângă doamnei preutese de unele necazuri pe care le întâmpină el şi caii în slujba părintelui protopop.

— Cum începe vremea bună — s'a plâns Vasile, — mă scoate doamnă preutească pe înserat să mergem la Voila, unde este o cârciumă cu vin popesc dela Şard. Acuma, nu zic, un pahar-două, cade bine, că doar oameni suntem... Dar Sfinţia sa mă scoate în fiecare zi pe la şapte şi mă ţine până în miez de noapte, să proptesc caii.

— Se duce în fiecare seară? — s'a mirat preuteasa încruntându-se.

— Luna ,o vezi, n'o vezi, dar pe noi nu se află să nu ne întâlneşti seară după seară pe drumul Voilii, — făcu Vasile scărpinându-se după ceafă. Cum ajungem, părintele intră în cârciumă şi se duce în odaia din fund, unde-l aşteaptă prietenii.

Eu întorc trăsura şi mă uit în sus, şi mă uit în jos. Mai pun fân la cai, îi mai ocărăsc, că vezi doamnă preuteasă, caii ăştia ştiu rânduiala ca oamenii. Uneori râcâie pământul cu copitele, dând semne că ei s'au săturat să stea la cârciumă.

— Te miri că nu-i duce şi pe ei în odaia din fund — s'a mâniat preuteasa scăpând vorbe *nesocotite*.

Vasile a râs gros :

— Asta ar fi una care s'ar auzi până la papa dela Roma — a făcut, dovedind cu zâmbet liniştit pricepere în ierarhia bisericii.

— Acuma, într'o seară — a urmat a povesti cu oarecare necaz, — văd că tropotesc caii şi arată neastâmpăr mai mare ca deobicei. Ce v'a apucat? — mă învârtesc eu împrejur, cercetându-i din toate părţile. Mie mi-s dragi caii, doamnă preuteasă — că eu cu dânşii mă petrec în lume. Despre partea părintelui — pace bună. Ori tace, ori strigă la mine. Vorbă legănată nu cunoaşte.

— Te pomeneşti că te şi'njură? — s'a oprit preuteasa din treabă.

— Zice câte şi de toate, doamnă preuteasă, cât mă şi mir... Când îl aud câteodată cum grăeşte de blând Duminica la biserică, mă apasă o ameţeală, şi nu-mi vine a-l cunoaşte... Deci văd eu că dobitoacele nu-şi găsesc astâmpăr. „Vreţi să vă duceţi acasă" — zic către ele. Vita e ca şi omul : când nu-i în toane bune, trage spre casă... „Mai staţi o leacă" — zic iarăşi şi mă uit spre cer. Cunosc ceasurile doamnă preuteasă după stele... O viaţă am petrecut aşteptând şi numărându-le...

— Dar dumitale nu-ţi dă să mănânci? — s'a întors din nou preuteasa.

— Pff — a făcut cu mâna Vasile, — am merinde în traistă. Nu se gată în veac cojile de caşcaval. Sfinţia sa se hrăneşte de două ori pe zi cu asemenea brânză. Cojile mi le dă mie. Nu zic, nu-s rele. Stau în traistă şi nu se strică, aşa că eu le molfăi încet, cu pită... Dacă am văzut că nu pot linişti caii, am intrat în cârciumă şi m'am dus la odaia din fund. Am ciocănit odată. Am ciocănit de două ori. Nu putea auzi părintele, aflându-se într'o gălăgie de gândeai că se bat calicii şi ologii la bâlci. Am deschis deci uşa şi am intrat. Părintele era în picioare, cu paharul în mână. Striga. Mai erau şi alţii în picioare, tot cu paharele în mână. Şi aceştia strigau. Când m'a văzut, stăpânul a rămas cu ochii holbaţi la mine :

— Ce-i satano? — s'a răstit mânios. Ce vrei?

— Să poftiţi acasă. Nu mai stau caii — am răspuns.

Părintele protopop s'a veselit dintr'odată.

— Ce spui mă Vasile? Nu mai stau caii?

— Nu mai stau — i-am răspuns necăjit. Ceilalți au tăcut și s'au uitat rânjind la mine.

— Dacă nu mai stau caii, întoarce trăsura cu oiștea spre Sibiu... Atuncea vor sta—a strigat cu putere părintele, râzând.

Eu m'am uitat la dânsul și am văzut că n'am cu cine mă'nțelege. Am ieșit deci afară supărat. Auzi vorbă : să întorc trăsura cu oiștea spre Sibiu... Coborând treptele cârciumii, m'am oprit în loc și am zâmbit. M'am oprit și am zâmbit doamnă preuteasă și mi s'a desfăcut capul ca dintr'o negură. Ptiu — am zis crucindu-mă. Asta-i minune... M'am dus la trăsură și am luat de căpăstru calul de cea. Hai tată hai, să'ntoarcem trăsura spre Sibiu. Caii s'au lăsat anevoe. Hii mă — le-am zis și i-am întors. Când s'au văzut întorși, caii au lăsat boturile în jos și s'au întristat. Nu tu tropoteală, nu tu mișcare. Ptiu—am stupit eu din nou — ăștia au priceput că mergem la Sibiu... Au înțeles că nu-i rost de casă și s'au liniștit... Așa cum vă spui, doamnă preuteasă ; în credința mea că așa a fost. Părintele protopop cunoaște farmece... E gol Satana... și-a făcut cruce Vasile.

Duminică, după slujbă, părintele Moise a vestit poporului cinstea mare care se face satului Bârseni prin vizita Excelenței sale Mitropolitul dela Blaj.

— Vom săvârși slujbe frumoase, iar Excelența sa va cuvânta, aducând sufletelor noastre mângâiere — a zis preotul Nicoară. Cade-se, — a urmat ridicând glasul, — să-l întâmpinăm după cuviință, ca un sat de frunte ce suntem. In sfântul lăcaș ne vom așeza cu rânduială, epitropii având grijă să puie pe fiecare la locul său. Cei care cerșesc milă în fața bisericii să ne scutească acuma odată și să stea acasă. Excelența sa ne dăruiește bucuria cuvântului său, iar noi trebue să-i întoarcem plăcere și mulțămire. Vor veni la biserică și cinstitele dicasterii,[1]) deaceea ne vom înfățișa cât se poate mai bine, ca români și ca creștini. Omul înțelept își acopere bubele în fața altora. Cade-se să le acoperim și noi. Aș pofti în ziua de Joi, la slujbă, pe toți fruntașii satului, îmbrăcați în portul de baștină, pentruca astfel poporul din Bârseni să poată fi văzut întru toată fala lui...

Indată după slujbă, părintele Moise desbrăcând veștmintele a ieșit în fața altarului și a cuvântat din nou :

— Iubiților creștini, — urmează să ținem acum licitație pentru cele două străni, cu numărul șase și unsprezece. După

[1]) Dicasterii =autorități,

aceea licităm păşunea bisericii. Cei care pot licita sunt poftiţi să rămâie. Ceilalţi să se ducă în pace la casele lor.

Crâsnicul a pus masa pe care se adună colacii, în mijlocul bisericii, aşezând şi câteva scaune, aduse de cu vreme dela şcoală, împrejurul ei. Epitropul Vasile Hortopan a păşit fălos şi preocupat, cu registrele sub braţ, spre masă. Atunci s'a auzit un strigăt dinspre tinda muierilor. :

— Cine a pierdut o pieie?

Oamenii din biserică au ridicat mai întâi capetele miraţi, neînţelegând despre ce e vorba. Şi-au îndreptat apoi privirile spre locul de unde s'a ridicat glasul. Acolo sta, cu braţul ridicat, Oanţă, arătând o cheie. Era mândru şi emoţionat.

Cel dintâi care s'a pornit a râde a fost părintele Moise, măcar cât era de necăjit în sinea sa. A râs apoi învăţătorul Popovici. După el au început a râde gros toţi cei de faţă, clătinându-se încoace şi încolo.

— Cum ai zis mă? — a întrebat tare Gheorghiţă al Catrinii, de undeva din fund.

Ionu' Saftii, straja, l-a îmboldit pe Oanţă în coaste :

— Te-ai prostit mă Oanţă? Ce-i aia pieie?

Oamenii au râs din nou.

— De când stă între domnii dela primărie vorbeşte pe politică — a sărit iarăşi Gheorghiţă al Catrinii cu vorba în batjocură.

Glasul lui Gheorghiţă l-a împuns pe părintele Moise în inimă. Umblând cu cădelniţa prin biserică observase ca la douăzeci de cărăuşi buluciţi în fundul naosului, cu Gheorghiţă şi cu Jinga între dânşii. Înţelesese că-l aşteaptă mâhnire şi vrăjmăşie. Deaceea, trecându-i râsul, s'a apropiat de masă şi a ridicat glasul :

— Să începem licitaţia oameni buni. Strana numărul şase. Preţul de strigare, două sute de coroane...

Cei din biserică au fost străbătuţi de un suflu de ghiaţă. Două sute de coroane erau bani, nu glumă. O casă de piatră se vindea cu două mii. A înebunit lumea ! s'a gândit la locul ei Săftoaia. Gheorghiţă al Catrinii s'a întors ars spre Jinga :

— Ai auzit mă? Două sute...

Jinga sta cu gura căscată. Asemenea guri aveau şi cei dimprejurul lui.

— Pe partea mea poate fi şi două coroane — a înghiţit Jinga nodul care-i sta în gât. Oamenii de lângă ei îşi dădeau coate şi-şi întindeau grumazurile să vadă cine licitează.

— Strana e la loc de cinste — a început a lăuda părintele Moise marfa. Se află la doi paşi de altar. Au stat într'însa fruntaşi de vrednică pomenire...

— A fost a lui Iosif Vlad hoţu, s'a rânjit Jinga mormăind. Vrednic fruntaş, n'am ce zice.

— Tăcere! — s'a încruntat părintele Moise. Două sute de coroane... Cine dă mai mult?

Atunci a păşit nevasta lui Briotă şi s'a sumeţit mândră:

— Două sute cinci — a zis piţigăindu-şi glasul.

Părintele Moise şi fruntaşii dela masă s'au mirat.

— Păi dumneata ai strană? a zis preotul zâmbind. Fratele Briotă încă are strană... Acesta e loc pentru bărbaţi...

— Pentru el licitez, a răspuns nevasta fudulindu-se. Acuma are strana a şaptesprezecea şi nu ne place. E prea înfundată. Vrem una mai în faţă... Omul ăsta al meu e dus la Făgăraş.

— Bine — a ridicat îngăduitor din umeri, părintele Moise. Cum aveţi plăcerea... Două sute cinci pentru strana a şasea — a zis apoi cu glas înalt către popor.

Indată a ieşit la vedere Vasile Melinte, care se întorsese de un an din Bucureşti şi cumpărase peste zece jugăre de pământ în hotarul cel mai bun, de după garduri, începând a-şi face şi case noi. Unii spuneau că ar fi prădat lucrurile boierului la care era fecior în casă, alţii ziceau că într'adevăr a prădat, dar pe lângă asta, nevastă-sa ar fi făcut în casa boierului două slujbe: una ziua, pe lângă cocoană, iar alta noaptea, în aşternutul boierului celui tânăr. Aşa că Melinte a putut fura fără frică.

— Două sute zece — a zis Vasile, înfigându-se peste nevasta lui Briotă.

Cei din biserică au murmurat minunându-se. Jinga a stupit în palmă, având pornirea să pună mâna pe o coadă de prapure şi să iasă şi el la vedere, aşa într'o doară.

— Auzi mă — s'a întors iarăşi Gheorghiţă. O jumătate de an lucru cu calu' ca să iau banii ăştia.

Cărăuşii au început să se mişte. Năduşeau. Dar nevasta lui Briotă n'avea gând să se lase.

— Două sute douăzeci — a strigat ieşindu-şi puţin din fire.

— Două sute cincizeci — s'a repezit Melinte neînduplecat.

Ileana Briotă şi-a adunat privirea ochilor căprui asupra lui Melinte şi şi-a subţiat buzele. In biserică era tăcere adâncă de ţintirim. Părintele Moise s'a bucurat cu oarecare spaimă.

— Iți dă mâna să licitezi — a făcut Ileana muindu-și limba în venin și punând mâinile în șolduri. Are balta pește...

Vasile Melinte a tresărit :

— Cu banul meu fac ce vreau — i-a răspuns mânios. Dacă-ți trebue altă strană, plătește !...

— Hm — s'a scuturat Ileana în fuste, — plătesc, de bună seamă că plătesc... Banii mei nu miroase a pat boieresc.

Melinte s'a înroșit până în ceafă și a avut o înclinare amenințătoare spre femeie. S'a stăpânit și a crâșnit :

— Știu că nu miroase a cearceafe boierești... Miroase a rășină de brazi furați...

Ileana s'a cutremurat ca mușcată de șarpe :

— Arză-te focu' de golan ajuns ! — a strigat săltându-se de mijloc. Ai cărat țucalul boierului și ți s'a suit domnia la nas... Te-ai încuscrit cu stăpânul tău, hai? și vii acum să batjocorești oamenii din sat ? !

Părintele Moise a sărit otrăvit dela locul său și s'a pus între Ileana și Vasile, ridicându-și brațele în sus :

— Astupați-vă gurile pentru Dumnezeu, a strigat cu necaz. Unde vă treziți? Suntem în sfânta biserică... V'ați smintit la cap de vorbiți ca la ușa cortului? Femeie ! s'a adresat Ilenii Briotă, stăpânindu-se greu. Ești nevastă de fruntaș între fruntași, Vasile ! — s'a întors spre Melinte — ai trăit la oraș, între lume aleasă... Veniți-vă în fire... Vă râd oamenii....

— Am dat două sute cincizeci — s'a smuls Vasile din încercările părintelui de a-l potoli. Strana-i a mea...

— Acolo să te fulgere Dumnezeu, stând în picioare ! — s'a oțărît Ileana Briotă la dânsul. Și să mai aștepți părinte pân'om mai pune noi picioru'n biserică... S'a răsucit apoi pe picioare foindu-și fusta și a ieșit săgeată din biserică.

Foarte adânc s'a mâhnit părintele Moise auzind aceste cuvinte. S'a uitat după femeia mânioasă care ieșea și s'a uitat la Vasile Melinte. Ii părea rău după prietenia lui Briotă și bucuros l-ar fi plesnit în numele Tatălui pe cel din fața lui. Dar două sute cincizeci de coroane sunt bani mulți și în lada bisericii sufla vântul a pustiu. Iacă a ieșit cheltuiala cu Mitropolitul, dintr'o strană. Clătinând din cap și aruncând o privire piezișe în laturi, s'a dus la masă și a vestit poporul :

— Strana numărul șase se dă lui Vasile Melinte. S'o stăpânească sănătos. — S'a așezat greoi pe scaun, frământat de gânduri.

— Banii !—s'a încruntat Hortopan la Melinte. Pune banii pe masă ! Briotă-i era prieten vechi. S'a înțeles o viață de

om cu el. Să fie al dracului hoțu' ăsta de Melinte — s'a gândit neguros, — lasă că i-o coc eu... Trebue să mă duc desearǎ la Briotă negreșit... a continuat a cugeta, în vreme ce Melinte punea fălos banii pe masă, sub privirile umede ale părintelui Moise.

— Amânăm urmarea licitației, — s'a aplecat preotul șoptind spre epitrop, după ce s'a depărtat Melinte. Cine știe ce mai întâmpinăm, — a oftat acoperindu-și anevoie mânia și îndoielile.

Epitropul s'a uitat surprins la părintele Moise și i-a citit în ochi, ca într'o carte cu slove răvășite. Gândul amânării nu era rău, mai ales că preotul se arăta slăbit în curaj. Și-a întors deci privirea spre popor, a cuprins într'o observație grăbită oamenii din față și dimprejur și a încuviințat amânarea, bucuros că scapă de ei.

— Ne-ajung banii pentru cheltuiala cu Excelența sa? — a întrebat tot în șoaptă.

— Ajung — a răspuns preotul.

— Atunci amânăm.

— Vremea fiind înaintată și având destule griji cu pogorârea Prea Sfințitului Mitropolit între noi, amânăm urmarea licitației pe de astăzi în două săptămâni, — s'a ridicat mohorât părintele, anunțând hotărârea neașteptată pe care o luase în acea clipă.

Inainte ca să se dumirească lumea din zăpăceală, s'a și auzit glasul tăios al lui Gheorghiță al Catrinii, străbătând peste capete de oameni și de sfinți din icoane, spre masa prezidială :

— Asta nu !

Preotul Nicoară și epitropul Hortopan au tresărit, ca și cum i-ar fi lovit dintr'odată ciocane în șira spinării. Oamenii s'au mișcat, răsucindu-se spre locul de unde a venit glasul, muierile s'au ridicat în vârfurile picioarelor îmbujorându-se la obraz, iar cele care se aflau în podul bisericii s'au aplecat, gatagata să cadă cu capetele în jos peste cei din naos.

Gheorghiță al Catrinei și-a făcut loc și a venit mai în față. După el, ca un singur trup, Jinga. Lucrurile se petrecuseră atât de repede că nu putea fi vorba să se mai înțeleagă între ei. Din cauza asta, ceilalți cărăuși s'au vânzolit în loc, uitându-se unii la alții, fără hotărâre. Câțiva s'au desprins totuși destul de sprinten, urmând pe Jinga ca într'o amețeală ce le era plăcută. Pășeau făcându-și loc cu oarecare mândrie încruntată. Ceilalți cercetau în dreapta și în stânga nehotărâți. Patrucinci inși au făcut mișcări de înaintare, dar s'au mulțumit de-

grabă să vadă că e greu să răsbată în față și au rămas pe locul unde se aflau.

— E îmbulzeală mare — și-a întors gâtul spre ortaci unul dintre aceștia, vorbind cu glas îndoit, parc'ar fi avut miez de pită necoaptă în gură.

— Stăm aci — i-a răspuns încet altul, — bun bucuros să nu se bage în cine știe ce daraveri, să mai aibă bucluc cu domnii și cu nevasta.

Intre timp părintele Moise s'a ridicat în picioare. S'a ridicat și Epitropul. Oamenii priveau încordați, ferindu-se la o parte sub apăsarea cărăușilor care s'au îmbulzit în față.

— Cine a strigat adineaori? — a întrebat preotul fierbând de mânie, deși cunoscuse bine glasul.

— Eu am strigat părinte — a făcut aprins Gheorghiță al Catrinii. Eu am strigat. Licitația nu se amână! —a continuat cu hotărâre.

Fruntea părintelui Moise s'a lungit până în creștetul capului. Asemenea încontrare nu pătimise în viața lui. Vasile Hortopan și-a încleștat fălcile. Cuscru-său, Costea Bucur, de alături s'a apropiat rânjind de masă.

— Cum îndrăznești tu, mă, să ridici glasul aici? — a urmat a întreba preotul, roșu-vânăt de mânie. Unde te trezești, om de nimic și fără Dumnezeu ce ești? Cugeți că te afli în pădure? Nu cumva-ți lungești nasul să licitezi strană? După cât e de întoarsă lumea cu fundul în sus, te miri că vei fi poftind să stai sub icoana Sfântului și Marelui Mucenic Gheorghe, îndată lângă amvon.

— N'am afacе eu cu strana, a dat Gheorghiță răspuns, săltându-și din umeri haina groasă de postav brun, pe care o purta după datină, neîmbrăcată pe mâneci. Șază cine-o vrea în ea... Noi vrem licitația cu fânațul.

— Vreți licitația cu fânațul? — s'a holbat preotul la Gheorghiță. Mă rog dumitale, boierule, cine sunt aceia care poftesc licitația. Tu?

— Mai sântem destui — s'a băgat Jinga în vorbă, uitându-se urât la cei de după masă și arătând îndărătul său cu mâna, în cerc. Doar ne știi, părinte...

— Apoi de bună seama că vă știu — s'a învolburat preotul la Jinga. Vă știu și vă prea știu. Vreți să intrați în bunul sfintei biserici ca într'un sat fără câini... Gândiți că fânațul e al vostru? Gândiți că n'are cine păzi averea bisericii? Ia să binevoiți să vă măsurați lungul nasului, că altminteri dați de cine nu vă place...

— Noi nu vrem degeaba fânațul... Plătim... Dacă-i pusă licitația, trebue să se ție... s'a îndărătnicit Gheorghiță.

— Trebue, fiindcă poruncești tu? — și-a ieșit preotul din fire, pășind în laturea mesii. Ar fi bine să chem îndată, pe loc, jandarmii, să te învețe minte, om fără credință ce ești! — a strigat înaintând spre Gheorghiță amenințător.

— Ba-s cu credință — s'a repezit Gheorghiță cu vorba. Is cu credință că pe noi cei săraci ne ajută biserica și ne aduce înlesnire în necazuri. Ne mor iarna caii de foame. Sântem români și oameni care muncim. Nu trebue să vă bateți joc de noi.

Părintele Moise Nicoară a avut un zâmbet rău în colțul buzelor:

— Acuma nu ne aflăm la slujbă, ca să vorbim din Evanghelie. Sântem la treburi care-și au socoteala lor, — a făcut potolindu-și necazul într'o apă neagră de vrăjmășie reținută. Slujba-i slujbă și fânațu-i fânaț. Nu sunt pus aici să risipesc averea bisericii, ci s'o chivernisesc după cuviință. Am făcut slujba și am vestit cuvântul adevărului. Acuma fac treabă de gospodar. Nu le pot amesteca laolaltă... Mie-mi trebue oameni cu bani gata... Aveți bani? — a întrebat tăios, uitându-se la Gheorghiță.

— Adunăm și plătim — a intervenit iarăși Jinga. Știm că plata se face după ce-i pus fânul în clăi. Sântem oameni din sat. Nu fugim cu banii... Jinga a continuat a vorbi zâmbind amar:
— Dacă nici biserica nu ne stă într'ajutor, măcar și pe plată, atunci putem aștepta mult și bine plinirea legii lui Cristos ca să-și împărțească bogații averile, dându-le celor săraci.

— Una-i una și alta-i alta, — s'a îndârjit părintele Moise. Eu sunt pus aici să predic. Cine ascultă, ascultă: cine nu, treaba lui. Va da seamă la județul cel din veac.

Asupra oamenilor din biserică plutea duh de neguri, apăsându-i și tulburându-le mințile. Cei mai mulți s'au spăimântat și s'au tras cu frică în ei înșiși: Jinga ăsta mânie pe Dumnezeu cu vorbele lui. Costea Bucur sta gata să isbucnească. Neavând îndrăzneală, a clătinat din cap: Ăsta-i nebun, și-a zis: Te pomenești c'o fi așteptând să-mi împart averea cu el și cu cei de teapa lui... Ii venea să râdă la asemenea gând.

A coborât atunci din strana sa învățătorul Popovici și s'a apropiat de preot, aplecându-i-se la ureche. Părintele Moise nu l-a primit prea bucuros, dar l-a ascultat și după o clipă de gândire, a încuviințat din cap:

— Bine.

— Fraților, — a ridicat glasul Popovici, în vreme ce oa-

menii din biserică, înăduşiţi de atâtea emoţii neaşteptate, s'au clătinat iarăşi pe locurile lor — am cerut cuvânt ca să vă spun cât de întristat sunt, văzând desbinarea din sânul poporului. Chiar acum trebue să dăm o luptă mare, căci guvernul dela Budapesta ne răpeşte dreptul la limba noastră dragă. Deaceea zic, să trecem peste tot ce ne desparte şi să ne unim în cuget şi în simţiri. In faţa primejdiei care ne apasă, trebue să lăsăm fleacurile acestea şi să dovedim unire, să dovedim că nepoţii lui Traian stau ca stâncile. Nimeni nu-i clinteşte dela locul lor de veghe. Iubiţi bârsăneni, să ne strângem cu mic, cu mare, în jurul stindardului nostru. Să urmăm fără cârtire pe luminătorii satelor, care poartă făclia mântuirii noastre în mâinile lor neşovăitoare. Preoţi cu crucea'n frunte căci oastea e creştină ! — strig şi eu cu bardul Mureşanu ! Sus inimile şi în lături toată pizma care ne desbină !

Cuvintele însufleţite ale învăţătorului Popovici au încălzit oamenii din biserică ca şi cum ar fi băut o licoare tare.

— Trăiască ! — a strigat Costea Bucur, lăsând să isbucnească elanul care-l cuprinsese.

— Trăiască ! — a vuit poporul veselindu-se. Părintele Moise s'a deschis la obraz şi s'a întors însdrăvenit la masă.

Gheorghiţă şi Jinga, cu cei şase inşi din jur, au simţit asupra lor priviri amestecate, lipsite de priinţă şi de prietenie. Erau ca nişte străini stingheri, care tulbură o petrecere de familie. Se uitau, cu obrazurile supte, înainte, având capetele copleşite de neguri neaşteptate. Cei din fund tăceau, sugându-şi răsuflarea ca să nu supere pe cineva.

— Vorbele frumoase rostite de domnul învăţător să ne fie luare aminte, — a zis părintele Moise, grăind adânc. Să ne dăm seama de primejdiile mari care pun în cumpănă interesele noastre naţionale. Să lăsăm fleacurile laoparte. Şi fiindcă tot am pierdut vremea cu aceşti oameni nesocotiţi, care nu înţeleg idealurile noastre naţionale, ţinem licitaţia pentru fânaţe, chiar acuma.

Oamenii, în frunte cu Hortopan, au tresărit din nou. Ce l-a apucat pe popa? — s'a întrebat epitropul uitându-se dintr'o lature.

— Douăzeci şi două de jugăre fânaţ de clasa întâi — a ridicat glasul părintele Moise. Preţul de strigare : opt sute de coroane. Cine dă mai mult?

Gheorghiţă al Catrinii îşi făcea socoteala, că uite, fruntaşii ăştia, ticăloşi, ticăloşi, dar până la urmă tot se întorc

spre popor. Se vede că a intrat în popa Moise gând bun și milă față de necazurile lor. Când a auzit însă de opt sute de coroane, a ridicat capul, fulgerat de sus în jos. L-a ridicat și Jinga. Au căscat gurile și ceilalți. Infiripaseră ei o socoteală, dar nu se așteptau să înceapă licitația chiar dela opt sute.

Hortopan și Costea Bucur au zâmbit în batjocură, mișcându-și buzele pe sub musteață.

— Ce facem? — s'a întors Gheorghiță spre Jinga vorbind în șoaptă. Lumea-i privea în pârjol de ochi căscați.

— Dăm — a răspuns întunecat Jinga. Până la opt sute zece putem merge.

— Opt sute una—a zis îndată Gheorghiță, întorcându-se spre preot. Fața părintelui era luminată de un zâmbet plăcut.

— Opt sute una—a vestit sfinția sa cu veliglas. Se uita pe deasupra capului lui Gheorghiță și urma să zâmbească. Cine dă mai mult?

Era tăcere fierbinte. Nu se auzea nicio mișcare. Costea Bucur a schimbat o privire piezișe cu Hortopan.

— Opt sute zece, a rostit apoi sec și și-a întors ochii spre fereastră.

Gheorghiță s'a răsucit spre fundul bisericii. Cei șase de lângă el îl priveau cu foc, dându-i curaj. Cei din fund își rătăceau privirile încoace și încolo. Trebuiau să se uite, numaidecât, atunci, la icoane.

Intorcându-se cu fața spre masă, Gheorghiță, a rostit cu îndârjire :

— Opt sute cincisprezece.

— Opt sute cincizeci — a strigat îndată Costea Bucur, zăpăcind capetele în iuțeala cu care l-a acoperit pe Gheorghiță.

Acesta a simțit că se înăbușe. Și-a săltat surtucul din amândoi umerii și a întors capul spre Jinga. S'au aplecat spre ei și ceilalți șase. Bogătașii-i priveau cu batjocură abia ascunsă.

— Opt sute cincizeci, întâia oară, — a schimbat părintele Moise vestirea.

— Ce facem Jinga? — a întrebat repede Gheorghiță. Ăștia ne'nfundă'n datorii.

— Opt sute cincizeci a doua oară — a urmat părintele neclintit.

Lui Jinga-i ardea trupul. Simțea că-i gata să omoare acolo în biserică și să răstoarne zidurile peste cei dela masă, amestecându-i în pulbere.

— Dă optsute cincizeci și una și gata – a mugit întorcând ochii spre Costea.

Când să caște Gheorghiță gura, părintele Moise și-o deschisese pe a sa. Îi licărea în priviri ceva, ca o bucurie tare, ridicată din aşteptări lungi.

— Opt sute cincizeci a treia oară — a cuvântat apăsând vorbele. Licitația s'a încheiat, a adăogat cu autoritate. Fânațul se va da lui Costea Bucur.

— Asta-i hoție ! — a isbucnit crâncen Jinga. Avântându-se spre masă a isbit cu pumnul drept sub nasul lui Hortopan, care a sărit spăimântat în picioare. Asta-i hoție, ! — a strigat din nou Jinga, sbătându-se în brațele celor dimprejur, care-l apucaseră vrând să-l potolească.

Părintele Moise și-a luat cărțile sale și privind svârcolirea a clătinat din cap, pornind spre ieșire :

— Mă gândesc la cuvintele domnului învățător Popovici — a zis către oamenii dimprejur — altfel l-ași da în judecată. Acuma odată, îl iert. Trebue să ne strângem rândurile și să ne apărăm neamul, a urmat a vorbi cu importanță. Suntem români...

In biserică a rămas sbucium și gălăgie mare.

— Vă vând eu fân la iarnă ! — a strigat în batjocură Costea Bucur... Veniți cu bani și găsiți marfă clasa întâi.

Gheorghiță al Catrinii l-a privit năucit. Era galben la față și i se subțiaseră buzele. I-a venit în minte vedenia iernii trecute, când a umblat cu sacul din poartă'n poartă, căutând două brațe de fân. A plătit firul de iarbă uscată, ca și cum ar fi fost fir de aur.

Ridicându-și fruntea, s'a uitat cu mintea împrăștiată, la iconostas. Un ochi ciudat îl privea de sus, dintr'un triunghi care înfățișa pe Dumnezeu.

— „Crede și te vei mântui" — a silabisit în neștire literele mari, scrise pe laturile triunghiului. Buza de dedesupt i s'a deslipit în rânjet. S'a întors și a pornit spre ieșire.

In cap și în inimă, îi vuia sângele, aducând de undeva de departe, din străfundurile lui, la început încet, apoi mai tare, tot mai tare, valuri de căldură care-i umpleau ființa, arzându-l. În minte i se învolburau închipuiri, din faptele pe care le săvârșiseră țăranii de „dincolo"... Vedea vâlvătăi, topoare și coase ridicate în văzduh...

CAPITOLUL XXII

Excelența sa Mitropolitul aduce poporului mângâiere.

Vestea despre venirea Mitropolitului a stârnit fierbere în sat. Unii oameni nu prea știau despre ce e vorba, dar se lăsau prinși cu plăcere de fiorul noutății care străbătea prin case ca o adiere iute, sporind, la fiecare pas, după rânduiala din veac a svonurilor.

Oanță avea trecere deosebită în descurcarea amănunțită a lucrurilor, arătând însă că e plictisit de atâtea întrebări:

— Mai lăsați-mă în pace, striga, fudulindu-se și făcând pe supăratul, deși rânjea cu plăcere. Vine Mitropolitul... Și ce e dacă vine? Doar nu-i vreun împărat, ori vreun solgăbirău, ori vreun notarăș... Dovedindu-și astfel concepțiile despre ierarhie și așezând pe notar deasupra tuturor slujbașilor, Oanță clipea din ochi, și-și împingea căciula pe sprâncene:

— Vine Joi dimineața la ceasurile zece, cu trăsura dinspre Brașov. Vin și alții.

— Am auzit că-i preotul cel mai mare care se află în lume — a făcut pe deșteptul Ion al Saftei, straja.

— Te bagi și tu în vorbă ca pupăza la ouă — l-a înfruntat Pârligras, jitarul de câmp. Cel mai mare e papa dela Roma, mă...

— O fi el acolo unde e; s'a necăjit Ion, dar ăsta-i ăl mai mare peste noi...

Jinga, care trecea pe uliță, s'a amestecat în vorbă, ca foaia de leuștean în ciorbă:

— Tot un drac — a zis jîmbându-se. Popa Moise e om gras. Pătrupopu-i și mai gras... Te pomenești că Mitropolitul e de două ori cât popa Moise... Apoi papa dela Roma... noroc bun...

Lui Oanță nu i-au convenit asemenea vorbe. Loveau în prestigiul vizitei mitropolitane, atingându-l și pe el, care făcea parte din autoritatea imperiului habsburgic, cu toate cele ce-i aparțin. Nu putea îngădui fiecui să spuie păreri d'astea. El, e altceva. E în primărie. Știe câte se fac și câte se desfac. Dacă a spus o vorbă în doi peri despre Mitropolit, apoi să nu vie orice jîmbat ca Jinga să se afle în treabă, că nu-i de nasul lui. Jinga ăsta s'a pus rău și cu primarul, strigând fel de fel, care se cunosc cale de trei poște că-s din gura lui Visalon Luca. Primăria nu doarme. Se știu toate și se crestează, la răboj. Acuma s'a pus rău și cu popa și cu tot satul, cât nu se știe ziua când îl scarmănă domnul șef și-i taie pofta de ocoșaguri.

— Dacă-s grași, nu mănâncă dintr'al tău ori dintr'al meu — a sărit cu gura, săltându-se de mijloc ca să-și arate supărarea. Mănâncă dintr'al lor...

Jinga s'a uitat urât la Oanță :

— Ține-ți potaia mă javră... Îi vine omului scârbă când te aude... Păi dac'or mânca dela mine ori dela tine, au să fie ca tine și ca mine, niște scânduri bune să faci sicriu de om sărac. Dac'ar mânca ei mai puțin, ai avea și tu și eu, javra dracului ce ești... Te vâri ca un codău între ei și le lingi scuipaturile mă... Rușinea satului...

Ion al Saftei s'a uitat pe furiș împrejur să vadă ce-i de făcut. Bucuros ar fi râs, dar uite că nici Pârligras nu se încumetă să râdă. Cine știe cine-i mai vede și vâră o coadă de drac împotriva lor la primărie. Oanță ăsta îi pârăște și dau de dracu. A tușit deci ca să arate că e viu și n'are nicio pretenție. Pârligras s'a aplecat să-și înoade o nojiță la opincă. Oanță a simțit că-i singur. Și-a împins căciula pe ceafă și s'a tras un pas înapoi :

— Lasă Jinga, că vedem noi cine linge scuipatul — a făcut, înverzindu-se la obraz... A mai lins unu' ca tine... Are grije domnu' șef...

— Du-te dracului cu șef cu tot — a isbucnit Jinga, plecând tocmai când se apropia primarul.

— Ce-i?—a întrebat scurt Goangă, uitându-se după Jinga. Ce mai vrea ăsta?

Oanță s'a repezit, țuguindu-și căciula în vârful capului :

— A înjurat pe domnul Mitropolit... Și pe dumneata te-a înjurat. Și pe domnu'șef. Așa-i Ioane? Așa-i că i-a înjurat?

Ion al Saftei a tușit din nou, de data asta cu adevărat. I se pusese ceva'n gât. A dat din cap întâi de sus în jos, apoi în lături, ajutându-și tusea. Se uita cu ochii holbați la primar,

arătând că nu poate răspunde din cauza înecului. Goangă şi-a plimbat ochii cu dispreţ, dela unul la altul, apoi a plecat pufnind.

Joi de dimineaţă au ieşit la poarta de triumf, ridicată în capul satului, din cetină de brad, primpretorul Bojta István, împreună cu primarul, notarul primul epitrop şi Costea Bucur. Era de faţă din partea fabricei, Sorbán Pişta, directorii aflându-se undeva pe la Cluj, în daraveri şi afaceri. Domnul Şef Farkas Arpád se umfla deasemeni în uniforma de paradă, având mustăţile încârligate ca de zile mari. Urmele lăsate de Azra, fuseseră astupate de ţepuşele noi, care au răsărit perie sub nas, Farkas fiind de felul lui păros ca un cimpanzeu.

Cu o zi înainte fusese la dânsul, conform poruncii, Visalon Luca. De vreo lună încoace, bătrânul se înfăţişa odată la două săptămâni, întâmpinând aceleaşi întrebări scurte, aspre, care n'aşteptau răspuns :

— Ei, ce mai pui la cale pungaş bătrân? Cine mai vine la tine? Bagă-ţi minţile'n cap. Ştiu tot ce faci... Cară-te !

De data asta primirea a fost ceva mai complicată. Şeful a ieşit de după birou şi l-a proptit în pântec. — Să nu te văd în ochi mâine şi poimâine—i-a zis mârâind. Să stai în bârlog, ai înţeles?

Visalon Luca a privit ca deobicei în lături. Şeful l-a apucat de barbă şi i-a răsucit capul, cufundându-şi privirea neguroasă în ochii lui.

— Să nu te mişti din casă am zis ! — scuturându-l de rădăcina bărbii. După ce isprăvim cu vizita Excelenţiei sale, o să stau de vorbă cu tine. Cu tine şi cu Jinga, şi cu ăilalţi care n'aveţi astâmpăr. ...Aţi început din nou, ticăloşilor... Eşi ! cară-te ! — Dumnezeii tăi de valah împuţit. Isbindu-l în umăr, l-a scos pe uşă. Visalon Luca a plecat împiedicându-se în prag. Era puţin mai palid ca deobicei, — altminteri nu se vedea nimic din ceeace pătimea.

Firuca, l-a aşteptat îngrijorată ca întotdeauna. L-a iscodit din toate unghiurile, căutând să afle ce s'a întâmplat la postul de jandarmi. Dar Visalon Luca era nepătruns, ca întunerecul.

— N'a fost nimic Firuco — a făcut, vorbind liniştit şi adânc. N'a fost nimic... M'am înfăţişat şi gata...

— Taică, s'a întors Firuca schimbând dintr'odată glasul şi apropiindu-se de Visalon drăgostoasă — eu mă duc cu Traian la biserică... Dacă vine popa cel mare să-l vedem şi noi...

Visalon Luca şi-a ridicat sprâncenele stufoase şi a îndreptat o privire sură spre fată :

— Ce aveţi voi cu popa cel mare? a întrebat încet. Firuca s'a frământat neliniştită.

— Se duce tot satul taică...

— Dacă se duc într'o zi toţi nebunii să s'asvârle în apă, trebue să te duci şi tu?

Firuca a pălit uşor la obraz:

— Vai de mine taică — îţi faci păcat... E postul cel mare... Nu vorbi aşa... Eu nu pricep ale dumitale... Sunt o muiere proastă din sat... Mi-e frică taică... a suspinat cu teamă.

Visalon Luca s'a uitat în dreptul ferestrei, cercând să-şi limpezească gândurile în lumina vie a primăverii. A oftat şi şi-a trecut degetele prin coamă. A ieşit încet pe uşă, fără răspuns.

In jurul bisericii se adunase satul întreg, după rânduiala dorită de părintele Moise. La intrare sta îmbrăcat în odăjdii însăşi sfinţia sa, cu evanghelia răzimată de piept, aflându-se în aşteptare.

Derbedeii ceia de Gheorghiţă, cu Jinga şi cu ai lor, nu vin la biserică. Au strigat că nu-i mai calcă pragul. Cu atât mai bine. Cel puţin se mai despute sfântul lăcaş. Ba-i chiar noroc că nu vin astăzi să tulbure slujba şi să-şi vâre boturile nespălate sub cârja de aur a Excelenţei sale. Gândindu-se la toate, şi-a întors privirea destul de copleşită de griji şi nelinişti spre învăţătorul Popovici, pus anume să facă, în această împrejurare, slujba de cantor, în locul lui Axente, care era dat afară din pâne. Dealtminteri Axente se mişca mânios printre oameni, înfăţişând din vreme, câte şi de toate sminteli au să se săvârşească la slujba de astăzi, pe care el trebue să le încresteze în cap şi după slujbă să le puie în faţa Excelenţei sale, precum ca să se ştie.

Epitropii au rânduit gospodarii de frunte, cu nevestele lor în cerc, împrejurul intrării în biserică.

Ştiind că smintiţii satului nu vin la biserică, erau şi ei mai liniştiţi şi-şi puteau arăta fala fără stingherealä. Pe laturea uliţei principale erau înşiraţi copiii de şcoală, sub supravegherea învăţătoarei. Calicimea din marginea satului şi ţiganii, au fost buluciţi în huda dinspre moară, neputând fi văzuţi. Cu ăştia-i mai uşor. Te stropşeşti la ei şi tac. Urma ca ochii Excelenţei sale să se desfăteze în voie, privind ţărănimea înstărită, care se foia în straie albe şi în podoabe, ca o cunună vie de

flori din lunca Bârsei, iar inima-i va tresălta de bucurie văzând turma pe care Dumnezeu a binevoit să i-o încredințeze spre arhipăstorire.

Urmând porunca aspră care li s'a dat, dupăce au fost certați că au ieșit din cocioabele lor și încurcă lumea, ologii s'au întins îndărătul țiganilor, în praful uliței, punându-și cârjile alături și mângâindu-și ciolanele în căldura blândă a soarelui de primăvară. Satul era în fața bisericii ca o gură de muiere vicleană, care are zece dinți buni și douăzeci și doi găunoși. Din pricina asta râde, cu buzele țuguiate, arătând ceeace poate fi văzut cu plăcere și astupând urâciunea ca și cum n'ar fi. Băieții din turn au început a trage clopotul cel mare. Indată s'a produs frământare între oameni, mișcându-se dela unul la altul ca atinși de curent. Nici părintele Moise nu s'a putut stăpâni să nu facă un pas înainte, oblindu-și trupul. Convoiul intrase în sat.

Cel dintâi care a ajuns în fața bisericii a fost domnul șef Farkas Árpád, venind aprig pe bicicletă. Muierile au stupit și și-au făcut cruce văzându-l călare pe asemenea drăcie, iar oamenii bătrâni s'au minunat clătinându-și capetele.

— Ptiu — s'a necăjit unul dintr'înșii către vecini — se smintește lumea la cap, mă... Cum dracul o fi stând de-a călarea pe roatele alea?

Farkas Árpád gusta din plin fudulia autorității sale și senzația stârnită de bicicletă. Sunând clopoțelul de pe ghidon a intrat printre oameni, până aproape de părintele Moise, a descălecat și și-a rezemat vehiculul de perete. S'a întors apoi spre lume și a împins cununa de oameni îndărăt, cumpănind din ochi starea lucrurilor. Se vedea că e mulțumit.

Coborând din trăsură, Excelența sa Mitropolitul a binecuvântat poporul în dreapta și în stânga, zâmbind. Avea o mână albă și fină de femeie alintată, iar pe unul dintre degete-i strălucea inelul arhieresc, frângând razele soarelui și răspândindu-le împrejur, într'o lucire de luceafăr. Poporul a îngenunchiat cu umilință. Nevestele din cununa gospodarilor ar fi murit însă în clipă, dacă n'ar fi văzut toate câte se întâmplă, așa că ochii lor umblau repezi și ascuțiți ca suveicile, cercetând oaspeții și mișcările lor.

Părintele Moise s'a săltat dela locul său, urnindu-se fără rost înainte. Invățătorul Popovici l-a urmat, ținându-se ca un blestem în laturea Sfinției sale. Atunci a ajuns Excelența sa în fața intrării și a privit cu ochi senini pe părintele Moise, care

s'a cutremurat, slăbind din încheeturi. Mitropolitul şi-a făcut cruce şi s'a înclinat sărutând evanghelia, după care s'a întors privind încântat cununa de gospodari şi de neveste înflorite care-l împresura. Erau douăzeci până'n treizeci de oameni, dincolo de care se bulucea mulţimea, din ce în ce mai cenuşie, până jos lângă vale. Nu se vedeau decât capete aplecate, poporul îngenunchind şi înclinându-şi fruntea cu sfială.

— Frumos sat, frumoşi oameni — a suspinat delicat Excelenţa sa uitându-se cu plăcere şi răspândind binecuvântări în toate părţile.

A păşit apoi încet pe uşa bisericii. Inaintând puţin, s'a oprit şi a aşteptat veşmintele de slujbă. Pe margini, se scurgeau în biserică unul câte unul, gospodarii, după rânduiala păzită cu străşnicie de epitropi, aşa că, isprăvind înveşmântarea, preoţii, care au venit cu Excelenţa sa şi punându-i cârja de aur în mână, Mitropolitul a putut înainta spre altar, printre bărbaţi fuduli. Purta în cap camilafcă iar pe mâini îşi pusese mânuşi roşii de mătase. O pelerină lungă de purpură, brodată cu aur acoperea întreaga făptură a înaltei feţe bisericeşti, trena fiind purtată de un teolog tânăr, care venise cu Excelenţa sa.

Făclii numeroase revărsau asupra acestei străluciri unde de lumină bogată, mistuindu-se cu resemnare pe altarul pioasei ceremonii. Cufundată în roşul de sânge al purpurei şi în lucirea aurului încrustat pe plăci emailate, lumina făcliilor întorcea privirilor irizări orbitoare de sori şi luceferi albi, aurii şi sângerii,—puzderie de raze, mărturisind bogăţia şi puterea dumnezeescului har. Insuşi domnul primpretor Bojta István era impresionat de fastul şi măreţia odăjdiilor mitropolitane, arătându-şi vădit emoţia. Poporul din biserică s'a cutremurat, iar mulţimea de muieri care frânsese brâul viu al rezistenţei epitropilor şi năvălise în tinda bisericii, înfăţişa un singur trup, colcăind de sudoare, cu zeci de gâturi lungite şi împietrite în uimire.

Indată au început a cânta doi preoţi din suita Excelenţei sale, vârându-se şi învăţătorul Popovici cu glasul printre dânşii, ca să le ţie isonul. După oarecare închinăciuni, pe care Mitropolitul le-a făcut cu graţie, aplecându-se uşor de mijloc, a urmat înveşmântarea cea mare, în odăjdii grele, cusute din fir, şi aşezarea mitrei pe cap. Excelenţa sa era acum învăluit de sus până jos în fluvii de aur. Intorcându-se spre popor şi binecuvântându-l cu două sfeşnice de argint, părea o icoană de demult, bătută în aur şi pietre nestimate de împăraţi bizantini pentru iertarea păcatelor ce s'au vrednicit a săvârşi în lume.

Niciodată nu văzuseră bârsănenii bogăție mai adevărată ca aceasta. Covârşiți de puterea ei gravă, s'au simțit umiliți şi mici, iar sărăcîmea, privind cu gura căscată, a avut odată mai mult simțământul nedesluşit că e undeva departe de viață, pe o margine pustie de lume.

Isprăvind liturghia, Excelența sa a binevoit a rosti o predică plină de învățătură cuminte şi de îmbărbătare :

— Fericiți cei ce flămânzesc şi însetoşează de dreptate, a zis cu glas duios Mitropolitul, căci aceia vor vedea pe Dumnezeu. Văzând chipul Tatălui Ceresc, flămânzii şi însetații vor înțelege că suferința lor de pe pământ a fost rânduită, ca să aibă parte de viața de veci. La ce poate folosi bogăția, dacă nu ne mântuim sufletele? Trăind în cuviință şi smerenie, rugându-ne neîncetat, lepădând grijile deşarte ale lumii acesteia, să ne pregătim iubiții mei fii, de viața cea de apoi. Să ne spovedim cu toții în luminatul post al Paştilor, călcând păcatele în picioare şi cerând mila lui Dumnezeu pentru viitor. Uşurându-ne sufletele de păcate, vom găsi isbăvirea suferințelor şi amărăciunilor noastre. Dând lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu şi Impăratului ce este al Impăratului, vom afla mântuire, dacă nu în viața aceasta, atunci de bună seamă în viața viitoare, care este a drepților şi a sărmanilor.

Mă bucur că văd aici reprezentanții autorităților, în mijlocul bunului şi credinciosului nostru popor. Aceasta înseamnează că viața satului e orânduită după cuviință şi că oamenii dau ascultare poruncilor. Aduc mulțămire celor ce-i conduc şi ocrotesc. Mă bucur că văd plugarii falnici, sănătoşi şi îndestulați, pe urma hărniciei lor. Având de toate câte a binevoit să le dea Dumnezeu, ci să nu uite pe cei sărmani ci să-i miluească, alinându-le suferințele. Domnul Dumnezeu cântăreşte toate cele bune şi toate cele rele — dreptatea lui este în veac şi cuvântul său adevăr. Sărmanul nu trebue să cârtească împotriva rânduielilor Celui de Sus, ci mai vârtos să aibă credință că Dumnezeu e alături de el şi-i va face parte cu drepții în viața de veci. Nu podoabele deşarte şi nu bogăția cea fără margini cad în cumpăna judecăților, ci rugăciunea şi umilința, ascultarea de cei mari şi virtutea răbdării fără cârtire. Duceți cu voi arhiereasca mea binecuvântare — a încheiat cu blândețe Excelența sa întorcându-şi fața în dreapta şi în stânga, pentru ca harul binecuvântării să se reverse aevea asupra tuturora.

Soarele străbătea prin ferestrele portocalii şi albastre ale bisericii, învăluind figura arhiereului în lumină de vis. Aurul

şi pietrele scumpe de pe odăjdii străluceau orbitor, răspândind irizări hipnotice. Oamenii pluteau într'o lume ireală, cu sufletele fascinate; unii zâmbeau ca în adormire şi credeau că se află în rai.

Cum era şi firesc, cel dintâi care şi-a revenit din înmărmurire a fost domnul şef Farkas Árpád. Inţelegând că slujba s'a sfârşit şi asumându-şi, măgulit de vorbele Excelenţei sale, un rol excesiv, a păşit îndată în tinda bisericii, împingând mulţimea spre ieşire şi poruncind printre dinţi:

— Afară!... Afară!...

Ajuns aproape de uşă, s'a lăsat cu toată greutatea sa asupra calicimii înghesuite, strivind-o peste prag ca să facă loc la ieşire. Totul se petrecea în tăcere, sub scrâşniri ascunse cu grijă, şeful având destulă experienţă ca să lucreze cu ochii şi cu pieptul.

Fratele lui Niţă Stângă, olog de amândouă picioarele, şi-a pierdut în vălmăşală cârja dinspre mâna stângă. Impins de lume, a căzut şi a fost călcat în picioare. Indată a început a mugi de dedesubt, ca junghiat:

— Valeu... Valeu maică... Staţi! Staţi că mă omorâţi... Mugetul s'a răspândit îngrozind oamenii. Nimeni nu ştia de unde vine. Valul s'a oprit în loc şi a început a se frământa. Unii cercau să iasă, alţii se tălăzuiau din laturi, oprind curgerea norodului. Lovind în coaste pe cei din jurul său, Farkas a pătruns la olog, care continua să mugească.

Şeful a simţit pornire aprigă să-l amuţească în clipă, pentru totdeauna. L-a înşfăcat de mână şi l-a târât afară, cotind în dreapta, după zidul bisericii. Acolo l-a lepădat înjurând. Ceilalţi ologi şi Cristina, gheboasa, au venit însă în jurul ortacului lor şi au început a striga care mai de care. Era svon şi gălăgie ca la năvălire de oşti. Cristina s'a aplecat asupra necăjitului care gemea pe pajiştea abia înmugurită şi l-a şters de sânge cu mâna ei ca o ghiară de uliu împăiat.

S'a întors apoi şi a început a blestema crâncen:

— Bătu-v'ar Dumnezeu pe toţi — a răcnit arătându-şi dintele din faţă, care se întrista inutil în singurătatea gurii cavernoase — bătu-v'ar Dumnezeu şi v'ar trăsni cu popă cu tot! Ne omorâţi aci în pragul bisericii...

Un pâlc de copii s'a apropiat stârnit de curiozitate; apoi oameni din ce în ce mai mulţi şi îndeosebi femei, împinse de neastâmpăr. Farkas a ezitat o clipă. Uitându-se la gheboasa a scrâşnit din măsele, săltându-şi sfârcurile mustăţilor, ca două vârfuri de suliţă.

Cristina i-a întors o privire de ură adâncă strângându-şi buzele pungă, după care l-a blestemat mormăind. Farkas a smuls cârja din mâinile unui şchiop de alături şi a lovit-o pe gheboasă sub şale. Ologii au pornit a răcni, ridicându-şi care cum puteau cârjile şi strigând răguşiţi împrejurul şefului.

A apărut atunci Niţă a lui Stângă sbătându-se printre oameni şi a tăbărît cu gura asupra calicilor. Vorbea necăjit şi iute, ridicându-şi mâinile în sus şi desfăcându-le în laturi. Văzând pe văru-său în iarbă a întors o privire, ca un fulger din noapte spre şeful de jandarmi şi şi-a trântit căciula de pământ, ocărând pe limba lui ţigănească. Ologii s'au stâmpărat şi au tăcut. Niţă urma să zică înainte. Glasu-i tremura însă, iar ochii i se umpluseră de lacrimi. S'a apucat de păr şi şi-a smuls un smoc din plete, strângându-l în neştire, în pumn. A îngenunchiat apoi lângă ologul căzut, vorbindu-i domol, cu durere caldă în glas.

Farkas s'a desprins încruntat, burzuluindu-se la oameni să plece de acolo. Pătrunzând grăbit în biserică a deschis obraz zâmbitor, ca un om cu experienţă ce era. Zâmbetul a venit cu priinţă pentru Excelenţa sa şi pentru preoţi, ca şi pentru fruntaşii satului, destul de supăraţi şi de galbeni la obraz.

— Ce-i asta? a întrebat Bojta István, ca să audă şi Mitropolitul.

— Nimica — a raportat Farkas. Câţiva cerşetori s'au certat între ei.

Părintele Moise s'a înroşit şi s'a încruntat.

— Le-am poruncit să nu vie.

Excelenţa sa a surâs însă îngăduitor :

— O, Sancta Simplicitas — a făcut luându-şi toiagul în mână... Să-i iertăm şi să ne ducem.

Foarte tare s'a bucurat în sinea sa părintele Moise, văzând cu câtă seninătate blajină trece Mitropolitul peste asemenea întâmplare neplăcută, care a fărâmat frumuseţea slujbei, cum ar fărâma cineva un glob de cristal plin de lumină şi de strălucire. S'au bucurat deasemeni şi oamenii, liniştindu-se, măcar că ar fi dorit să afle ce fel de cuvinte a spus Excelenţa sa în limba pe care a vorbit-o. Aceste cuvinte au de bună seamă o putere de vrajă într'însele, de au putut lumina atâtea chipuri îngrijorate.

Ieşind din biserică, Excelenţa însoţită de Suita sa, de autorităţile satului şi de fruntaşi în număr de şaisprezece oameni, s'a îndreptat spre casa parohială, unde-i aştepta masa.

Părintele protopop nu s'a liniştit însă cu atâta uşurinţă, ca fratele său întru Hristos, preotul Moise. Scandalul dela in-

trarea bisericii fusese grozav; se auziseră blesteme rostite din gură de muiere şi înjurături care i-au sdrobit toată bucuria. Mitropolitul a tresărit, iar oamenii s'au mişcat ca oile pălite de lup în strungă.

Deaceea s'a dat pe lângă părintele Moise şi a mormăit:

— Ai făcut-o fiartă...

Părintele Moise s'a oprit muşcat de şarpe. A răspuns din colţul gurii:

— Ce-s eu de vină?

— Nu ştiu — a făcut supărat protopopul. Dar brâul roşu s'a dus dracului.

— N'aş crede, a încercat a se linişti părintele Moise. Excelenţa sa a zâmbit...

— Nu-l cunoşti. Ăsta te joacă cu zâmbetul pe buze... E mai iezuit ca Ignaţiu de Loyola. Ai să vezi ce pătimim...

Masa a fost totuşi destul de liniştită, aşa că preotul din Bârseni şi-a venit în fire, ba încă a simţit curaj într'însul să arunce priviri de îmbărbătare protopopului, care mânca sardelele răstignindu-se între plăcerea ospăţului şi între grijile care-l frământau. Ochii părintelui Moise nu-l puteau împăca.

Excelenţa sa gusta delicat bucatele alese pe care le avea înainte, părând a nu fi mâhnit. Sorbind un pahar de vin roşu, din cel anume recomandat de protopop, a încuviinţat cu o mişcare uşoară din cap, calitatea băuturii.

— Satul acesta pare a fi bogat — a zis ştergându-şi buzele cu şervetul. Parohia e de clasa întâi...

A răspuns protopopul, în tăcerea obştească:

— Da Excelenţă... E sat destul de bogat.

— După cum am văzut, gospodarii sunt oameni cu stare... M'am bucurat... Bănuiesc că sunt mulţumiţi...

Protopopul a înghiţit un os subţire de peşte şi n'a putut răspunde. Părintele Moise n'a îndrăznit. S'a avântat deci primarul:

— Excelenţa voastră... avem şi ceva sărăcime... Nu e pădure fără uscături... Sunt unii cu năravuri rele...

— Băutori? — a întrebat Mitropolitul ridicând sprâncenele.

— Cam acesta-i păcatul — a intervenit notarul. — După cum cunoaşte şi Excelenţa voastră, e o meteahnă a poporului de rând...

— Da, da — a oftat Mitropolitul. Conducătorii satelor trebue să-i lumineze. Să le dea pildă...

Unii dintre cei dela masă au rânjit pe sub musteţe. Părintele Moise a simţit asupră-i priviri neplăcute.

— Mai ales, a urmat a vorbi Mitropolitul — trebue să fie ţinuţi în jurul sfintei noastre biserici, în care găsesc mângâiere... Biserica nu poate trăi fără oameni cu dare de mână... Ei sunt temeiul... Dar nu poate trăi nici fără sărăcime... Ea umple bisericile, închinându-se cu smerenie — a zis surâzând fin... Părinte Nicoară, — a fixat în ochi pe preot, — în general, vin oamenii la biserică?

Părintele Moise a răspuns holbându-se :

— Vin Excelenţă... Mai ales popor de rând şi femei.

Fruntaşii satului s'au uitat urât la preot. Vasile Hortopan a tuşit :

— Ne ducem, cum să nu ne ducem Excelenţă — a zis oprind cu caznă o râgâială neplăcută în gât. Nu-i priau sardelele. Numai cât noi, gospodarii, suntem puţini la număr... Ăi mulţi îs mai săraci, d'aia se pare că vin numai ei la biserică — a făcut foindu-se.

Părintele Moise şi ceilalţi meseni, mai subţiri la minte, au simţit că li s'a deschis sub picioare o groapă în care se cufundă numaidecât... Doamne prost mai e animalul acesta de Vasile — a cugetat preotul. Acu lăudarăm satul că e bogat, acu vine dobitocul şi spune că e sărac.

Mitropolitul s'a întors blajin spre Hortopan :

— Inţeleg... înţeleg... a zis cu bunătate... Dumnezeu a lăsat în lume oameni bogaţi, care-s puţini şi oameni săraci, care-s mulţi... Nici chiagul care se află în acest caş din care ne-am ospătat, nu e mult. E un strop, dar fără chiag caşul nu se poate închega. Se destramă şi curge. Aşa e şi sărăcimea. Trebue să stea în jurul celor cu dare de mână, fiindcă viaţa şi pânea lor e în mâna acelora...

— Nu pot înţelege toţi această rânduială a lui Dumnezeu — a socotit protopopul de cuviinţă să zică. Unii se obrăznicesc şi îndrăznesc prea multe.

Mitropolitul s'a uitat destul de pătrunzător la protopop :

— Nu m'am aşteptat să treacă marginile chiar în ziua când am slujit eu în biserica din Bârseni, a oftat iarăşi cu delicateţă.

Peste cei dela masă a trecut un suflu de ghiaţă.

Inaltul ierarh a gustat cu plăcere stăpânită efectul cuvintelor sale.

— Sunt unele împrejurări, în care plebea rosteşte, prin faptele sale, adevărul. Sunt altele când rătăceşte, neavând conducători cu autoritate. Plebea e naivă... Se deosebeşte de turma necuvântătoare prin faptul că are suflet şi cuvântează...

Vrând să măgulească pe Excelenţa sa, învăţătorul Popovici a intrat în vorbă :

— A spus foarte just Excelenţa Voastră : sancta simplicitas.

Mitropolitul a zâmbit înseninându-se.

— Da... sancta simplicitas.. Sfântă naivitate... Sacră nevinovăţie... Acestea sunt cuvinte memorabile în istoria bisericii.

Cei dela masă au tăcut aţintindu-şi privirile atente spre arhiereu, care a înregistrat obşteasca muţenie, rotindu-şi privirile dela un capăt la altul al mesei în formă de potcoavă.

— Vorbele acestea au fost rostite de ereticul Ioan Huss, când se afla pe rug... — a urmat Mitropolitul cu voie bună. Mesenii au simţit circuitul unui fior; unii s'au mişcat tulburaţi în scaune.

— După cum ştiţi, Ioan Huss era un răsvrătit. Se ridicase împotriva răsboaielor din vremea sa... Asta s'a întâmplat la începutul veacului al şaisprezecelea — a continuat Mitropolitul. Făcând schismă şi aducând mâhnire fericitului papă Alexandru al VI, a fost alungat din biserică şi osândit la moarte prin rug. Indărătnic şi plin de răutate diavolească, ereticul a primit cu semeţie osânda şi a stat pe rug, liniştit. Când s'a aprins focul sub picioarele lui şi a început a se ridica vâlvătaia, o femeie din popor s'a apropiat de rug şi a aruncat câteva surcele, ca să înteţească flacăra. Atunci a zis acel Ioan Huss, privind femeia :

— O sancta simplicitas ! — adică : o, sfântă naivitate.

— După câte înţeleg, a intervenit din nou Popovici sub privirile oarecum neliniştite ale mesenilor care se temeau să nu spuie vreo prostie — după câte înţeleg, ereticul socotea că acea femee e o proastă, o rătăcită...

Mitropolitul a schiţat dispreţ fin pe buze, întorcând capul spre învăţător :

— Negreşit. Cu toate că era pe rug, a avut îndrăsneala să compătimească femeea care a aruncat vreascuri în foc... Dar aceasta nu l-a ajutat cu nimic... S'a mistuit în chinuri, ispăşind erezia... Prin gestul acestei femei credincioase, poporul s'a alăturat judecăţii, ceeace însemnează că era pătruns de ascultare... Poporul din Bârseni pare că mai degrabă ar fi împrăştiat rugul după cât îmi pot da seama — a făcut Mitropolitul întorcând ochii spre părintele Moise şi spre protopop.

— Vă cerem iertare Excelenţă — a sărit protopopul roşindu-se până în ceafă... Poporul din Bârseni e aici, în jurul Excelenţei voastre... la această masă... Cum aţi binevoit a spune

mai înainte : chiagul. Sărăcimea, e ca pretutindeni, destrăbălată. Avem în sat fabrică... Au venit şi lucrători străini... S'au amestecat ortodoxii între ei...

Sorbán Pişta a tresărit, auzind cele spuse de protopop. Era gata să intervie ambiţios, dacă nu-l strângea de braţ primpretorul. Mitropolitul a privit ţintă spre protopop şi a replicat subliniind cuvintele cu glasul :

— Inţeleg, înţeleg... Aflându-ne în această comună curat greco-catolică, ortodoxii ar putea fi atraşi spre biserica noastră, sporind turma credincioşilor. Sufletul meu ar afla bucurie, văzând că aceşti fii rătăciţi se întorc la maica lor. Avem trebuinţă mare să atragem credincioşi în staul şi să-i păzim de ispita diavolului — a urmat Mitropolitul, privind înaintea sa, fără ţintă. Sunt semne de nemulţămire mai ales în poporul de jos... Aţi văzut ce rătăcire s'a întâmplat în România... A fost măcel şi prăpăd, care fac ruşine acestui blând neam de oameni.

Primpretorul Bojta a zâmbit şi a răspuns ungureşte :

— Avem noi grijă Excelenţă... Aici le-am frânt cerbicea, înainte ca s'o poată ridica...

Mitropolitul a întors capul spre reprezentantul autorităţii şi a replicat în româneşte cu aleasă ştiinţă diplomaticească :

— Aveţi dumneavoastră grijă... De bună seamă că trebue să aveţi... Monarhia noastră se sprijină cu încredere pe slujbaşii ei... Noi înşine suntem alături, cu toată puterea cuvântului lui Hristos... Dealtfel, poporul român din Ungaria e supus Majestăţii Sale... Dumneata ştii româneşte domnule primpretor?

Bojta s'a înroşit puţin :

— Inţeleg bine, dar am dificultăţi de exprimare — a răspuns tot pe ungureşte, înjurând în gândul lui. „Mare Caiafă e ăsta" — şi-a zis cu mânie. Dacă n'ar fi tare la Budapesta i-aşi arăta eu ce ştiu....

— Poporul român are totuşi o situaţie grea — a continuat Mitropolitul, în mijlocul unei tăceri încordate. Credincios Majestăţii Sale şi legilor coroanei Sfântului Ştefan, el trebue să lupte ca să-şi apere limba şi datinile străbune... Trebue să fie strâns unit în faţa rătăcirilor care-i ameninţă unitatea...

— Vă referiţi Excelenţă, la nebunia socialiştilor? — a zâmbit primpretorul.

Mitropolitul a trebuit să facă din nou oficiul de translator diplomatic :

— Mă refer desigur la nebunia socialistă. Mă refer la răscoala din România... Au început şi între românii de aici

unele nelinişti... Spiritul lui Anticrist umblă neodihnit. Deunăzi, un lucrător a trimis ziarului nostru Unirea, dela Blaj, o poezie care mi-a fost adusă şi mie s'o citesc... M'a uimit... E de necrezut cum au putut pătrunde în mijlocul acestui neam de oameni blajini, asemenea idei...

Sorbán Pişta n'a mai putut răbda. A tuşit deci şi a intrat în vorbă, descurcându-se româneşte :

— Am aflat că la Braşov se pune la cale o grevă a muncitorilor... Am fost preveniţi şi noi, să supraveghem mai de aproape fabrica... Totuşi, rog să fiu iertat — românii sunt încă destul de înapoiaţi şi nu cred să prindă ideile acestea între ei... Lucrează tăcând şi se mulţumesc să-şi ia leafa... In general sunt foarte credincioşi... Işi razimă nădejdile în Dumnezeu. Dealtfel şi poporul maghiar e la fel. Dar noi avem o burghezie foarte puternică, care e deasemenea credincioasă... Ceeace s'a întâmplat în România nu se va întâmpla la noi... Am învăţat minte... Ţinem frânele strâns — a urmat rânjind.

Mitropolitul a înclinat gânditor din cap.

— Negreşit, poporul nostru e credincios... Trăieşte în frica lui Dumnezeu şi urmează fără cârtire destinul hărăzit de Tatăl Ceresc. Aceasta îi dă putere şi farmec deosebit... Noi am fost o familie idilică : cei mari ocrotesc pe cei mici, iar cei mici se supun celor puternici, după rânduiala cea din veac... Aşa ar trebui să rămânem. Totuşi, avem ştiri destul de rele... Dacă au îndrăsnit a veni la Blaj, să agite în umbra catedralei, înseamnează că-şi ridică unii cerbicea şi înfruntă aşezările noastre din străbuni. Trebue să veghem. Să chibzuim lucrurile sub aspectul lor mare... In câteva decenii vom avea şi noi o burghezie puternică. Evident, din punct de vedere social, popoarele de sub coroana Sfântului Ştefan sunt asigurate. Aristocraţia şi pătura de mijloc sunt de neclintit.

In acest moment s'a deschis uşa dela odaia dinspre bucătărie şi a intrat smerită preoteasa. Primind în casă pe Excelenţa sa şi sărutându-i mâna, doamna preoteasă se dusese la bucătărie şi rămăsese acolo între sardele şi peşti, frământându-se într'un tremur de griji şi de bucurie. Binecuvântarea Excelenţei sale îi căzuse bine, iar zâmbetul plin de dulceaţă cu care o privise îi luminase inima. Neavând ce căuta mai departe între asemenea feţe înalte şi-a văzut de treabă, mâncările fiind duse la masă de Felicia şi de două fete de şcoală, din clasa ei.

Intrând deci pe neaşteptate în casă şi apropiindu-se cu umilinţă, Mitropolitul a privit-o arătând mirare blândă. Pă-

rintele Moise şi-a oprit suflarea şi şi-a bulbucat ochii la dânsa, presimţind primejdie.

— Nu pot răsbi nicicât, cu unii oameni care doresc să vie în faţa Excelenţei sale — a zis preoteasa ruşinându-se.

Mitropolitul a înclinat uşor capul, păstrând blândeţe surâzătoare. Protopopul şi părintele Moise şi-au încrucişat privirile încleştându-le ca două foarfeci de raci. Erau doritori să se retragă deandăratelea prin ziduri, dincolo de casă, fiecare pe laturea lui. Cei dela masă au tresărit. Primpretorul Bojta István s'a încruntat :

— Cine sunt acei oameni? — a întrebat blajin Mitropolitul. Cine sunt şi ce poftesc dela mine?

Preoteasa a simţit cum îi scad puterile.

— S'au adunat în curte — a urmat a vorbi necăjindu-se. Nu-i pot număra... fără de cât... ştiu că unii-s oameni cu frica lui Dumnezeu... Alţi-s mai aşa... — a făcut neliniştită, uitându-se destul de întunecat la părintele Moise.

S'au ridicat îndată primarul şi învăţătorul Popovici. Or fi cei cu fânaţul... Mă duc să văd eu — a zis Goangă, primarul. Invăţătorul Popovici înţelegând că nu mai e trebuinţă de dânsul s'a bucurat şi a rămas la locul lui.

In casă s'a lăsat tăcere neplăcută. Preoteasa s'a mişcat în loc, apoi s'a întors şi a ieşit cu primarul.

Primpretorul Bojta István s'a neliniştit, ca un copoi ce era. A zâmbit în silă şi s'a adresat Mitropolitului :

— Mai bine mă duc eu, dacă-mi permite Excelenţa voastră ! — a zis pe ungureşte.

— Crezi că e nevoe de dumneata? — a întrebat deasemeni ungureşte Mitropolitul, „De minimis non judecat pretor". S'a întors apoi spre protopop, aţintindu-l cu o privire cenuşie :

— Ce este cu fânaţul? a întrebat vădit plictisit.

— O chestiune administrativă Excelenţă, s'a grăbit Mureşanu holbat. Actele s'au înaintat la Conzistor.

— Da? Nădăjduiesc că nu s'a făcut vreo nedreptate !

— Nu Excelenţă... Nu s'a făcut nicio nedreptate, s'a îndârjit neaşteptat părintele Moise. Au cerut unii păşunea, mestecându-se laolaltă, ca la cincizeci de inşi. Oameni fără avere. N'au de unde plăti. Cum o să las moşia bisericii la voia lor? Am luat preţ care nu se mai află... Dela om care a pus banii jos...

Văzând că Goangă întârzie şi pătrunzând gălăgie în casă, s'a ridicat primpretorul Bojta şi a plecat în curte, spre marea uşurare a părintelui Moise.

— Zici că aţi înaintat hârtiile la Conzistor? — a mai întrebat odată Mitropolitul.

— Da Excelenţă — a întărit părintele Moise. Se va vedea o bună chiverniseală într'însele.

M.tropol tul a suspinat :

— Nu pot rezolva chestiuni administrative când mă aflu în vizită canonică. Imi place să cred că aţi procedat cu dreptate... Sunteţi datori să ocrotiţi interesele bisericii... „Discite justitiam moniti et non temnere divos". Invaţă a cunoaşte dreptatea şi dacă ai făcut-o nu te teme de divinitate — a încheiat Mitropolitul discuţia, în vreme ce Bojta István reintra cu acelaş zâmbet dubios pe buze.

— S'au dus Excelenţă... a vorbit iarăşi pe ungureşte. Erau câţiva apelanţi împotriva unei licitaţii...

— Binecuvântează Doamne pe cei care s'au îndestulat cu bunătăţile tale pământeşti — a zis Mitropolitul ridicându-se şi dând semn de sfârşit al ospăţului, fără a mai insista asupra discuţiei, care-l obosise destul.

* * *

— Noroc dela Dumnezeu că s'a pus primpretorul împotriva lor şi i-a alungat — a făcut preoteasa după ce s'a golit casa de străini. Altminteri se întâmpla o minune. Acum o să fie cercetare... Te pomeneşti că-i bagă pe unii la închisoare... Aşteptai brâu roşu şi rang de protopop ; tare mă tem să nu ţi-l ia şi pe cel care-l ai.

Părintele Moise era prea supărat ca să se poată enerva. Buna dispoziţie-i coborâse adânc, ca nisipul în fundul mărilor.

Nu-l putea clăti nimeni şi nimic.

— Cine a fost în curte? — s'a întors mânios spre preoteasă.

— Cine să fie, a răspuns învolburată femeia. Erau vreo cincisprezece inşi... Cu Jinga... Făceau gură... Că ei nu se mişcă din loc până nu arată Mitropolitului ce şi cum... Primpretorul a strigat că-i leagă... A vrut să trimită după jandarmi... Atunci au plecat.

Preotul Nicoară s'a liniştit puţin.

— Bine că i-a stropşit primpretorul — s'a gândit. Altfel n'aveam pace de ei.

— Tare mă tem că te-a trecut pe răboj Mitropolitul şi pe tine şi pe protopop — şi-a urmat gândurile şi grijile preoteasa. Of, Doamne, cum m'am săturat de satu' ăsta. Mai bine ne-am duce unde şi-a înţărcat dracu copiii...

— Nicăieri nu-i mai bine, s'a răstit părintele Moise mormăind. E uşor pentru Excelenţa sa. Nu ştie ce înseamnă să stai în mijlocul poporului acestuia stricat şi îndărătnic.

— Ba bine că nu ştie — a sărit preoteasa. Ştie ăsta de toate. Vede prin voi ca prin sticlă. A cunoscut că staţi în mijlocul poporului, cu butoiul de vin alături.

Părintele Moise a oftat clătinând mâhnit din cap. Se uita pe fereastră în gol :

— Mi-ar plăcea să fiu femee şi să trăiesc în veacul al şaisprezecelea, a mormăit încet.

Preoteasa a rămas împietrită :

— Ai înebunit? Ce fel de vorbe sunt astea?

— N'am înebunit, s'a întors întunecat părintele Moise. Mă gândesc că poate aş trece pe lângă un rug. Pe rug s'ar afla Excelenţa sa, cu Visalon Luca, cu Gheorghiţă şi cu Jinga. Ai putea să fii şi tu cu ei... Eu aş pune vreascuri şi aş asculta cum suspinaţi : o sancta simplicitas...

CAPITOLUL XXIII

In care autoritatea domnului Farkas se descarcă strivind oameni şi flori.

Farkaş Arpád a cumpănit destul de temeinic împrejurările care-l obligau să treacă îndată la câteva fapte, menite să-i întărească autoritatea şi să-i aducă oarecare bucurie, în această primăvară parfumată cu salcâm şi liliac.

Ordinul primpretorului Bojta István venea la timp. Lasă că şi fără ordin ar fi avut, nu numai dreptul, dar şi datoria să procedeze la „limpezirea situaţiei", ţinând seamă de drepturile largi pe care i le dădeau slujba sa. Cât priveşte bucuria răscolită de chemările primăverei, Farkas Arpád se mira el însuşi, cât de prost şi de îngăduitor fusese până acum. Adevărat că un bărbat ca dânsul poate preferi singurătatea, în locul unei legături de dragoste cu o femeie din popor. Asemenea bărbaţi se încântă de măreţia propriei lor persoane şi renunţă să coboare la muieri de rând. Dar toate-s până la o margine... Această margine fusese trecută de mult, aşa că domnul şef de post era hotărît să-şi aline neastâmpărul, chiar în paguba mândriei sale de bărbat cu înaltă stare socială.

A chemat deci chiar a doua zi de dimineaţă, după plecarea Excelenţei sale Mitropolitul, pe Visalon Luca, pe Gheorghiţă al Catrinii şi pe Jinga, la post. Un jandarm trimis anume, a trecut pe la cei trei oameni cu pricina şi le-a poruncit să se înfăţişeze la post, la ceasul unsprezece.

Visalon Luca împletea nuiele în gura şopronului. Când a văzut jandarmul la poartă, a rămas încordat pe scăunel şi l-a privit întunecat. N'a simţit frică, nici mirare. După cele ce auzise că s'au petrecut la biserică şi în curtea părintelui Moise, înţelesese că vor fi unele urmări cu domnul şef.

Avea oarecare strângere de inimă pentru Firuca şi Traian. Din cauza asta l-a cercat o tulburare în suflet. Privirea i-a fugit dela jandarm la uşa căsuţii. Nu se înşelase : de cum a strigat omul legii în poartă porunca, Firuca a şi ieşit în prag, spăimântată. Se uita ager, când la jandarm, când la taica Visalon.

— Ai înţeles măi? — a întrebat jandarmul răstit.

— Inţeles — a răspuns greoi Visalon Luca şi s'a ridicat depe scăunel, întorcându-şi capul într'o lature, ca să i se risipească tulburarea din obraz.

Apropiindu-se de casă, a păşit domol spre Firuca şi i-a pus mâna pe umăr :

— Nu te speria, Firucă. Am mai fost şi m'oi mai duce... Cu una, cu două, nu scap de ei...

— Vai de mine, taică — s'a frământat Firuca, închizând uşa după moşneag... Am visat azi noapte numai de bine. Parcă erai tânăr şi purtai o pălărie învrâstată cu garoafe... Doamne Dumnezeule, nu ne lăsa... Nu se poate să păţeşti astăzi nimic... Mie când mi s'arată, mi s'arată...

Visalon Luca s'a întors către Firuca. Liniştea de adineaori se adâncise în el, cuprinzându-i toată firea.

— Nu te îndoi şi nu te sbuciuma după vise Firuca taichii. Stau şi mă gândesc că n'ai primit dela mine nicio fărâmă de curaj. Parcă eşti mumă-ta : vai şi vai. Am visat asta, am visat ailaltă. Ce fel de vai? Dece atâta vai? Mă chiamă jandarmii? Las' să mă cheme ! Vor să mă bată? Să mă bată !... Eu capul nu-l plec... Am ajuns să-mi fie mai frică de plânsul tău, ca de ei... Ţine-ţi firea... De m'oi prăpădi, s'o mai găsi vr'un om în satul ăsta să le vâre un cui sub şale... Să nu-i lase să ospăteze liniştiţi ca nişte porci... Poate o să li-l vâre mai afund... Eu unul mare ispravă n'am făcut în lume... N'am cu ce mă lăuda...

Firuca îl privea cu ochii larg deschişi, având dedesubtul simţământului de spaimă o neaşteptată rodire de nădejde.

— Nu ţi-e frică, taică? — a întrebat ştergându-şi lacrimile, care sbucniseră şi-i curgeau şiroaie.

— Nu mi-e frică... Nu-mi pasă de ei !... Pot da în mine ca 'n sacul cu fasole. Mi-e tot atâta... Am un gând în cap şi mă leg de el... Stau agăţat de gândul ăsta şi nu mai văd nimic împrejur... Afară de tine — s'a înseninat Visalon Luca. Luându-şi fata de mijloc, s'a uitat în ochii ei : — Zici c'ai visat vis bun... Apoi eu am văzut că ai primit scrisoare dela Ion Ceapă şi ai cetit-o şi te-ai bucurat... Mi-ai spus că-mi trimite multă să-

nătate... Te întreb acum: ce are floarea din pălăria mea, cu scrisoarea lui Ion?

Firuca s'a îmbujorat:

— Despre partea asta, n'am supărări, taică... Măcar că-l visez câte-odată în apă tulbure.

— Dacă nu-i năcaz despre partea asta, atunci fii liniştită şi-ţi cată de treabă. Eu, când văd că tu eşti tare de vârtute n'am grijă, chiar de m'aş lua de gât cu lumea... Aşa să ştii... Acuma mă duc... Şi să afli că Ion ăsta al tău e un om... Suntem doi inşi lângă tine: eu şi el. Când lipseşte unul, vine celălalt... nu te lasă...

Firuca a simţit cum îi fuge din suflet nădejdea de adineaori... S'a uitat din nou speriată la taica Visalon, depărtându-se şi privindu-l atentă. Bătrânul i-a întors liniştit privirea. Nu i se putea citi nimic pe obraz... S'a desprins de fată, s'a întors să-şi ia căciula şi a pus mâna pe clanţă.

— Aşa, Firucă, — a zis întorcându-se spre dânsa — fii bărbată... şi ai grijă: n'aş vrea să iasă din Traian o muierotcă... Să-l facem om...

Cum s'a închis uşa, Firuca s'a dus la fereastră şi s'a uitat lung după moşneag. Acesta păşea cu mersul lui obişnuit, ţinându-se destul de drept şi îndesându-se în umeri. După ce l-a văzut ieşind pe poartă, s'a întors şi s'a oprit o clipă în mijlocul odăii. Ochii i s'au îndreptat spre icoană. S'a apropiat de perete şi a întins mâna scotocind îndărătul icoanii. A scos de acolo o cărticică şi s'a aşezat pe scăunel lângă fereastră deschizând-o cu smerenie.

Era Visul Maicii Domnului. Şi-a făcut cruce şi a început a citi. Laptele de pe sobă a dat în fiert şi s'a revărsat sfârâind şi umplând casa de miros greu.

In cancelaria domnului şef se aflau Gheorghiţă şi Jinga, stând în picioare lângă perete. Farkas Arpád era la birou. Citea încruntat nişte hârtii. Lângă fereastră stăteau cu ţigările în gură doi jandarmi. Când a intrat Visalon Luca, domnul şef şi-a ridicat genele în sus şi l-a zărit. Le-a coborît îndată la loc, urmând să citească. Visalon a dat bineţe şi s'a dus lângă ortaci, înclinând din cap. S'a oprit lângă ei şi a început a se uita într'un colţ. Cei doi jandarmi dela fereastră îl priveau cu plăcere.

Domnul Farkas a isprăvit în sfârşit de citit şi s'a rezimat întunecat pe speteaza scaunului. S'a uitat la Visalon Luca, apoi la Gheorghiţă şi la Jinga.

— Ce-aveţi de gând, mă? — a întrebat pe taica Visalon, jucându-se cu foarfecele de pe masă. Aş vrea să ştiu ce aveţi

de gând?—a repetat încălzindu-se încet. Tu, mă, ticălos bătrân, care ai să putrezeşti în temniţă. Tu, mă nespălatule, care te bagi în tot locul unde nu-ţi fierbe oala!... Şi tu, mă dobitocule, care-ţi curg sdrenţele pe uliţă şi 'n loc să-ţi vezi de treabă, te pui împotriva autorităţilor! Ce aveţi de gând? Vreţi să vă omor în bătaie? Vreţi să vă duc târîş prin sat, în lanţuri? Ori vreţi să vă faceţi oameni de omenie? — a strigat dintr'odată sărind în picioare şi trântind foarfecele pe masă.

Cei doi jandarmi au tresărit. Unuia i-a căzut ţigara din gură. Visalon cu ortacii lui se uitau ţintă la Farkas, fără clintire.

— Spune, porc bătrân ce eşti — aşa-i că tu i-ai învăţat pe ăştia să intre în curtea preotului şi să facă răzmiriţă? — a răcnit şeful proţăpindu-se în faţa lui Visalon Luca. Aşa-i, ori nu-i aşa? — a făcut din nou, punându-şi braţele pe şolduri.

Visalon Luca a tăcut. Se uita în ochii şefului de post, fără a zice nimic.

— N'ai glas? — a mugit Farkas înroşindu-se. In aceeaşi clipă şi-a făcut vânt mânei drepte şi l-a pocnit cu toată puterea pe Visalon Luca peste obraz. Taica Visalon s'a clătinat asupra lui Gheorghiţă, iar Gheorghiţă a căzut în laturea lui Jinga, doborîndu-l.

Farkas a privit crunt svârcolirea oamenilor. Işi pusese din nou mâinile în şolduri şi se uita la ei, cu fălcile încleştate.

— N'o să am linişte de voi, în satu' ăsta păcătos, niciodată? — a continuat a urla, văzând că cei trei se află din nou în picioare şi se uită năuciţi la dânsul. I-a cercetat din ochi, dându-se un pas înapoi, cu ură, apoi a tăcut frământându-şi fălcile.

— Dece nu vă astâmpăraţi, mă? — l-a întrebat printre măsele, pe Jinga. Dece nu vă astâmpăraţi? Voi nu vreţi să pricepeţi că cu mine nu merge? Nu vreţi să înţelegeţi, că aci, în odaia asta, vă vine într'o zi sfârşitul? Spune, mă? — l-a îndemnat din nou pe Jinga, vorbind încleştat.

Jinga s'a uitat la Farkas ca un lup în prinsoare. Era galben la obraz şi inima-i bătea rar, în gât.

— Vie şi sfârşitul domnule, a răspuns răguşit... Altceva nici nu mai aştept... a zis plecându-şi capul.

Domnul şef s'a mirat de acest răspuns. S'a mirat în sinea lui şi s'a mai dat un pas înapoi, ca să-i aibă pe toţi trei în ochi.

— Vasăzică, aştepţi sfârşitul! — a făcut nedumerit. Atunci dece nu-ţi pui ştreangul de gât? — l-a întrebat pe Jinga, având o inspiraţie subită. Vrei negreşit să mori de mâinile mele?

Lui Jinga i-a venit silă. N'a răspuns.

— Uite, mă! — a făcut atunci şeful, legănându-se pe picioare. M'am hotărît să ascult şi să văd ce e în capul vostru. Poate aveţi dreptate — a adăogat privind pieziş spre Jinga. Spune-mi tu, care, măcar ai o gură de petec şi m'ai înjurat, tot îmi pari mai cinstit ca ăştia doi: spune-mi, ce voiţi? Ce vorbiţi între voi? Ce gânduri aveţi?

Jinga şi-a ridicat puţin fruntea şi l-a iscodit pe Farkas din ochi. Dece l-o fi întrebând chiar pe el? Dece nu-l întreabă pe taica Visalon?

Farkas izbutise să-şi aşeze un zâmbet destul de blajin pe faţă. — Te pomeneşti că dacă i-oi spune năcazurile noastre, se înduplecă — îşi spuse Jinga, văzând acel zâmbet. Doar e om, nu fiară.

Simţindu-i îndoielile şeful s'a bucurat. — Aha, ăsta îşi desleagă limba...

— Vorbeşte, Jinga! — l-a îndemnat din nou. Spune!...

— Domnule şef — a început Jinga cu glas scăzut, eu sunt om necăjit. De când trăiesc pe lume muncesc şi rabd. Rabd foame şi rabd îmboldiri...

Farkas îl privea atent, cu ochii întunecaţi, să nu-i scape nimic. Jinga îşi frământa căciula în mâini, cătând cu tristeţe înaintea sa.

— Mă uit împrejur — a urmat încet, şi văd: o sută de inşi ca mine; lângă ei, un bogătaş şi un popă. Altă sută de flămânzi, alt bogătaş, alt popă. In zilele mele n'am apucat să mă bucur că trăiesc... Mă uit la prunci — mi se rupe inima. Deunăzi mi-a venit unul cu urechea ruptă în bătaie... Il bătuse domnu'nvăţător. A rămas surd. Intorc ochii la nevastă: scofâlcită şi uscată ca iasca. Mă duc la lucru, cu noaptea 'n cap. Viu acasă pocăltit şi stors ca o rufă. Imi vâjâie urechile. Beau apă rece şi mă şterg la gură. Cei din casă se uită la mine şi aşteaptă. Uneori mă răstesc la ei: ce vă uitaţi la mine ca nişte lupi? Nevasta începe să plângă: nu ne uităm ca nişte lupi, omule... După asta tace şi plânge în colţul năframii. Atunci înjur: Dumnezeii ei de viaţă care mi-a fost dată mie... Ies pe uşă şi m'apucă un dor, ca o arşiţă. Să iau toporul, să mă duc la pădure... Să s'aleagă într'un fel... Sara mă aşez pe laviţă. Pui mâna sub ceafă şi trag screnţele pe cap... Aud pe Culiţă cum şuşue către mumă-sa: Maică... n'a adus tata nimic?... Mamă-sa plânge şi oftează... Iau ţolul în dinţi şi-l rup, ca să am ceva în gură... Să nu urlu... Lasă că ne-ajută Dumnezeu şi pe noi... şuşue la o vreme nevasta. Atunci scrâşnesc din măsele. Cum

ne-ajută, tu, muiere? Când ne-ajută? El nu vede viața noastră? Dac'o vede și o lasă să treacă așa, ce fel de Dumnezeu e? Dacă n'o vede, e orb...

Jinga s'a oprit, arătând un fel de oboseală. Se uita înaintea lui și vorbea precum ar fi citit dintr'o carte, care s'a sfârșit aici.

Visalon Luca s'a mișcat tulburat, pe locul lui. Lui Gheorghiță i se pusese un nod în gât.

Domnul șef de post a ascultat zâmbind rău, cu mulțumire vicleană. Jandarmii de lângă fereastră ascultau și ei mirați, dar nu zâmbeau.

— Vasăzică, ai vrea să iei toporul și să te duci în pădure, a zis Farkas Arpád și s'a apropiat de Jinga. Ce să faci în pădure cu toporul?

Jinga s'a uitat ușor năucit la șef:

— Asta-i așa, o vorbă, domnule — a făcut într'o doară.

— O vorbă... De bună seamă că-i o vorbă. Și revolta împotriva lui Dumnezeu, tot o vorbă e... Vasăzică sunteți necăjiți. Și ce-i de vină satul ăsta, că sunteți necăjiți? Ce-i de vină preotul, ori țara asta, că sunteți necăjiți domniile voastre? a întrebat în batjocură. Credeți că numai voi sunteți necăjiți? Sunt destui!... Așa e soarta voastră... Așa e rostul lumii... Soarta puturoșilor și a lepădăturilor pământului! ... Vasăzică d'aia nu-și pot găsi gospodarii lucrători harnici și cuviincioși, fiindcă sunteți necăjiți dumneavoastră... D'aia n'are primarul odihnă, d'aia nu-mi pot vedea eu de lucru în liniște, d'aia umblă cu fel de fel de porcării cei din fabrică, pentrucă sunt în lume oameni necăjiți. Și tot d'aia ați îndrăznit să veniți în curtea preotului să înfruntați pe Excelența sa Mitropolitul... Am înțeles, Jinga... —a urmat a vorbi Farkas apropiindu-se de cei trei. — Am înțeles... Ai vrea să pui mâna pe topor, hai? — a răcnit din nou pe neașteptate. Să dai în cap oamenilor cu stare, ca să v'așezați deasupra voi, necăjiții! Dumnezeii și paștile tale de valah puturos, vrei topor? Mâna stângă a șefului a plesnit falca lui Jinga dând sunet scurt. Oamenii s'au clătinat pe dreapta, iar Visalon Luca a căzut la pământ izbindu-se cu tâmpla în marginea lăditii de lemne de lângă sobă. Gheorghiță și Jinga s'au svârcolit și s'au ridicat, dar Visalon Luca a rămas pe podea fără simțire.

— Asta-i pușcăriaș bătrân, — umblă cu meșteșuguri, — a scrâșnit Farkas. Scoală-te, bestie bătrână — a strigat lovindu-l cu cisma în coapsă. Scoală-te, n'auzi? — a urlat smulgând din cui o cravașe împletită cu sârmă.

— Căldarea cu apă ! — a poruncit jandarmilor de lângă fereastră; apoi apropiindu-se de Visalon Luca, a început a-l lovi crunt peste mijloc.

— Te scoli tu !... Dumnezeii cui te-a făcut de porc...

Unul dintre jandarmi s'a întors cu căldarea de apă.

— Toarn-o pe el ! — a poruncit neguros şeful, stând cu cravaşa suspendată în mână.

Jandarmul a svârlit apa asupra lui Visalon, apoi punând căldarea la o parte, s'a plecat şi i-a cercetat tâmpla, de dedesupt, răsucindu-i capul. Bătrânul sufla rar, gemând. Din gură-i curgeau bale, prelingându-se pe marginea din jos.

— E leşinat — s'a întors jandarmul spre Farkas. Ar trebui să-l ridicăm... a făcut cu o umbră de părere de rău în glas.

Şeful l-a privit crunt :

— Să nu te amesteci, că te bag la închisoare. S'a întors spre birou, a svârlit cravaşa pe masă şi şi-a aprins o ţigară. Gâfâia şi-l strângea gulerul. Şi-a vârît un deget la gât, plimbându-şi ochii în gol.

— Ridicaţi-l ! — a poruncit, uitându-se spre fereastră.

Gheorghiţă şi Jinga au sărit lângă jandarm şi l-au ridicat pe Visalon pe lădiţa de lemne. Il propteau din două părţi, cercetându-i capul. Nu se vedea nicio rană, dar bătrânul gemea şi nu-şi venise încă de tot în fire. Aducând apă proaspătă şi învelindu-i capul într'o pânză galbenă, abia stoarsă, jandarmul a observat că Visalon Luca îşi revine încet, dar n'a zis nimic. A lăsat să treacă o vreme, până când Farkas, pierzându-şi răbdarea, şi-a întors capul şi a întrebat răstit :

— Ei?

— Işi revine — a răspuns jandarmul cu glas scăzut.

— He, — mie-mi spui? s'a răstit Farkas. Ii cunosc eu pe ăştia...

Gheorghiţă şi Jinga stăteau lângă Visalon Luca, ţinându-l din lături. Erau asudaţi, părul li se 'ncleise pe frunte. Slăbiseră şi aveau obrazuri de sălbătăciuni.

— Ce-a fost astăzi e nimic... a declarat Farkas aspru. Atâta vreau să vă spun... Vă fac proces de agitaţie şi blasfemie... Asta separat... Nu tolerez în raza postului meu anarhişti... Şi dacă nu v'astâmpăraţi, eu vorba îndărăt nu mi-o iau : vă ridic zilele aici, pe duşumelile cancelariei. Lasă-i să plece după ce-şi vine în fire hoţul cel bătrân — a poruncit jandar-

mului de lângă Visalon Luca pe ungureşte şi a ieşit trântind uşa.

* * *

Seara la şapte, jandarmul s'a dus acasă la Marioara Şenchea şi a chemat-o la post.

— Ce să caut eu la post? — a întrebat Marioara, mai mult mirată decât speriată. Ce aveţi cu mine?

— Nu mă priveşte — a ridicat din umeri jandarmul. Mergi ori te duc?

— Să mă duci prin sat, ca pe hoţii? — s'a răscolit Marioara. Da' ce-am făcut, ca să mă iei pe sus? Vreau să trec pe la taica Visalon să-i spui...

— Nu mai trece pe nicăeri. Acuma e şapte. Te duci după ce-i ieşi dela post, unde vrei. Imbracă-te şi vino. O iau înainte... Dacă nu vii, mă 'ntorc şi te duc...

— Doamne Dumnezeule, — ăştia-s nebuni, s'a crucit Marioara, care era bărbătoasă din fire şi pe lângă asta, trăind mai mult singură, nu se speria de fiece. I-auzi : să mă ducă jandarmii.

Dând în fugă cu pieptenul prin păr şi punându-şi năframa cea bună în cap, Marioara Şenchea a plecat la post. Bătrâna nu era acasă.

— Dacă vine maica — spune-i că mă'ntorc minteni — a strigat peste gard la vecină şi a ieşit grăbită pe poartă.

Farkas Arpád se plimba cu mâinile la spate, prin cancelarie. Era linişte deplină în localul postului — toţi jandarmii fuseseră trimişi în patrulare, cu plan bine chibzuit.

Infiorarea plăcută care răsfăţa fiinţa domnului şef, găsea în această linişte cadru prielnic, plin de făgăduinţă. Privind din când în când pe fereastră, cu nerăbdare, întorcea ochii în cancelarie şi stăruia mai ales asupra canapelei de muşama, ţintuită în cuie cu rozete galbene, care se afla lângă biroul său, la dreapta. Deobicei, pe canapea îşi ţinea sabia şi pălăria cu pene de cocoş. Acuma, cele două podoabe ale frumuseţii sale stăteau agăţate în cui, totul fiind rânduit cu grijă, ca să nu întâmpine stânjeniri supărătoare. Intr'o vreme s'a şi mustrat în gând, pentru prea marea atenţie pe care o punea în pregătirea acestei modeste bucurii.

— M'am prostit deabinelea — şi-a zis continuând totuşi să deretice. Parc'ar veni cine ştie cine... Eh, la urma urmelor nu-i vorba de ea, ci de mine — s'a liniştit regăsindu-se pe sine

întru toată mândria. Mie trebue să-mi placă... încolo, mi-e tot atâta...

Când a ciocănit jandarmul și a intrat raportând că persoana e pe drum, Farkas era tocmai în apropierea ferestrei. S'a întors, simțind un val de căldură în piept.

— Vine? — a cerut nerăbdător confirmarea raportului.

— Da... E pe drum, a raportat serios jandarmul.

— Peste două ceasuri te'ntorci — i-a poruncit Farkas. Acum, pleacă.

Jandarmul a ieșit. După câteva minute a ciocănit la ușă Marioara.

— Intră ! — a răspuns Farkas de lângă fereastră îndreptându-și încă odată mijlocul și sugându-și puțin pântecele.

Marioara Șenchea a intrat. S'a întors cu întreg trupul să închidă ușa, apoi a revenit uitându-se destul de aprins la domnul șef :

— M'ați chemat aicea? — a făcut arătând nerăbdare și neliniște.

Farkas a învăluit-o mai întâi într'o privire globală — cum se zice pe alocurea. A măsurat-o de sus până jos, apoi de jos în sus și s'a oprit asupra rotunjimilor care-l interesau în mod deosebit.

— Da... te-am chemat — a răspuns apropiindu-se de ea. In odaie era îmbinare de lumină și întuneric, așa că domnul șef continua să cerceteze fixându-se în loc potrivit vederii. Era din ce în ce mai mulțumit.

Avusese dreptate Hortopan : Marioara Șenchea avea ceva de fruct pârguit, ispitind cu toată făptura ei.

Brună, cu obrajii rotunzi și roșii, cu ochii negri, sub gene lungi, având o privire focoasă, femeia înfățișa o tinerețe sănătoasă, ca un strigăt de izbândă al vieții. Inaltă, cu mijloc deajuns de subțire, dar plină în coapse și în bust, răspândea chemări arzătoare, cărora domnul șef dorea să le răspundă numaidecât.

Se pare însă că Marioara nu prea era conștientă de frumusețea ei. Fie că o învăluiseră necazurile, fie că umilirea hărăzită de Lixandru lui Bucur stăruia s'o lege de amintirea unei iubiri ucise, fie în sfârșit, că viața ei, petrecută în muncă, alături de bărbați, îi deschisese ochii, ferind-o de alte amăgiri — sta liniștită și sigură în fața oricui, fără să cadă amețită, ca musca'n lapte, sub privirile unui bărbat.

Farkas Arpád își făcuse un plan care nu putea da greș. Dar apropierea femeii năruise toate combinațiile născocite de

dorința lui pătimașă, așa că s'a trezit dintr'odată nerăbdător și stângaci, ca un jandarm de rând.

— Ești o femeie frumoasă — a îngânat nesigur, întinzând mâna s'o apuce de braț, în vreme ce ochi-i ardeau și limba i se lipise de cerul gurii.

Marioara Șenchea și-a ferit brațul și s'a uitat la el ca din altă lume. I se părea că n'a auzit bine.

— Dece m'ați chemat, domnule? — a întrebat deschizând ochii mari.

Farkas și-a pierdut complect stăpânirea de sine.

— He, he — a râs fără noimă, întinzând de data asta amândouă mâinile — ești o femeie foarte frumoasă... Cum de nu te-am cunoscut până acum? — s'a bâlbâit, luptându-se să ție în mâini brațele femeii, care se smucea să scape.

— Lasă-mă, domnule, că nu-mi arde de prostii — a făcut îmbujorându-se. Spune-mi ce vrei... Trebue să mă duc acasă.

Domnul șef a cunoscut umilire și necaz. Era necăjit mai mult pe sine decât pe Marioara.

„Iată unde mă duce prostia", și-a zis — simțind cum îl răcorește, ca un duș, lipsa de admirație a acestei femei, față de bărbăția lui. S'a întors spre birou și și-a schimbat tactica, folosind clipa de trezire în care se afla.

— Dumneata ai un frate la Brașov — a făcut răsfoind hârtii.

Marioara s'a apropiat și l-a privit speriată.

"Are ochi nemaivăzut de frumoși" — l-a furnicat o plăcere nouă pe Farkas.

— Am, domnule... Pe Tudorică... Ce-i cu el? De ce-l căutați? — a întrebat neliniștindu-se.

Șeful s'a prefăcut că citește și a ridicat obrazul îngândurat. Avea un zâmbet rău. Și-a răsucit delicat mustața și a lămurit:

— E vorba de o cercetare... Vreau să știu dacă vine prin sat... Mai ales, noaptea. La cine se duce... Cu cine vorbește... Dumneata trebue să știi...

Marioara a ascultat zăpăcită:

— Păi, vine câteodată, domnule... Doar numai pe mine mă are... Vine... mănâncă și se culcă... Unde să se ducă? Cu cine să vorbească?

— O fi având și el vreo iubită... s'a vârît Farkas din nou pe linie... Un bărbat necăsătorit trebue să aibă pe cineva— a zâmbit galeș... Și eu caut o femeie frumoasă... Să-i fiu prieten... Una ca dumneata.

Marioara, străbătută de griji, n'a dat urmare cuvintelor lui Farkas.

— Ce-a făcut, domnule? — a revenit necăjită.

Şeful şi-a înălţat fruntea:

— Asta nu se poate spune... Acuma chestia depinde de mine... Dacă dau eu o părere bună despre el, scapă, dacă nu, înfundă puşcăria... a zis privind ager în ochii femeii. Dorinţa de a o avea i se răspândise irezistibil în corp.

— In puşcărie? — s'a crucit Marioara. Doamne Dumnezeule, da' ce-o fi făcut? — s'a frământat uitând cu desăvârşire de şef.

Farkas s'a ridicat cuprins de învolburare pătimaşe şi s'a năpustit spre Marioara, îmbrăţişând-o furtunos.

— Lasă-l în pace... N'avea nicio grije — a zis gâfâind şi căutându-i buzele... Dă-mi gura asta frumoasă... Vreau s'o sărut... Nu fii proastă...

Marioara s'a sbătut cu putere:

— Lasă-mă în pace, domnule, că strig... Dă-mi pace... n'auzi? — se svârcolea uluită.

Farkas s'a 'ndârjit însă peste seamă. A început s'o sărute năvalnic, mârâind:

— Te vreau pe tine... Tu... Dă-l dracului... Fac ce vrei... Trebue să te sărut...

Izbutind să-şi ridice mâinile între Farkas şi dânsa, Marioara i-a pus pumnii în piept şi s'a opintit din răsputeri:

— Du-te dracului, burtosule — l-a repezit cât colo înfuriată. Eşti într'o lature, ori ce diavolu te-a apucat? — a zis îndreptându-şi năframa în cap. Şeful s'a lovit cu spatele de birou. Clocotea de patimă şi de înverşunare.

— Aşa? Bestie în opinci... Stai că-ţi arăt eu ţie!... S'a repezit la uşă şi a încuiat-o fulgerător. S'a întors sprinten şi s'a năpustit asupra femeii izbind-o cu pieptul. Marioara s'a clătinat, dar Farkas a prins-o de mijloc şi săltând-o pe sus a trântit-o pe canapea. Acolo a strivit-o cu greutatea lui.

— Dumnezeii tăi de şopârlă veninoasă — a început a mârâi crăşnindu-şi dinţii, în vreme ce mâinile-i dibuiau poalele femeii... — Crezi că ai să scapi?

Marioara continua să se svârcolească. Proptindu-se în mâna stângă, a svâcnit, împingându-l pe Farkas pe margine. Acesta s'a rostogolit — dar a tras-o şi pe Marioara după dânsul. Farkas s'a smuls sprinten de dedesubt, a sărit în picioare şi a întins mâna spre cuier, desprinzând centura de piele. Inainte ca Marioara să se fi putut ridica, s'a aplecat asupra ei şi, cum sta şezând pe duşumea, i-a petrecut cureaua pela spate şi i-a cuprins amândouă braţele strângându-le până la refuz în cataramă.

— Vai ! Săriţi că mă omoară ! — a răcnit Marioara. In aceeaşi clipă şeful şi-a scos batista din buzunar şi i-a vârît-o în gură. Lucra tremurând, cu îndemânare aprigă, de om care ştie să lege. A ridicat-o de jos ca pe un sac şi a trântit-o din nou pe canapea, înjurând.

Marioara gemea sufocându-se. Strânsă în curea şi cu gura astupată, n'a mai găsit putere să lupte. Domnul şef de jandarmi şi-a putut plimba, fără oprelişte mâinile înfiorate dealungul cărnii tari, de o arzătoare făgăduinţă. Mugea înfundat. Prelungind clipele de voluptate cu încetineală calculată s'a deslănţuit apoi cu toată furia sbătându-se în corpul femeii, ca un taur. Marioara a răcnit din nou svârcolindu-se. După asta s'a lăsat pradă voluptăţii domnului şef, părăsindu-se în voia lui.

* * *

Când s'a văzut din nou în picioare în faţa biroului de după care Farkas o privea încă vibrând de plăcerea îmbrăţişerii, Marioara a scos un răget gâtuit. Avea o expresie îngrozitoare de ură şi desgust.

— M'ai batjocorit, porcule... a strigat sfârşită de puteri. M'ai batjocorit. Bată-te Dumnezeu de ticălos... a urmat a striga răguşit, gâfâind... Asta ai vrut... De asta m'ai chemat... Of, Doamne, a izbucnit în hohote de plâns, îndreptându-se spre uşă... Maică, măiculiţa mea... De ce-am avut parte în lumea asta...

A ieşit pe uşă şi s'a dus.

Domnul Farkas Arpád gusta încă tremurul bucuriilor abia împlinite. Ii rămăsese în trup un fior de tinereţe şi de prospeţime cum îţi rămâne în gură gustul fragii culese în pădure şi topite pe limbă, cu tot parfumul şi cu toată seva ei.

S'a aşezat la birou şi a aprins o ţigară. Când s'a întors primul jandarm din cei trimişi în patrulare, şeful urma să-şi scrie raportul :

— In concluzie, după toate informaţiile primite, Teodor Şenchea este un agitator din banda lui Visalon Luca. Primejdios din punct de vedere al ordinei publice. Voi lua măsuri să fie supraveghiat de câte ori vine în raza postului meu şi voi raporta.

CAPITOLUL XXIV

In care se arată spovedania lui Traian Neagu.

Taica Visalon Luca zăcea în pătulul lui de lângă fereastră. Trecuseră două săptămâni de când l-au adus acasă Gheorghiță și Jinga, sprijinit de subțiori. Acuma era săptămâna a cincea din postul cel mare.

Duminică oamenii aveau bucuria sărbătorii Floriilor, după care urmau să intre în săptămâna luminată și să se împărtășească de fericirea învierii lui Isus.

Cele întâmplate în dimineața aceea la postul de jandarmi s'au răspândit destul de curând în sat. Despre cele ce s'au petrecut seara, nu s'a aflat însă nimic. Visalon Luca a fost văzut pe uliță între Gheorghiță și Jinga. Erau sdrănțuiți și murdari toți trei, iar bătrânul se târa gemând, cu fruntea aplecată la pământ. Domnul șef de post a socotit că face un bun serviciu ordinei publice, dacă-i lasă pe uliță, să fie văzuți. Cel puțin le trece gustul bârsănenilor, de a-și mai ridica nasurile în vânt.

— Dacă făceam treaba asta înainte de a veni Mitropolitul în sat, nu mai pățeam rușine — a zis către părintele Moise. Nu vedeai nici ologi la biserică, nici golani să reclame fânațul...

Părintele avea însă îndoieli în sufletul său și nu putea încuviința dintr'odată, cele spuse de domnul șef.

— Am aflat că i-ai pus la cazne — a suspinat mâhnit. Erau în fața cârciumii comunale, într'o Joi după amiază, și povesteau câte și de toate din lume.

— I-am pus la cazne? — s'a rățoit Farkas. Asta-i ca și nimica domnule părinte... Un fleac! Când le-oi arăta ce știu eu, pleacă trei sferturi de sat în pustiuri.

Preotul și-a suflat nasul în batistă și a tușit :

— Bine, bine... Se'nțelege... Fiecare slujbă cu ale sale... Totuşi, socot, că n'ar trebui bătuți aşa rău...

— Dar nu i-am bătut părinte! — a protestat Farkas. Două plame și cinci lovituri de gârbaci, la trei oameni, e bătaie de copii!

— Numai două palme le-ai dat? — s'a mirat părintele Moise. Eu am aflat că-s sdrobiți rău. Zic unii, că Visalon era să moară...

— Nicio pagubă — a făcut cu mâna Farkas arătând dispreț. O lepră mai puțin... La drept vorbind, nici n'am prea avut ce bate din ei — s'a rânjit, sticlindu-i ochii... Parcă's umbre, ori ce dracu-i cu ei... Din zama cu care se'nfundă n'are cum să iasă altceva...

— Îmi pare bine că te-am întâlnit domnule Farkas — a răspuns preotul arătându-și pe față mulțumirea. După cele pe care le-am auzit, m'am umplut de mâhnire... Dacă-i vorba însă de o scărmăneală, apoi aceea nu strică oamenilor nărăvași. Adevăr ai spus: mai bine-i ostoiai înainte de venirea Mitropolitului. Încai dacă tot a trebuit s'o faci, s'o fi făcut cu folos...

— Eh, niciodată nu-i târziu — s'a împăcat cu sine Farkas. Cred că s'au lecuit acum pentru o vreme. Asta încă e ceva... Părintele Moise a oftat și s'a depărtat spre casă luându-și rămas bun.

Era destul de supărat cu atâtea slujbe care-l copleşeau în postul Paştelui și n'ar fi dorit să mai aibe și altele pe deasupra. După ce-a plecat Mitropolitul, a fost nevoit să facă toate slujbele care sunt scrise în tipic, căci a primit poruncă aspră, să nu iasă din ele. Iar aceste slujbe ale postului nu se mai gată. Dimineața la șapte du-te și slujește. Gați slujba, pune îndată patrafirul după cap și apleacă-te, răzimat de-o strană, s'asculți mormăielile babelor, care vin să se spovedească. La unsprezece, slujbă. La trei după amiază slujbă. Seara la șapte alta. Diavolul de Axente, încaltea, nici nu se mai duce acasă. Stă sub prapori și se rânjeşte la părintele Moise și la cantorul cel nou, care mai mult tuşeşte și scuipă hârcă, decât cântă. Bun ar fi acum broscoiul ăsta bătrân — se gândește adeseori părintele, văzându-l cum se holbează la dânsul... Cât e de mândru pe știința lui, ar cânta și partea care cade asupra mea — suspina înțelegând că acum odată a intrat la canon greu.

Vine apoi spoveditul copiilor de școală. Ufff! — am să id iarăşi de douăsutecincizeci de ori: „n'am ascultat de

părinţi", „am minţit", „am înjurat", „am luat numele lui Dumnezeu în deşert".

„Grea slujbă mi-am aflat" — a zis cu întristare... Avea dreptate Iuliu Bozdog, cu care a fost coleg de clasă în seminar la Blaj... Inclinând spre îngrăşare, acest Iuliu Bozdog mânca în postul cel mare câte opt ocale de fasole pe săptămână, umflându-se în pântece, ca o muiere împovărată. Cu cele opt ocale de fasole se duceau pe gâtul lui la vale încă şapte verze acre, din pivniţa seminarului. Ospătându-se deci Iuliu Bozdog cât zece teologi laolaltă, cădea îndată după mâncare în mâhnire şi se uita pe fereastră bulbucându-şi ochii şi suflând cu anevoinţă.

Se întorcea apoi în mijlocul sălii de lectură, unde era o masă lungă şi se întindea pe spinare gemând. Sub cap îşi punea Istoria Bisericească şi Exegeza, în toate cele patru tomuri, ca să aibă somnul lin.

— Ce faci Iuliu? — îl întreba părintele Moise. Te simţăşti împovărat? Eşti morbos? [1])

Iuliu Bozdog se svârcolea pe masă şi ofta, nedând răspuns. Privea îngândurat tavanul. La o vreme, după cugetare îndelungată, suspina mai adânc şi dădea drumul reflexiunilor făcute :

— Spinoasă carieră ne-am ales noi — zicea cu obidă. Descărcându-şi astfel sufletul, adormea liniştit, cu capul pe Exegeză, ca un resemnat biblic ce avea să fie în lumea aceasta.

Serile începuseră a fi călduţe. Era începutul lui Mai ; înfloriseră grădinile iar fagii şi mestecenii din coastă întorceau soarelui o înfrunzire grasă, proaspătă, abia pridìdind să păstreze fără a plesni de voluptate ţâşnirea sucului de viaţă care se ridica din pământ în trunchiurile şi în frunzele lor. Frumuseţea stăpânitoare a acestei puteri imense se răspândea în oameni ca o băutură ameţitoare. Slabi şi oropsiţi, n'o puteau primi într'înşii, nici n'o puteau înfrunta. Deaceea îşi târau picioarele ca nişte umbre, uitându-se în praful uliţii, ca unii care nu aveau nicio legătură cu măreţia înfrunzirilor din coastă.

Şi, dealtcum, viţa din Bârseni căzuse parcă mai jos decât era.

Bătaia pătimită de Visalon şi de ortacii lui, pusese oamenii pe gânduri. Muierile se certau văitându-se şi se puneau în uşile caselor oprindu-şi bărbaţii să iasă :

---

[1]) *Morbos* = *bolnav*

— Unde pleci iar? Vrei să-mi aduci năpasta pe cap? Vezi-ţi de copii.

Slabi de fire, cei mai mulţi se opreau în loc şi încercau fără convingere o ieşire. Bucuroşi că întâmpină oprelişti, se întorceau scuipând cu greaţă pe lumea asta şi se aşezau pe scăunel înjurând.

Până şi nevasta lui Gheorghiţă s'a muiat de data asta, măcar cât era de îndrăzneaţă de felul ei.

— Mai stai acasă, mă omule — a făcut supărată către Gheorghiţă.

— Cum să stau tu? Vrei să las acum să moară omu' şi să nu-i dau o mână de ajutor? Mă duc... Dumnezeii ei de viaţă, măcar de aş trece prin suliţă... tot mă duc. Eu unul mă înăduş şi-mi pierd răsuflarea dacă mai stau...

— Bine Gheorghiţă — a făcut nevasta. De şase luni mi se bate când ochiul stâng, când ăl drept. De-o săptămână încoace mi se scutură spata, uite ici... Mi-e groază şi de suflarea vântului. Nu mai pricep nimic... S'au amestecat toate semnele, cât eu singură nu mă dumiresc.

— Dă-le dracului de semne... Parcă ai semn care să-ţi arate pe şeful de post ori pe primaru'... Ce are spinarea ta, cu umblările mele?

— Are, cum să n'aibă... Asta o ştiu dela mama... Când se bate spata stângă să nu faci nimic...

— Acuma care ţi se bate?

— Mi se bate cea dreaptă... Dar vorba-i că se mişcă şi cea din stânga... Şi apoi nu mi-e mie de asta şi n'aş zice, dar văd că oamenii stau în căşile lor cu nasu'n fustele nevestelor şi-şi văd de treabă... Stând acasă, nu-i paşte primejdia... Nu se leagă nimeni de ei...

Gheorghiţă a clătinat mânios din cap:

— O să-i ia dracu când or vedea că intră Bucur cu coasa'n fânaţu bisericii... Să-i vedem, găsesc ei o furcă de fân pentru gloabe? Cu ce mai cară buştenii? Eu asta n'o las şi n'o las... Vrei tu să stau sub androacele tale şi să strig deacolo că sunt bărbat?

Nevasta lui Gheorghiţă l-a privit cu ochi drăgăstoşi şi a zâmbit. Işi mişca privirea asupra omului ei, culegând bucurie şi plăcere.

— Nu zic... s'a răsfăţat vorbind îndoită. Nu zic asta... Ferească Dumnezeu să am în casă asemenea om... Mă gândesc şi eu ca o muiere...

— Gândeşte-te şi stai ici lângă mine—a zis Gheorghiţă şi a tras-o spre sine, împresurând-o cu braţul. Când văd pe taica Visalon, om bătrân şi pe Jinga, om cu o casă de copii, cum înfruntă, mă apucă o ruşine... Acum mă duc nevastă — a făcut alintând-o. Mă duc la taica...

— Du-te omule — a răspuns nevasta încet, privind după dânsul. Dar să nu zăboveşti prea mult.

Visalon Luca se cobora un pas, doi pe marginea patului încercându-şi oasele şi puterea. Ridica mâinile în sus, gemând, apoi se răsucea din trup în dreapta şi în stânga. Auzind trosnituri se bucura :

— Aha — au sărit la loc — zicea zâmbind către Firuca. Cu picioarele treaba mergea mai greu. Le legăna cât le legăna, înainte şi în lături. Nu simţea nimic. Când se ridica însă încet, îl străpungea junghiul mai ales la coapsa stângă.

— A dracului maşinărie-i trupu'omului — făcea mirându-se. Te loveşti la cap şi te doare piciorul.

— Te doare tare taică? — întreba Traian, apropiindu-se de pătul.

Visalon Luca îl privea ţintă şi simţea bucurie.

— Eh, mă nepoate... aşa şi-aşa... Mă tem că am să merg ca Bator — c'un picior mai sus şi cu altul mai jos.

Traian râdea :

— Să te sui călare taică...

— He, he he, râdea moşneagul. Are să se mire Bator. Nu se mai află mirare ca aceea... El aşteaptă din zi în zi să-l ducem pe sus, cu teleaga... Tare s'ar bucura să-şi rânjească colţii pe care-i mai are, şezând pe fân în şireglă...

În seara asta, bătrânul a poftit să facă încercare şi să iasă pe prag. N'a spus nimic Firuchii, fără de cât, stând pe marginea patului, s'a săltat domol şi a pus piciorul stâng pe podea. După asta a gemut şi l-a pus şi pe cel drept. Atunci s'a întors Firuca dela sobă şi s'a crucit.

— Ce faci taică? — a strigat înmărmurită.

— Iacă merg şi eu ca toţi oamenii — a încercat moşneagul să glumească. Simţind durere în coapsă, a rămas pe loc, dar nu s'a întors la pătul. Sufla aspru şi zâmbea, acoperindu-şi durerea scrisă pe obraz.

Atunci a intrat Gheorghiţă. Când l-a văzut pe Visalon în picioare şi-a trântit căciula după uşă şi s'a repezit bucuros la dânsul :

— Asta-i curat faptă de năzdrăvan taică — a zis proptindu-l îndată de subţiori.

Sprijinit de Gheorghiță și de Firuca, Visalon a ieșit în prag. Și-a umflat pieptul de aer și s'a uitat la cer, apoi a clătinat din cap și a vorbit ca pentru sine:

— Să mai calc odată voinicește pe picioarele mele!... Ufff, cum m'aș răcori... Așezându-se pe prag, a înfruntat numai decât încercarea Firucăi de a-l acoperi cu pătura din pat:

— Las-o fată, că doar nu-s olog... Vreau să simt pământul în tălpi și în călcâie...

— Ai să răcești taică... a sărit Firuca.

— He, he, he — a râs moșneagul — eu nu mai răcesc cât oi avea suflare în mine... Acuma pricep povestea lui Făt Frumos care se lupta cu smeul... Când atingea pământul cu picioarele, sălta pe smeu în sus și-l cufunda apoi până'n gât, prin glie, la vale... Mare lucru-i pământu'...

Firuca s'a întors în odaie, așteptând pe Traian să vie din vecini cu oala de lapte.

— Intrăm în săptămâna cea mare — a zis vorbind cam nesigur. Să te'mpaci și dumneata cu Dumnezeu taică. Să se întoarcă spre noi... Să te grijești...

— Pfff — a clătinat iarăși din cap moșneagul. Eu nu vreau pace cu nimeni fată...

— Acum odată chiar nu — a sărit Gheorghiță. Grijească-se cine o vrea... După socoteala din capul meu, popa ar trebui să se spovedească în fața noastră pentru mișeliile ce a săvârșit...

— Doamne iartă-ne, a murmurat Firuca — zic muierile că vine stea cu coadă și va fi sfârșitul lumii... A spus și părintele Moise. S'a mâniat Dumnezeu pentru păcatele noastre. Nu mai vorbiți cu păcat Gheorghiță.

— Am auzit și eu că vine stea cu coadă taică Visaloane, s'a întors Gheorghiță spre bătrân. Spunea alaltăieri în Brașov, la târg, Pătru Petrea ciobanul, că-și vinde toate oile și se bagă în cârciumă numaidecât... A auzit el că steaua cu coadă cade în luna asta... A scos deci din cingătoare plaivazu cu care crestează rânduiala cașilor și a tras dungi pe hârtie: o zi, două, nouă. In ziua numită cade steaua și se aprinde lumea. A socotit câți bani trebue să benchetuiască din prețul oilor, ca să-i rămâe la sorocul prepusului tocmai nouă creițari, pentru vămile cerului... Incolo îi bea pe toți... A poftit ortaci să-i ție tovărășie... Vă dau și vouă creițari pentru vamă — a zis către noi acel Pătru Petrea. Lăsați dracului toate și haideți să bem... Când o veni steaua peste noi, cu foc și pucioasă, stupim în ea vin. Stângem cât stângem și rămânem în cenușă...

După ce pleacă steaua, ieşim din cenuşă la lumină... Punem mâna pe lume, că sântem singuri. Aşa zicea Pătru Petrea...

— Vine stea cu coadă? — a întrebat Visalon mirându-se. Dacă vine trebue să se şi ducă pe calea ei... In lume, am priceput că nu se' încurcă nimic... Numai oamenii se'ncurcă, fiind ticăloşi şi haini...

— Bine Firuco — s'a întors încet de mijloc spre odaie, tocmai când a intrat în curte Traian cu laptele — tu-i dai zor să mă spovedesc; măcar ştii că eu am altele în cap... Treci nepoate — s'a ferit cât a putut să facă loc la uşă. Ţi-ai băgat oţără nasu'n oală?

Traian a râs timid şi s'a şters la gură.

— Dau taică, dau — a răspuns Firuca luând oala din mâna lui Traian. Să te spovedeşti că eşti bătrân şi ai întâmpinat multe... Poate ne mai uşurăm şi noi de necazuri...

Visalon Luca s'a jîmbat:

— Şi ce să-i spui popii? Să-i spui că era să mă omoare jandarmii? Ori că nu mai pot împleti coşuri şi-am ajuns să ne ţii tu, o casă de oameni, din munca ta?

Firuca s'a oprit în loc mirată. Se îngălbenise puţin.

— Ba să-i spui păcatele taică...

— Dacă n'am! — s'a hârjonit bătrânul.

— Nu se află om fără păcat... Asta o ştie şi Traian — a răspuns Firuca, slăbind din puterea de convingere. Scrie la carte...

— Măi, măi... Ce ţi-e cu oamenii ăştia, s'a umplut de ciudă Visalon Luca. Fata asta ştie bine că eu n'am niciun păcat... Dacă m'aş duce la popa Moise şi m'ar pune în genunchi aş sta şi aş tăcea. Ce păcate ai făcut? — m'ar întreba dela o vreme.

— N'am făcut niciunul — aş zice. Cum n'ai făcut? s'ar mira el. N'am făcut părinte... Doar n'ei fi zicând că am săvârşit cine ştie ce!

— Ba zic — s'ar necăji părintele. Zic că te pui împotriva lumii şi faci zaveră în sat. Asta nu-i păcat — aş răspunde eu... Dacă mă aflu sub o lespede de piatră şi pe lespede şed unii ticăloşi care mănâncă şi beau rodul sărmanilor ce asudă şi muncesc, trebue să mă svârcolesc. Trebue să întorc piatra cu fundul în sus şi să-i vâr pe trântori dedesubt. Neputând ieşi singur, cu puterea mea, trebue să strig după ortaci: hai Gheorghiţă, hai Jinga, haideţi mă nemâncaţilor să răsturnăm lespedea... Asta nu-i păcat... E lege... Care lege? — ar sări în sus părintele şi s'ar holba la mine... legea vieţii celei drepte,

aş zice eu. Şi-acum, pune-te dumneata în genunchi şi spune ce ai păcătuit, aş striga la urmă...

Gheorghiţă a râs cu putere.

— Aşa spovedanie încă nu s'a petrecut de când lumea şi pământul, taică Visaloane. Asta zic şi eu...

Firuca s'a apropiat palidă de Traian şi l-a luat lângă dânsa. Ssst ! i-a făcut semn încet, cu degetul pe buze. Ia-ţi cartea şi citeşte, a zis în şoaptă.

— Acum odată să te faci sănătos taică Visaloane, a urmat a vorbi Gheorghiţă. Treaba cu fânaţu n'o putem lăsa aşa.

— Ce-ţi fi vrând pentru Dumnezeu? s'a spăimântat Firuca. Taică ! — a strigat, dacă te mai bate odată, eu mă prăpădesc — a început a plânge. Traian o privea cu ochi mari, speriaţi.

Visalon Luca a tăcut, plecând capul. După o vreme, a dat răspuns, încet :

— M'au bătut degeaba Firuca taichii... M'au vârît la închisoare tot degeaba, fata mea... Nu mă lasă să muncesc, să-mi agonisesc pânea... Oamenii iştia stau cu mârţoagele, flămânde şi ele, şi aşteaptă să vie steaua cu coadă să se gate odată cu viaţa... Tu zici că dacă mă bate încăodată, te prăpădeşti... Apoi nu aşa Firucă, draga mea... Nu aşa... Tu să nu te prăpădeşti, fără să ai crezare în mine, că nu-s hăbăuc de cap. Cei care sug vlaga oamenilor apasă cât pot. Cât nu pot, trebue să stea pe loc. Iar dacă simt opinteala de dedesubt, dă strechea în ei şi se isbesc în cap ca berbecii... Eu fac ce gândesc şi ce ştiu eu... Or vedea şi alţii şi or face şi ei... Când le-o veni la socoteală ceas potrivit şi s'or pune cu toţii, gata : se întoarce lespedea şi vin deasupra... Să nu te prăpădeşti, ci să te bucuri... Să ridici capu'n sus, ca să te văd şi să mi se umple inima, că eşti fata mea...

* * *

A doua zi de dimineaţă Firuca şi-a luat băiatul de mână şi a ieşit.

— Mă duc la tuşa Veta să vorbesc pentru ouă taică. Trebue pentru Traian, la şcoală — a zis, plecând grăbită.

Visalon Luca n'a răspuns nimic.

— Nu mă mai ajută mintea, mătuşă Veta — s'a tânguit Firuca aşezându-se pe laviţă. Taica spune unele lucruri care mă săgeată şi-mi dă cutremurare. Nu vrea să se spovedească...

— Dacă nu vrea, lasă-l în pace Firuco — a făcut obosită Veta. Am simţit eu că aşa o să se întâmple... Aşa l-am pomenit... Oi da o slujbă pentru el... Am vorbit cu părintele Moise. Zice că-i ceteşte deslegare, de nici nu ştie Visalon că i-a citit.

— Ii poate ceti tuşe? — s'a întremat Firuca. Iţi fac eu banii cum oi putea... Nu-l lăsa... Nu ştiu cum mi se pare — a isbucnit în plâns Firuca — am început a crede că stă blestem asupra noastră... El zace fărâmat, în pat... Eu nu câştig mai nimic... Ion scrie că acum nu poate veni... Şi copchilul ăsta...

— Ce-i cu el? — s'a încruntat Veta la Traian.

— Nu-l vezi? — s'a văitat Firuca ştergându-se la ochi... E galben ca făclia de ceară... Şi-i tot spăriat... Il bagă taica în pământ... Dacă s'ar întoarce el, poate l-ar ajuta Dumnezeu pe ăsta mic...

— Să-i fac descântec de spaimă Firuco — s'a grăbit Veta. Dece eşti spăriat Traiane? — l-a întrebat, punându-şi mâinile în şolduri. Ai visat cu necuratu'?

— N'am visat tuşe... a răspuns bâlbâindu-se Traian. N'am visat nimic.

— Atunci l-o fi deochiat cineva fato! — s'a minunat Veta nedumerită.

Traian s'a uitat într'un colţ, apoi şi-a întors ochii la mamă-sa.

— Nu mi-e frică, a făcut încet.

— Minţi Traiane — s'a frământat Firuca. Minţi. Eu te ştiu şi te simt... Iţi bate inima ca la un pui de vraghie... Tuşe, — s'a întors spre Veta — să-i cetească părintele şi lui Traian... Să-l însdrăvenească... Putea-i-o ceti? Vai de mine şi de mine... Ajută-mă tuşe — a urmat a plânge Firuca, sguduindu-şi fruntea în năframă.

— Poate, cum să nu poată — a răspuns Veta cu încredere. Nu te mai jelui acum. Doar el mi-a grăit şi de Visalon... Vetă — a zis părintele — dumneata eşti femeie cu judecată — dece nu stai pe lângă Visalon, cu vorba, să s'astâmpere? Vezi ce-a pătimit acuma, iarăşi după faptele lui...

— N'a făcut nicio faptă — am răspuns eu părintelui Moise. Ce faptă a făcut? Dece l-au bătut? Că nici măcar nu-i băgat în treaba cu fânaţu...

Părintele s'a lungit la obraz şi s'a dat înapoi ca să-mi poată vârî degetul sub nas:

— Iată că şi dumneata grăieşti fără socotinţă — m'a mustrat necăjindu-se. Păi nu ştie toată lumea că el e capul răutăţilor? Trebue să afli acum, dela mine, acest lucru?

— Eu ştiu că stă acasă şi-şi târăşte zilele ca vai de el — am zis şi am plâns.

— Nu-i adevărat! — a sărit părintele. El îi pune la cale pe unii şi pe alţii în răutăţile care le săvârşesc, ca nişte smintiţi ce sunt... In satul acesta s'a împuţit peştele. Iar peştele se împute la cap. Capul e Visalon. Adu-l pe calea bisericii... Intoarce-l la bunul Dumnezeu, care-l va ierta. Dator sunt să-ţi spun, iar dumneata să iei aminte. Văzând că-s plânsă şi zăpăcită, părintele Moise mi-a pus mâna pe umăr şi m'a mângâiat.

— Să vii la mine să-i citesc deslegare. Poate coboară asupra lui duhul umilirii şi al pocăinţii — a zis.

— Poţi citi părinte? l-am întrebat cu nădejde.

— Pot, de bună seamă că pot. Am citit unora care aveau draci într'înşii... Am citit vindecare vitelor lui Bucur, care tânjeau şi le curgeau balele, de mai mare scârba. Domnul Dumnezeu s'a milostivit şi a scos dracii, tămăduind şi vitele. Socot că va aduce alinare şi în mintea tulburată a lui Visalon.

— Tuşe Veto — a strigat cu desnădejde Firuca. Să-i citească acum, în săptămâna mare... Am auzit că rugăciunile din săptămâna asta aflǎ ascultare în cer. Să-i citească şi lui Traian...

— Da'ce? El nu se spovedeşte? — a întrebat mirată Veta. Doar e la şcoală.

— Ba să spovedeşte... Cum să nu se spovedească? Bine că ai adus vorba: să-mi dai şase ouà... Ţi le plătesc...

— Iţi dau Firuco... Lasă că ne'nţelegem noi... Când vă spovediţi Traiane?

— Miercuri după amiazi, a răspuns încet băiatul, cutremurându-se, ca trezit din vis.

— Bine. Vii pela mine înainte de spovedanie. Ii dai o merindare să le'mpăturim ca lumea, auzi Firuco?

— Aud tuşe... Doamne Dumnezeule nu ne lăsa — a suspinat Firuca ameţită. Hai maică să ne ducem. Şi-a luat copilul de mână şi a plecat.

In Sâmbăta Floriilor s'a dat vacanţă de Paşti.

Şcolarii din Bârseni au fost adunaţi în sala cea mare, unde se afla de faţă întreg corpul didactic: părintele Moise, învăţătorul Popovici şi învăţătoarea.

Era ceasul patru după prânz. Afară lucea soarele, pe un cer albastru şi adânc. Ferestrele deschise ale şcolii primeau miresmele florilor de Mai şi îndeosebi parfumul tare al salcâmilor din grădiniţa şcolii. Gângănii sburătoare ţâşneau ca

nişte săgeţi mici şi repezi în lumină. Unele rătăceau sburdând în spaţiul ferestrelor şi se isbeau pe margini ca nişte fiinţe nesocotite, care nu-şi pot stăpâni bucuria.

Un zumzet plăcut învăluia înflorirea salcâmilor; mii de vietăţi mici dădeau târcoale potirelor pline de parfum, gustându-le, ameţind şi cufundându-se apoi în fluviul prefacerilor neîncetate.

O chemare puternică străbătea inimile şcolarilor din Bârseni, învăluindu-le în nerăbdare. Măreţia zilei trecea prin ei ca o mângâiere nedeslușită, spre care întorceau privirile cu ardoare.

Glasul domnului învăţător Popovici a răsunat aspru, ca venind dintr'o maşină.

— Astăzi începe vacanţa de Paşti. Vă duceţi acasă şi arătaţi prin purtarea voastră că sunteţi copii de şcoală. Sfaturile bune şi exemplele pe care le-aţi aflat la noi, cei ce suntem chemaţi să vă luminăm, trebue să se vadă în toate faptele voastre. Să n'aud că aţi săvârşit porcării căci, nemernicilor care le vor face, le voi lungi urechile, din Bârseni până la Braşov. Măgarii care n'au învăţat nimic şi cresc ca nişte cucute, să-şi bage minţile 'n cap şi să puie mâna pe carte. Să nu uite că peste două săptămâni ne întâlnim iarăşi... Se apropie sfârşitul anului şi n'au să scape fără să scarmăn putoarea din cojoacele lor... Nu uitaţi să mergeţi regulat la biserică. Acolo să staţi liniştiţi pe locurile voastre, nu să-mi tot intraţi şi să ieşiţi ca nişte viermi... Anul trecut, la denii, măgarii cei mari din clasa a şasea, s'au vârît între fete şi le-au împuns cu ace... Am să stau cu ochii pe dânşii şi pe care l-oi vedea că bâjbâie prin tinda bisericii, să ştie că dă de dracu. Despre spovedit, vă vorbeşte acum părintele Moise.

— Iubiţi şcolari —a făcut preotul Nicoară cu glas blajin— apropiindu-se sfânta înviere a domnului nostru Isus Hristos, urmează să vă curăţiţi sufletele de tina păcatelor, prin taina spovedaniei. Eu voi începe a spovedi Luni după amiază la patru. Atuncea vin cei din clasa întâia, câte cinci deodată. Marţi la patru vin cei din clasele a doua şi a treia, tot câte cinci laolaltă. Miercuri, încep cu cei din clasa a patra, unul câte unul. Spovedania este, după cum v'am spus, o taină înfricoşată. Dumnezeu care toate le ştie şi toate le cunoaşte, priveşte de sus şi aşteaptă să vadă care din făpturile sale minţeşte sau ascunde unele păcate. Pe aceia-i pedepseşte, abătând asupra lor mânia sa. Deaceea, înainte de a veni la spovedit trebue să cugetaţi adânc. Să vă gândiţi la păcatele ce aţi făcut

şi luând creionul în mână să le scrieţi pe hârtie, dar să nu vadă şi să nu ştie nimeni, decât unul Dumnezeu. Mărturisindu-vă mie, nevrednicul său rob, eu vă voi da canon şi deslegare, după care veţi putea păşi la o viaţă nouă, având cu voi dragostea şi ajutorul celui prea înalt. Să nu ascundeţi nimic, şi să nu aveţi teamă, căci părintele nostru al tuturora iubeşte pocăinţa şi iartă pe robii săi. — După datină, credincioşii aduc jertfă pentru spovedanie. Să nu aduceţi mai mult de doi creiţari sau două ouă cei din clasele întâia, a doua şi a treia. Ceilalţi, aduceţi câte cinci creiţari sau trei ouă — a încheiat părintele cuvântarea sa.

Plecând corpul didactic, şcolarii au ieşit buzna, tropotind ca nişte mânji. Impietrirea de adineaori s'a desprins de pe ei, ca o cămaşă de ghips, împinsă de răsuflarea puternică a unui trup plin de viaţă. Prin spărturi gâlgâia tinereţea în toată strălucirea spumoasă a isvoarelor de munte. Părintele Moise şi învăţătorul Popovici, care se îndreptau spre cârciuma comunală, auzind gălăgia, s'au oprit în loc şi au clătinat mâhniţi din capete:

— Numai degeaba—a oftat părintele. Astora chiar dacă le-ai băga învăţătura cu pâlnia în cap — tot atâta... Nu se prinde de ei, cum nu se prinde nuca'n perete.

Felicia Nicoară s'a amestecat printre şcolari şi şcolăriţe, făcându-şi drum spre Traian Neagu, care sta nehotărât în poarta şcolii.

Ajungând lângă el, l-a apucat de mână şi i-a şoptit: vino. S'a desprins apoi şi a pornit spre hudă, cu alţi copii. Huda morii ducea spre jumătatea din jos a satului, trecând — după cum se poate înţelege uşor — şi pe la moară. Era o uliţă destul de umblată, aşa că nimeni nu se întreba dece trece pe acolo cutare ori cutare, care stă în altă parte a satului. Osebit de asta, huda ducea la podul cel mare de peste Bârsă, unde se adunau copiii şi mai târziu făceau baie, sărind ca diavolii din bulboană în bulboană.

Marginea despre hudă a Bârsii, se întindea până departe, pe sub grădini. Era plină de verdeaţă şi de sălcii; pe alocurea, arini uriaşi se aplecau până la mijlocul apei, aruncând umbre mari. Era un loc tăinuit în care te puteai afunda fără a fi văzut de nimeni. Printre sălciile acestea înconjurate de tufe, începuseră a veni în fiecare după amiază după terminarea lecţiilor, Felicia Nicoară şi Traian Neagu, cufundându-se cu grijă în desiş.

Din ziua când i-a strecurat bileţelul pe sub braţ, după

ce-l bătuse învățătorul Popovici — Felicia s'a legat de Traian Neagu cu o prietenie arzătoare, plină de nerăbdare. De cum s'a încălzit vremea, l-a pândit la ușa școlii și i-a șoptit, iscodind împrejur să nu fie văzută :

— Traiane... Vino la pod...

Băiatul a rămas împietrit și a privit-o cu spaimă. N'a răspuns nimic.

— Vino la pod — a repetat cu voce fierbinte Felicia... Eu mă duc înainte.

Traian Neagu a simțit o frică grozavă și s'a cutremurat. Mai întâi i-a venit să fugă, apoi uitându-se împrejur și nevăzând decât copii care se sbenguiau, a plecat ca dus de ață, spre pod. Felicia era acolo; sta înclinată pe margine. Părea că se uită neclintit, în apa tulbure a Bârsei.Când s'a apropiat Traian, a observat că Felicia ținea sub priviri piezișe ulița, urmărindu-l cum vine. Inainte de a ajunge el la pod, fata părintelui Nicoară s'a desprins de lângă balustradă și a plecat încet, ca din întâmplare, printre sălcii, uitându-se din când în când înapoi. Traian a înțeles că trebue s'o urmeze. A cercetat deci cu grijă împrejur și s'a afundat în desiș.

Felicia-l aștepta între tufe, palidă, tremurând. Când l-a văzut lângă ea, a rămas nemișcată, privindu-l cu spaimă. Traian s'a oprit fără să-și dea seama dacă e treaz ori visează. N'a zis nimic, iar când l-a apucat Felicia de mână și a simțit tremurul care-i sguduia trupșorul, era să cadă de pe picioare, cu ochii închiși, ca și cum n'ar fi avut viață. Işi da seama că trăiește, dar nu era sigur dacă-i el, ori altcineva. O mulțime de lucruri se amestecaseră într'o vâltoare ciudată. Nu mai vedea pământul dinaintea lui, nici tufele, nici sălciile. Nu mai auzea nici șușuitul apei. Nu știa dacă-i e frig ori cald, dacă-i e foame ori sete. Işi uitase că știe vorbi; sta năuc, undeva în lume; putea să fie în aer, ori în apă — era acelaș lucru.

Felicia s'a apropiat și s'a lipit de umărul lui, fără a zice nimic. Niciodată Traian n'a simțit o duioșie mai adâncă și mai înaltă, niciodată nu întâlnise o stare de bucurie în care el să fie atât de mic. A dormit multă vreme cu cățelul în pat; trupul cald și prietenos al lui Burcuș îl umplea de un fel de bucurie duioasă, care-i încălzea inima. Dar această bucurie o simțea într'însul; ea venea și-i pleca din inimă odată cu Burcuș. Pe când acum, intrase el într'o bucurie, ca într'un glob de lumină dulce și lină. Deaceea n'o

înțelegea și n'o putea cuprinde. Știa doar atât că, odată cu plecarea Feliciei, va ieși din globul de lumină și va intra din nou în pustiul care-l așteaptă cu toate grijile și spaimele lui.

— Traiane — a zis încet Felicia — nu mai fii supărat. Vorbea rar. Tremurul din corp i se simțea și în glas. Eu am plâns pentru tine, a urmat a șopti sufocându-se. La toamnă mă duc în Brașov la școală... Să vii și tu...

Umărul lui Traian, de care sta lipită Felicia, se prefăcuse într'o inimă plină de mângâiere. Traian era acolo întreg; sta ghemuit și tremura sorbind dulceața acestei apropieri delicate, lângă care ar fi vrut să moară. Auzind de Brașov, s'a tulburat. Pe deasupra luminii din el trecuse ceva ca un nor. N'a putut zice nimic.

— Acum mă duc — a șoptit Felicia. Să vii și mâine Traiane... Vii?

— Viu — a putut scoate în sfârșit o vorbă Traian. In aceeași clipă Felicia s'a desprins și a plecat subțire și mlădioasă ca o șopârlă. Din ziua aceasta Traian Neagu avea o taină care-l stăpânea zi și noapte, golindu-i viața de toate bucuriile dimprejur. Lângă taină se ridica un simțământ dușmănos și rău, ca un beteșug ascuns: teama. Ii era frică să nu se spulbere vraja visului în care trăia. Deaceea asculta cu groază svâcnirile lui taica Visalon Luca și privea sfâșiat sbuciumul maică-sii. Viața lui mică plutea în mijlocul unor primejdii mari, nedeslușite.

— Taica nu crede în Dumnezeu — se gândea înfiorat. Iar Dumnezeu ne bate... O să moară taica... Moare și măicuța... se îngrozea, adunându-se în el. Eu sunt mic și al nimărui... Felicia se duce... Dece nu s'o fi rugând taica? — se chinuia în gând, cu inima străpunsă de durere.

Purtându-și suferințele ascunse, Traian se topea văzând cu ochii. Era slab și galben; crescuse ca un spic; l-ar fi putut frânge o adiere de vânt. Intâlnirile cu Felicia erau pline de o durere dulce; fata plângea lângă el, apoi plângeau amândoi, ținându-se de mână. Incet, încet, i s'a strecurat în minte teama că săvârșește un păcat. Că stă alături de o fată, pe ascuns, sub ochii mânioși ai lui Dumnezeu. Ii veneau în gând vorbele părintelui Moise. Işi aducea aminte de maică-sa, pe care a văzut-o ținându-se de mână cu Ion. Atunci a simțit că mama lui face păcat. A înțeles și pe părintele Moise, când s'a răstit la el în ora de religie, zicând că trăiește într'o casă de oameni păcătoși. Se cutre-

mura şi se sbătea neliniştit, fără nădejde de scăpare. Ziua spovedaniei se apropia ca un nor negru, uriaş, care detuna din ce în ce mai tare, scăpărând fulgere.

Nu avea somn, nu punea mâna pe lingură. Firuca se uita la el desnădăjduită.— Bătaia lui Dumnezeu — se gândea frământându-se. Are să mi se prăpădească băiatu' din cauza taichii. Intoarce-l Doamne la gândul cel bun — se ruga binecuvântând. Seara se culca lângă Traian şi-l priveghia pe întuneric să vadă dacă adoarme. Băiatul se svârcolea în aşternut şi ofta înecându-se în gât.

Firuca-i făcea cruce deasupra capului, pe nevăzute şi suspina : Cruce'n casă cruce'n masă, Dumnezeu cu noi în casă, Maica Precistă'n fereastră...

Intr'o dimineaţă l-a dus pe Traian în curte, neliniştită.

— Dragu' mamii —a zis, vorbind iute, cu teamă — uite cărticica asta... E visul maicii Domnului... L-a sfinţit părintele Moise... I-am făcut pungăliţă şi ţi-o leg de gât...Să porţi cartea sub cămăşuţă cât îi trăi. Şi să nu-i spui taichii nimic, auzi?

Traian Neagu a ascultat absent.S'a lăsat în voia Firuchii, care i-a legat cu mâinile asudate,cărticica de gât. Simţind săculeţul rece de piele, a tresărit de un fior, pe care l-a primit şi maică-sa.

— Doamne! şi-a ridicat Firuca ochii la cer, plină de nădejde — ajută-ne Doamne!

* * *

Miercuri după amiază, Traian Neagu a plecat cu merindarea în mână la tuşa Veta. Taica Visalon dormea liniştit, aşa că a ieşit pe uşă, urmat de maică-sa, fără să-l simtă.

— Ai grijă dragu' mamii să nu spargi ouăle — i-a zis încet Firuca, aruncând o privire în lungul uliţei, pe care se vedea mulţime de copii cu merindări în mână, mergând spre şcoală.

Tuşa Veta i-a deschis uşa. Il zărise pe fereastră şi s'a grăbit să-l întâmpine :

— Aşa băiatul tuşii... Uite ici ouăle... Le-am ales : unu şi unu... Rugăciunea fără dar nu se primeşte în ceruri. Du şase, nu trei... Dă-le părintelui Moise cu grijă... Fii cuminte.

Apucând legătura cu ouăle, Traian a plecat, amestecându-se între copii.

— Tu ți-ai scris păcatele mă? — s'a jîmbat la el Sumedrea, dintr'a şasea, care trecea împreună cu alţii pe uliță. Copiii au râs cu destulă neruşinare.

— El gândeşte că nu l-am văzut cu fata popii în tufe — a continuat a rânji Sumedrea... Ha, ha, mă, asta-i preacurvie...

Traian s'a îngălbenit şi a înțeles că nu mai poate face un pas.

Sumedrea nu l-a lăsat însă din ghiare:

— Parcă eu îs prost să-i spun popii. Haideți mă, ce stați în loc ca vițeii la poarta a nouă — s'a răstit la ortacii lui şi a luat-o înainte.

In capul lui Traian Neagu a pătruns o negură urâtă şi gălbuie, care i-a întunecat mintea.

Mergea în voia picioarelor, iar acestea păşeau mai mult în laturi, decât înainte. Apăsat de negura din cap, nu s'a mai putut gândi la nimic. Ştia doar atât, că are în buzunar hârtiuța cu păcatele. O scrisese îndată după prânz, pe fereastră, ascunzând-o în cartea de istorie.

Acum se îndrepta spre şcoală ca spre marginea pământului. Are să calce pragul, înțelegând că se duce la fund, departe, în întuneric fără sfârşit.

In poarta şcolii, a fost prins de valul de copii care urcau scările şi dus aproape pe sus. In îmbulzeală s'au strivit câteva ouă şi au început a curge gălbenuşuri. Copiii se înjurau şi se drăcuiau pe înfundate — unii, care rămăseseră fără niciun ou, plângeau pe lângă pereți, ştergându-şi nasurile cu mâneca hainii.

Sus, spovedania începuse. Sumedrea sta în mijlocul unui grup şi se lăuda că el umblă sara la fete şi ştie toate câte sânt pe lume.

— Pe mine nu mă prosteşte el — a arătat cu dispreț, lungindu-şi gâtul, spre uşa după care părintele Moise săvârşea înfricoşata taină a mărturisirii ... Zice tata: mă broscoiule, păcatu' spovedit se iartă pe jumătate... Al nespovedit să iartă de tot, că nu-l ştie nimeni.

Copiii s'au rânjit cu plăcere.

— Adă ou'ncoace mă, să-ți arăt cum se'nvârteşte ca roata morii — a făcut Sumedrea către băiatul lui Pârligras. Băiatul lui Pârligras sta sfios la o parte, ţinându-şi legăturica într'o lature.

— Dece să-ți dau ție oul? — a întrebat înroşindu-se.

— Hai, du-te dracului, şi dă-l încoace — şi-a făcut Su-

medrea loc spre el. Uite ici, stai o ţâră. Şi-a pus legăturica lui jos şi a scos din merindarea lui Pârligras un ou.

— Ţine-l mă între palme — l-a întins băiatului, care de voe de nevoe începuse a se supune voinţei lui Sumedrea.

Prinzându-şi merindarea într'un deget, Pârligras a apucat oul între palme.

— Aşa mă, a făcut Sumedrea şi şi-a pus mâinile sale asupra mâinilor băiatului. Acuma eu suflu şi oul se învârteşte. Stai să vezi... Copiii au făcut roată, căscând gurile. Sumedrea a început să sufle, apoi despărţindu-şi dintr'odată braţele, a plesnit din două părţi mâinile lui Pârligras.

Oul s'a spart, curgând şi năclăind hainele băiatului. Copiii au început a râde şi a se bălăbăni pe picioare, iar Pârligras a rămas un moment năuc. Privindu-şi mâinile şi hainele, l-a apucat o furie năsdrăvană. A început să strige şi să drăcuiască. S'a întors pe loc şi a căutat din ochi merindarea cu ouăle lui Sumedrea. Săltându-se cu amândouă picioarele asupra lor, le-a strivit cu vrăjmăşie.

— Na, ouă — a strigat Pârligras. Sumedrea şi-a pierdut răsuflarea. S'a holbat şi s'a năpustit apoi asupra lui Pârligras.

— Băga-te-aş în . . . mă-tii—a strigat plesnindu-l peste obraz. Indată s'a produs vălmăşeală şi bătaie generală.Atunci s'a deschis uşa şi a ieşit părintele Moise, roşu, năduşit şi mânios peste seamă. Văzând atâta şcolăret încăerat, a rămas în prag lipsit de glas. Copiii erau năclăiţi în gălbenuşuri până în vârful capetelor. Sumedrea ţinea în mâni legăturica lui Pârligras, pe care o strivea chiar atunci, pregătindu-se să-i dea cu ea în cap.Licoarea-i se prelingea printre degete, cleioasă, picurându-i pe picioare. Auzind uşa, copiii au întors capetele speriaţi, încremenind, care cum se afla, în mijlocul prăpădului de ouă sparte.

— Vai, bătu-v-ar Dumnezeu de nemernici — a gemut părintele Moise, înecându-se. In aceeaşi clipă s'a întors sub puterea obiceiului spre clasă căutând din ochi băţul de trestie. Lângă fereastră, se zărea băiatul Sofiei lui Geană, stând în genunchi, cu ţidula în mână, aşa cum l-a lăsat preotul când s'a ridicat necăjit să iasă în uşă. Băiatul trăgea cu coada ochiului şi rânjea. Ochii părintelui s'au oprit asupra şcolarului, găsind în starea aceluia o uşoară trezire de mânie. S'a întors din nou spre gang şi a strigat bulbucându-se la Sumedrea :

— Stai tu lungane, că te'nvăţ eu minte !... Fire-ai al dracului de dobitoc !... Să nu se mişte unul ! — aţi auzit ? — a răcnit apoi cuprinzându-i pe toţi sub privire. Să n'aud musca ! — aţi priceput ? — c'acu pui băţul pe voi ticăloşilor şi oameni de nimic ce sânteţi !

Trântind uşa, gata s'o scoată din perete, părintele s'a întors şi s'a aşezat pe scaun pufnind :

— Spune mă !— i-a poruncit aspru băiatului de sub patrafir.

Părintele Moise îşi pierduse liniştea şi cumpătul cu care se hotărâse să treacă peste caznele acestei zile anevoioase. Până acum, stătuse tihnit pe scaunul cu brăţar, adus din cancelarie şi se cufundase într'un fel de aţipire lină, care-i lăsa destulă trezire, ca să poată asculta păcatele şi să dea canoanele. Această adormire, cu ochii închişi numai pe jumătate, o avea sfinţia sa încă din tinereţe, când era la seminar. In liniştea blândă a sălilor de curs, prelegerile monotone ale profesorilor aveau ritm blând şi statornic. Vorbele lor se aşezau pe portativul îndelungatei răbdări a teologilor, ca nişte note cu sonoritate domoală, neschimbată, în cadenţa cărora îţi puteai prefira nestânjenit şi neobservat, somnolenţa după amiezilor fără sfârşit.

Acum însă, părintele Moise pierduse dulceaţa tihnei şi sta tulburat în scaun, dând semne de mânie. Asculta ce spun copiii şi-i întrerupea mereu sâcâindu-i cu întrebări. Se necăjea, mustrându-i pentru ticăloşia lor şi le îngroşa raţia de canoane până la refuz. Cel dintâi care a pătimit depe urma acestei schimbări, a fost tocmai băiatul Sofiei lui Geană, care a primit canon cincizeci de metanii, de o sută de ori Tatăl nostru, de cincizeci de ori Născătoare şi de douăzeci şi cinci de ori Crezul. Asemenea canon, presupunea păcate grele, pe care noi n'avem de unde le cunoaşte.

Venindu-i rândul, Traian Neagu a intrat palid ca o stafie subţire, păşind ameţit spre părintele Moise. L-a văzut şezând încruntat într'o dungă şi întâmpinându-l mânios. Alături, lângă scaun, era coşul cu ouă, pe care urma să-l ducă seara, acasă la părintele, crâsnicul cu nesvată-sa, primind pentru această slujbă, cinci ouă.

Traian Neagu şi-a pierdut puţina viaţă dintr'însul, de cum l-a auzit pe Sumedrea vorbind despre Felicia. Atunci l-a străpuns un junghi în inimă şi s'a clătinat pe picioare. A înţeles că taina lui e cunoscută. S'a simţit ruşinat şi-i era frică ; mai bucuros s'ar fi pustiit undeva în lume.

Prins în valul de copii şi amestecat între ei, a avut câteva clipe de uitare. Dar junghiul din inimă revenea mereu, cutremurându-l. Trecea atunci prin el o înfiorare schimbătoare; un amestec de frig şi de fierbinţeală care-i amintea frigurile ce le-a avut cu doi ani în urmă. Gândul că întâlnirile lui cu Felicia sunt cunoscute, îl rodea, întinzându-i rana pretutindeni, dealungul trupului. In mijlocul rănii vedea pe Felicia, iar în spatele ei, se ridica întunecat şi crunt, părintele Moise, privindu-l înfricoşat. Dacă ştie şi părintele? — s'a îngrozit, gata să se îndoaie de mijloc şi să cadă.

In starea asta i-a venit rândul la spovedanie.

S'a apropiat în neştire şi a rămas la doi paşi de scaunul părintelui nedându-şi seama ce face.

— Al cui eşti, mă? — l-a întrebat după obicei, preotul, cu glas răstit, uitându-se pe fereastră. Patrafirul îi atârna pe genunchiul stâng lăsând răcoarea să-i pătrundă în trup.

— Sunt al Firuchii lui Neagu — a răspuns încet Traian oprindu-se alături, cu legăturica de ouă în mâna dreaptă. Preotul s'a întors oarecum surprins şi s'a uitat posomorît la băiat. L-a cumpănit în priviri, apoi s'a aşezat mai bine pe scaun şi i-a poruncit supărat:

— Pune-te în genunchi.

Traian Neagu s'a supus, căzând la picioarele părintelui. Acesta l-a privit în creştet şi a trimis o coadă de ochi spre legăturica pe care Traian o aşezase jos, la dreapta, aplecându-se într'o lature. Când s'a îndreptat de mijloc, patrafirul l-a acoperit, despărţindu-l de ochii neguroşi ai confesorului.

Capul i s'a înclinat, parcă ar fi fost frânt din încheetură. Indată a scos din buzunar hârtiuţa cu păcatele şi şi-a despăturit-o sub ochi.

— Ce păcate ai săvârşit? — l-a întrebat părintele Moise. Să spui adevărul, căci te afli sub puterea lui Dumnezeu — a adăogat fără prietenie. Dacă îndrăzneşti să faci altminteri, ori să ascunzi păcatele, vei cunoaşte iadul... Spune!...

Traian Neagu a răspuns abia şoptind:

— Am minţit...

— Ai minţit... — a făcut preotul mânios... De bună seamă că ai minţit... Nu eşti mai breaz ca ăilalţi. Hai, zi-i înainte...

— N'am ascultat de părinţi — a urmat tot în şoaptă Traian Neagu.

— Rău destul că n'ai ascultat... Măcar că nici ei nu-s cine ştie ce mieluşei ascultători. V'aţi nimerit o casă de zănateci. Urmează!

Traian n'a mai putut vorbi. S'a încovoiat mai mult decât era... Hârtia-i tremura în mână. Glasul i s'a oprit în gât, iar ochii-i erau plini de lacrimi.

— Spune, mă ! — s'a răstit preotul mişcându-se în scaun. Ai suduit? Ai luat numele lui Dumnezeu în deşert?

Băiatul şi-a venit puţin în fire :

— Am suduit — a zis cu sufletul la gură.

— Ba bine că nu-i fi suduit — s'a răţoit preotul întinzându-şi un picior... Intr'asemenea casă ca a voastră sudalma curge ca apa. Casă de necredincioşi... O să vedeţi voi pe dracu. De furat, ai furat?

— Am furat — s'a prăbuşit Traian Neagu în sinea sa.

— Hm, hm — a mârâit părintele Moise. Ce-ai furat, păcătosule?

— Am furat... şorlice...

Părintele Moise a dat semn de mirare. A ridicat deci puţin patrafirul şi s'a uitat în ceafa băiatului, după care l-a acoperit din nou.

— Ce fel de şorlice? De unde le-ai furat?

— Din blidar... Dela noi... Le-a adus mama...

— De unde le-a adus mumă-ta?

— Dela oameni... A cusut cămăşi...

Pierzându-şi răbdarea, părintele Moise a hotărît să ajungă la miezul spovedaniei şi să dea apoi canonul.

— Vorbe porcoase ai vorbit?

Traian a tăcut înfiorat.

— Hai, spune, l-a îndemnat cu hărţag.

— Am vorbit, s'a auzit şoapta lui Traian.

— Cu fetele dela şcoală, aşa-i? Măgarilor şi destrăbălaţilor... Ţigăncile care vin la şcoală vă 'nvaţă câte şi de toate, lua-le-ar muma dracului să le ia. Ei fi umblând şi tu cu derbedeul de Sumedrea la şezători — s'a cârnit părintele Moise într'o dungă. Aşchia nu sare departe de trupină... Umbli la fete, mă? — s'a răstit necăjit, mişcându-şi patrafirul.

Neagu a tăcut din nou. Atunci părintele i-a luat patrafirul de pe cap şi s'a holbat la el. Traian şi-a ridicat fruntea spăimântat. Era palid ca un mort.

— Ai amuţit, mă, de nu vorbeşti? S'a vârît stricăciunea'n voi ca viermele în brânză... Vă ţineţi numai de blestemăţii... Ca şi ăi mari... a făcut cu ciudă.

Traian Neagu nu putea scăpa din privirea bulbucată a părintelui Moise. Sta agăţat cu ochii în această privire, ca'ntr'un cârlig. Răsufla adânc, cu gura întredeschisă. M'a spus Sume-

drea... M'a spus Sumedrea... îl fulgera în creer o teamă ascuţită şi violentă, ca o limbă de flacără.

— Deşartă-ţi sufletul şi nu tăcea — a urmat părintele Moise mormăind necăjit. Dumnezeu şi-aşa le ştie toate. Dacă le ascunzi, iese la iveală că eşti şi păcătos şi mişel... Ai să te faci un om de nimic, fără credinţă ca şi moşu-tău... Cunoşti blăstămăţii cu fetele dela şcoală? — Răspunde! Ai călcat porunca a şasea?

Traian Neagu s'a cutremurat.

— Nu — a răspuns încet. Nu ştiu... Nu ştiu... M'am ţinut de mână — a urmat a şopti înfiorat.

— Cu cine te-ai ţinut de mână? l-a întrebat mânios preotul. Ai făcut-o într'ascuns, ori pe faţă? — a continuat sfredelind adânc.

Grumazul lui Traian Neagu s'a frânt ca sub o lovitură de muche de topor.

— M'am ţinut de... mână... cu...

— Spune odată — s'a burzuluit preotul.

— Cu Felicia... a gemut Neagu clătinându-se.

In tăcerea care s'a făcut, ca şi cum clasa s'ar fi golit de aer şi de viaţă, părintele Moise a simţit că se preface în stană de piatră. După această stare de o clipă, sângele i-a năvălit în cap.

— Cu cine? — a mugit înfundat, aplecându-se asupra băiatului.

Traian Neagu sta aplecat cu fruntea aproape lipită de genunchiul confesorului.

Părintele Moise l-a privit din nou în creştetul capului. A crâşnit şi s'a umplut de ură. I se părea că vârticuşul din capul băiatului rânjeşte la el în batjocură. S'a săltat de pe scaun apucându-l pe Neagu de umeri ca pe o cârpă. Ii tremura barba şi-i jucau ochii în ape tulburi.

— Cu fata mea? — a mugit iarăşi ridicându-l pe Traian în picioare. — Bătu-te-ar Dumnezeu de obială spurcată — s'a frământat smulgându-şi patrafirul de după cap. Vasăzică tu eşti ăla? Pumnul drept al părintelui Moise a trăsnit în obrazul lui Traian Neagu ca pisălugul în terci. Băiatul s'a răsturnat scoţând un strigăt de spaimă şi durere. Aplecându-se asupra lui şi ridicându-l cu un singur braţ, ca pe un sac gol, preotul i-a băgat cealaltă mână 'n păr şi a început a-l sgâlţâi crâncen:

— Tu, mă, la fata mea? Bătu-te-ar Precista de golan păcătos, să te bată!

Impingându-i capul înapoi, ca să-i vie în dreptul palmei l-a mai plesnit odată cu sete. — Pustieşte-te din faţa mea! —

a răcnit, cutremurând clasa. Ieşi afară, nemernicule, că te omor! — a spumegat suflând greu şi înecându-se în năduf.

Traian Neagu a plecat spre uşă împleticindu-se. Ieşind între şcolari a găsit tăcere şi spaimă. Il priveau înfricoşaţi şi sguduiţi, ferindu-se pe lângă pereţi. A trecut ameţit printre ei, plângând cu sughiţuri. Gura-i era încleştată, iar jumătatea dreaptă a capului îl trăgea în jos, ca o bucată de plumb. Părintele Moise a trecut ca o furtună printre copii. Işi lăsase patrafirul pe scaun şi mergea cu fruntea aplecată ca un taur.

— Staţi aici! — a poruncit aspru şcolarilor coborînd scările. Când a ieşit din şcoală, Traian Neagu şi-a aruncat privirea speriată dealungul uliţei. Câţiva copii se depărtau în grupuri mici — hârjonindu-se cu gălăgie. Erau dintre cei spovediţi. Părintele Moise intra acasă la el, împingând poarta cu vrăjmăşie. Traian Neagu s'a oprit, curmându-şi răsuflarea. A întors ochii speriat în stânga, spre huda morii. Nu se vedea nimeni.

După amiaza târzie de Mai era calmă, plină de lumină şi parfum. De peste drum, din ţintirimul împrejmuit cu tei şi cu salcâmi, coborau unde grele de mresme îmbătătoare, străbătând aerul pur, ca un fluviu nevăzut de ape dulci şi tari.

A pornit spre vale, sughiţând rar, în plâns fără lacrimi. La pod s'a oprit. Bulboana adâncă de lângă margine clocotea, făcând spume şi sbătându-se în vârtej. O mlădiţă subţire de arin, venea adusă de undeva de departe, pe valurile mici ale râului. Prinsă şi ea în vârtej, a fost întoarsă de câteva ori în largul ochiului de ape, apoi atrasă din ce în ce mai aproape, din ce în ce mai repede, spre mijloc. Aci s'a răsucit ca un priznel scăpat din sfoară apoi s'a ridicat brusc asupra apei ca un om care se'neacă şi s'a cufundat drept în ochiul vârtejului.

Traian Neagu se uita năuc la bulboană. Avea o simţire de teamă, amestecată cu dor de singurătate deplină. A cercetat locul în neştire, apoi s'a îndreptat încet, lunatec, spre tufărişul des de sub arini.

Cuibul pe care şi-l făcuse cu Felicia îl atrăgea fără scăpare. A intrat între tufe şi a stat o clipă cu răsuflarea oprită. Se uita gol de gânduri la pajiştea abia încolţită. Printre firicelele subţiri de iarbă trecea o gânganie mică. Se urca pe firul de iarbă până când ajungea aproape de vârf. Atunci iarba se apleca gingaş, depunând gânganía cu delicateţă la rădăcina altui fir. Negura din capul lui Traian Neagu s'a desfăcut ca dintr'un caier şi s'a răsucit toarsă pe un fus nevăzut, legân-

du-se de firele din pajişte. De aci, s'a împletit între piciorușele gânganiei şi s'a desfăşurat încet, încrucişându-se ca o ţesătură de păianjen. Caerul de neguri se subţia încet şi în locul lui intra lumină lină, ca uitarea.

O linişte adâncă se aduna în tufăriş, ridicându-se din pământ şi de pe margini, coborând de sus, din cerul albastru, al cărui zâmbet prietenos străbătea prin frunziş. Traian Neagu s'a aşezat pe iarbă, prinzând între degetele mâinii drepte un firicel. L-a mângâiat de jos în sus, apoi întinzând şi mâna cealaltă, l-a împletit cu altul.

Susurul apei trecea prin liniştea arinilor, răspândind gângurit nespus de lin.

Traian Neagu a fost căutat până noaptea cu lămpaşele. Taica Visalon Luca a plecat la şcoală pufnind. Era seară târzie şi în jurul şcoalei nu sufla ţipenie de om. Firuca s'a dus acasă la Sumedrea şi la alţii copii. A plâns şi s'a jelit ca după mort. A aflat că Traian a ieşit dela spovedanie bătut, cu părintele Moise după el. Părintele Moise s'a dus acasă şi s'a întors după un ceas la şcoală cu obrazul sgâriat. Despre Traian nu se ştia altceva nimic. Firuca a dat buzna în biserică. Era pe la nouă seara—se slujea denie. Fiind muiere, n'avea dreptul să intre în altar. A plâns deci către clopotar şi l-a rugat să întrebe pe părintele Moise, ce s'a întâmplat cu băiatul ei. Clopotarul a intrat în altar şi a întrebat. S'a auzit glasul părintelui gros şi scurt. Oamenii din biserică au început a se frământa şi a-şi da păreri, de gândeai că au intrat şerpi între dânşii. Clopotarul a ieşit şi a scos-o pe Firuca din biserică.

— A zis că să vă duceţi dracului cu tot neamul vostru — i-a lepădat răspunsul părintelui, foindu-se.

— Să ştii taică dragă că s'a asvârlit în apă — a strigat Firuca văzând pe taica Visalon cu lămpaşul în mână lângă zidul de din jos al şcolii. Vai de mine, vai de mine! Mi s'a dat băiatu' pe apă — ţipa Firuca fără astâmpăr, frângându-şi mâinile.

Umblând pe malul râului, cu Gheorghiţă şi cu tuşa Veta, taica Visalon mugea înfundat şi se sufoca mereu. Avea o durere năprasnică în el, cât nu o putea cuprinde. Când au dat peste băiat, în tufe, l-au găsit dormind chircit, cu genunchii la gură. Il pătrunsese umezeala şi frigul. Vorbea într'o lature şi se uita năuc împrejur.

In aceeaşi zi Felicia a mâncat o bătae cruntă. A sdrobit-o părintele Moise în pumni, lovind-o şi cu piciorul. Preoteasa s'a sbătut şi s'a pus la mijloc sgâriindu-şi soţul cu răzătoarea de mere în obraz. Atunci a primit ea a cincea bătae din viaţa ei, la trezie. Palmele care le luase după petreceri — se pierduseră de mult într'o numărătoare fără şir.

Seara, la denie, părintele Moise a slujit cufundat în sinea lui ca într'o groapă cu tină rece. Era mohorât şi amar, aşa că sfârşind slujba a uitat să adaoge, ca întotdeauna, urarea lui blajină către credincioşi :

— Sfintele Paşti să ne aducă pace şi bucurie.

CAPITOLUL XXV

In care bârsănenii fac istorie.

Vara fusese destul de secetoasă, ploile căzând nepotrivit, după ce în luna Mai şi o bună parte din Iunie soarele pârjolise pământul şi-i adâncise uscăciunea. Trecuseră vânturi calde, fără priinţă, despre care unii oameni umblaţi spuneau că vin de departe, din pustiuri întinse, unde nu se află pădurişte ci numai mărăcini şi pir. La o vreme, au început să cadă şi ploile. Jumătate din iarbă n'avea să se mai ridice dela faţa pământului fiind secată la rădăcină. Taica Visalon Luca tălmăcea după capul lui, că acele rădăcini uscate de iarbă se amestecă în pământ şi dau alte rodiri, care însă nu pot fi prefăcute în mămăligă. „Grofii cei bogaţi duc apă pe moşii şi nu au a se teme de secetă" — zicea uitându-se întunecat într'un colţ. Imi spunea mie Szele Pişta, în temniţă, că groful lor i-a pus să sape şi să mâie apele cruciş şi curmeziş peste moşie. Pe ici, pe colo, au ridicat roţi mari, cu lopeţi, ca la moară. Slugile învârt roţile şi aduc apa. Când vine secetă se uită oamenii întristaţi la locşoarele lor, cum se pustiesc în arşiţă, iar vătafii grofului râd într'un dinte de ei... — Faceţi irigaţie şi voi — strigă la dânşii în bătaie de joc. Când să facem, dacă suntem toată vremea la domnu' grof? — răspund cei necăjiţi. Şi cum să facem? Doar n'o s'aducem Oltul aici, fiecare, pentru cureaua lui de pământ?

Ţăranii săraci din Bârseni, care îşi câştigau pâinea din căratul brazilor, umblau năduşiţi de colo-colo, căutând hrană pentru cai. Se opreau în drum, către gară şi lăsau animalele să-şi întindă boturile spre firele rare, galbene, de pe şanţuri. Indată săreau picherii strigând şi ridicând ciomegele în aer, că iarba de pe şanţ e a lor.

— Ce ne facem la iarnă, dacă 'n toiul verii nu găsim un braţ de fân? — se întrebau bârsănenii uitându-se unii la alţii şi

neaflând deslegare. Hârtia trimisă la Mitropolie, ca să schimbe licitaţia făcută cu hoţie, a rămas până la vremea asta fără răspuns, aşa că Vasile Hortopan se pregătea să intre cu cositorii în luncă. Aşezată sub dealul Muscelului, nu departe de Izvorul Rece, care-şi răspândea apa puţină dar statornică pe întinderi destul de mari, lunca avusese umezeală mai multă ca alte părţi de hotar. Crescuse iarbă grasă şi deasă, de culoare verde închisă, care izbea privirea îndată ce te uitai de departe, la câmpul roşcat dimprejur.

Când a fost mai pe urmă Jinga în hotarul de din sus şi a trecut pe lângă luncă, a văzut negru înaintea ochilor. S'a întors acasă cu fălcile încleştate. De cum a coborît sara asupra satului, a plecat la taica Visalon Luca, fierbând. Auzise peste zi unele întâmplări petrecute la Braşov, altele la fabrica din sat, şi i se umpluse paharul.

Casa moşneagului era tăcută, cufundată oarecum în părăsire.

După întâmplarea cu spovedania băiatului, a urmat o lună de zile, în care Traian Neagu s'a sbătut bolnav, de aprindere.

Intr'a opta zi — tocmai a treia zi de Paşti, era gata să moară. Venise de sărbători şi Ion Ceapă să o vadă pe Firuca, aducând prepus în capul lui, că acum trebue să se însoare. Când i s'a făcut rău copilului, taica Visalon a fugit cu căruţa lui Gheorghiţă după doftor.

Tuşa Veta sta lângă pat, băgând spaime, că o să se prăpădească băiatul de aprindere, ca şi taică-său. Visalon a dat-o la o parte şi a mugit : dacă moare copilul, pui mâna în beregata popii şi-l achit — a zis uitându-se într'aşa fel, că muierile s'au tras într'un ungher înspăimântate.

Copilul a scăpat de aprindere, după care a zăcut lipsit de putere, în pat. Ion Ceapă a întors vorba să plece cu toţii la el, în Agriş. In Bârseni nu mai e de trăit...

— La voi e mai bine? — a întrebat Visalon Luca rânjindu-se amar. Nu-i tot sărăcime, ca şi aci? Nu curge sudoarea de pe voi ca şi de pe noi? Nu-s ş'acolo patru-cinci căpcăuni care adună tot? Atunci dece să ne ducem? Ca să dăm de alt popă? de alt Vlad? de alt Hortopan, de alţi jandarmi?

Ion Ceapă s'a uitat cu sfială la moşneag :

— De fost, aşa-i şi în Agriş, nu zic. Dar aici aţi apucat a vă urî cu ăi tari şi nu mai merge.

— He, he — s'a rânjit Visalon Luca, tu gândeşti că ăştia mă urăsc pe mine, pentrucă am barbă? ori pentrucă mă chiamă

Visalon Luca? M'au urît şi când n'am avut. D'aia m'au vârît de două ori în temniţă. Ca să-mi crească... Mă urăsc pentrucă m'am pus împotrivă. Că nu-i las să se umfle în tihnă pe spinarea noastră. Unde m'oi duce tot un drac... Fac la fel... Şi ei şi eu...

— In Agriş nu te cunoaşte nimeni, taică, a stăruit Ceapă. Incepi rotăria şi-ţi vezi de treabă liniştit.

Visalon Luca a privit cu ochii adunaţi în obrazul lui Ion.

— La voi nu se află nimeni care să stea în gâtul bogătanilor?

— Ba se află, cum să nu se afle, i-a răspuns Ceapă clătinând din cap. E unul Voinea, parcă sunteţi fraţi... Toată vremea-i în pâră şi 'n pricină cu ei... Apoi nici eu pot să spui că-s unul d'ăi de tac, a făcut aplecându-şi ochii.

— Măi Ioane, a zis încet Visalon Luca, eu unde m'oi duce, mă adun cu ăi de seama mea. Nu pot trăi altfel. Aşa că mai bine stau aci... Nu plec din sat... Nici nu mor până n'oi plăti ce am de plătit — a gemut cu glas înfundat.

Cei din casă s'au cutremurat auzindu-l.

— Taică! s'a văitat Firuca, ai astâmpăr, taică!

— Du-te tu, Firuco, şi-a ridicat moşneagul sprâncenile stufoase. Ia-l pe Traian şi vă duceţi. Staţi acolo până 'n toamnă şi nu te mai văita...

Firuca a început să plângă: — Cum să te lăsăm singur aci? — s'a sbătut amărîtă dând din colţ în colţ. Dacă Ion zice să ne cununăm, ne cununăm şi ne ducem cu toţii acolo. Singur nu te las... Ne-au copleşit necazurile, că mi s'a rătăcit mintea — a urmat a se sbuciuma plângând.

Până la urmă s'au înţeles totuş, să plece Firuca şi Traian. Copilul slăbise ca o arătare şi trebuia să bea lapte mult. In Bârseni nu era chip să mai găsească. Nu puteau câştiga aproape nimic. Beteşugul băiatului făcuse şi din Firuca o stafie... Lucru la cămăşi nu se arăta de nicăeri, parcă trecuse ciuma prin oameni şi nu le mai trebuiau înflorituri pe mâneci. La toamnă s'or cununa şi or vedea ce e de făcut. Taica Visalon rămâne cu nuielele şi cu coşurile: scoate din ele o cofă de mălai şi un pachet de tutun, de patru creiţari. Mai vine tuşa Veta şi-i mai fierbe o oală de zeamă...

— Vedeţi de băiat — a hotărît Visalon Luca. Eu sunt bătrân şi plin de scorburi. Una mai mult, ori mai puţin, tot atâta...

Rămânând deci singur, taica Visalon Luca îşi petrecea vremea împletind coşuri şi tocmind planuri în cap. Era întunecat

şi amar. Avea o nemulţumire în suflet — din suflet îi trecuse în trup. Il durea adeseori capul după bătaia din urmă în care-l fărâmase domnul Farkas Árpád. Se scutura câteodată întinzându-şi braţele ca să se desmorţească.

In sat nu ieşea decât la două săptămâni ca să dea faţă cu jandarmii. Farkas se afla în concediu, la el acasă, aşa că asculta mârâitul celui care îi ţinea locul şi pleca înapoi în cocioabă.

Valurile răscolite după licitaţia dela biserică nu se potoliseră niciun ceas, iar după ce s'a cunoscut că va fi an de secetă, s'au săltat de dedesubt, cu putere înoită. In seara când a plecat Jinga la taica Visalon, a întâlnit în drum pe Matei Pârvu cu Stoica Filimon, amândoi cărăuşi necăjiţi ca şi el, care se duceau să-l roage pe bogătanul Hortopan să le dea câte o fâşie de luncă.

Se vorbiseră cu o zi înainte mai mulţi inşi, dându-şi păreri care mai de care. Umblau unele ştiri tulburi, cum că în Braşov s'ar fi sculat muncitorii dintr'o fabrică făcând grevă.

Se găseau în Bârseni destui să ştie ce e aia grevă, aşa că au putut afla şi cei care nu ştiau. Ziceau svonurile că ar fi ieşit câteva sute de muncitori în stradă şi ar fi străbătut oraşul strigând necazuri de ale lor şi cerând plată dreaptă.

După asta, s'ar fi întors la fabrică, unde au dat peste poliţie şi peste jandarmi, care ocupaseră curtea şi clădirile stând cu puştile la picior.

Ajungând lucrătorii la fabrică, i-a primit la poartă un căpitan de jandarmi care le-a poruncit să se oprească în loc şi să aleagă unii care să poarte cuvânt despre jalba ce vor să o înfăţişeze.

Au ieşit îndată din rândul dintâi al muncitorilor grămădiţi, patru inşi, şi-au păşit spre căpitan. Când au intrat pe poartă, căpitanul i-a poftit la birou. Până să se trezească de cap, cei patru au şi fost împresuraţi de poliţie şi târâţi în curtea fabricei. In aceeaşi clipă au năvălit de după zidul din stânga douăzeci de jandarmi călări, tăbărând cu caii asupra muncitorilor. A curs sânge şi s'a făcut moarte de om.

Incă în seara acelei zile au venit patru jandarmi şi la fabrica din Bârseni, vârându-se între lucrători ca penele în osia carului.

Satul era străbătut aşa dar de nelinişte. Lucrătorii din fabrică, afară de trei meşteri băgaţi în pâne ca stafidele în cozonac, erau tăietori de lemne moţi şi unguri, necăjiţi şi săraci, rupţi din foame şi din întuneric.

Când au văzut jandarmii între dânşii şi au aflat cele ce se petrec la Braşov, a trecut pe sub picioarele lor cutremur şi

şi-au ciulit urechile ca robii care aud din depărtare sunet de lanţuri fărâmate. Vasile Fântânaru din Câmpeni s'a vorbit îndată cu Taşcă şi cu Pocoş, după care a cerut slobod să plece acasă pe opt zile, că-i naşte muierea. Având potriveală de dreptate de partea lui şi arătând cartea primită dela nevastă, i-au dat drumul. Fântânaru a plecat în dimineaţa următoare la Braşov, umblând ca un ogar, de ici, colo, să ştiricească. La prânz s'a abătut în strada Nisipului, la Tudorică Şenchea, cu care se afla prieten, decând fusese Tudorică în fabrică. Mai avea cu el şi alte prilejuri de vorbă, în deosebi dela Paşti încoace, decând s'a mutat în gazdă la maica lui Tudorică şi la Marioara.

Ajungând pe strada Nisipului, i-a eşit în curte găzdoaia lui Tudorică Şenchea şi l-a privit pe sub sprâncene, după care i-a spus că chiriaşul ei n'a dat pe acasă de trei zile.

— S'a dus la grevă! a făcut femeia săltându-şi şoldurile cu oarecare mânie. L-or fi băgat în temniţă, că n'avea astâmpăr, a continuat arătând mare plăcere de vorbă. Cele trei rânduri de pungi de grăsime care-i atârnau sub bărbie, s'au vărsat unul într'altul ca şi cum ar fi vrut să se înghită. Fântânaru s'a uitat şi s'a crucit văzând asemenea bărbie, apoi s'a răsucit pe călcâi şi a ieşit în grabă mare. Din poartă a întors capul să dea bineţe, că uitase. Găzdoaia lui Tudorică sta cu mâinile în şolduri şi se uita galeş după dânsul. Văzându-i privirea, Fântânaru s'a năpustit pe poartă spăimântat şi a prins în urechi din zbor mânia femeii jignite: Hăxina, să crăpi!...

Umblând de ici, colo, prin oraş, a aflat că muncitorii dela celelalte fabrici din Braşov şi calfele dela unii dintre micii patroni au pus sculele jos şi au ieşit în stradă, îndată ce s'a cunoscut şiretlicul cu care au fost prinşi cei patru muncitori. Oraşul întreg era în fierbere, cum nu se pomenise din vremea războaielor. Se ştia că în clipa când cei patru lucrători au intrat pe poarta fabricii, de i-a prins poliţia, muncitorii au avut grije să-i vâre mai întâi în gloată pe cei doi bărbaţi care le erau mai dragi în lume: pe Andraş Geza şi pe Vasile Lipoveanu, conducătorii lor şi ai grevei. I-au tras între dânşii şi i-au împresurat, aşa că li s'a pierdut urma şi se aflau ascunşi. Vestea asta, răspândită între muncitori, le-a dat bărbăţie şi curaj iar poliţiei i-a căşunat mare mâhnire.

Prinşii, erau şi ei oameni de bază, dar nu cei asupra cărora şi-ascuţiseră dinţii autorităţile.

Din cauza asta se pusese la cale o vânătoare cumplită de oameni, în vreme ce bătăile dela poliţie curgeau grindină.

Fântânaru a plecat cu trenul de unsprezece seara în Bârseni, lăsând orașul în frământare. Trebuia să se înțeleagă negreșit cu Pocoș și cu Teașcă. Era așa de sbuciumat și de necăjit din câte auzise, că ar fi avut plăcere să puie foc lumii. Nu mâncase nimic ziua întreagă și n'ar fi putut înghiți o bucătură, să-i fi dat lapte de pasăre, de care tot a auzit că e mâncarea cea mai bună de pe pământ. Sta cu nasul lipit de fereastra vagonului și fierbea : unde-o fi Tudorică? Cu cine să caute el vorbă acum, să se sfătuiască? Să aibă crezare într'însul ca în stâncă. Toată muncitorimea s'a răscolit în Brașov. Și-au lăsat oamenii muierile și pruncii. Au trântit uneltele de podea și și-au suduit în obraz stăpânii. Au ieșit sub cerul albastru și au detunat ulițele vechi, cu case mohorâte, în care putrezeau bogății și oameni îndestulați.

Indestulați din munca celor necăjiți. Iar el umblă de ici, colo cu trenul. Cei din Bârseni stau ca vitele fără glas și ca berbecii scopiți, uitându-se cum îi stoarce domnul Director și domnii dracu să-i mai ia cum îi mai chiamă.

Când a ajuns Fântânaru acasă, era ceasul douăsprezece noaptea. De cum a deschis poarta și a intrat în curte, s'a desprins din pragul casei o umbră de om. Era întunerec beznă.

— Dumneata ești Vasile? s'a auzit glasul Marioarei, în șoaptă.

— Eu, a răspuns Fântânaru tresărind.

— Taci și hai cu mine, a zis Marioara, căutându-i mâna.

Au plecat încet prin curtea îngustă, trecând înainte.

Se auzea svonul apei de sub pădure. Fântânaru pășea uimit lângă Marioara, având o înfiorare și o răscolire puternică în suflet. Se întâmpla ceva, ce dorise toată ziua — asta o înțelegea bine.

In fundul curții, la un pas de apă, era grajdul lui Șenchea, gol și pustiu decând murise bătrânul. Nu se zărea nimic, nicio urmă de lumină dinăuntru, fiind lipit cu balegă amestecată cu lut. Când au ajuns în dreptul ușii, Marioara a întins mâna și a scârțâit cu degetul în scânduri. Indată s'a auzit un glas : — Ai venit? Ușa s'a deschis și Fântânaru a pășit în grajd, rămânând uimit în prag.

Grajdul lui Șenchea era o alcătuire veche de bârne groase, tencuite pe dinafară, cum spuneam, cu balegă și lut. Avea o ușă dinspre curte și alta în fund, spre vale. Cu tea fiind îngustă, grajdul era ridicat pe tot latul ei, așa că spre a putea ieși la râu, a trebuit să taie ușă și în fund.

Acest loc prielnic ascunzişului şi fugii în caz de primejdie, a fost ales de Tudorică Şenchea în acea seară, pe la nouă, când a ajuns, venind pe jos prin pădure, cu Vasile Lipoveanu, dela Braşov.

Ridicarea tuturor muncitorilor din oraş în ajutorul celor prinşi şi schingiuiţi la poliţie, care între timp trecuseră de cincizeci de oameni, a fost înţeleasă de Andraş Gheza şi de Vasile Lipoveanu, care conduceau greva, ca o faptă plină de urmări bune. Lupta era deschisă şi se întinsese în cercuri largi. Au hotărât deci să împartă munca; Andraş Gheza, cu câţiva oameni oţeliţi, rămâne în Braşov şi conduce greva mai departe. Lipoveanu pleacă şi ridică fabricile destul de numeroase din judeţ. In lucrarea asta îl ajută Tudorică Şenchea, care se dovedise om de cremene şi luptător fără teamă.

Pe la şase după amiază, Tudorică şi Lipoveanu au ieşit deci din ascunzişul în care se aflau, în casa lui Constantin, birjarul cel şchiop de pe trăsura Nr. 1 din Braşov — aşezată la marginea pădurii, lângă locul care se chiamă Pietrele lui Solomon. Ieşind din casă, au luat-o în sus spre Poiana, ocolind drumul şi potecile umblate. La şapte erau sus şi se îndreptau către valea care dă în Râşnov. De aci au tăiat câmpul până sub pădurea Vulcanului, apoi prelingându-se pe sub brazi, au ajuns în dreptul casei lui Tudorică Şenchea. S'au desculţat şi au trecut râul, intrând în grădină şi de aci în grajd.

Tudorică a străbătut curtea, dibuind prin întuneric la uşa odăii, şi ciocănind încet. A sărit Marioara. Feciorul a întrebat-o scurt de Fântânaru. Când a aflat că-i plecat, i-a poruncit Marioarei să-i spuie maică-sii că o chiamă tuşa Veta şi să o lase să doarmă, iar ea să fugă în grabă după taica Visalon, să vie încoace. După ce se întoarce dela Visalon să stea în prag, poate vine Fântânaru. Să-i ducă pe amândoi, care cum soseşte, la grajd, fără vorbă. Să tragă cu urechea la drum. Dacă aude paşi, ori prinde semn de primejdie, să dea fuga să-i vestească. Capul lor e în cumpănă. Deci să nu ia în glumă.

Marioara a trecut prin stări înfiorate de care s'a umplut ca un pom răsădit în pământ gras, plin de suc.

Mai întâi i-a fost teamă şi s'a cutremurat, apoi vorbele lui Tudorică au ajuns în străfunduri, la durerile ei acoperite, înlăturând pojghiţa şi scormonindu-le ca nişte cleşte înroşite în foc.

Valuri de amărăciune neagră i s'au revărsat în sânge îngroşându-l. Când a priceput că se pune la cale ceva ascuns,

inima ei însetată a început să bată cu curaj. Dacă i-ar fi cerut Tudorică să mute casa într'alt loc, ar fi luat-o în spinare și ar fi mutat-o fără zăbavă, cu dor, cu arșiță, de a face un lucru pe măsura durerilor ei nepotolite.

La taica Visalon, a găsit pe Gheorghiță și pe Jinga. A intrat în casă și a înțeles că e privită cu mirare, la acest ceas târziu.

— Ce e Marioară? — a întrebat surprins Visalon Luca de pe marginea patului. Gheorghiță ședea pe lăicioară, iar Jinga sta în fața bătrânului, destul de burzuluit.

— Să vii la noi, taică Visaloane — a făcut Marioara privind cu ușoară îndoială spre Gheorghiță și spre Jinga. Visalon Luca s'a încruntat și s'a lăsat puțin pe spate :

— I-acasă Tudorică? — a făcut cu glas coborât, în care tremura patimă.

Marioara s'a uitat din nou împrejur, apoi a răspuns grăbit :

— Da... Gândesc că de Gheorghiță și de Jinga n'am a mă feri, a urmat să vorbească fără teama de adineaori... Mai bine să vie și ei...

Cei trei bărbați s'au privit în ochi.

— De bună seamă că să meargă, a hotărît Visalon, ridicându-se de pe pat, încovoiat.

Atunci a pătruns în odaie sgomot și pași și s'a auzit glasul lui Matei Pârvu, întrebând îndesat :

— Ești acasă, taică Visaloane?

Cei din odaie au tresărit și și-au încrucișat iarăși privirile.

— E Matei — a zis Jinga apăsând clanța ușii. Matei Pârvu și Stoica Filimon au intrat, dând binețe destul de scurt. Mai ales Pârvu, n'avea cine știe ce plăcere să lungească vorbă goală.

— Dacă ne-a trebuit să ne ducem la Hortopan, am aflat ce-am poftit — a făcut trântindu-și pălăria pe masă.

— Jinga a scăpat îndată un rânjet și o înjurătură.

— Dumnezeii lui de hoț... Ți-am spus eu taică Visaloane — s'a întors spre bătrân — că ăștia ai noștri sunt făcuți pentru jug... Când nu-i asupra lor, îl caută... Le tânjesc grumajii...

Matei Pârvu a sărit ca ars.

— Acum, dacă am făcut și noi o prostie, nu trebue să ne înfrunți așa, Jinga—a zis necăjit. Ne-a ajuns câte am auzit de la el.

— Ce v'a spus? — a întrebat cu silă Visalon Luca.

— Ne-a spus că să ne ducem la Mitropolitu', să-l pupăm în fund. Că el nu dă o bucată din luncă nici lui tat-so măcar să-l vadă întins în uliță. Dacă ne trebue fân să ne ducem cu

banii în dinţi, să-l luăm cu kilu... Să-i dăm scris la mână că are drept să ridice banii deadreptul dela fabrică, cu dobândă...

— Ptiu bătu-te-ar Dumnezeu de hoţ — a sărit Gheorghiţă de pe laiţă. Tu ce-ai zis mă Matei la asemenea vorbe? Eu îl plesneam în numele tatălui.

— M'am răstit şi eu, n'avea grijă — a răspuns Matei cu năduf. Atunci el s'a întors spre Filimon ăsta şi şi-a arătat colţii. Aşa zâmbeşte el...

— Nu zic că nu dau unora o leacă de luncă — a făcut mieros. Nu le iau dobândă la toţi. Care şi care. Ăi cu gura mare, să se şteargă pe bot... Să-mi dea în scris pentru fabrică, cu şase la sută camătă. Altfel poarta-i deschisă.

Filimon Stoica a ridicat din umeri cu oarecare îndoială. Zâmbea în doi peri şi-şi belea dinţii cercând s'o scalde.

Visalon Luca şi ceilalţi se uitau la el întunecaţi.

— N'o fi el aşa blestemat, dă-l dracului. Numa' gura-i de el... Dac'am stărui... a zis înghiţind în gol.

— Du-te dracului şi'ncearcă — a sărit Jinga mânios. Hai taică Visaloane... s'a întors curmând povestea.

— Unde vă duceţi? — a întrebat Matei mirat. Aha, uite şi Marioara... Ce faci fată?

In odaie s'a simţit un fel de stinghereală. Visalon Luca a tuşit, apoi s'a apropiat de Matei vorbindu-i liniştit:

— Mă Matei — du-te acasă şi dă-i bună pace acum odată lui Hortopan... Cumva trebue s'o scoatem la capăt că mor vitele şi ne prăpădim şi noi...

Matei a sărit din nou cu gura:

— A strigat la mine că acuma-i răscoală în Braşov şi are s'arate stăpânirea ce poate... Cine nu-şi vede de treabă, găseşte pe dracu. Să nu care cumva să creadă golanii că ajung deasupra. Are să-i usture de n'or să uite nici în mormânt. — Ce am eu cu răscoala din Braşov? am întrebat necăjindu-mă. Eu am cu mine.

— Ştiu că ai cu tine — mi-a răspuns îmbulzindu-ne pe uşă afară. Da'dacă s'ar vedea ăia din fabrică stăpâni, v'ar creşte şi vouă nasurile de n'am mai încăpea de ele. Vă cunoaştem noi cine sunteţi...

Atunci mi s'a deschis o ţâră mintea şi m'am gândit: Hai mă la taica Visalon. L-am tras şi pe Filimon de mânecă după mine. — Nu, că-i târziu — a făcut el. Aşa-i mă? — s'a întors Matei spre Filimon care a încuviinţat din cap. Ce târziu? Care târziu? — am zis iarăşi. E pânea noastră... Pentru ea nu se află nici curând, nici târziu... Stă vremea în loc... O oprim... Aşa că am venit.

Visalon Luca s'a gândit puţin, apoi s'a uitat în ochii lui Matei :

— Dă mâne sară pe la mine Matei... Treci şi pe la ăilalţi. Vezi care li-i părerea. Poate facem altă jalbă... a adăogat cu glas potolit.

Jinga a pufnit. Gheorghiţă s'a întors mirat spre moşneag. Matei s'a sucit încoace şi' ncolo, apoi şi-a luat pălăria de pe masă. Filimon se uita înaintea nasului ca un hăbăuc.

După ce au plecat cei doi cărăuşi, Visalon Luca s'a oblit greoi de şale.

— Să mergem Gheorghiţă. Da' nu deodată. Eu mă duc pe uliţa moaşii. Voi daţi pe huda ocolului. Ne'ntâlnim la Tudorică... Mie Filimon ăsta, îmi pute...

Ochii lui Visalon Luca au sticlit a tinereţe în lumina lămpaşului afumat, aşezat în colţul drept al grajdului, alături de uşa care se deschidea spre vale şi spre pădure. Când l-a zărit pe Tudorică a suflat odată afund, după care i s'a părut că-i cade de pe piept piatra de moară care îl apăsa în singurătate. Văzând obraz străin s'a oprit şi şi-a rotit capul împrejur, apoi şi-a aţintit privirea asupra lui.

— Taică Visaloane a zis Tudorică cu grabă, bine că vii... Ăsta-i Vasile Lipoveanu din Braşov, s'a răsucit ager spre tovarăşul său. Muncitor, a adăogat încet.

Lipoveanu, care se ridicase de cum a intrat moşneagul, s'a înseninat o clipă la chip. L-a preţuit din ochi pe Visalon, apoi i-a întins mâna.

— Am auzit de dumneata taică Visaloane.

Bătrânul i-a strâns mâna.

— Ei fi auzit, cum să nu auzi. Mă latră toţi dulăii... Ţi-o fi ajuns şi d-tale la ureche.

— Să ştii Tudorică — s'a întors spre Şenchea vorbind încet, că am chemat şi pe Jinga şi pe Gheorghiţă. Sunt oameni de încredere.

Tudorică s'a bucurat de vestea bună.

— Bine ai făcut taică Visaloane — i-a răspuns grăbit. Avem trebuinţă de ei.

Atunci a pătruns sgomot de scârţâit de uşă şi au intrat îndată, Jinga cu Gheorghiţă, după ce le-a deschis Tudorică zăvorul. Marioara s'a întors la locul ei de veghe şi s'a aşezat în prag.

Intunericul nopţii era nepătruns. Nori grei treceau fără grăbire dinspre miază-noapte spre miază-zi, plutind destul de sus, ca să nu arate semn de ploaie.

— Oameni buni şi fraţilor — a început a lămuri Lipoveanu de cum s'a cunoscut cu bârsănenii grămădiţi în colţul grajdului — eu trebue să vorbesc cu cineva din fabrică. L-am căutat pe Fântânaru şi-i plecat. Aud dela Tudorică, despre unul Pocoş. Ar trebui chemat aci...

— Ce-i povestea? s'a îmbulzit fără răbdare Gheorghiţă. Se aude că în Braşov e izbelişte mare. Dumneata ai fost de faţă?

— Am fost — a răspuns Vasile Lipoveanu, istorisind destul de strâns cum s'au petrecut lucrurile.

Oamenii erau numai urechi.

— Dar nu prea avem vreme de povestit—a zis uitându-se la cei dimprejur. Trebue să batem fierul cât e cald. Să dăm semn de luptă la toţi muncitorii. Ce fel de om e Pocoş? Ştiţi ceva de el?

— Il cunosc eu, a întărit Gheorghiţă. Cu el încarc buştenii. E om dela roată. Te poţi bizui ca şi pe Fântânaru...

— Atunci să-l chemăm — a făcut Lipoveanu hotărât.

— Vreţi să daţi drumul la grevă şi aici? a întrebat Visalon Luca uitându-se ţintă la Lipoveanu.

— Nu pot şti acum, dacă va fi grevă ori nu. Nu cunosc oamenii. Greva e o faptă mare... Trebue să ai muncitori luminaţi... Dar ceva trebue să facă... Măcar să stea din lucru un ceas două şi să strige...

— Ce să strige? Cu ce vă alegeţi din asta?—a întrebat Jinga.

— Să strige să le dea drumul la lucrătorii închişi la Braşov. Sunt peste cincizeci. I-au supus la cazne. Ii schingiuesc. Lupta lor e pentru toţi.... Isbânda lor deasemenea. Nu trebue să doarmă nimeni.

— Cu ăştia de aci slabă nădejde, a clătinat Gheorghiţă din cap, îndoit.

— Dece? a tresărit Lipoveanu.

Gheorghiţă s'a încurcat puţin.

— Apoi nu zic eu că n'ar fi, dar îs tare necăjiţi...

— Toată lumea muncitoare-i necăjită. D'aia trebue să se ridice împotriva celor care o asupresc şi o exploatează... — a răbufnit Lipoveanu. Să se mişte cu toţii, pretutindeni, ca la cutremur de pământ... Mijlocul cutremurului e într'un loc, dar valurile se întind până departe... Cu cât e mai tare şi mai larg, cu atât se clatină mai rău duşmanul care trebue pus la pământ...

— Asta aşa-i, a încuviinţat Visalon Luca. Dacă se mişcă şi în Braşov şi'n Bârseni şi'n alte locuri e ca o cutremurare a pământului. Cei de sus se clatină şi se pătrund de spaimă...

Simt că li se apropie ceasul şi slăbesc chingile... Eu cunosc lucrătorii de aci. Unul fiecare ar pune bucuros toporul în ţeasta stăpânilor, atâta's de supţi.

— Asta-i drept mă Gheorghiţă, s'a frământat Jinga. Dacă scaperi lângă ei din amnar, ia foc un capăt de ţară.... Dar noi ce facem? Stăm şi ne uităm la lucrători? Avem şi noi răfuială de dus la bun sfârşit... Aşa că daţi-i drumul în fabrică, cum îţi şti... Când aud că aţi început, mă duc cu toporul şi-i crăp capul lui Hortopan. După aia-l crăp al lui Farkas. Pe urmă vine rândul popii...

Cu atâta patimă a spus Jinga vorbele astea, că oamenii din grajd s'au înfiorat.

— Asta nu-i treabă bună, şi-a ridicat fruntea Lipoveanu... Crăpi un cap, răsar şapte în loc, ca la balauri. Ai schimbat ceva în lume? Ai pus capăt nedreptăţii, ca unii să sugă, iar alţii să muncească? —... Ba. Mi-a spus Tudorică despre pricina cu păşunea bisericii. Acolo trebue loviţi...

— Atunci îl dăm gata pe popă—a sărit ca ars Gheorghiţă.

— Ba nu — l-a oprit Lipoveanu. Pe popa ăsta al vostru îl cunosc. Nu-i niciun păcat dacă piere, dar de-l dobori vine altul şi păşunea trece iarăşi la bogătani.

— De unde îl cunoşti? — s'a mirat întunecat Visalon Luca. Cele ce spui dumneata sunt limpezi ca lumina soarelui...

— Am avut odată o vorbă cu el, când m'a chemat unul din Bârseni; să-i repar batoza. Nici mai bun, nici mai rău, ca alţi popi. Il omori pe el, vine altul... Bogătaşii şi ceilalţi, care sug poporul, trebue loviţi în viaţa lor, în sucul lor... Cum ai trage la o parte pământul de lângă rădăcinile unui pom... Se uscă şi cade... Eu zic să puneţi mâna pe păşune...

Cei din grajdul lui Şenchea au rămas înmărmuiţi. Le sticleau ochii şi stăteau cu buzele întredeschise, fără glas.

Taica Visalon s'a săltat de pe buturuga pe care şedea şi şi-a ridicat mânile ca şi cum le-ar fi smuls din cătuşe.

— Asta-i, oameni buni ! — a gemut răsuflând adânc. Asta-i !... Să intrăm în păşune...

Gheorghiţă s'a neliniştit şi s'a răsucit în loc nedumerit :

— Credeţi c'o să ne lase în pace? Pun jandarmii pe noi. Până să cărăm fânul, ne-au şi alungat — a zis necăjindu-se.

— Nu-i vorba să căraţi fânul — a intervenit iarăşi Lipoveanu. Lupta nu se dă pentru un car de fân... E vorba să intraţi cu coasele în luncă. Să vă duceţi cu grămada... Să vă vadă bogătaşii... Să vă vadă sărăcimea... Să vă simtă curajul şi puterea... Atunci cutremurul din fabrică se'ntinde şi la voi.

Visalon Luca şi-a umflat pieptul, sorbind vorbele lui Lipoveanu cu arşiţă.

— Un ceas de vom sta pe luncă, mă Gheorghiţă, e destul. Nu se uită în veac... De scos nu ne poate scoate cu una cu două. Văzând ce suntem în stare, intră groaza în ei. Nu îndrăznesc să mai facă atâtea hoţii câte fac acum. Le e frică. Asta-i mai mare ispravă ca groaza din omor... Nimănui nu-i e mai sete de sânge ca mie... Aş vrea să slobod din ei, de fiecare strop pe care mi l-au stors mie, o vadră plină cu stropi... Da' mai tare mă răcoresc cugetând că intrăm în luncă... Atunci se vâră teama şi'n popa şi în Hortopan şi'n Briotă şi'n toţi domnii şi tâlharii care ne sug... Işi pierd cumpătul şi umblă ca betegii... Dacă-s betegi, cad mai uşor... Căci de căzut trebue să cadă odată. Nu unul... ci toţi. Cu grămada. Altfel n'am făcut nimic.

Dinspre uşă, s'au auzit iarăşi sgârieturi de mână. Cei din grajd au ascultat atenţi, ridicându-se în picioare. Lipoveanu şi-a pus pălăria pe lămpaş, acoperindu-l cu totul. Tudorică a sărit la uşă.

— Cine-i? a întrebat scurt.

— A venit Fântânaru — s'a auzit răspunsul Marioarii.

Uşa s'a deschis încet şi lucrătorul a păşit în grajd, aplecându-se sub grinda dela intrare.

După o vreme — să fi fost pe la două noaptea — Fântânaru şi Gheorghiţă au ieşit pe rând, din grajd, plecând în sat. S'au dus şi s'au întors, înainte de a se face ziuă, apoi au plecat iarăşi. — Gheorghiţă a revenit cu traista după gât, aducând pâne şi ceapă verde. In grajd se ospătau, cu capetele pline de gânduri, Lipoveanu, Şenchea, Visalon Luca şi Jinga.

* * *

Rechemat telegrafic din concediu, în urma întâmplărilor de la Braşov, domnul şef Farkas Árpád a revenit în Bârseni plin de măreţie îmbufnată.

După o săptămână petrecută acasă, în satul lui, — plecase la Băile Vâlcele, care pe vremea aceea puteau fi numite cu drept cuvânt Băile din Noroioasa. Acolo băuse apă, ţinând cu gingăşie paharul între două degete dela mâna dreaptă şi sugând dintr'o ţeavă de sticlă dreptunghiulară, înghiţituri, despre care avea părerea că sunt foarte delicate, dar care în realitate reprezentau câte o jumătate de pahar. După ce-şi sorbea borvizul, Farkas se pipăia cu degetul arătător pe burtă, apăsând înce-

tişor, spre a-şi da seama unde anume se întâmplă minunea tămăduirii căutate de dânsul.

De fapt, Farkas nu dorea decât să slăbească puţin. După cât a înţeles, borvizul de Vâlcele pătrunde în pântece şi se împreună cu grăsimile, sugându-le din trup, cum suge lipitoarea sângele din ceafă. Având borvizul această putere, domnul şef putea nădăjdui să scadă câteva kilograme din cele o sută nouă pe care le avea. Scoabă nu poftea să devie, socotind că burta este pentru demnitari şi pentru preoţi un semn al rangului faţă de poporul de rând.

Nici n'apucase omul să guste tihna băilor şi bucuria tămăduirii, când a venit telegrama să plece imediat la post. De altă parte se curma, brusc, firul abia înseilat al simpatiei ce-l apropia de o domnişoară destul de coaptă, înaltă, cu nasul mărişor, coroiat şi cu ochi de vultur, pe care o cunoscuse pe promenadă, într'un ceas de amurg, când oamenii şi vitele din Vâlcele treceau agale, fiecare spre rosturile lor.

Domnişoara îi mărturisise că-i plac îndeosebi militarii şi civilii trecuţi de patruzeci de ani. Aluzia aceasta fină, era totuşi destul de evidentă şi de concretă, căci Farkas era militar şi avea patruzeci şi doi de ani. A mai spus domnişoara respectivă că nu poate suferi bărbaţii slabi şi că preferă pe acei care au o ţinută impunătoare, fiind niţel mai plinuţi.

Auzind această declaraţie, Farkas a hotărât îndată să rărească paharele de borviz, ca să nu rişte a deveni schelet. Deasemeni a înţeles că trebue să facă şi el unele aluzii delicate, ca un cavaler încercat ce se afla. Deaceea i-a împărtăşit domnişoarei, privind-o cu viclenie seducătoare, că el ştie din experienţă ce calităţi au femeile cu nasul oarecum pronunţat. Pe acestea le iubeşte deobicei cu patimă. Fata s'a înroşit de plăcere şi şi-a privit cu ochii încrucişaţi vârful nasului, ceeace nu era prea greu — fiind binişor depărtat de obraz.

— Am auzit şi eu ceva despre nasuri — a gângurit ca un clopoţel spart, încântându-se de podoaba ei atât de apreciată de Farkas... Credeam însă că numai bărbaţii se pot mândri cu ele.

Iată deci câte lucruri a trebuit să părăsească domnul Farkas Árpád pentru blestemaţii de bârsăneni, care nu-l lăsau în pace nici în cele mai fericite momente ale vieţii sale. Şi iată dece s'a întors măreţ şi îmbufnat, mânios şi pornit pe răfuială cruntă la postul său.

Ajungând în sat în ziua de Vineri, la cinci după amiazi, a găsit o lume dată peste cap şi o forfoteală ca'n vreme de is-

belişte. Lasă că citise încă în Vâlcele ziarul : „Brassoi Lapok" şi cunoştea împrejurările în care se desfăşoară greva din oraş. Deasemeni văzuse gara Braşovului înţesată de jandarmi şi schimbase oarecari cuvinte cu unii dintre colegii săi, care făceau slujbă şi înjurau de Dumnezeu pe peron. Dar ca să afle că s'au răvăşit şi nenorociţii ceia dela fabrica din Bârseni, la asta nu s'a aşteptat.

Indată ce a ajuns la post, jandarmul de legătură i-a comunicat să se ducă în clipă la fabrică. Muncitorii care au încetat lucrul la douăsprezece, pentru ora prânzului, s'au adunat la unu în mijlocul curţii şi au stat grămadă, om în om, strigând.

— Ce-au strigat? şi-a ridicat Farkas fruntea şi sprâncenele, bulbucându-şi ochii.

— Au strigat să li se dea drumul lucrătorilor închişi la Braşov.

— Au îndrăznit ei să se adune şi să strige? s'a holbat mai uimit Farkas. Văd aici planul de patrulare, a bătut cu pumnul o hârtie de pe birou, pe care o găsise pregătită. Patru jandarmi în fabrică. Doi în sat. Astea-s şase puşti — a răcnit ieşindu-şi din fire. Şase puşti sunt treizeci de gloanţe odată. Din două încărcături cureţi jumătate fabrica. Ce-au făcut jandarmii? Ce pasc acolo? Dumnezeii voştri de fleoarte muiereşti, a urmat să urle Farkas, negăsindu-şi astâmpăr.

— Jandarmii erau la cantină cu funcţionarii — a îndrăznit să prindă glas plantonul. Până s'au trezit de cap, oamenii se adunaseră şi începuseră a striga.

— Dece n'au tras în ei? a detunat şeful.

— Pentrucă nu făceau nimic, decât strigau din când în când. Văzând asemenea nebunie, jandarmii s'au proţăpit în patru colţuri, împresurând grămada de muncitori, cu baionetele pe puşti. Au stat aşa şi au crâşnit din măsele, poruncindu-le mereu să se împrăştie şi să se ducă la lucru. După un ceas, nebunii au strigat că ei acum vor să înceapă lucrul.

— Ce? Cum? — s'a crucit Farkas Arpád.

— Cum vă spun... Au strigat că vor să înceapă lucrul. Atunci, şeful patrulei, care a înţeles că şi-au bătut joc de dânsul, i-a ameninţat că-i leagă pe toţi dacă nu dau pe faţă pe cel care i-a învăţat să facă una ca asta. Muncitorii au tăcut ca mormântul. Şeful i-a ameninţat din nou, că va fi împuşcat tot al cincilea om, la nimereală, dacă nu-l dau pe faţă pe vinovat. Muncitorii au tăcut iarăşi.

— Au tăcut şi ungurii? — s'a răstit Farkas la jandarm.

Acesta a căscat ochii, mirându-se:

— Păi, au tăcut cu toții... Erau una... Atunci, a pășit directorul, cu părul vâlvoi, lângă șeful patrulei, boscorodind și dând din mâini pe sub nasul lui. Au vorbit cât au vorbit, după care șeful patrulei a ridicat din umeri, arătând că este sătul de câte se întâmplă în lumea asta, iar directorul s'a întors spre lucrători. Îi tremura barba.

— Oameni buni, a zis, noi suntem prieteni vechi. Nu vă puneți cu puterea Statului, căci veți fi striviți...Dacă vă întoarceți la lucru și vă vedeți de treabă, într'adevăr, precum spuneți, rog eu pe domnii jandarmi să vă lase în pace... V'ați pierdut mințile... V'au zăpăcit unii care caută să vă nenorocească. Să rămâneți fără pâine... Voi sunteți oameni necăjiți... Lăsați nebunia laoparte... Ce aveți voi cu lucrătorii din Brașov? Aceia sunt răzvrătiți și vor plăti cu vârf și îndesat. Pâinea voastră e aici. Greva-i o rușine și o crimă împotriva celor ce vă hrănesc...

Plantonul și-a șters fruntea de sudoare, toräind raportul... A continuat apoi, cu glas mai liniștit:

— Oamenii s'au întors acum două ceasuri la lucru. Că ei atâta au vrut: să stea în loc un ceas și să strige... Vă așteaptă Direcțiunea și șeful patrulei ca pe iarba de leac, pentru cercetări... a isprăvit plantonul toräiala. Porțile sunt păzite; care cum pleacă din fabrică e scris pe listă, cu gazda lui cu tot și cu numărul casei în care șade...

Farkas Árpád s'a repezit la bicicletă. Luând asupră-și o pușcă și un revolver și urcându-se pe șea s'a avântat clocotind de mânie.

Vestea despre răsmerița din fabrică a pătruns în sat numaidecât. Cei care au dat de știre, au fost unii cărăuși cu telegile încărcate de scânduri, care ieșeau pe poartă tocmai când s'au adunat lucrătorii.

Indată au început a umbla oamenii și mai ales muierile de ici colo, frământându-se și uimindu-se.

Vestea creștea din gură în gură ca o stivă asupra căreia aruncă fiecare brațul lui de lemne. Veneau apoi unii, după rânduiala cea din veac, spre a turna gaz pe stivă, iar alții ca să-i dea foc.

Așa, la început, s'a știut că muncitorii din fabrică s'au ridicat făcând grevă. După o jumătate de ceas s'a aflat că au dărâmat fabrica.

Peste un ceas s'a cunoscut fără greș că directorul a fost

plesnit peste fălci de către Fântânaru, care, după cum ştiau alţii, nici nu se afla în fabrică, de alaltăeri.

Cei mai mulţi aşteptau veste despre soarta lui Ghioca, pădurarul, pe care ar fi poftit să-l vadă proţăpit cu picioarele în sus, ca să-i pută la nas directorului. Acesta, ca un domn mare ce era, putea fi agăţat după legea spânzuraţilor, cu picioarele în jos.

O aşa fierbere clocotea în sat, că trecând cu grabă mare Matei Pârvu pe uliţă şi întâlnindu-l pe Hortopan, s'a oprit, cu ochii ieşiţi din cap şi a început a răcni la el :

— Vrei bani şi camătă pe fân ! Dumnezeirea cui te-a înţolit de tâlhar. — Ha ! Ha ! — s'a rânjit Matei ca un nebun, ridicându-şi pumnul şi vârându-l pe sub nasul lui Hortopan — acum v-aţi dus dracului toţi câţi tâlhari a prăsit Dumnezeu pe lume...

Cei dimprejur, oameni necăjiţi, care se adunaseră — neavând astâmpăr în case — au simţit furnicare în trup şi zor mare sub tălpi, auzind cuvintele lui Matei şi văzându-l pe Hortopan cum îngălbeneşte. Au priceput că se clatină într'un fel satul, cu toate rânduelile din el. S'au împrăştiat îndată ce a plecat bogătaşul bolborosind, căutându-şi fiecare prietenii şi rudele, de parcă le vârîse cineva jar în inimi. Unii au luat-o spre casa lui Visalon Luca, alţii s'au dus la Jinga. De aci au nemerit la Gheorghiţă al Catrinii. Au umblat aşa, preţ de vreo două-trei ceasuri, de li se strâmbaseră grumazurile copiilor, uitându-se după dânşii.

Spre sară, s'a liniştit uliţa, ca şi cum ar fi încetat să sufle vântul care o răscolise. Bârsănenii s'au întors cu ochii sticloşi spre case, tăcând şi având fălcile încleştate. Era o mirare să-i vezi cum vin, după neliniştea în care se sbătuseră mai înainte. Ai fi zis că le-a dat cineva băutură din cele care te fac să-ţi opreşti gândurile într'un singur loc, ori că i-a suflat cineva cu miresme care-i fac pe oameni să viseze treji.

Când a străbătut iarăşi Hortopan uliţa, era pustie, măcar că nu trecuse de şapte seara. Ajungând acasă, l-a găsit în căsuţa cea mică, lângă cuptor, pe Filimon Stoica. Vorbea cu nevastă-sa.

— Ce-i Filimoane? — s'a răstit încruntat. Indrăsneşti să-mi calci pragul?

Filimon Stoica s'a rânjit umilit :

— Taci încet, jupâne — a făcut uitându-se cu teamă împrejur. Taci încet şi du-mă undeva să-ţi spun ce am de spus...

Hortopan s'a uitat cu fruntea aplecată la Stoica, apoi s'a întors la nevastă, care sta speriată lângă cuptor.

— Hai în casă — a zis fără plăcere, răsucindu-se spre casa cea mare şi luând-o înainte.

— Domnule Hortopan — a început Filimon Stoica frământându-şi pălăria în mână şi pândind obrazul jupânului, eu sunt om cumsecade.

— Ştiu, ştiu — a făcut nerăbdător Hortopan. Spune, ce-i?

— Eu nu mă pui contra cu oamenii care-s oameni de bază în sat — a continuat Stoica încurcându-se. Eu ştiu una şi bună : copacul cel mare dă umbră bună...

Hortopan s'a uitat crunt la el :

— Spui odată ce vrei mă, ori te duci dracului de unde ai venit? a str gat răstindu-se.

Filimon Stoica a avut o clipă de cumpănă în suflet. Ar fi vrut una din două : ori să bage un cuţit în burta lui Hortopan, ori să se pustiască el, undeva departe în lume, ca un om de nimic şi să nu mai auză nimeni numele lui. Dar cumpăna a trecut şi Filimon s'a liniştit sub ochii neguroşi ai jupânului, care-l pălmuiau din dreapta şi din stânga, proptindu-l pe loc.

— Am fost alaltăsară la Visalon...

Hortopan a căscat gura şi s'a holbat la Stoica :

— Unde?

— La Visalon, a urmat Stoica Filimon. Am fost alaltăsară, după ce am ieşit dela dumneata...

— Aha — s'a încruntat iarăşi jupânul. Dumnezeii voştri de păduchi cu cioareci. D'ăştia-mi sânteţi...

— Eu nu, Doamne fereşte — a protestat Stoica Filimon. Eu am priceput că mie-mi dai luncă — a rânjit cu umilinţă. Doar n'o să mă laşi să pier cu gioabă cu tot, şi-a ridicat ochii rugător la Hortopan.

Acesta a crâşnit din dinţi şi n'a dat răspuns. S'a răstit, aplecându-se asupra lui Stoica :

— Ei!...

— Dacă ne-am dus la Visalon — că m'a luat Matei cu sila, — am văzut că plecau în toiul nopţii în sat...

— Cine? a mugit Hortopan.

— Visalon, Jinga şi Gheorghiţă al Catrinii — a răspuns cu glas adânc Stoica. Era faţă şi Marioara lui Şenchea...

Hortopan şi-a belit dinţii şi şi-a coborît sprâncenele asupra ochilor :

— Ai aflat unde s'au dus? — a întrebat uitându-se apoi la Stoica.

— Gândesc, după cât am priceput, că s'au dus la Şenchea acasă... L-am auzit pe Jinga zicând : hai să mergem. Când

a zis vorbele astea s'a întors spre Marioara... Acuma, auzind veştile care umblă în sat, cu răzmiriţile, m'am gândit că...

— Ce te-ai gândit? — a întrebat printre dinţi Hortopan, apucându-l de surtuc.

Stoica s'a înfiorat de o teamă nedeslușită.

— Am văzut cum te-a înfruntat pe dumneata Matei, pe uliță... Asta vine dela corajia ce-a intrat în ei... Știi... cu fabrica.

Vasile Hortopan l-a lăsat pe Stoica din strânsoare şi s'a întors spre fereastră. S'a gândit o vreme, bătând cu degetul arătător dela mâna dreaptă în marginea de jos a ferestrei, între ghivece, apoi s'a oblit de şale şi a retezat povestea:

— Du-te Filimoane în sat... Trage cu urechea şi vezi ce-i. Vino'ncoace după ce se face întunerec bine...

— Viu jupâne—a făcut bucuros Stoica îndreptându-se spre uşă. Şi... cu lunca.... vezi...

— Lasă şi du-te, i-a poruncit Hortopan scurt.

Filimon a plecat grăbit. Vasile Hortopan a oftat odată adânc şi s'a uitat negru înaintea sa. Şi-a strâns fălcile cu putere, desfăcându-şi degetele dela mâini, ca nişte ghiare, lacome să strângă pe cineva de grumaz:

— Mi se pare că ți-a sunat ceasul hârciogule — a mârâit umplându-se de venin.

Pe dinaintea ochilor îi juca chipul bărbos, cu privirea amestecată în ură şi'n batjocură a lui Visalon Luca.

Peste un ceas, Vasile Hortopan era la domnul şef Farkas Arpád, care revenise dela fabrică şi trântise pe birou tot arsenalul ce-l avea asupra sa. Il aştepta o telegramă închisă în plic secret, adusă de cinci minute: „Greva din Braşov a luat sfârşit azi la ora trei.Patronii au acceptat în parte cererile lucrătorilor. Arestaţii puşi în libertate. Capii grevei, András Geza şi Vasile Lipoveanu dispăruţi. Cercetaţi urma lor. Dacă-i prindeţi, arestarea să se facă în cel mai mare secret. Escortarea lor la Braşov noaptea. Luaţi contact cu directorii fabricei în vederea asigurării ordinei nemai fiind motive de grevă."

Farkas Arpád şi-a smuls cingătoarea svârlind-o furios într'un colţ al canapelei. După cingătoare a sburat pălăria cu pene de cocoş.

— Dumnezeii ei de viaţă — a mugit holbându-se la planton şi la Vasile Hortopan... Când să le arăt eu ce-i aia grevă, îmi seacă apa dela moară !... Câţi Dumnezei şi Preciste pe lume — a continuat a se sbuciuma, neputându-se răcori din asemenea văpae. Ce-i? — s'a răstit la Hortopan, călcând în picioare ve-

chea prietenie. Am treabă ! — a strigat trecând după birou nădușit. Spune repede !

Vasile Hortopan a zâmbit liniștit și s'a uitat prelung la domnul șef. A întors apoi ochii spre planton, cu înțelesuri :

— Poate am a-ți spune ceva ce te interesează — a făcut cu obraz plăcut. Eu nu cunosc ce ai citit dumneata acolo, de te-ai supărat, dar pricep că ai sete că pui rânduială în capetele golanilor... Atuncea, dacă ai această sete, să binevoești a sta de vorbă cu mine...

Farkas Árpád a întors lui Hortopan o privire ascuțită. Ochi-i jucau tulburi, neodihniți. Și-a umflat nările și s'a așezat pe scaun, urmând să se uite la Hortopan.

— Pleacă ! — a poruncit plantonului.

Vasile Hortopan s'a așezat pe scaun și a început a povesti.

* * *

Viața care a trecut în cele două zile de când se aflau Lipoveanu și Tudorică în grajdul lui Șenchea, a fost plină de arșiță și de nerăbdare. Intr'atâta vreme, Lipoveanu, Tudorică și taica Visalon, nu s'au mișcat nicăieri, ospătându-se cu merindea adusă de Gheorghiță și bând apă rece din cofăelul împrospătat de Marioara. A umblat în schimb Fântânaru în noaptea dintâi, până a putut vorbi cu Pocoș și cu Teașcă, după care s'a lăsat liniște.

Gheorghiță al Catrinii și Jinga au ieșit ziua, — unul înainte de amiază, altul după amiază, ca oamenii care nu urzesc nimic pe ascuns. Pocoș și Teașcă, n'au mai avut trebuință să-l vadă deocamdată pe Fântânaru, după ce au povestit în noaptea dintâi, până aproape de ziuă. Dacă era să mai aibă trebuință, putea trece unul din ei pela Gheorghiță. Taica Visalon, a rămas pe loc, priindu-i mai bine să nu umble. Gheorghiță și Jinga se puteau încrucișa ca suveicile, căci așa era viața lor — dar bătrânul ieșea rar din vizuină și mai cuminte făcea stând pe loc în grajd, decât să se arate la chip tocmai acum. Afară de asta, lucrurile mergeau destul de bine și nu se ivise niciun semn că ar fi prins cineva de veste viața tainică din grajdul de lângă vale.

Ușa din fund era încercată și se deschidea cu ușurință. Dacă se arată primejdie în puterea nopții — fuga peste apă e lesnicioasă, iar dincolo de apă, noroc bun : se puteau cufunda în pădure, ori spre Brașov, ori spre Făgăraș.

Marioara adusese totuși toporul și două furcoaie, să le aibă

oamenii la îndemână, dac'o fi şi-o fi să se abată asupra lor val neaşteptat.

Sara a treia, care se lăsase dela venirea celor doi drumeţi în Bârseni, căzuse după un şir de nopţi tomnatice, cu nori groşi, plumburii, părând nişte pribegi înfăşuraţi în sărici deslânate, destul de nehotărîţi în privinţa drumului ce au a străbate. Unii se ghemuiau în vârful Pietrii Craiului, făcând căciulă pe fruntea ei pleşuvă, doritoare de ocrotire... Alţii se duceau fuduli spre Bucegi trecând pe deasupra Bârsenilor ca peste nimic. Ajungând la Bucegi se înfundau în nori mai vechi, grămădiţi pe culmile muntelui ca un stuf nepătruns de caiere. Opriţi în loc, se vălmăşau şi se întorceau cu faţa spre pădurile din Bârseni, arătând îmbufnare şi înegrindu-se de supărare, că au fost opriţi. In sfârşit, curgerea unora găsise deschideri pe deasupra măgurii, trecând graniţa prin contrabandă şi dând cu tifla contrabandiştilor de pe pământ, care se căzneau să facă acelaş lucru, stăbătând drum greu, pe buze de prăpastii, cu grănicerii în coaste.

Gheorghiţă al Catrinii a intrat în grajd pe la ceasul nouă, învăluit în întuneric. Vasile Lipoveanu era nerăbdător să afle toate câte s'au petrecut, având grabă de plecare chiar în acea noapte. Taica Visalon încă nu mai avea astâmpăr. Tudorică şi Fântânaru, se mişcau din colţ în colţ, cu trupurile încordate, gata să plesnească.

— Mai bine m'aş simţi acolo, în faţa vrăjmaşilor — a scrâşnit Fântânaru. Aici mă pârpălesc, — acolo m'aş răcori.

— Asta aşa e, a oftat Lipoveanu... Unii cred că aceia care conduc luptele, stau feriţi laoparte. Dac'ar şti câtă frământare şi câtă sbuciumare e asupra lor, n'ar mai crede asemenea prostie... Omul care-i luptător nu poate avea mai mare suferinţă, decât să stea departe de locul unde-l chiamă toată firea lui. Să-şi frângă puterea în pumnii încleştaţi şi să isbească pereţii, căutând potolire. Dar toate-s cu rost... Fără cap, fără judecată, fără plan, nu se poate face nimic... Asta-i învăţătură dela oameni care au cercetat şi au priceput viaţa... Dacă nu puneam noi la cale, nu se făcea nimic. Aşa e?

Aflând din gura lui Gheorghiţă cele ce s'au petrecut în fabrică, Vasile Lipoveanu a suflat uşurat şi a avut în ochi flacără de biruinţă. L-a apucat pe Fântânaru de mână şi i-a strâns-o aprig :

— Vasile — a zis, având uşoară tremurare în glas — ai săvârşit faptă de muncitor, care înseamnă început bun. Să ştii că noi avem în lume de două ori pas : întâi, când ne învaţă maica să umblăm pe picioare şi a doua oră, când ne învaţă so-

cialismul să luptăm... N'am pierdut vremea în acest grajd. Am purtat o luptă și văd că am izbutit. Așteptând aici, v'am povestit multe, care nu trebue să le uitați, ci să le spuneți și altora... Acum zi-i, Gheorghiță : ce-i cu oamenii din sat?... s'a întors spre Gheorghiță al Catrinii uitându-se la el cu dragoste.

Gheorghiță și-a deșertat sacul. Vorbea repede, cu răsuflare neobișnuit de scurtă. Lipoveanu asculta atent și încordat.

— Dimineață, la cinci, ieșim șaizeci de oameni, cu coasele. Ies și muierile cu furcile, ca să împrăștie iarba...

Visalon Luca a slobozit un muget înfundat. Cei de față au întors ochii spre el. Moșneagul avea obrazul supt, cu carnea prefăcută în cremene; privirea îi strălucea aprinsă.

— Aa — a gemut Visalon Luca suflând adânc și scutu-rându-și cerbicea. Ieșim în luncă...

— Dacă ieșim — a urmat Gheorghiță înfierbântat — stăm unul lângă altul și băgăm coasele în iarbă într'așa fel, că dela om la om rămân doi pași depărtare...

— Hai să ne așezăm să povestim cu răgaz, a intervenit Lipoveanu, îndreptându-se spre colțul de taină. Să luăm lucrurile dela început.

— Mult n'aș mai sta — a făcut Gheorghiță cu oarecare îndoială. Trebue să fiu acasă. Jinga așteaptă cuvânt dela noi... Poate vine unul, vine altul...

— Te duci îndată — l-a liniștit Lipoveanu.

— Plec și eu — a hotărît Visalon Luca. Acum nu mai am dece să stau aici...

— Plecăm cu toții, taică Visaloane, a răspuns Lipoveanu. Indată ce punem la cale ce avem de făcut, Gheorghiță pleacă cel dintâi. După ce cântă cocoșii o luăm și noi spre pădure... Atunci, te duci și dumneata.

— Eu plec cu voi — a intervenit Fântânaru. Se chiamă că am încă cinci zile... Mă răped acasă să-mi văd muierea... Poate am prunc la ceasurile astea... a zâmbit răsucindu-și mustăcioara.

— Bine — a încuviințat Vasile Lipoveanu. O luăm spre pădure și ne ducem către Brașov. Ne aduci mai întâi știri despre cele de acolo, — apoi pleci în calea ta... Acum să stăm să ne gândim : ce faceți voi, Gheorghiță, dacă vin asupra voastră jandarmii pe luncă?...

Aplecându-și capetele asupra luminii galbene a lămpașului, oamenii au ținut sfat.

* * *

Ațipind în două-trei răstimpuri scurte, peste zi, Marioara găsea destulă putere într'însa ca să stea de veghe pe prag, ciulindu-și urechile spre uliță, dealungul ceasurilor negre ale nopții. Poate niciodată în viața ei n'a avut atâta răgaz liniștit să lege gând lângă gând și să cerceteze câte a petrecut și câte a pătimit. Maică-sa dormea aproape într'una, ajungând ani de bătrânețe uscată, în care pâlpâia oasteneala unui drum străbătut până la capăt. Băiatul era la meșteșug în Brașov, făcând ucenicie. Dinspre partea lui licărea o rază de lumină asupra zilelor ei mohorîte, făgăduind undeva, în curgerea vremii, ieșire la liman.

Marioara continua să muncească la rând cu bărbații, tocmindu-se unde se nemerea. Pleca în câmp și la pădure purtându-și voinicia trupului cu oarecare sfială. Era de mirare de unde se adună pe dânsa carnea albă și pietroasă care juca rotundă și plină sub haine, dând ochilor priveliște de sănătate fără sdruncin. Asemenea făpturi se pot întâlni numai la munte, unde aerul și apa se îmbină sub strălucirea tare a soarelui, închegându-se în brâie de putere.

Sfiiciunea deschisese pârtie în această femeie sdravănă, de mult, de când a lovit-o fapta lui Lixandru. Atunci a suferit crâncen, mai ales din partea maică-sii și a muierilor care au melițat-o și au frânt-o în guri, ca pe o legătură de cânepă. Judecata ei dreaptă a găsit în isprava lui Lixandru lămuriri pline de amărăciune, peste care a putut trece totuși cu destul curaj. A căzut sub minciuni și vicleșuguri de fecior bogat. A crezut că dacă se mărită cu Lixandru, scapă mai degrabă taică-său din închisoare, având proptele. O fi ispitit-o și averea lui Lixandru, că, uite, dacă-și aduce bine aminte, era într'adevăr mușcată de trufie. Nu-și putea ascunde bucuria că-i vorbită în sat cu cel dintâi flăcău. Se ducea la biserică și se prefăcea că-i cu ochii pe icoane, dar în realitate iscodea pe margini și aduna privirile galbene ale fetelor și ale muierilor, ca un dar care-i făcea mare plăcere.

Când a lăsat-o Lixandru cu copilul în brațe și a început judecata maică-sii, și-a plecat fruntea și s'a uitat în gol. S'a uitat fără să vadă nimic — apoi, încetul cu încetul golul s'a umplut de chipuri, de oameni, de întâmplări și de vorbe scrise ca în carte. A văzut deci adevărul așa cum era : urît și plin de spaime. De atunci a priceput că viața ei se limpezește pe două laturi, care au încremenit așa cum s'au limpezit. Mai întâi și-a închis inima pentru dragoste, înțelegând că nu se va deschide decât într'o vreme foarte depărtată, la care acum nu trebuia să

se gândească. In al doilea rând, a lăsat să-i crească ura împotriva bogătanilor şi împotriva clevetitorilor care prefac şi prelungesc suferinţa celor necăjiţi, umflând-o şi ţinând-o necurmat sub bătaia flăcărilor.

Şi-a petrecut deci anii muncind fără glas. Purtând în inimă ura ei tăcută, se socotea îndestulată. A văzut cum se stinge taică-său, care n'a cunoscut în zilele lui nicio bucurie. A văzut cum se înalţă şi cum se desface ca un trunchi, Tudorică, devenind bărbat cu vorbă aşezată, tare, ca o piatră de pus la temelie. Atunci a simţit mulţumire şi nădejde. Lângă ea, se sălta din an în an, Victoraş, băiatul lipsit de tată, care zâmbea curat, întorcându-i priviri luminoase şi nevinovate.

Isprava lui Visalon Luca şi a tatălui ei la pădure, moartea năprasnică a lui Necuale Vlad sub toporul ridicat de Tănasie, vorbele lui Tudorică, suferinţele oamenilor de aceeaşi seamă îi deschiseseră ochii şi o întăriseră în ura şi în tăcerea ei. Batjocura pătimită dela Farkas Árpád, a cutremurat-o apoi din nou răvăşindu-i dintr'odată judecata şi surpându-i încrederea. Până atunci avea un fel de mândrie a sufletului şi-şi vedea de treabă luând putere din curajul lui Tudorică, din dârzenia lui Visalon Luca şi din ura pe care o simţea ca pe un chiag în piept. Bizuindu-se pe această putere, nu mai poftea nimic. Se mulţumea cu gândul nedesluşit că se află între oameni care nu-şi pleacă fruntea, ci străbat bărbăteşte prin viaţă. Nu i-a trecut niciodată prin cap că ar trebui să facă şi ea ceva. Nici n'ar fi ştiut ce să facă.

După întâmplarea dela postul de jandarmi, puterea i s'a năruit ca un cuptor de nisip. A înţeles că nici Tudorică, nici taica Visalon nu făcuseră nimic ca să fie într'adevăr pavăză vieţii ei necăjite. A umblat năucită încurcând lucrul şi nebăgând de seamă că încurcă. Vrea să puie mâna pe ceva şi nimerea pe altceva. Iar în inimă-i urla un pustiu negru, sub vifor de desnădejde.

Când au venit Tudorică şi Lipoveanu şi a priceput că acum se pune la cale o faptă dogorită în arşiţă de ură, Marioara a svâcnit ca o văpaie. Ca şi cum s'ar fi umplut dintr'odată de viaţă nouă — a simţit că-i trece prin cap şi prin inimă vânt proaspăt care alungă sgurile şi funinginile dintr'însa. A tresărit şi s'a pătruns de fierbinţeală, apoi s'a încordat ca un om care a strâns putere în somn îndelungat. Alerga dela grajd în casă, ca o pisică, uşoară, atentă şi trează. Avea grijă de tot ceeace putea împlini ea în acele ceasuri de frământare cumplită, iar când a aflat că dis-de-dimineaţă ies oamenii în lunca bisericii

să taie iarba, şi-a pregătit coasa, hotărîtă să-şi taie şi ea o brazdă.

Vasile Lipoveanu, Tudorică şi Fântânaru urmau să plece din grajd înainte de zorii zilei. Taica Visalon iese odată cu ei. Trebuia să fie acum aproape de miezul nopţii; — vremea se ţinea în cumpănă. Norii se grămădeau sterpi, neaflându-şi astâmpăr. Poate până dimineaţă se călătoresc dincolo de munţi, după ce s'au plimbat degeaba, făgăduind ploaie, pe care până la urmă au păstrat-o într'înşii. Din când în când se deschideau ochiuri mari de cer afund, vânăt, depărtat, cu stele mici cât licuricii, doritoare de a-şi tremura lumina asupra pământului.

Marioara privea în sus şi asculta uşor cercată de oboseală, curgerea întunerecului în linştea nopţii.

— Bine că rămâne taica Visalon aici până dimineaţă — şi-a adus aminte înţelesul la care au ajuns bărbaţii. Aşa e, cum a zis omul acela străin, Lipoveanu, care vede cu ochii prin întuneric şi ştie desluşi toate câte vin în capul omului — a urmat să se gândească, alungând aţipeala care-i împresura ochii. Cum să nu fie aşa? Dacă-l zăresc în luncă pe Visalon, bogătanii şi jandarmii, întorc îndată lucrurile pe dos. Il leagă şi-l duc înaintea tribunalului, a treia oară. Il omoară. Iar intrarea în luncă o pun pe socoteala lui. Ca şi cum n'ar fi o durere a lumii ăşteia, ci o urzeală de om neodihnit. Doar domnii atâta aşteaptă: să aibă dece se lega, ca să întoarcă dreptatea cum le place lor... Aşa că mai bine să stea taica Visalon aici şi să aştepte. E destul dacă se pun în fruntea oamenilor Gheorghiţă şi cu Jinga.

Marioara a oftat şi s'a aşezat bine în colţul uşii, ferindu-se cât putea din calea adierilor de aer rece care treceau dinspre pădure, îngroşate cu umezeala de pe râu.

— Săracu' taica Visalon, cum s'a mai sbătut... Nu, că el se duce... Că el vrea să tragă brazda de pe margine, în capul rândului... Că el vrea să primească cea dintâi rază de soare în frunte şi să se umple odată de aur pe dinăuntru... — Mă fac ca un potir, mă Tudorică — a gemut moşneagul.— Puteţi bea din mine adevăr şi omenie—a zis — iar cei care îl ascultau, s'au cutremurat ca și cum sufletul lui Visalon ar fi avut aripi și ar fi fâlfâit pe lângă ei.

Degeaba însă, căci chibzuiala a fost mai tare şi taica Visalon şi-a plecat cerbicea. — Bine — a făcut gemând iarăşi. Duceţi-vă voi... Eu mi-oi face drum pe din jos de lunci ca să mă uit şi să văd... Să-mi astâmpăr inima!...

Cocoșii au cântat prelung, încrucișând pe deasupra sa-

tului glasuri care străbăteau liniștea grea și adâncă a nopții ca niște trâmbiți subțiri din coajă de salcie. A început unul, din apropiere. Indată a răspuns altul din vecini, arătând oarecare mânie, că a fost luat pe dinainte. După acești doi înaintași, s'a pornit în gloată de trâmbiți mulțime de cocoși, unii mai arțăgoși ca alții, disputându-și vrednicia în fața poporului de găini care picota, ascultând cu mulțumire, ca în vis, bătălia glasurilor.

De departe, din margini de sat, răzbeau deasemenea cântece destul de mânioase, prelungi și stăruitoare — cocoșii din acele locuri dorind să se afle în lume, că ei nu dorm și nu poftesc să tacă în fața altora, care stau prin cotețe de gazde fudule.

Marioara a zâmbit și și-a strâns fustele sub picioare. Se ghemuise în ea însăși ca într'un cuib și-și păzea căldura cu grijă, simțind în trup o amorțeală dulce și lină, de copil somnoros.

De bună seamă a ațipit și a pierdut socoteala vremii, căci în clipa când s'a trezit brusc și și-a aruncat ochii speriați spre poartă, a văzut în partea aceea a răsăritului pânze delicate de lumină străbătând întunericul. Era încă noapte — dar vestirile zorilor pătrunseseră în văzduhul negru ca smoala, subțiindu-l.

A tresărit, iar inima i-a sărit deadreptul în gât. Indată s'a ridicat în picioare, fulgerată de spaimă... Cineva era la poartă și meșterea încet zăvorul... S'a aplecat înainte căscând gura, încordată, ca o sălbăticiune. Nu putea fi îndoială : cineva meșterea la poartă, iar un glas gros a mârâit unele vorbe neînțelese.

Marioara și-a descălțat încet papucii, anume neîncheiați și i-a lăsat acolo unde se aflau. S'a desprins ca o nălucă și a pășit tiptil, înfrigurată, spre fundul curții. Nu făcea niciun sgomot în pajiștea arsă și bătătorită. S'a oprit ciulindu-și urechile. Se auzeau pași grei în jurul casei. A luat-o la fugă și a ajuns într'un suflet, sgâriind cu putere ușa grajdului. In grajd era liniște deplină. De cum s'a auzit zgârietura, a răspuns Tudorică : ce-i?

— Deschide — a șoptit Marioara șuierând.

Ușa s'a deschis, iar ea a intrat izbindu-se în perete.

— Plecați... plecați... — a urmat a șuiera gâfâind. E cineva la poartă...

— Suntem gata — a răspuns Lipoveanu din fund, în șoaptă. Era tocmai să plecăm...

Taica Visalon s'a ridicat de pe butuc. Se uita aprig

împrejurul lui. Atunci s'a auzit svon și s'a cunoscut glasul lui Vasile Hortopan :

— Aici îs fundături — a zis vorbind gros... Dincolo e valea... N'au unde se ascunde...

— Atunci te-a mințit... a răspuns alt glas.

Marioara a tresărit. Era glasul lui Farkas. In casă nu-s... Pivniță nu e... Ce dracu-i aici? a întrebat glasul mânios pipăind pereții grajdului.

Când a pus Farkas această întrebare, ușa din fund s'a deschis și Lipoveanu, cu Tudorică au sărit pajiștea care-i despărțea de apă, intrând în râu. Taica Visalon, tras după ei, s'a smuncit din mâna lui Tudorică, nevrând să-l urmeze. Marioara l-a împins pe frate-său cu putere : Plecați... Ne descurcăm noi, —a zis cu acelaș glas șuierat, plin de patimă. Visalon era cuprins de un tremur ciudat. I se făcuse în cap o lumină albă ca cleștarul și rece ca ghiața, iar inima-i bătea plină de sânge. A pus mâna pe furcoiul de lângă perete și s'a proțăpit crunt, cu fruntea aplecată, cu barba 'n piept, spre ușa din față. Glasurile de afară se auzeau acum mânioase și nerăbdătoare.

— Cine dracu' să știe că-i grajd aici — a făcut Hortopan. N'am fost în viața mea la ăștia... — a strigat, smulgând cu putere ușița, care s'a deschis în lături.

Au intrat bulucindu-se, Farkas și Hortopan. Indărătul lor se mișcau jandarmi și oameni. Taica Visalon a mugit ca un taur și și-a repezit toată greutatea trupului încordat de ură în furcoi, îndreptându-i colții spre pântecele lui Hortopan. Acesta s'a răsturnat cu umerii în zid, străpuns până în spate. Visalon Luca a svârlit coada furcoiului pe dreapta, lepădând-o din mâini. Hortopan s'a frânt de mijloc și a căzut urlând asupra furcoiului care i-a spintecat mațele înfigându-se în sus, afund.

In clipa asta a detunat revolverul lui Farkas Árpád în tâmpla stângă a lui Visalon Luca. Grajdul s'a cutremurat trosnind din bârnele vechi. Pocnetul armei a pătruns în ele închizându-se ca într'o taină. Visalon Luca s'a prăbușit fără cuvânt. Dela locul unde se afla, lipită de perete, Marioara a ridicat toporul și l-a izbit cu muchia în ceafa lui Farkas. Șeful jandarmilor s'a clătinat sub lovitură, apoi a cercat să-și întoarcă revolverul spre femeie. A căzut amețit, cu fața în jos, plesnindu-și obrajii în sângele care se prelingea subțire din capul lui Visalon Luca.

Afară mijea de ziuă. Se puteau vedea prin ușa deschisă spre pădure pâclele plutind deasupra apei, ca niște pânze uriașe de păianjen care pribegesc fără căpătâi. Doi jandarmi

au ieşit în fugă, sărind cu cismele în râu... Zarea era pustie. Nu se vedea ţipenie de om...

Cocoşii cântau triumful luminei asupra întunericului. Satul se mişca vioi în prospeţimea răsăritului; oamenii sorbeau bucuria zilei, care le aducea mărturie despre nesecata prietenie a vieţii.

Uliţa începuse a fremăta de bârsăneni care ieşeau cu coasele pe umeri, având alături muierile şi copiii mai mari, cu furci şi greble. Soarele, roşu ca sângele, ridicase asupra lumii o geană, dinspre muntele Postăvarului. Norii se învăluiseră în ghemuri de lână neagră pe crestele Bucegilor, salutând răsăritul cu un fel de supunere şi de sfială. Bârsănenii păşeau zoriţi, dându-şi bineţe, cu obrazurile luminate de hotărîrea care le limpezea sufletul.

Astăzi îşi fac dreptate după capul lor... N'aveau habar că scriu istorie. Drept vorbind, nici nu scriau.

O făceau.

CUPRINSUL

Atelierele Grafice Nr. 1 — c. 1173

TIBERIU VORNIC

OAMENI SUB PATRAFIR

ROMAN

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
A UNIUNII SCRIITORILOR DIN R.P.R.